STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00030

ALE VERK

Mendele Mokher Sefarim

Permanent preservation of this book was made possible by
Lenore & Win Gerson and Elaine & Bernard Troy
in memory of
Leon Gerson

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

די טאַקסע 4 ב.

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר-ספרים

(ש. י. אַבראַמאָוויץ)

פערטער באַנד

נייע פערבעסערטע אויסגאַבע

פערקויף: געזעלשאַפט „צענטראַל“, וואַרשא, נאָוואָליפּקי 7

1928

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אַבראַמאָוויץ)

די טאַקסע

אָדער די באַנדע שטאָט־בעלי־טובות

משור עניים
מאנקת אביונים
עתה אקום.

פ ע ר ל אַ ג „מ ע נ ד ע ל ע" וו א ר ש א

1 9 2 8

Copyright by S. Sreberk NEW-YORK U. S. A. 1927

Printed in Poland

Druk. „GLORIA“ Warsawa, Solna 9.

די טאַקסע

„די טאַקסע אָדער די באַנדע שטאָדט בעלי=טובות“ איז אַרוים צום ערשטען מאָהל אין 1869 אין זשיטאָמיר און דערנאָך איבערגעדרוקט געוואָרען אין ווילנא אין 1872 א. א. וו.

„די טאַקסע“ איז אַ שאַרפע, בייסענדיגע קריטיק אויף די יודישע שטאָדט=בעלי=טובות, די קאָכלעפעל און רעדעל=פיהרער. מענדעלע שרייבט אין זיין אַריינפיהר צו דער „טאַקסע“ מיט זיין אייגענטימליכען טאָן: „געלויבט איז זיין ליבער נאָמען, וואָס האָט אונז יודען אויסגעוועהלט פון אַלע אומות און האָט אונז געלייטזעליגט מיט אַ טאַקסע, מיט אַ קעסטעלע, מיט פּאָפּעטשיטעלעס, מיט גבאים, מיט קהלס=לייט, מיט פּאָוויערענעס, מיט בוררים, ישרנים, שתדלנים און מיט זעהר פיעל בטלנים“. מענדעלע אַליין שרייבט אין דעם אַריינפיהר: „ס'שרייט צו אייך אַ קול פון אַ סך צעבראָכענע הערצער, פון אַ סך אומגליקליכע יודען, דאָס איז אַ קול פון צאָרימע לייט, פון נויטבעדערפטיגע, פון בעלי=מלאכות, און פון דערשלאָגענע מענשען, וואָס מען דישעט, ווי קעץ, און מען לאָזט זיי נישט קיין קאָפּ אויפהויבען א. א. וו.“.

שוין אין די נעמען פון די פּאַרשוינען ליגט זייער כאַראַקטער: ר' איציק וואָלף ספּאָדיק, ר' שמעיה תם, ר' משה בעל=תכלית, ר' יוסף מהיכא תיתי — „דאָס זענען די טובי העיר, פּאָפּעטשיטעלעס פון דער טאַקסע, אַלע זענען זיי בעלי=צדקות, אָבער נאָר איבער אַ פרעמדער קעשענע. אַלע זענען גאָט'ס סטראַפּטשעס, פרומע כשר'ע יודען“... דערנאָך געהט — ר' יאָסעלע שינדער,

ר׳ ראובן פיאַווקין, ר׳ נתן פרעכמאַן א. א. וו. און מענדעלע באַרגט נישט קיין רייד און קיין פאַרבען צו שילדערען און צו מאַהלען די אַלע מיאוס׳ע מעשים פון די אונגעבעטענע „טובי־העיר״ און זייערע משרתים. און מען קאָן זיך פאָרשטעלען, ווי אַט די פאַטירע האָט אויפגערודערט די שטאָט באַרדיטשעוו, אָדער גלופּסק, ווי זי ווערט ביי מענדעלען אָנגערופן. „די טאַקסע״ האָט אויפגע־ריהרט דאָס גאַנצע באַרדיטשעווער וועלטעל... די שענע יודען האָבען אין שפּיגעל אַליין דערקענט זייער שענע צורה, און אַלע האָבען אָנגעהויבען טייטען אויף זיי מיט די פינגער און בענוצען דערביי זעהר אָפט שאַרפע ווערטער און ווערטלעך פון דער „טאַקסע״ 1). די באַרדיטשעווער „טובי־העיר״ זענען געווען זעהר געטראָפען פון דעם ווערק, און דער מחבר ש. י. אַבראַמאָוויטש האָט געמוזט עוקר זיין מיט זיין פאַמיליע פון באַרדיטשעוו קיין זשיטאָמיר.

„אין טונעיאַדעווקע—ברעגט ש. ניגער מענדעלעס אַ וואָרט— איז דאָ אַ ווערטעל: פון וואָס מען זאָל נישט שמועסען, מוז מען אַרויסקומען אויפן טוידט, און פון וואָס מען זאָל נישט רעדען אויף אַן׳אסיפה, מוז מען אויסלאָזען מיט דער טאַקסע פון פליייש״. און אויך די פאָלקס־שרייבער, וואָס האָבען טונעיאַדעווקע געוואָלט אויסבעסערען — פלעגען אויסלאָזען שטענדיג מיט דער טאַקסע. זי איז געווען די „סיבה פון אַלע סיבות״... די ליטעראַטור אין אַן איבערגאַנגס־צייט האָט שטענדיג אַ חוץ אַ גוטען, אַ געליבטען העלד, וואָס זי לויבט אין הימעל אַריין, נאָך אַ העלד, אַ בייזען, אַ רשע... דער בייזער פאַרשוין פון דער השכלה־ליטעראַטור אין העבּרעאיש איז געווען — די חומרא, אין יודיש — די טאַקסע. מענדעלע האָט אָבער די טאַקסע פערשטאַנען ברייטער, טיעפער, ווי אַנדערע. אַזוי ווי די טאָרבע איז ביי איהם נישט גלאַט אַ טאָרבע, אַ לעבעדיגער, שמוציגער זאַק, מיט וועלכען מען

---

1) י. ח. ראַווניצקי — ש. י. אַבראַמאָוויטש, אַלע ווערק פון מענדעלע מו״ס, באַנד I, ז. XXXV.

געהט איבער די הייזער, נאָר אַ ס י מ ב אָ ל פון דעם יודישען דלות, פון דעם יודישען לעבען־פון־ווינד, פון די „יודישער פרנסות", אַזוי איז אויך די ט אַ ק ס ע ביי אידם אַן אויסדרוק פון די אינע־ווענינסטע סאָציאַלע אונגערעכטיגקייטען, וואָס פערביטערען און פערפינסטערען דאָס יודישע לעבען, אַן אויסדרוק פון די קהל'שע יודישע „פּאַראַנדקעס", פון דער גאַצער כנופיה בעלי־טובות, בעלי־עצות, כלל־פערזאָרגער, גבירים, שתדלנים, קאָבלעפּעל, טעלער־לעקער...

„דער המון אַליין ווערט נאָך אין דער „טאַקסע" נישט אַרויסגעשטעלט פאַר אַ קעמפּער (אייזיק זאַאיקע איז אַ קרבן פון נאַאיווער פאַנאַטישער עהרליכקייט, נישט פון קאַבּף), דער המון איז נאָך דערשלאָגען, אונטערטעניג, ער בעט זיך רחמים ביי דער כנופיה, ער קאָן מער נישט ווי זיפצען: „אַז אָך און וועה איז אונז", דערפאַר צבער איז דער פאָרשטעהער פון דער אינטעליגענץ, וועקער, אַ קעמפער, אַ היציגער קאָפּ און אַן עכטער פאָלקס־פריינד, ער איז דער ערשטער סאָציאַלער דרשן אין דער יודישער ליטע־ראַטור. „איך קאָן נישט שווייגען! — זאָגט ער — איך מוז געהן צ רויסזאָגען דעם אמת גאַנץ פריי, זאָל כאָטש די וועלט וויסען!" און ער געהט און האַלט דרשות פאַר'ן פאָלק, אין לעבעדיגע בילדער שילדערט ער די נויט און די אָרימקייט פון דער יודישער מאַסע, אין זעהר העפטיגע, כאָטש זעהר אונקלאָרע, אויסדרוקען פּראָטעסטירט ער קעגען די יודישע בעלי־טובות"... 2)

„מיט זיין מויל — זאָגט ש. ניגער — האָט גערעדט צו אונז דאָס יודישע לעבען, די יודישע נויט... וועקער געהערט צו אַ דור, וואָס האָט נאָך נישט קיין אידעאַל, נישט קיין סאָציאַלען, נישט קיין נאַציאָנאַלען. זיינע פּאָסירונגען זענען מעהר נעגאַטיווע, ווי פּרימיטיווע. עס איז געווען דעמאָלט אַן איבערגאַנגס־צייט; אַזוי ווי שטענדיג אין אַזאַ צייט, האָט מען גענמווט אַ סך צעשטערען, איידער מען האָט אָנגעהויבען צו בויען, וועקער איז, אַזוי ווי זיין נאָמען, טאַקע מעהר נישט ווי אַ וועקער, ער איז אָבער דער־

2) ש. ניגער — וועגען יודישע שרייבער, I, ז. 42 — 44.

ערשטער וועקער, דער אַנזאָגער פון דער סאָציאַלער דיפערענ־ צירונג, פון דעם סאָציאַלען קאַמף, וועלכער האָט זיך אָנגעהויבען שפּעטער און וועלכער האָט אַריינגעבראַכט אין דעם יודישען לעבען גאָר נייע טענדענצען..."

דער צושטאַנד, אין וועלכען מענדעלע האָט געשריבען די טאַקסע, גיט ער איבער דורך די ווערטער פון וועקער. ס׳קומט גדליה פּיקהאָלץ און דערצעהלט אוים פאַר שלמה וועקער די אַלע שענע מעשים, וואָס ווערען אָבגעטהון אין טונעיאַדעווקע, וואו ער, פּיקהאָלץ, איז געוועזן רב: „ווער אונטער אַלע אומות — זיפצט ער — קאָן נאָך אַזוי פיעל ליידען און שווייגען ווי יודען?" וועקער ווערט זעהר שטאַרק אויפגעבראַכט פון די מעשיות, ער כאַפּט זיך אויף און פאַר גרוים עגמת־נפש צערייסט ער דאָס ביכעל, וואָס ער האָט געהאַלטען פריהער אין לייענען. פּיקהאָלץ פרעגט איהם פערוואונדערט: וואָס טהוסט דו, שלמה?" און מיט אַ ריהרענדע שטימע" ענטפערט אים וועקער:

„איך טהו דאָס, וואָס אונזערע עלטערען האָבען געטהון אַמאָל בשעת חורבן, דאָרטען אויף די טייכען בבל׳ס. אויף די ווערבעס דאָרטען האָבען די משוררים אויפגעהאָנגען זייערע פידלען, זיי האָבען מעהר נישט געוואָלט שפּילען, נאָר קלאָגען, יאָמערען און טרויערען. גענוג זינגען, גדליה! גענוג שרייבען שירים, מליצות, בשעת אונזער פאָלק, אונזער אָרים פאָלק, ליידט אויף דעם טייך גנילאָפּיאַטקע. צורייס אויך די סטרונעס פון דער יודישער פידעל (ער רייסט מיט אימפּעט). יודען זענען נישט געבוירען געוואָרען צו זינגען, צו שפּילען... מען מוז האָבען אין זינען ערנסטערע זאַכען... מיר וועלען פּרובען ביידע עפּעס שאַפען, עפּעס ווירקען פאַר אונזערע אָרימע יודען". [3]

און „מערקווירדיג — באַמערקט נוח פּרילוצקי [4] — אַפילו אין דער אוני׳ברחמנות׳דיגער סאַטירע, וואָס האָט געדאַרפט זיין אַן

---

3) מענדעלע מו"ס — אַלע ווערק, די טאַקסע, באַנד IV, ז. 26 — 27.

4) נוח פּרילוצקי, — שלום יעקב אַבראַמאָוויטש — וואַרשע 1920, ז. 11 — 14.

עפענטליכער פאַטש אין פּנים אַלע פּני פון דער אַלטער יודישער קהילה; אַפילו אין דעם פערניכטענדעם ווערק, אין דעם גוואַלדיגען קאַמפּ'ס-פאַמפלעט האָט מענדעלע זיך אויפגעהויבען אויף אַ העכערען שטאַנדפּונקט, וואָס האָט דעם בוך צוגעגעבען אַ העכערן ווערט און אַ בעווייז פון אַבראַמאָוויטש'עס אינטעלעקטועלישע רייפקייט און פון זיין טיעפער איינזיכט אין די פערוויקעלטע פערהעלטענישען פון סאָציאַלען לעבען... מענדעלע מוכר ספרים בעשולדיגט שוין נישט אין דער פינסטערער יודישער לאַגע בלויז דעם רעליגיעזען פאַנאַטיזם, די מאַכט פון די בעלי-מופת, דאָס חסידות און דעם מאַנגעל אין בילדונג. ער לענקט די געזעלשאַפטליכע אויפמערקזאַמ-קייט אויף די פּאָליטישע און סאָציאַל-עקאָנאָמישע פערהעלטענישען, וואָס האָבען גורם געווען דעם יודישען דלות און אַלע דערשיינונגען, זיין פּועל-יוצא. ער מוסר'ט נישט די פאָלקס-מאַסען, זעצט זיי נישט אוים די חסרונות זייערע, וידעלט זיי נישט פאַר דער קולטורעלער אָבגעשטאַנענקייט, פאַר די אַלטפרענקישע אָבערגלויבענס"...

די טאַקסע איז אָנגעשריבען אין אַ דראַמאַטישער פאָרם מיט אַקטען און סצענעס, מיט דיאַלאָגען. „מענדעלע — שרייבט ד"ר א. מוקדוני — האָט, ווי זיינע פאָרגייענגער אין דער יודישער ליטע-ראַטור, נישט געהאַט אין זינען אַ קאָנקרעטע בינע, שוישפּילער א. ד. ג. ער האָט גאָרנישט געטראַכט פון אַ יודיש טעאַטער. איהם אַליין איז זאָגאַר נישט געווען קלאָר, פאַרוואָס האָט ער געשריבען די „טאַקסע" און דעם „פּריזיוו" אין דער פאָרם פון אַ דראַמע. מענדעלע פּרובירט צו ערקלערען אין זיין הקדמה צו דער „טאַק-סע", פאַרוואָס האָט ער אויסגעשטעלט צום אָנהייב פון זיין דראַמע אַ צעטעל פון פאַרשוינען. ער וויל בעווייזען, אַז ער האָט עס נישט געטהון פון גאווה וועגען, חלילה. „איך האָב געמאַכט אַ בעזונדער צעטעל — זאָגט מענדעלע — פון די אַלע פערזאָנען, וואָס קומען פאָר אין דער מעשה, כדי זיי זאָלען אַלע שטעהן פאַר די אויגען און מען זאָל זיי תמיד געדענקען". אַ האַרבערע קשיה — פאַרוואָס האָט

ער בכלל גענומען אַ דראַמאַטישע פאָרם — דאָס איז אייגענטלעך פאַר׳ן זיידען אַליין נישט געווען קלאָהר... די דראַמאַטישע פאָרם האָט מענדעלען געבונדען די הענד, און ער האָט זיך נישט געקאָנט פריי בעוועגען... די פאָרם האָט געצוואונגען מענדעלען צו פעררוקען זיך אין אַ ווינקעל און לאָזען אַנדערע רעדען. אין די דראַמעס איז ניטאָ מענדעלע אַליין. איהר זעהט ניט זיין קלוגען שמייכעלע, זיין טיעפען בליק, איהר הערט ניט זיינע האַרציגע ווערטער, איהר זעהט נישט זייןביידעל, זיין פעקעל ספרים און הערט ניט, ווי ער שנועסט מיט׳ן פאָלק ישראל״ [5]...

„די טאַקסע״ איז אַ היסטאָרישע דאַטע אין מענדעלעס שאַפונג, אין דער געשיכטע פון דער יודישער ליטעראַטור און אין דער בראָניק פון אונזער געזעלשאַפטליך לעבען״ (נ. פרילוצקי). די „טאַקסע״ „האָט דעריבער אַ ווערט ניט נור פאַר דער יודישער ליטעראַטור־געשיכטע, נאָר אייך פאַר דעם היסטאָריקער פון די געזעלשאַפטליכע בעוועגונגען ביי יודען אין דער צווייטער העלפט פונ׳ם פאָריגען יאָהרהונדערט״ (ש. ניגער).

נ. מ.

---

5) ד״ר א. מוקדוני — צווי מענטשען, אַלע ווערק פון מענדעלע מ״ס, קריטיק באַנד I.

די טאַקסע

אָדער די באַנדע שטאָט־בעלי־טובות

אמר מענדעלי מוכר ספרים—זאָגט מענדעלי מוכר ספרים: געלויבט איז דער בורא, וואָס האָט בעשאַפען גרויסע ימים, זעהר פיעל טייכען: דעם נילוס, דעם טעטערעוו און דעם בעריהמטען טייך גנילאָפּיאַטקע, וואָס האָט בעשאַפען די הרי חושך, די מדבריות, פוסטינעס, אַ סך ווילדע מקומות און די גרויסע יודישע שטאָדט גלופסק, געלויבט איז זיין ליבער נאָמען, וואָס האָט אונז אידען אויסגעוועהלט פון אַלע אומות און האָט אונז געלייטזעליגט מיט אַ טאַקסע, מיט אַ קעסטעלע, מיט פּאָפּעטשיטעלעס, מיט גבאים, מיט קהלס־לייט, מיט פּאַוויערענעס, מיט בוררים, ישרנים, שתדלנים און מיט זעהר פיעל בטלנים. געלויבט איז דער בורא פאַר אַלצדינג, וואָס ער בעשאַפען: געלויבט איז ער פאַר די ווילדע חיות, לייבען, לעמפּערטען, וועלף, בערען, און פאַר די בעלי־טאַקסעס, געלויבט איז ער פאַר די בהמות, פאַר די אָקסען, פאַר די פערד, פאַר די אייזלען, פאַר די גלופּסקער פיינע בריות און פאַר דער גאַנצער חאָפּטע בעלי טובות... נישט דאָס אָבער בין איך אויסען, איך דאַנק און לויב גאָט, וואָס ער האָט מיך בעהאַרצט און מיר געהאָלפען אָבצודרוקען די דאָזיגע שרעקליך־שיינע מעשה, איך האָב ניט געזשאַלעוועט קיין מיה, ניט קיין געלט און האָב ניט געקוקט

דערויף, וואָס אַטייל וועלען אויף מיר שטאַרק ברוגז זיין, די מעשה איז חלעבען אמת. איך האָב יאָ אָסור ניט אויסגעטראַכט פון דעם קאָפּ, הערט נאָר, אידען, הערט נאָר, וואָס עס איז געשעהן:

מעשה שהיה כך היה. היינטיגען טאָג נאָך סכות האָב איך מקבל געווען אַ פּאַסילקעלע, וואָס איז אָנגעקומען דורך דער פּאָטשט גלייך צו מיר אויף מיין נאָמען. איך האָב תחלת געמיינט, אַז דאָס מוז זיין פּעקלעך ציצית אָדער קינדערשע וולוטשקענע יאַרמעלקעלעך וכדומה אַזעלכע זאַכען, נאָר אַז איך האָב עס אויפגעעפענט, האָב איך אַרויסגענומען אַ גאַנצען פּאַק פּאַפּירען, פערשריבען פון אַלע זייטען, און צווישען זיי איז געלעגען אַ בריוועל, וואָס אין איהם איז געשטאַנען געשריבען די דאָזיגע ווערטער.

„להרבני הנגיד המפורסם מוהר״ר מענדעל נ״י. הנה אַזוי ווי איהר האָט אַ שם אין דעם היגען ווינקעל פאַר אַיין עהרליכען מאַן, אַזוי ווי מיר ווייסען, אַז איהר פאָהרט תמיד אַרום אין אַלע אידישע מקומות מיט ספרים און איהר זייט אַמאָל אַ בעלן אָבצודרוקען מעשיות אויף אייערע הוצאות, בכן שיקען מיר אייך דאָ אַריין אַ שרעקליכע מעשה, וואָס איז פּערלאָפען אין אונזער שטאָדט און בעטען אייך, אַז איהר זאָלט מוחל זיין אָבדרוקען, וועט איהר אייך פּשוט קונה זיין עולם הבא. דאָ שטעהט בעשריבען די שטוטשקעס פון אונזערע גלופּסקער בעלי טובות, וואָס האָבען זיך אַליין אָנגעוואָרפען אויף דער אומגליקליכער שטאָדט נעבעך מיט זייערע טובות און פיהרען איטליכען ביי דער נאָז, זיי האָבען שוין ביי אונז אַרויסגעצויגען די קליי פון די ביינער, מיר ליידען, מיר ווערען פערשוואַרצט, מיר עסען ניט קיין פלייש, מיר האָבען שוין אַ פּנים ווי די רוחות און קענען שוין מעהר ניט אויסהאַלטען פון די טובות, מען האָט שוין אפילו געפּרובט שרייען, שרייבען פּראָשעניעס, נאָר וואָס הערען זיי אַ וועלט? זיי זיינען רייך, זיי זיינען גבאים, פּאָפּעטשיטעלעס און די גאַנצע שטאָדט איז ביי זיי אין די הענד, זיי האָבען פּאָוויערענעס, זיי האָבען שתדלנים, וואָס נעה־

מען גרויסע זשאַלאָוואַניעס פון אונזער בלוט, פון אונזער געלט, און בעגראָבען אונז נאָך צעהן איילען אין דער ערד, הכלל דער מלאך המות שעכט און בלייבט ג׳ערעכט. מיר זעהען זעהר גוט אַרויס, אַז מיט שרייען, מיט פּראַשעניעס וועלען מיר גאָרנישט מאַכען, די בעלי טובות וועלען זיך אומעטום קענען פּערענטפּערען, און זייער פּערענט־פערען זיך וועט נאָך אונז קאָסטען געלט, עס וועט אַלצדינג אויס־געהן צו אונזער קאָפּ... מיר ווילען נאָך פּרובען איין מיטעל: אָב־דרוקען די דאָזיגע מעשה, וואָס איינער פון אונזערע שטאָדט־לייט האָט זי אָנגעשריבען, זיין נאָמען וויל ער דערוויייל ניט מגלה זיין, מחמת כמה טעמים, מיר פּערזיכערען אייך, אַז אַלצדינג, וואָס דאָ שטעהט, איז אמת, מיר קענען אפילו שווערען אין טלית און אין קיטעל, פּערקעהרט, דאָ פעהלט נאָך זעהר פיעל זאַכען, מיר בעטען אייך, ר׳ מענדעלע, טהוט אַ מצוה און דרוקט אָב די מעשה, אונזערע נעמען קענען מיר אייך איצט ניט אויסשרייבען, נאָר איהר זאָלט וויסען, אַז אין אונזער בריעף שרייט צו אייך אַ קול פון אַ סך צובראָכענע הערצער, פון אַ סך אומגליקליכע אידען, דאָס איז אַ קול פון אָרעמע לייט, פון נויט־בע־דערפטיגע, פון בעלי מלאכות, און פון דערשלאָגענע מענטשען, וואָס מען דושעט זיי ווי קעץ און מען לאָזט זיי ניט קיין קאָפּ אויפהויבען, דאָס איז אַ קול פון פערוויסטע ווייבער און קינדער, וואָס מען האָט זייערע מאַנען, זייערע טאַטעס נעבעך פערשיקט און איינגעזעצט אין די טורמעס, דאָס איז אַ קול פון אַ סך דערשלאָגענע, פערוואָגלטע, אידישע קינדער, הערט, ר׳ מענדעלע, דאָס קול, פאָלגט און דרוקט אָב די מעשה, תּאמר וועט דורך דעם נצמח ווערען אַ טובה. אידען חלעבען וועלען די דאָזיגע מעשה קויפען, וואָרום עס קען זיין, אַז זי פערלויפט זיך ניט נאָר אין גלופּסק אַליין, אפשר טאַקע אויך אין אַנדערע אידישע שטעדט"...

אָט דאָס איז אין קורצען דער בריעף, וואָס איך האָב מקבל געוועזען. איך האָב איבערגעלייענט די מעשה און האָב מיר פאָרגע־

נומען זי אָפּצודרוקען. ניט אַזוי גיך טהוט זיך אָבער ווי עס רעדט זיך, איך האָב נענוג געהאַט צו זינגען און צו זאָגען ביז איך האָב דערלעבט צו זעהן אַ געדרוקטע בלעטעל. דער כתב יד איז ניט געוועזען ריין געשריבען, ערטערווייז פערפלעקט מיט טינט, פיעל סצענען זיינען געוועזען פערוועגדט, ניט געשטאַנען כסדר, היינט אין אַ פּאָר ערטער האָט נאָר געפעלט עטליכע בלעטלעך, דער שרייבער האָט זיך אָפּנים געאיילט. הכלל, עס איז מיר גענוג די אויגען אַרויסגעקראָכען ביז איך האָב אַלצדינג צונויפגעשטעלט. איך האָב מיר ניט געקענט איינהאַלטען און ערטערווייז אַריינגעמישט מיינע אַ פּאָר ווערטער פון דעם, וואָס איך האָב געזעהען—געהערט אויף מיינע נסיעות, אַחוץ דעם האָב איך געמאַכט אַ בעזונדער צעטעל פון די אַלע פּערזאָנען, וואָס קומען פאָר אין דער מעשה, כדי זיי זאָלען אַלע שטעהן פאַר די אויגען און מען זאָל זיי תמיד געדיינקען. אָט קוקט זיי, זייט מוחל, אָן, דאָס זיינען די פּאַרשוינען:

ר׳ איציק וואָלף סמאַדיק ר׳ שמעיה תם ר׳ משה בעל תכלית ר׳ יוסף מהיכא תיתי ר׳ יודעלע שטאַנדהאַפט	דאָס זענען די טובי העיר, פּאַפּעפּעשטעלעס פון דער טאַקסע. אַלע זיינען בעלי צדקות, אָבער נאָר איבער א פרעמדע קעשענע. אַלע זענען גאָטס סטראַפּטצעס, פרומע כשר׳ע אידען, חוץ שטאַנדהאַפט, וואָס מען מומעלט אויף איהם, אַז ער איז געכאַפּט אין דער מעשה.
ר׳ יוסילע שינדער...	געוועזענער נאמן אין פּראָיעקט, היינט לפנים דער בעל טאַקסע.
ר׳ נתן שיפּרה׳ס...	אויך כלומר׳שט אַ בעל טאַקסע, א ווילדער בעל עצה און א שטאָדט-בורר.

ר׳ ראובן פּיאָווקין...	דער שטאָדט־פּאָוויערענע, היינט אויך גלאַסנע.
ר׳ אהרן קנעכטבאַרג...	גלאַט אַ שענער איד, אַ קאָכלעפּעל, וויל אַלץ אַיינבריינגען דער שטאָדט, מאַכט אַ מאָל אין דער שטיל עפּעס אַ חרם׳על.
ר׳ נתן פּרעכמאַן...	האַלט זיך פאַר אַ בריה. האַלט היינט שטאַנדהאַפּטען אויף דער אַרענדע און איז קהל׳ס שתדלן.
ר׳ מענדיל דער געלער.	אַ שטאָדט־שיינעק, אַ בילער, סלוזשעט ביי די בעלי טובות און פאַלט אָן אויף וועמען מען הייסט.
ר׳ בעריל לאקשעוויץ ר׳ פרידיל דער קליינער	צוויי רעדעלפיהרער, מתנגדים פון די בעלי טובות.
ר׳ אברהמ׳יל גרינפאן...	אַ נייער טאַרגאָוואָי דעפּוטאַט.
ר׳ שלמה וועקער...	איינער פון דער היינטיגער וועלט.
בתיה	זיין ווייב.
ר׳ גדליה פיקהאלץ...	זיין פריינד.
ר׳ אייזיק זאאיקע...	אַ קרבן פאַר זיין עהרליכקייט.
טויבע לאה...	זיין ווייב.

איין אָרימער איד, אַ אָרעמע אידענע, גלאַסנעס, דיינים, שוחטים, ווייבער, גענז, היהנער, אינדיקעס, קאַטשקעס און אַ נאַראָד פון פופציג טויזענד צאַן קדשים, וואָס מען שערט זיי ווי די שאָף.

דאַכט זיך, אַז איך האָב גענוג יוצא געווען און געטאָן מיין זאַך בשלימות. דאָס ביכעל האָט מיר געקאָסט גענוג מיה און הוצאות. נאָר איך בין דאָס אָבער ניט אויסען. הלואי מיין מיה זאָל ניט זיין אומזיסט, גאָט זאָל נאָר וועלען רחמנות האָבען און ווייזען באַלד טאַקע אין אונזערע טעג אַ נס בפועל, אַז אידען נעבעך זאָלען אין אַלע שטעדט זייערע בעלי־טובות פטור ווערען עד ביאת הגואל.

ערשטער אַקט

דאָ ווערט פאָרגעשטעלט, ווי אַזוי אין גלופסק שפּרינגען אַרויס פיהרער, מיט אַ יאָהר זעכצעהן צוריק, פּאָפּעטשי־טעלעס פון דער טאַקסע.

ערשטע סצענע.

ספּאָדיק אַליין אין זיין חדר, זיצט שטאַרק פערטראַכט נעבען דעם טיש, זיינער צעהן אין דער פריה, און שאָקעלט זיך איבער אַ משניות, קנייטשט דעם שטערן, קוקט אויף דער וואַנד, דערנאָך טהוט ער ווידער אַקוק אין משניות און לערענט מיט אַ ניגון.

אָמר ר׳ טרפון.... האָט רבי מאיר געזאָגט.... האַ? נאָך אַמאָל (ער פערטראַכט זיך אויף דער וואַנד און רעדט צו זיך אַליין) ער האָט געזאָגט, אַז נאָך שבת איז דער טערמין, האָט ער געזאָגט.... מען וועט דאַרפען סיליקע׳ן. דער קאָפּ חלעבען שפּאַלט זיך מיר. אַך שלעכט, שלעכט, נישטאָ קיין געלט! איך האָב מוראָ, מען זאָל חלילה באַלד ניט אָנשטויסען. די קאַסע איז פּוסט, אויסגעטריקענט, די רעדער וועלען זיך אויפהערען צו דרעהען, באַס עס וועט חלילה ניט צו־קומען קיין וואַסער, געלט מיין איך. אַך זעהר אַ שלעכטע צייט (ער שטעהט אויף און געהט אַרום איבער דעם חדר) יאָ, זעהר אַ ביטערע צייט, עפּעס ווי אויף צוועצעניס האָט מען נאָך היינט אויפגעהערט חתונה צו האָבען. שוין אַ לאַנגע צייט

איז מיר ניט אַריינגעפאַלען קיין שלישית=געלט, ניט פון הי, ניט פון דער סביבה. אַ קאַטאָוועס עפעס שלישית=געלד, דאָס פלעגט אויס=מאַכען אַ יאָהר זעהר פיעל.... אַ נס, כלעבען, וואָס דרעהט זיך נאָך אַביסעל חברה'ש געלט, אַי וואָס?.... עט נאַרישקייט, ווער איז דאָס מחויב צו וויסען? ווען מען געהט עס אָן? נאָר עס איז מיט דעם אַפילו אויך ניט גוט, בע, גאָר ניט גוט!.... עס הערט זיך ווידער נייע גזרות, נייע פינסטערע פּאַראַדקעס מיט כל אַ צרות. וואָס טויג עס? נאָך דאָס געהט אָב, מאַכען נייע פּאַראַדקעס! מיר טויג עס כלל ניט. מען דאַרף האָבען געלט, גאָר פריש געלט... (אַ ביסעל מיט נאַל) האָט חתונה, אידען און לייגט איין געלט! שטאַרבט, אידען, און זאָגט אָב עולמות=געלד! קויפט זיך איין אין חברות און גיט געלט! הכלל מען דאַרף האָבען געלט, מען דאַרף האָבען געלט, געלט, געלט! טאַקע פון אייער טובה וועגען, יודישע קינדער, מען דאַרף זיך פּאַר אייך סטאַרען, מען דאַרף פערזאָרגען אייער תכלית, איהר זאָלט זיין גוט און פרום און טאַקע בלייבען דאָס וואָס איהר זייט.... (ער הערט זיך צו צו דער טיר) האַ? דאַכט זיך אימעצער געהט? אפשר אַ מחותן מיט געלט. ער לויפט=צו געשווינד צו דעם טיש, זעצט זיך אַנידער און שאָקעלט זיך ווידער איבער דעם משניות).

צווייטע סצענע.

ספּאָדיק און פּיאַווקין.

ספּאַדיק (לייענט מיט אַ ניגון) אָמר ר' טרפון. ניין ווייטער, ווייטער אַביסעל.... יאַ, אָט=אָדאָ: סומכוס אומר יחלוקו, מען דאַרף זיך מיט דעם געלט צוטיילען, יאָ טאַקע צוטיילען, וואָס?....

פּיאַווקין (קומט אריין מיט דרך ארץ) גוט מאָרגען, ר' איצע וואָלף!

ספּאַדיק מאַכט זיך שטאַרק ניט הערענדיג' אזוי ווי שטאַרק פערטיעפט אין לערנען) איי וואָס, אויב יחלוקו דאַרף מען דאָך מורא האָבען?.... נו, עט... בע....

פיאַוקין (צו זיך אַליין שטילערהייד) ער האַלט ביי יחלוקו. דאָס איז אַ גוטער סמן, עס וועט איה״ש זיין גוט.... (ער נעהט צו אַביסעל נעהענטער) גוט מאָרגען, ר׳ איצע וואָלף! אפשר בין איך מבלבל, וועל איך מיר אוועקגעהן.

ספאָדיק (צו זיך אַליין מיט פערדראָס, אַז ער דערזעהט פיאַווקינען) נאָט אייך דעם שיינעם מחותן! דער רוח האָט איהם געבראַכט צוטראָגען. (צו פיאַווקינען מיט אַ קרום פּנימ׳ל) וואָס איז עפּעס נייעס, ר׳ ראובן.

פיאַווקין. בע.... איך האָב אייך געוואָלט עפּעס זאָגען, נאָר איך וויל אייך איצט ניט שטערען פון דעם לערנען, אחוץ דעם זייט איהר, דאַכט זיך, עפּעס ניט געזונד, איהר זעהט אויס גרין און געל, דאָס פּנים איז דער בעסטער שפּיגעל.

ספאָדיק (מיט אַ קרעכץ) איך האָב אַלץ לא עליכם צו טהאָן מיט מיינע מערידען. איך האָב געמוזט היינט דאַוונען ביחידות און לערנען מיין שיעור משניות אין דער היים, נאָר פונדעסט־וועגען זעצט אייך, ר׳ ראובן, אַז איהר זייט שוין דאָ. וואָס הערט זיך עפּעס ביי אייך?

פיאַווקין (זעצט זיך) מען האָרעוועט, מען ווערט פערשוואַרצט, אַ קאַטאָוועס עפּעס צו זיין אַ פּאָוויערענע ביי אַזאַ עדה אידען, זאָלען זיך מעהרען.

ספאָדיק. בזכות זה וועט אייך גאָט העלפען. יהי חלקי עמך.

פיאַווקין (שטילערהייד צו זיך אַליין) עס איז איהם קאַרג די וועלט. ער וואָלט געוואָלט ביי מיר אויך נעהמען חלק. (צו ספאָדיק׳ן) ווען גאָט זאָל מיר ניט העלפען, וואו וואָלט איך שוין ביז איצט געווע־זען מיט מיין ווייב און מיט מיינע קינדער....

ספאָדיק. (מיט אַ שמייכעלע) זינדיגט ניט, ר׳ ראובן, און זייט טאַקע אַבעל בטחון, וועט אייך איה״ש תמיד זיין גוט. נו, וואָס הערט זיך עפּעס אין דער שטאָדט?

פיאַווקין. בע. וואָס זאָל זיך הערען? דער בעל טאַקסע וויל אַרויפציהען אַ קאָפּיקע אויף דער איקע פליישׁ. אַזוי וויל ער, דער ייזנער בעל־טאַקסע, זאָגט ער, עס איז היינט אַ שלעכטע צייט.

ספּאָדיק (האַפּט זיך ביי דעם קאָפּ) וואָס הייסט ער וויל? מען וועט עס איהם שווייגען, עפּעס אַ קאַטאָוועס נאָך אַ קאָפּיקע אויף דער אָקע! ער נעהמט שוין בה"ש אָהן דעם אויך געגוג — פּופּצעהן קאָפּיקעס אָן אָקע! ס׳טייטש, ס׳טייטש נאָך אַ קאָפּיקע, אַ אידישע קאָפּיקע! וואָס וועלען נעבעך טאָן די אָרימע לייט, די אָרימע יודען נעבעך? (ער קרעכצעט און זיפצעט).

פּיאַווקין. עס וואָלט אַ מצוה געווען אָנצולערנען אַזא בחור, ער זאָל וויסען, ווער עלטער איז.

ספּאָדיק. איך זאָג אייך, מען קען שוין מעהר ניט אויסשטעהן פון די בעלי טאַקסעס, פון די גראַביטעלעס, מען איז צו זיי עפּעס ווי פערקויפט, סטייטש, נאָך אַ קאָפּיקע אויף דער אָקע! דאָס וועט דאָך גאָר אויסמאַכען גאָר אַ גרויסע סומע! אַ רחמנות חלעבען אויף די אָרעמע לייט, וואָס וועלען טאָן די אָרעמע יודען נעבעך? אדרבה ר׳ ראובן זאָגט, ווי אַזוי לערנט מען אָן דעם שיינעם בעל טאַקסע וואָס האָט ניט קיין גאָט אין האַרצען.

פּיאַווקין. איך וואָלט געזאָגט מיין עצה, מען זאָל אָפּנעהמען די טאַקסע פאַר דער שטאָדט, פערשטעהט איהר? איצט איז טאַקע די צייט, און איהר ר׳ איצע וואָלף מיט ר׳ משה מיט ר׳ שמעיה׳ן וכדומה זאָלט זיין פּאָפּעטשיטעלעס, דאָס הייסט איהר נעבעך זאָלט זיך חלאַפּאָטשען, אבטונג געבען און דאָס פּאַרדיענסט זאָל געהן אויף דער שטאָדט, דאַכט זיך דאָס איז אַ גרויסע טובה, אַ גרויסע מצוה און ווייטער... פאַרשטעהט איהר? חלעבען אַזוי וועט זיין גוט, טאַקע בכל האופנים גוט פאַרשטעהט איהר? ראַזבעראַיעט עס נאָך אַ ביסעל ר׳ איצע וואָלף מיט אייער גמרא קעפּעל.

ספּאָדיק. אַוודאי איז דאָס אַ גרויסע מצוה, אַ גרויסע טובה נאָר ווי קען איך... ווי קען אַזאַ צובראָכענער יוד ווי איך, אויף מיר נעהמען אַזאַ טירחה.

פּיאַווקין. נישקשה, גאָט וועט אייך העלפען, ס׳טייטש, ווער דען זשע וועט זיך זאָרגען פאַר דער שטאָדט ווען ניט איהר? ווער דען וועט אין זינען האָבען די אָרעמע לייט נעבעך, אַז ניט פריהער גאָט און דער נאָך איהר, בערעכענט זיך נאָר גוט ר׳ איצע וואָלף

וועט איהר זעהן, אַז איהר טאָרט זיך גאָר ניט דערפון אָבזאָגען, פערשטעהט איהר?...

ספאָדיק (מיט אַ יראת־שמים פנים'על) ווייניג איז פאַר מיר די חברות מיט נאָך אַנדערע שטאָדט־זאַכען? סטייטש וואָס האָט מען זיך אויף מיר אָנגעזעצט? וואָס וויל מען נעבעך האָבען פון מיר, אַלץ פון מיר? ווייניג פאַר מיר די אַלע חברות...

פיאַווקין (מיט אַ שמייכעלע) וואָס מיינט איהר, ר' איצע וואָלף, טאַקע ווייניג, פאַר אַזאַ יודען ווי איהר איז דאָס טאַקע ווייניג... איך זאָג אייך נאָך אַמאָל, ראַזבערייעט מיין פלאַן גאַנץ גוט, וועט איהר זעהן, אַז איהר קענט זיך בשום אופן ניט אָבזאָגען, און ווייטער ווי איהר פערשטעהט...

ספאָדיק (מיט אַ זיפץ) אַוודאי איז דאָס פאַר אַזאַ צובראָכענעם יודען ווי איך אַ גרויסע טירחה, טאַקע אַ טירחה גדולה, נאָר אַ טובה פון אָרעמע לייטס וועגען נעבעך, פון אַ שטאָט יודען וועגען...

פיאַווקין (מיט אַ גנבה־שמייכעלע) מיט אייך, ר' איצע וואָלף, ווי איך זעה, בין איך שוין אַ פנים פאַרטיג. איצט מוז איך געהן צו דעם איבעריגען עולם איבערשמועסען מכח דעם עסק, וואָס מען האָט דאָ צו טאָן, עס איז נאָך דאָ גענוג אַרבייט. הכלל מיר איז שוין באַשערט תמיד אַרבייטען, פראַצעווען און זאָרגען זיך פאַר דער שטאָדט, מסתמאַ וועט מיר גאָט העלפען... זייט געזונד, ר' איצע וואָלף, אייער געזונד איז איצט נייטיג. איהר דאַרפט טובות טהאָן דער שטאָדט...

ספאָדיק (פערפרומט מיט אויסגעגלאָצטע אויגען) בזכות זה זאָל מיר השי"ת טאַקע געבען כח, אַוודאַי איז דאָס נעבעך פאַר מיר, פאַר אַזאַ צובראָכענעם יודען ווי איך, אַ גרויסע טירחה.

פיאַווקין. לאָזט זיך נאָר ניט אָב, ר' איצע וואָלף, ניש'קשׁ איהר וועט איה"ש קומען צו די קרעפטען... אַ גוטען טאָג (ער געהט אַרויס)

ספאָדיק. (רייבט זיך די אויגען) אַ, עס איז מיר ליכטיג געוואָרען אין די אויגען, געלויבט איז גאָט, עס איז מיר אַראָב אַ שטיין פון דעם האַרצען, עס וועט אם ירצה השם זיין גוט, מיין מחשבה איז חלעבען אַ גוטע. איך וויל: יודען זאָלען בלייבען טאַקע יודען, יודען

זאלען טאקע בלייבען דאס, וואס זיי זיינען, און בעהיט ווערען פון גזרות רעות, איך וועל מיך אוודאי סטארען מיט כל אמעגליכקייטען, נו אין דערפאר מעג איך ביי זיי עפעס נעהמען אפילו על פי דין. גאט אליין וועט מיר אויך ניט הייסען, איך זאל זיין ביי זיינע יודעלעך א שומר חנם, איך בין דאך א בשר ודם, איך דארף האבען ברויט און צום ברויט, פון וואנען זשע וועל איך דאס אלסדינג נעהמען?.. ווי די מעשה וועט שוין זיין, צי וועל איך נעהמען עפעס מעהר אדער עפעס ווענינער, דאס איז קלייניגקייטען, א רענדעל ארויף, א רענדעל אראב, יודען וועלען דורך דעם חלילה ניט בדלות ווערען, נאר דערפאר אבער וועלען זיי פון א חשש טרפות שוין זיכער בעווארענט זיין, זיי מעגען גאנץ רוהיג זיין, איך וועל זיי אבהיטען און אליין אכטונג געבען, עס זאלען זיין גוטע שוחטים. דער עיקר איז פאר יודען גוטע שוחטים.... וואס מאכט עס אויס א שטיקעל פלייש מעהר אדער א שטיקעל פלייש ווענינער, א יוד דארף ניט קוקען אויף אזעלכע זאכען, א שוחט א גוטען, א פרומען שוחט, אט דאס דארפען יודען האבען, און מכח דעם מעגען זיי שוין זיך אויף מיר פארלאזען, זיי וועלען שוין מיט גאטס הילף האבען גוטע שוחטים... (ער בלייבט שטעהן א ביסעל שטיל, גיט זיך דערנאך א פאטש אין שטערען) אך, איך האב גאר פארגעסען, אז איך בין היינט מיט סנדקאות אויף צוויי ברית'ען. גוט חלעבען, וואס היינט נאר צוויי, איך וועל היינט האבען וואס צו טהאן. איך וועל מיך געהן אנטהאן, מען מוז שוין אויף מיר ווארטען, עס איז צייט צו גיין (ער געהט אריין אין אנ'אנדער חדר און מאכט צו די טיר):

דריטע סצענע

ר' משה בעל-תכלית, דערנאך ספאדיק.

משה בעל תכלית (לויפט אריין ווי א פער'סמ'טע מויז נאר אהן אנ'אטעם). גוט מארגען, ר' איצע וואלף! איך דארף מיט אייך איבערשמו-עסען מכח איין ענין, א תכלית-זאך... (ער קוקט זיך ארום) א, ער איז שוין ניטא? ער איז שוין ניטא! ער איז שוין א פנים אליין אוועק-

געגאַנגען מכח דעם ענין, איך קען איהם, ער איז אַ זריז ווי באַלד
ער שמעקט אָן אַ תכלית=זאַך. ע... עס איז דאָך עפעס גאָר קיין
תכלית ניט. ער קאָן דאָך דערווייל מיט די איבריגע אָבאַרבייטען
דעם עסק און איך וועל חלילה בלייבען פון דרויסען. (ער קוקט זיך נאָך
אַמאָל אַרום אין אַלע זייטען און ווערט פרעהליך) אַך! געלויבט איז גאָט, ער איז
נאָך ניט אַוועקגעגאַנגען. זיין ספּאָדיק ליגט אויף דעם טיש, ער האָט
געמוזט נאָר אויף אַ מינוט אַרויסגעהן, איך וועל וואַרטען ביז ער וועט
קומען. איך וועל איהם שוין היינט ניט אָבלאָזען, דער עיקר איז דאָך
ר, איך וועל מיך היינט אָן איהם האַלטען ווי אַ קינד אָן דער מאַמעס
פאַרטוך! (ער נעהט=צו צום טיש. האַפּט פאַר שמחה דעם ספּאָדיק און בעטראַכט איהם
פון אַלע זייטען) אַך, זעהר אַ גוטער, זעהר אַ פיינער ספּאָדיק, טאַקע אין
תכלית אַריין אַ גוטער ספּאָדיק! (ער קלאַפּט אויף איהם מיט אַ פינגער) אַ ספּאָ=
דיק, אַ חיטרע קעפּעלע ליגט אין דיר, ספּאָדיק! אַ גמרא=קעפּעלע מיט
אַלע דריידעלעך. איך וועל דיך היינט פון דעם אויג ניט אָבלאָזען,
מען זאָל חלילה ניט אָבמאַכען אָהן מיר די גאַנצע חתונה. חלעבען,
מיר קומט עס באמת פאַר ווי אַ חתונה, פיאַווקין איז דער שדכן, ער
רעדט אונז אַ שידוך, מיר זאָלען נעהמען די טאַקסע. זעהר אַ רייכע
כלה! מיר זיינען — די מיוחסים און זי די רייכע, זי גיט אין נדן אַריין
אַ גאַנצע שטאָדט מענשען אַנטקעגען, אַ 60 טויזענד פּאָדאַנעס, השי״ת
זאָל נאָר געבען כח — מען קען מיט איהר וויסען פון אַ לעבען. (ער ווערט
נאָך פרעהליכער) אַך, קעסטעלע, קעסט־לע, הרי את מקודשת לי, הרי
את מקודשת לי, קעסטעלע, כדת ר׳ איצע וואָלף ספּאָדיק ושטאַנדהאַפט!
זיי ביידע פערשטעהען אַנ׳עסק, קוקען אין תכלית אַריין, טויג אונז
שטאַנדהאַפט זעהר גוט אין שותפות, שטאַנדהאַפט איז אפילו אַ דייטש,
געהאַפּט אין דער מעשה, און קוקענדיג אויף אונז זיינען מיר אין פלוג
איינער פון דעם אַנדערען פערשיידען, נאָר וואָס מאַכט עס אויס?
אַבי אונזער כוונה איז גלייך, אַבי מיר האָבען איין מחשבה. וואָס
מיינט דען אַ יוד היינטיגע צייטען, אַ שטיקעלע פרנסה, און וואָס טהוט
מען נעבעך ניט פאַר דער פרנסה? שטאַנדהאַפט נעבעך פרובט זיך
אין דער טומאה, מאַכט זיך פאַר אַ דייטש, תאמר וועט דאָ אַרומ=
געהן, ספּאָדיק אַ שטייגער מוטשעט זיך נעבעך אין דער קדושה...
ביש׳קשה. מיר וועלען זיין חבר, מיר וועלען אַלע איה״ש קוקען אין
תכלית אַריין און טהאָן טובות, נאָר ווי דערלעב איך שוין דאָס אָבער!
(ספּאָדיק קומט אַריין אָנגעטהאָן אין אַ טיזליג מיט אַ שטעקען אין דער האַנד, משה בעל

תכלית לויפט אידם אַנטקעגען) וואָס איז, ר׳ איצע וואָלף, איהר געהט שוין.

ספּאָדיק. אַ, יאָ, שוין צייט, מען מוז שוין אויף מיר וואַרטען.

בעל-תכלית. איך בין געקומען געהן טאַקע מיט אייך אינ-איינעם.

ספּאָדיק. וואָס איז, איהר האָט אויך אַ כּבוד?

בעל-תכלית (מיט פייער) אַ שאלה אַ ביסעל, אויב איך האָב אַ כּבוד? איך האָב אין דער זאַך אַ גרויסען חלק.

ספּאָדיק (פערוואונדערט) וואָס הייסט, איהר האָט דערינען אַ חלק?!

בעל-תכלית (נאָך מיט מעהר פייער) ס׳טייטש, איך האָב דערינען געאַרבּייט!

ספּאָדיק. וואָס זאָגט איהר! ר׳ משה, סטייטש, וואָס זאָגט איהר?

בעל-תכלית. ס׳טייטש, וואָס זאָג איך? איהר ווייסט דען ניט, ר׳ איצע וואָלף, וואָס איך זאָג?!

ספּאָדיק. ניין! בּיי מיין יודישקייט, איך ווייס ניט! זאָגט וואָס מיינט איהר?

בעל תכלית. ס׳טייטש, דאָס קעסטעלע מיין איך, פּיאַווקין האָט דאָך אייך ערשט געזאָגט, ער זאָגט, אַז איהר זייט מסכּים.

ספּאָדיק (ווי פון שלאָף) אַ, די טאַקסע מיינט איהר! כ׳לעבען, דאָס איז פאַר מיר אַ טירחא, איך בין לא עליכם אַ צובראָכענער יוד, ווי קען איך אויף מיר נעהמען אַזאַ טירחא?

בעל-תכלית. מען מוז דאָך אָבער זאָרגען פאַר דעם תכלית, מען מוז דאָך אַמאָל זאָרגען פאַר קהל׳ס תכלית, סטייטש, ווער דען זשע, ווער דען זשע, ר׳ איצע וואָלף?

ספּאָדיק. לאָם מיר דאָס אָבלעגען אויף איין אַנדער צייט, מיר וועלען זיך נאָך מיישב זיין, איצט איז מיר שוין צייט צו געהן אויף דעם בּרית.

בעל-תכלית (שטילערהייד צו זיך) ער וויל זיך פון מיר אויס-

דרעהען, איך קען נאך חלילה בלייבען פון דרויסען, מען דארף איהם ניט אבלאזען (צו ספאדיקען) איך וועל מיט אייך אויך געהן, דער בעל ברית איז מיינער א שטיקעל מחותן.

ספאדיק. נו גיט־זשע מיר, זייט מוחל מיין ספאדיק. וואס איז, ר׳ משה, וואס קוקט איהר אזוי אויף מיין ספאדיק? ער געפעלט אייך אזוי?

בעל־תכלית (שאקעלט מיט דעם קאפ) אויב ער געפעלט מיר! ער איז טאקע אין תכלית אריין א גוטער ספאדיק, איך וועל מיר בלי נדר אויך מאכען אזא ספאדיק. (ר׳ איצע וואלף נעהמט און טהוט אן דעם ספאדיק און געהט אוועק מיט ר׳ משה בעל־תכלית).

פיערטע סצענע.

(אליין ביי ספאדיקען אין הדר):

שלמה וועקער. דערנאך גדליה פיקהאלץ.

וועקער. (ארייגעהענדיג) ער איז ווידער ניטא! נעכטען האט ער מיך בעשטעלט, איך זאל היינט אין דער צייט קומען איהם שרייבען די פאסט, און ער אליין איז ניטא, ער איז אויף א ברית! אלע טאג איז ער אויף ברית׳ען, אלע טאג אויף שמחות! א שיינער סוחר, כ׳לעבען! אט וואס הייסט א סוחר, ניט קענען איבערלייענען א בריעף! ניט קענען אנשרייבען אנ׳אדרעס, און נישט אויסלאזען ניט איין ברית, ניט איין בר מצוה, און נאך אלעכע שמחות! איך פערשטעה אסור ניט, ווי אזא סוחר קען זיך האלטען אפילו א טאג! פונדעסט־

*) אמר ר׳ מענדעלי. אין דעם כתב־יד פעהלען די עטליכע בלעטלעך און די וויטערדיקע סצענע הייסט דארטען די זעקסטע, מען זעהט ארויס, אז זי איז געשעהן מיט עטליכע יאהר שפעטער, נאך דער גזירה, אז יודען זאלען מאכען געשטודירטע רבנים. פאר די וואס לייענען מאכט דאס אבער גאר ניט אויס, זיי קענען לייענען גלייך און זאלען אפילו ניט וויסען, אויב עס נעהט עפעס אב.

זוענען איז ער דאָך רייך... מערקווירדיג! ניט אַנדערש טאַקע, אַז רוחות אַרבייטען פאַר אַזעלכע סוחרים, אַז מלאָכים היטען זיי אָב, אַז אַ מלאך וואַרפט זיי אַראָב אַ גראָשען... (ער זעצט זיך אַניעדער און נעהמט אַרויס פון דער קעשענע אַ אידיש ביכעל) וואָס זאָל איך טהאָן? איך מוז שוין אויף איהם וואַרטען, נאָך גוט וואָס איך האָב מיט זיך דאָס ביכעל, וועל איך מיר דערווייל אַריינקוקען, איך וועל טאַקע איבערלייענען דאָס ביסעל שירים, גאָר פון אַ נייעם מחבר (ער קוקט אַריין אין דעם ביכעל, די טיר עפענט זיך שטילערהייט אויף און פיקהאָלץ נעהט אַריין)׃

פיקהאָלץ (צוגעהענדיג צו וועקער'ן גאַנץ שטיל) וואָס האָסט־דו זיך אַזוי פערטיעפט אין לערנען, שלמה?

וועקער (מיט זיך אַ כאַפּ גאַנץ אויסער זיך) וואָס זעה איך? דו ביזט עס גדליה, פון וואַנען האָסט דו זיך דאָ פלוצלים גענומען, מיין גוטער, ביין טייערער גדליה? ווען ביזט דו געקומען? (ער קושט איהם)׃

פיקהאָלץ (גאַנץ רוהיג) איך בין געקומען טאַקע היינט.

וועקער. אַך, גדליה! ווי פאַלסט דו אוים צו קומען אַהער?

פיקהאָלץ. שאַ, וואונדער זיך ניט אַזוי, שלמה! עס איז גאַנץ פראָסט, איך בין שוין געוועזען ביי דיר אין דער היים. האָט מיר דיין חייב געזאָגט, אַז דו דאַרפסט זיין דאָ. (ער זעצט זיך אויף אַ ביינקעל)׃

וועקער (רוקט צו זיין ביינקעל צו פיקהאָלצען) נו, איצט דערצעהל מיר, וואָס מאַכסט דו? וואָס הערט זיך אין טונעיאַדעווקע?

פיקהאָלץ (גיט אַ מאַך מיט דער האַנד) אין דיין טונעיאַדעווקע?!

וועקער: נו זאָל זיין אין מיין טונעיאַדעווקע, וואָס מאַכט דאָרט אונזער גביר? איז ער נאָך, אומשטעהנס געזאָגט, אַלץ מבולבל, אָהן אַ פיצעל האַראַקטער? מאַכט ער נאָך טאַקע אַלץ פון זיין מויל אַ חאָלעווע און בייט צעהן פריינד אַ טאָג? יאָ, סטייטש, דער אַרענדאַר. ווי הייסט ער צום טייפעל.... איך האָב שוין פערגעסען, ווי ער הייסט, אָט דער הויכער אַרענדאַר מיט אַ געגאָלטען האַלז ווי ביי אַ סטאַרעסטע. וואָס מאַכט ער?

פיקהאָלץ. איך וויים, וועמען דו מיינסט, ער איז היינט אַ קבצן און האַלט שוין מעהר ניט דעם גביר אויף דער אַרענדע.

וועקער. אַ רחמנות, כ׳לעבען, וואָס טויג נעבעך אַזאַ פּראָסט מענשעל ווי ער אָהן געלד? כ׳לעבען, אַרחמנות! ווער דען־זשע, זאָג מיר, האַלט היינט דאַרטען דעם גביר אויף דער אַרענדע?

פּיקהאָלץ. דער גביר האָט זיך ניט לאַנג אָבגעגעבען אין דער אַרענדע מכמה טעמים צו ר׳ גרשון חייקעס, ער טראָגט איהם איין אָפשר פיער טויזענד רובעל אַ יאָהר, ער האָט צו זאָגען איבער דעם קהל־שטיבעל, איבער אַלע טשלענעס און איבער איטליכען אין דער שטאָדט, מען זאָגט, ער האָט צו פערדאַנקען די אַרענדע ר׳ נתן פויגעלס, דעם שטאָדט־בורר.

וועקער. ר׳ נתן איז, כ׳לעבען, אַ קלוגעטשקער, וואָס מאַכט ער? איז ער טאַקע נעבעך נאָך אי היינט אַ קבצן? ער האָט שוין אין זיין לעבען אַ סך מאָל אָנגעזעצט און פאָרט נעבעך אַ קבצן.

פּיקהאָלץ. וואָס קבצן, ער איז זיך היינט מפרנס גאַנץ שען פון אוראָקען, וואָס ער גיט אויף דער עלטער שפּאָגעל נייע אָנזע־צערס, ווי אַזוי זיי זאָלען ענטפערען קוממיות, אַ חוץ דעם קנעלט ער עפּעס מיט דעם גביר, ער מוטשעט זיך נעבעך מיט איהם, ווי אַזוי מע מאַכט פּאַטשערקעס? ווי אַזוי מען צאַפּט פון דער וואַנט געלט? ווי אַזוי מען ציהט אַרויס קליי פון די ביינער? ווי אַזוי מען מאַכט פון שנייַ גאָמעלקעס? ווי אַזוי מען מאַכט מיט דער רייף? ווי אַזוי מען פערבלענדעט די אויגען? ווי אַזוי מען כאַפּט פיש פאַר דער נעץ וכדומה נאָך אַזעלכע קונצען.

וועקער (טוט אַ שפּיי) פּפו זאָל עס ווערען! עס איז דאָך אַ שרעק, וואָס ביי אייך אין טונעיאַדעווקע געהט פאָר.

פּיקהאָלץ (קוקט שאַרף אָן וועקער׳ן) ביי אייך אין טונעיאַדעווקע! זאָגסטו, און ביי אייך אין גלופּסק איז דען בעסערע פּאַראַדקעס. איך מיין, כ׳לעבען, ניט! קוק זיך נאָר גוט צו, וועסט דו זעהן, ווי ביי אייך טאַקע און נאָך אין אַנדערע יודישע שטעדט ליעגען די אָרעמע נעבעך צעהן איילען אין דער ערד, עס זיינען שוין דאָ אַזעלכע גוטע און פרומע מענשעלעך, וואָס פאַר פרומקייט, פאַר גוטסקייט לעגען זיי אַוועק אַלע געשעפטען און גיבען זיך אָב נאָר מיט שטעדטישע זאַכען און זאָרגען זיך נאָר לטובת הכלל, איינער איז אַ בעל טאַקסע, איינער

איז אַ פּאָוויערענע, איינער איז אַנ׳אַרענדאַר, איינער איז אַ גבאי, איינער אַ בעל־עצה, איינער אַ תקיף, איינער דעם רב׳ס קרוב, איינער דעם גביר׳ס בן־בית, איינער מאַכט באָם, איינער איז אַ מיוחס, איינער אַנ׳איינִיקעל, איינער האָט אַ באָבע אין אֶרץ ישׂראל, איינער טאַנצט אויף אַלע חתונות, איינער איז אַ שטאָדט־פּעטער, איינער קהל׳ס יורש און איינער גלאַט אַ שיינער יוד. — נו, געפינט זיך נאָך ערגעץ אין דער וועלט, אונטער אַלע אומות, אַזוי פיעל גוטע מענשען, וואָס זאָרגען זיך פאַר דעם כלל ווי בײַ אונז יודען, רחמנים בני רחמנים? בײַ די אומות, אַ שטייגער, איז אַ גביר אָדער אַ פּאָמיעשטשיק, אָדער אַ סוחר, אַ פאַבריקאַנט וכדומה, בײַ אונז אַקעגען איז אַמינדעסטער גביר׳על אין אַ שטעדטעל דאָס רוב אַ בעל טאַקסע, אַ גבאי, אַנ׳עסקן במצות, ער איז נאָר אַ סוחר לפנים, באמת טראָגט ער אויף דעם קאָפּ די גאַנצע שטאָדט יודען נעבעך, ובזכות זה האָט ער מיט אַלע בעלי טובות די ברכה, וואוהין זיי קעהרען זיך און ווענדען זיך... זיי זאָרגען נעבעך, זיי זאָרגען ביז זיי נעהמען אויף זיך לײַב און ווערען אָהן עין הרע דיק, פעט, לויטער, מיט שענע בײַכלעך, און זיי זיינען זייערע שׂונאים אויף צושפּרינגעניש אומעטום נושׂא חן... די אָרעמע געהט עס אָבער ניט אין נוצען, פון די פיעל טובות, וואָס מען טוט זיי, הערען זיי אויף וואָס אַ טאָג ווייטער צו עסען, זיי קרענקען, זיי ווערען אויסגע־דאַרט, אַקוראַט ווי אַבן יחיד בײַ אַ טאַטען אַ נגיד, וואָס מען דושעט איהם, מען היט איהם אָב פאַר גרויס ליעבע און געטריישאַפט פון עסען, און מען גיט איהם איבער אין די הענד פון אַ סך ניאַנקעס, זיי זאָלען איהם למען השם אָבהיטען, ער זאָל ניט חאַפּען קיין איבּ־ריגען ביסען. האָט זשע דען ניט באמת טאַקע איטליכער אָרעמער יוד אין אַ שטעדטעל אויף זיין חלק צוויי־דריי בעלי טובות, וואָס דורך זייער השגחה קען ער שוין קיין איבעריגען ביסען ניט חאַפּען? וואָס עסט דען אַ יוד, אַנ׳אָרעמאַן? קרענק, מכות מיט יסורים, אַ שטיקעל טרוקען ברויט מיט פיסנעם קאַליש, פון פלייש וויים ער ניט, וואָס צו זאָגען, חוץ אַ שבת אֶפשר מאַכט ער זיך אַ ביסעל פליישיג מיט אַ ביין, מיט אַ שטיקעל לונגען לעבער, דערפאַר פאַלט איהם אָב אַ שטיק פלייש. און ווי מתים עסען, אַזאַ פנים האָבען זיי. — נישט גוט, שלמה! נישט גוט, כ׳לעבען־וואָס מיר יודען זיינען אַזעלכע רחמנים, נישט גוט, כ׳לעבען, וואָס בײַ אונז אין די שטעדטלעך זענען זעהר פיעל בעלי טובות! נישט גוט, נישט גוט, כ׳לעבען, וואָס אַ סך מענשען בײַ

אונז זאָרגען זיך ניט בעסער פאַר זיך, זיך אויסלערנען עפּוואָס אָדער זיך צו בעשעפטיגען מיט עפעס אַ מלאָכה און ווילען אַלץ זאָרגען פאַר אַנדערע! נישט גוט, כ'לעבען, וואָס איטליכער ליאדע לעדיגגעהער, וואָס איטליכער דראַב, איטליכער עזות פנים, איטליכער צבועק ווערט לוצים פון דער העלער הויט אַ שטאָט-מענש, אַ פיינע-בריה און אַ בעל טובה, נישט גוט, כ'לעבען, טאַקע זעהר נישט גוט!...

וועקער. עפּעס ביזט דו היינט זעהר אין כעס, מיין ליעבער גדליה, עפעס רעדסט דו מיר זעהר שטאַרק מיט האַרץ! האַ?!

פיקהאָלץ. יאַ, איך קען מיך שוין ניט איינהאַלטען, איך מוז שוין אויסרעדען דאָס האַרץ, צווישען אונז זאָל עס בלייבען, ניט מיט מיין מויל גערעדט, אָט דאָס זענען אונזערע שטאָדט-מענשען, אָט נעהם טאַקע, אַ שטייגער, ביי אונז אין טונעיאַדעווקע די גאַנצע חאָפּטע פאַרשוינען, וואָס דו האָסט זיך ערשט אויף זיי נאָכגעפרעגט. דו מעגסט צו זיי צורעכענען משה לאַפּ, טרייטעל חאַפּ, יוסעל צאַפּ, ניט זיי מיין איך, די וואַנד מיין איך—ווער זיינען זיי? וואָס קענען זיי? דער האָט זיך אויסגעלערענט איין אַדרעס אויפשרייבען, איז ער שוין קהל'ס פאָוויערענע, יענער האָט זיך ערגעץ אין איין איינפאָהר-הויז אויסגעלערענט עטליכע ווערטער רוסיש מיט גרייזען, איז ער אַ שתדלן, אַ גאַנצער חאַדאַטאַי. דער האָט מירידען, אַ בלייך אויסגעוויקט פּנימעל—איז ער איין ארץ-ישראל-גבאי, אַ כשר'ער יוד, אַ שענער יוד. יענער איז איין עזות פנים, נעהמט ער אַ חלק אין דער טאַקסע. דער אַזוי, יענער אַזוי.—מען שרייט אַלץ אויף דעם נאַראָד יודען נעבעך, זיי זיינען פויל, זיי זיינען ניט געזונד, זיי זיינען עקשנים, זיי ווילען זיך ניט בילדען וכדומה נאָך אַזעלכע פערברעכען. געוואַלד! וועל איך שרייען. וואָס זיינען זיי נעבעך שול-דיג, וואָס זאָלען זיי נעבעך טאָן, אַז זיי זיינען אונטער אַזאַ פּנים-טערע אָפּיעקע? אַז מען ציהט ביי זיי אַרויס די קליי פון די ביינער, אַז איין יודעל נעבעך האָט איבער זיך אויף זיין חלק דריי בעלי טובות, וואָס נאָגען איהם אויס דעם מאַרך, פערשלאָגען איהם דעם קאָפּ, האַלטען איהם אין דער מורא, דערטאַפּען ביי איהם אַרויס דעם לעצטען גראָשען, פערבלענדען איהם די אויגען און פערמוטשען איהם מיט זייערע טובות?! יודען זיינען, כ'לעבען, ניט שולדיג, זיי האָבען גוטע הערצער, זיי האָבען בטבע שכל און געפיהל, זיי פער-

שטעהען איין עֵסק, זיי זיינען נכבּעים און קענען זעהר פיעל אַראָבּ־שלינגען, נאָר וואָס העֶלפט עס, אַז זיי האָבען נעבּעך ניט קיין מזל, אַז זיי זענען נעבּעך אומגליקליך, אַז פון כמה שנים שטיקט מען זיי צונויף אַלע אינאיינעם אין איין אָרט ווי די שאָף, אַז זיי זעהען פאַר זיך ניט קיין וועלט און קענען ניט אָטהעמען קיין פרייע לופט. אַ מענש מוז דאָך אָבּער עסען, מוז דאָך זיך דערנעהרען און אונ־טערהאַלטען זיין לעבּען כל זמן ער זשיפּעט, כל זמן עס שלאָגט זיך אין איהם איין אָדער, דעריבּער זוכען זיי שפּע איינער פון דעם אַנדערען, דער שטאַרקערער וויל דערקוועטשען דעם שלאַפערען, מען טראַכט אויס כל אַ מיני תחבולות, ווי אַזוי צו דערטאַפּען אַ שטיקעל בּרויט, ווי אַזוי צו דערהאַלטען די נשמה, די נאַטור איז שטאַרק, זי פאָדערט איהרס, זי סטאַרעט זיך, זי זוכט כל אַ מיטעל זיך צו דער־האַלטען. אָט דעריבּער זענען דאָ בּיי אונז אין טונעיאַדעווקע די גאַנצע חאָפּטע פאַרשוינען, וואָס מיר האָבּען פון זיי גערעדט, אָט דעריבּער זיינען דאָ בּיי אונז אַזעלכע מיני מענשלעך, דערצו נאָך זעהר אַ כּך זיידענע יודען, גאַנצע פאָלקען שדכנים, מלמדים, גאָטס סטראַפּצעס וכדומה נאָך אַזעלכע טשינאָווניקעס, זיי אַלע ווילען עסען, זיי אַלע האָבּען אַ נשמה און סטאַרען זיך זי צו דערהאַלטען, זיי האָבּען אַלע חושים, אַ טבע פון מענשען, זיי ווילען לעבּען! אַקעגען דער טבע העלפט זיך ניט צו בּאָרען, אַקעגען איהר העלפט ניט קיין עצות, קיין חכמות, זי איז אַלצדינג גובר! אַך נישט גוט, שלמה! אַ רחמנות, כ'לעבּען, אויף אונזערע יודעלעך. עס וואָלט שוין צייט געווען, מען זאָל זיי לאָזען אַבּיסעל אָטהעמען, אַבּיסעל דיכען!....

וועקער. ניין, גדליה, עס איז עפּעס ניט גלאַט, עס מוז עפּעס זיין, וואָס דו רעדסט אַזוי פיעל מיט פייער. ס'טייטש, דו קאַל־טער גדליה, דו שטילער, דו גוטער, דו ליעבּער גדליה זאָלסט רעֶדען אַזוי פיעל מיט האַרץ! ניין, ניין! זאָג דיר וואָס דו ווילסט, עס איז עפּעס ניט גלאַט. (ער לעגט ארויף זיין האנט אויף פיקהאליץ'ס אקסעל) איך בּעט דיך, גדליה, דו בּלייבּסט היע אויף לאַנג?

פיקהאָלץ. ניין, איך וויל נאָך היינט אַוועקפאָהרען.

וועקער, וואָס איילסט דו זיך אַזוי קיין דיין טונעיאַדעווקע?

פיקהאָלץ. זאָג ניט מעהר, איך בּעט דיך, „דיין טונעיאַדעוו־קע", איך בּין שוין ניט מעהר קיין טונעיאַדעווקער.

וועקער (פערוואונדערט) וואָס הייסט? דו ביזט שוין ניט מעהר דאָרטען קיין רב. ס'טייטש, ווי קומט עס? פאַר וואָס?

פיקהאָלץ. דו פרעגסט, פאַר וואָס? פאַר דעם! פאַר דעם, וואָס בײַ אונז זיינען דאָ בעלי טובות, וואָס קיינער פון דער אָבשטשעסטווע האָט ניט קיין דעה, וואָס מען הערט זיי ווי דאָס מילכיגע קליינגעל, וואָס איטליכער ציטערט צו זאָגען אַ וואָרט, פאַר דעם, וואָס ר' טריי־טעל, זאָל לעבען, הייסט די שטאָדט, וואָס ער מיט זיין כנופיא האַל־טען אין זייערע הענד אַלצדינג: די טאַקסע, די אַרענדע, דאָס קהל־שטיבעל, אַלע צדקות און עולמות־געלד, וואָס זיי מאַכען טשלענעס, וועלכע זיי טויג, און נעהמען בלאַנקע וועקסלען בײַ דעם גאָלאָוואַ, בײַ דעם רב וכדומה, כדי אין פאַל, אַז זיי וועלען ניט וועלען טאָן דאָס, וואָס ר' טרייטעל מיט זיין כנופיא ווילען, וועט מען אויף זיי אויס־פילען די וועקסלען *). הײַנט פערשטעהסט דו, פאַר וואָס איך בין שוין ניט מעהר דאָרטען קיין רב? איך קען מיך ניט פערקויפען, איך קען ניט האַלטען בלאָט מיט פאַלשע מענשען און בערייסען אַ שטאָדט אָרעמע לייט נעבעך, איך קען ניט זיין געבונדען און טאָן נאָר דאָס, וואָס יענער וויל, וואָס יענער הייסט און וואָס יענעם טויג... איך בין נאָך פאַר די וויבאָרעס אַוועקגעפאָהרען, זאָל זיך דאָרט אַיין אַנדערער זיין רב.

וועקער (מיט אַ ביטער האַרץ) וואָס הייסט, און מען שווייגט זיי, אַט־אָ־דער גאַנצער כנופיא?! עפעס הפקר אַ וועלט!

פיקהאָלץ (מיט אַ זיפץ) יודען זיינען נעבעך דערשלאָגען, זיי מיינען, אַז אַזוי דאַרף טאַקע זיין. ווער אונטער אַלע אומות קען נאָך אַזוי פיעל ליידען און שווייגען ווי יודען?... און, איבעריגענס, אַז מען שרייט אַמאָל יאָ אויף ר' טרייטעלם שטוטשקעס, אויף זיינע גנבות, הייסט עס נאָך, מען איז דאַנאָסטשיקעס, אַ גאַנצע שטאָדט מענשען, טויזענדער בעלי־בתים און בעלי מלאָכות זיינען דאַנאָסטשי־

---

*) אמר ר' מענדעלע, אויף מיין נסיעה אין בעסראַביע האָב איך בעגעגענט אַזאַ מין טרייטעל אין אַ שטעדטעל אויף דעם דנעסטער, עטליכע ווערסט פון יאַמפּעלע. איך האָב זיך דאָרטען איבער איהם אָנגעהערט זעהר שרעקליכע זאַכען, ער איז אַ מזיק אין אַ לאַנגען טלית־קטן, מען האָט פון איהם גענוג צרות אויסצושטעהן, השי"ת זאָל שומר ומציל זיין אַלע יודעלעך פון אַזעלכע ר"׳ טרייטעלעך.

קעם, די שטאָדט, דאָס הייסט ר׳ טרייטעל מיט דער כנופיא, איז ברוגז, פאַר וואָס מען בעזפּאָקאָיעט זיי. מען קען טאַקע נאָך חאַפּען אַ פּסק, ר׳ טרייטעל שרייבט וואוהין מען דאַרף אין דעם נאָמען פון דער שטאָדט... מיט חתימות האָט ער קיינמאָל ניט וואָס צו זאָרגען. זיי ליגען ביי איהם תמיד פאַרטיג אָנגעגרייט, היינט האָט ער דאָך עפּעס נאָך וועקסלען אויך!...*)

וועקער (קנייטשט דאס ביכעל אין דער האנד זעהר שטארק אויפגעבראכט), גדליה! בלייב היע, גדליה!

פּיקהאָלץ. דאָ איז ניט מיין אָרט.

וועקער (נאָך שטאַרקער אויפגעבראַכט) פאַרקעהרט, דאָ איז דיין אָרט (ער שטעהט אויף און רייסט דאָס ביכעל פאַר גרויס עגמת נפש).

פּיקהאָלץ (קוקט אָן וועקערן פערוואונדערט) וואָס טוסט דו, שלמה?

וועקער (מיט אַ ריהרענדע שטימע) איך טו דאָס, וואָס אונזערע עלטערען האָבען געטאָן אַמאָל בשעת חורבן דאָרטען אויף די

---

*) אמר ר׳ מענדעלי: איך האָב נאָך אַ תירוץ אויף וועקער׳ס שאלה, ער פרעגט, פאַר וואָס מען שווייגט ר׳ טרייטלען וכדומה, ווי איך זע קען ער אפנים ניש, זאָל ער מיר מוחל זיין, די פּוילישע יודען, אַפּוילישער איז אַלץ אַ בריה ביי זיך אין שטוב, אין בית מדרש אונטער דעם אויווען, דאָרט סמאַליעט ער די וועלט, ער קען ניט צוזעהן די עולות, דעם גראַבעוש, וואָס עס געהט פאָר אין דער שטאָדט, ער ליאַרעמט, ער פילדערט, ער גיט עצות, מען זאָל שרייבען פראָשענעס, מען זאָל שרייבען אויף די נייע צייטונג, מען זאָל אַלע שטוטשקעלאַך אַרויספיהרען ווי בוימעל אויף דעם וואַסער, מען זאָל טאַקע איינמאָל אָנלעהרנען די פאַלשע מענשען, מען זאָל אויסמאַכען דעם, מען זאָל אויסמאַכען יענעם, נאָכדעם וואָלט איהר זעהן, אז עס קומט צו עפּעס, איז ניטאָ קיינער אין דער היים, ער בעהאַלט זיך אין אַ מויזענלאָך פאַר אַ רויטען קאָלנער, ער ווערט אַ קעצעלע, אַ תם. ער גיט נאָך אָב אַ שיינעם גוט מאָרגען דעם דאָזיגען, וואָס ער האָט אויסגעמאַכט מיט דער צונג, פאַרקעהרט ער דרינגט איהם אַז אומעדום, אין אַלע שולען שרייט ער און וועט שרייען, אַז קיין עהרליכער חוץ איהם איז טאַקע ניטאָ, מאַלע וואָס שונאים זאָגען. נאָר פון דעסטוועגען בין איך מודה, אַז פּיקהאָליץ׳ס תירוץ איז זעהר איין אֶמת׳ער, אונזערע יודען נעבעך זיינען זעהר דערשלאָגען. אַ חוץ דעם האָבען זיי מורא זיך צוקלאָגען אויף שלעכטע מענשען און אַרויסשרייבען זייער פאַלשקייט נאָר מחמת דעם טעם אויך, ווייל זיי ווייסען, אז די אומות העולם בעשולדיגען דעם כלל ישראל פאַר אַ פּרט און לעגען אַרויף דעם חטא פון איינעם אויף אַלע יודען. דעריבער איז זיי בעסער ניחא צו ליידען שטילערהייד, איידער שרייען און עס זאָל חס ושלום אַרויסקומען אַ חילול השם.

טייכען בבל׳ס. אויף די ווערבעס דאָרטען האָבען די משוררים אויפ־געהאַנגען זייערע פידלען, זיי האָבען מעהר ניט געוואָלט זינגען, שפּיע־לען, נאָר קלאָגען, יאָמערען און טרויערען, גענוג זינגען, גדליה! גענוג שרייבען שירים, מליצות בשעת אונזער פאָלק, אונזער אָרעם פאָלק ליידט אויף דער טייך גנילאַפּיאַטקע. צעררייס אויך די סטרונעס פון דער יודישער פּיעדעל (ער רייסט מיט אימפּעט). יודען זיינען ניט געבאָרען געוואָרען צו זינגען, צו שפּיעלען.... מען מוז האָבען אין זינען ערענ־סטערע זאַכען. בלייב היע, גדליה: מיר וועלען פּרובען ביידע היע עפּעס טאָן עפּעס ווירקען, פאַר אונזערע אָרעמע יודען. דאָ גדליה, דאָ איז דעראָרט צו ווירקען.

פ י ק ה א ָ ל ץ (מיט אַ ביטערען לאַכען) אַי, שלמה, ביי יודען ווילסט דו ווירקען! פאַר די וואָס דו וועסט זיך אָננעמען, טאַקע די אַליין וועלען דיר זיין שונאים, דער וואָס טרינקט זיך וויל תמיד אַריינשלע־פּען אין וואַסער דעם דאָזיגען, וואָס ראַטעוועט איהם, קראַנקע האָבען כמעט אַלע פיינט דעם דאָקטאָר, דאָס ליעגט שוין אַזוי אין דער נאַטור. — דו וועסט זיך סטאַרען עפּעס צו טאָן, עפּעס צו פּערבע־סערען, פלוצלים וועט קומען אײנער און וועט אָבזאָגען אַ סליחה, אַז דו ביסט אַיין אַפּיקורוס, אַז עס פעהלט ביי דיר אַ האָר אין באָרד, נו דאָ הערט שוין אויף אַלצדינג, מען מאַכט דיך מיט דער בלאָטע גלייך און מען לאָזט זיך נאָך בעסער צו צו די בעלי טובות, אַקוראַט ווי דאָס אומגליקליכע חיה׳לע נעבעך לויפט צו אַליין צו דעם שרעק־ליכען שלאַנג, וואָס בעצויבערט און שלעפּט דאָס מיט די אויגען... ניין, שלמה, דו ביסט צו היים, ניין, זאָג איך דיר, שלמה, ניין, איך וויל ניט ווירקען.

ו ע ק ע ר (נאַראַטשעט זיך) דו בלייבסט גדליה! דו וועסט היע זיין רב, איך בין גוט בעקאַנט מיט שטאַנדהאַפּטען, ער איז דאָ דער גביר, דער גאַנצער פיהרער, איך וועל איהם בעטען, ער זאָל דיך מאַכען היע פאַר רב, ער לעבט מיט מיר זעהר גוט.

פ י ק ה א ָ ל ץ. אַי, שלמה, דו ביסט נאָך ניט ערפאַהרען, דו קענסט ניט קיין גביר, קיין היגען יודישען גביר, דו קענסט ניט שטאַנד־האַפּטען, ביי איהם איז ניטאָ קיין פריינדשאַפט, קיין געוויסען, ער ליעבט נאָר זיך, ער זוכט נאָר זיין נוצען, אַי היט זיך, שלמה, היט זיך פאַר איהם.

װעקער. נישקשה, דאָס איז מײן זאַך, שטאַנדהאַפט, זאָג איך, װעט דיר מאַכען פאַר אַ רב.

פּיקהאָלץ. איך דאַנק דיר, שלמה, פאַר דער טובה! פּע אַזאַ רבנות, װאָס שטאַנדהאַפט גיט זי, פּע אַזאַ רבנות, װאָס פאַר איהר דאַרף מען זיך פערקױפען דעם טײפעל, װאָס פאַר איהר דאַרף מען זײן אַ נבלע, אַניעבד כנעני, װאָס פאַר איהר מוז מען הערען, זעהען און שװײגען! פּע, פּע, פּע אַזאַ רבנות! דענסטמאָל װעל איך זײן אַ רב, װען דאָס פאָלק װעט מיך װעלען, װען אַלע אָרעם און רײך גלײך, װעלען מיך מאַכען און מיר שײנקען זײער צוטרויען, װען איטליכער, אפילו דער אָרעמער נעבעך, װעט מיך געפינען פאַר װערטה צו פערטרעטען די שטעלע, נאָר עס איז נאָך אָבער דערצו זעהר װײט צו װאַרטען! זײ מיר געזונד, שלמה! איך מוז פאָהרען, לאָמיר אײנער דעם אַנדערען ניט מעהר שטערען! (ער װיל געהן).

װעקער. אַך, גדליה! װאַרט נאָך אַביסעל, גדליה!

פּיקהאָלץ. נײן איך מוז פאָהרען, זײ געזונד, געניט און ערפאַהרען, היט זיך פאַר שטאַנדהאַפטען און רעד זיך נישט אײן צו װירקען בײ יודען. אַדיע! (ער צוקוסט זיך מיט װעקער'ן און געהט אַװעק).

װעקער (נאָך דעם, אַז ער איז אַביסעל געשטאַנען פערטראַכט) אַך, גדליה, דו האָסט מיר געעפענט די אויגען. איצט הויב איך אָן צו זעהען, װי אַזאַ סוחר, װי מײן ספּאָדיק, קען זיך האַלטען און זײן רײך, אַ מלאך, װי איך זעה, װאַרפט ניט קײן גראָשען און אַפּנים, אַז מען נעהמט ניט אַלײן אויף דער װעלט, האָט מען טאַקע ניט... נאָר נישט גוט אָבער צו האָבען אָפענע אויגען, נישט גוט צו זעהען אַ סך אויף דער װעלט, עס קאָכט אין מיר דאָס בלוט, עס קלאַפּט מיר דאָס האַרץ; איך פיעל, אַז דאָס גאַנצע פּנים פלאַמט מיר. עס איז מיר דאָ דושנע, איך קען דאָ ניט אַטעמען די לופט, איך מוז פון דאַנען אַרויסגעהן און שוין טאַקע אַהער מעהר נישט קומען. אַך, גדליה, דו האָסט מיר געעפענט די אויגען! (ער געהט געשװינד אַרױס און גיט אַ קלאַפּ מיט דער טיר).

צווייטער אַקט

דאָ ווערט פאָרגעשטעלט, ווי אַזוי די פּאָפּעטשיטעלעס פון דער טאַקסע אַרבייטען מעשים און פיהרען אַ וועלט.

ערשטע סצענע.

אַ מלוה־מלכה ביי ר' משה בעל תכלית. די כנופיא פּאפּעטשיטעלעס זיצען אַרום טיש. אויף איהם שטעהען פלעשלעך בראַנפען און וויין. אַ גרויסער פּאָלומעשיק מיט אַ געבראָטענע גאַנז און אַ טעלער מיט אייטערלעך.

ספּאָדיק (האַלט א כוס אין דער האנד) לחיים, יודישע קינדער, גאָט זאָל געבען עפּעס ישועות ונחמות אויף יודען, און טאַקע דערביי אַ שנת פּרנסה (ער פערגלאָצט די אויגען צו דער סטעליע) ישראל עמך צריכים פּרנסה! עס איז היינט זעהר אַ שלעכטע צייט! (ער קרעכצעט און טרינקט אויס דעם כוס).

די כנופיא (קרעכצעט אויך מיט די כוסות אין די הענד) עס איז היינט זעהר אַ שלעכטע צייט, השי"ת זאָל רחמנות האָבען! לחיים, ר' איצע וואָלף, לחיים! זאָל טאַקע זיין זרענו וכספנו ירבה כחול, (אַלע טרינקען און פערבייסען.

משה בעל תכלית (האַלט אַ פּאַלקע אין דער האַנד) עס איז, כ׳לעבען, גאָר קיין תכלית ניט צו לייזען 25 קאָפּיקעס פאַר איין אָקע פליייש אין אַזאַ שלעכטער צייט, גענוג, וואָס מיר חלאַפּאָטשען זיך נעבעך מיט דער טאַקסע לטובת חכלל, פאַר וואָס נעבעך זאָלען מיר דערלעגען פון אונזער קעשענע?

ת ם. פאַר וואָס נעבעך זאָלען מיר דערלעגען?

שטאַנדהאַפט. דערלעגען זיינען מיר אַוודאי ניט מחויב, יענער זאָל זיך עסען פליייש און מיר זאָלען פאַר איהם דערלעגען! פּשוטו איז פּשוט, מען דאַרף פערגרעסערן דעם מקח פון פליייש.

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי! האַ, מען מעג טאַקע פערגרעסערן.

ספּאָדיק (זיפצט) אַוודאַי איז אַ רחמנות, כ׳לעבען, אויף די אָרעמע לייט, אויף די אָרעמע יודען נעבעך, נאָר וואָס אָבער זאָל מען טאָן? גאָט קען אַוודאַי העלפען. דערווייל, מיין איך, וועט ניט קיין סך זיין אַרויפציהען אַ פּאָר קאָפּיקעס אויף דער אָקע.

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, וואָס קען עס שאַדען, האַ?

ת ם, פאַר וואָס ניט דריי?

שטאַנדהאַפט. פאַר וואָס טאַקי ניט פיער, פיער איז דען אַ סך? וואָס איז, די שטאָדט דאַרף דען וועניג האָבען? פון וואַנען וועט מען עס נעהמען אויף אַלע הצטרכות?

ספּאָדיק. (פערגלאָצט די אויגען און קרעכצעט) אַוודאַי איז צרכי עמנו מרובים, יודען נעבעך דאַרפען זעהר פיעל האָבען, נו, זאָל שוין זיין, אויב יאָ אַזוי, טאַקע פינף, איין מאָל איז ניט רעכט קיין זוגות און צוויי טענס צו אַ גלייכען מספּר דרייסיג.

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי: דרייסיג, זאָל זיין דרייסיג.

משה בעל תכלית. און איך זאָג אייך, אַז דאָס איז כ׳לעבען, אויך קיין תכלית ניט, בערעכענט זיך נאָר גוט, וואָס איז דרייסיג קאָפּיקעס אין אַזאַ צייט? פאָלגט מיך, כ׳לעבען, לאָזט מיך אויך עפּעס פּריבאַווען.

ר׳ יוסף. מהיכא-תיתי, כ׳לעבען, זאָל ער עפּעס אויך פּרי- באַווען, ער איז דאָך אויך אַ פּאָפּעטשיטעל...

שטאנדהאפט. חאפט זיך ניט אזוי צו, מיין ליבער ר׳ משה! אמת טאקע, איהר האט רעכט, איהר האט אויך א דעה, מען קען אבער ניט אלץ אויף איין מאל, לעת עתה דארפט איהר האבען אזא רעכנונג, אין גלופסק געהט אוועק לערך פון 17 ביז 18 טויזענד אקעס פלייש א וואך, חוץ עופות, היינט אז מען ציהט ארויף נאך 5 קאפיקעס אויף דער אקע, מאכט שוין דאס ביסעל אליין אוים לערך 900 רובעל א וואך, אין איאהר איז 52 וואכען, קענט איהר אייך שוין אליין צו־נויפרעכענען די סומע, דערווייל מוזען מיר זיך בענוגענען מיט דער קליינער סומע און ווייטער וועלען מיר זעהן, מען קען ניט אלץ אויף איין מאל.

ספאדיק. לאמיר זיך, ר׳ משה, נוהג זיין ווי אונזערע הייליגע חכמים האבען געזאגט „תפסת מועט תפסת" לאמיר זיך לעת עתה בע־נוגענען מיט דער קליינער סומע, א רחמנות כ׳לעבען, אויף די ארעמע לייט, זאלען זיי לכל הפחות נעבעך ביסלעכווייז געוועהנט ווערען.

תם. פאר וואס זאלען מיר נעבעך ליידען?

ספאדיק (טייטש תמ׳ען) שא, כ׳לעבען, ר׳ שמעיה, נו וואס קען מען מאכען, כ׳לעבען, ניש׳קשה, השי״ת וועט אונז דערפאר העלפען, בזכות זה טאקע, וואס מיר טוען פאר די ארעמע לייט, וועט אונז השי״ת העלפען, לעת עתה זאל אונזערע איבערגעהן, דערנאך, ווי זאגט שטאנדהאפט, וועלען מיר זעהן, מען קען ניט אויף איין מאל איבער־ציהען דעם בויגען, געדיינקט איהר, ווי מען האט זיך נוהג געוועזען תחילת ביז מען האט געשטעלט אויף 25 קאפיקעס, א רחמנות, כ׳לעבען, אויף די ארעמע לייט, מען קען ניט אלץ אויף איין מאל.

שטאנדהאפט. דער עולם זאגט, א גוי׳איש שפריכווארט איז להבדיל ווי א גמרא, טישע יעדעש—דאלשע בודעש, דאס הייסט, ר׳ איצע וואלף, אויף יודיש, אז מען פאהרט פאמעליך, פאהרט מען ווייטער איין.

ספאדיק. ווי קומט צו זיי אזא גלייך ווערטעל? זיי האבען דאס אוודאי גענאשט ביי יודען... דער אמת איז טאקע, מען טאר

זיך ניט אײַלען, מען דאַרף ניט אויף איין מאָל איבערציהען דעם בויגען, פערשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהען?!

צווייטע סצענע

(די זעלביגע כנופיא, פיאַווקין קומט אַריין שטאַרק פרעהליך).

פיאַווקין. אַ גוטע וואָך! פּאָזדראַוולאַיו אויף אַ פולער וואָך! גאָט האָט געהאָלפען, עס איז אָנגעקומען!... איצט, זעהט איהר, קומט אַ גלעזעל וויין. (ער גיסט זיך אָן אַ גלעזעל וויין, טרינקט אויס און פערבייסט מיט אייערלעך).

די כנופיא (שטארק פערוואונדערט) וואָס אָנגעקומען? הא, וואָס אָנגעקומען, וואָס?

פיאַווקין. דאָס געלד! די אָבשטשעסטווענע הונדערט טויזענד קערבלעך אָנגעקומען.

די כנופיא (אין איין קול) וואָס זאָגט איהר?!

פיאַווקין. דאָס וואָס איהר הערט.

ספּאָדיק (פערגלאצט די אייגען) איך דאַנק דיר און לויב דיך גאָט (צו תם'ען) נו, ר' שמעיה, היינט זעהט איהר, ווי השי"ת העלפט פאַר עהרליכקייט, הא, וואָס האָב איך אײַך געזאָגט, ערשט ניט לאַנג געזאָגט? אָט האָט איהר אַ מופת!

בעל־תכלית. היינט זעהט איהר, אַז אינגאַנצען איך! איך טאַקע האָב אַלץ געזאָגט: וואָס וועט זיין דער תכלית פון אַזוי פיעל געלד, וואָס האָט זיך פון דער טאַקסע אָנגעזאַמעלט ביי דער קאַזנאַ נאָך פון גאַנץ לאַנג? טאַקע סאַמע פון דער הייסער מינוט, וואָס מיר זיינען געוואָרען פּאָפּעטשיטעלעס, כמעט פון דער ערשטער רגע האָב

איך אַלץ געשריען, וואָס וועט זיין דער תכלית פון אַזוי פיעל געלד. פון אַזאַ סומע געלד? לאָמיר אַרויסנעהמען דאָס געלד!

ספּאָדיק. זעהט איהר, איך האָב טאַקע גוט געראַטען, מען זאָל שרייבען, אַז מען דאַרף דאָס געלד אויף אַ ביקור חולים, דאָס האָט אַ סך געהאָלפען.

פּיאַווקין. (מיט חניפה) יאָ, זיי טאַקע האָבען געזאָגט, אַ בקור חולים האָט ר' איצע וואָלף געזאָגט.

בעל־תכלית. אַ גרויסע חכמה, ער האָט געזאָגט! וואָס איז דאָס פאַר אַ תכלית? מען האָט געדאַרפט, פּשוט איז פּשוט, אַרויס־נעהמען דאָס געלד סתם, אַזוי וואָלט געוועזען אַ סך בעסער, בכל האופנים בעסער!

ר' יוסף. מהיכא תיתי, אַזוי וואָלט טאַקע געוועזען בעסער, סתם איז אַוודאי בעסער!....

תם. ווער האָט עס געדאַרפט וויסען, וואָס מיר וועלען מיט דעם געלד טאָן? ווער האָט זיך צו מישען אין אונזערע עסקים? מיר זיינען דאָך פּאָפּעטשיטעלעס!

שטאַנדהאַפט. מען האָט דאָך געמוזט וויזען דער קאַזנאַ, אויף וואָס מען פערברויכט דאָס געלד. דעם חשבון מאַכען, דאָס איז שוין אונזער זאַך.

ספּאָדיק. (טרייסט תם'ען) כ'לעבען, זאָרגט ניט, ר' שמעיה, השי"ת וועט העלפען. ניש'קשה, כ'לעבען, אַזוי איז בעסער. פאַרשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן.

פּיאַווקין (מיט אַנגבה־שמייכעלע צו ר' משה בעל תכלית) גלויבט מיר, ר' משה, איך פערשטעה אויך אַ תכלית־זאַך, וואָס עס נוצט פאַר דער שטאָדט. עס וועט אויסקומען, אם ירצה השם, ווי מען זאָגט, אגיל ואשמח, קיילעכדיג און שפּיציג!....

שטאַנדהאַפט. איצט, רבותים! דאַרף מען זיך בעטראַכטען, וואָס מיר האָבען מיט די איבעריגע געלד צו טאָן. פערשטעהט איהר?

בעל־תכלית (מיט אַ זיס שמייכעלע). איך האָב געוואָלט בעטען דערפון אַ גמילות חסד.

ר' יוסף. מהיכא תיתי, מיר אויך אַ גמילות חסד.

פיאַווקין (צו ר' משה בעל תכלית) נו, אַ גמילות חסד. דאָס איז דאָך אַ מצוה, אַ יודישע זאַך. דאָס איז דאָך איינס פון די דברים שאין להם שיעור. (צו זיך אליין אן דער זייט מיט אשמייכעלע) דערפאַר וועט די שטאָדט האָבען עולם הבא!....

ספאָדיק. איך וואָלט געוואָלט בעטען אַ זעקס—זיבען טויזענד קערבלעך אויף קאַבצינסקעס אַטראַטע.

שטאַנדהאַפט. מיין דעה וואָלט געוועזען, אַז מען זאָל דער־ווייל די געלד איינלעגען.

ר' יוסף. מהיכא תיתי, לעגט עס איין ביי מיר.

בעל תכלית. ביי אייך, ר' יוסף, איז קיין תכלית ניט. איך קען בעסער פאַרטאָן געלד, איך האָב גראַד איצט אַ פלאַן.

שטאַנדהאַפט. אַ פלאַן האָב איך אַ בעסערען, איך נעהם די געלד אויף מיר.

די כנופיה. (אין איין קול) ניין, ניין, אַזוי איז ניט גוט, זאָל בעסער זיין ווי פריהער.

תם. מיר קומט פון דער שטאָדט געלד, וואָס האָט מען נע־בעך צו מיר?

ספאָדיק. און מיר קומט אויך פון דער שטאָדט געלד, פער־שטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן? אונז קומט אויך געלד פון דער שטאָדט....

פיאַווקין (דערווייל צו זיך אליין אן דער זייט) איך פערשטעה, איך פערשטעה, עס קומט זיי ניט פון אַ יחיד, אַ שטייגער פון דעם, יענעם, נאָר גלאַט סתם פון דער שטאָדט. דאָס איז אַ גרויסער חילוק (צו דער כנופיה מיט חניפה) עס פערשטעהט זיך, עס קומט אייך פון דער שטאָדט, איך בין אַנ'עדות, עס קומט אייך.

בעל תכלית. נו, וואָס וועט זיין דער תכלית פון דעם וויין,

בראָנפען, גאַנז, אַייטערלעך? מען דאַרף עס אויסטרינקען, אויפעסען, איך בעט אייך, טוט עפּעס, לאָזט זיך ניט בעטען.

ר' יוסף. מהיכא־תיתי, עס חלש'ט מיר טאַקע דאָס הארץ (ער עהמט אַ כוס אין דער האַנד) לחיים מיט אַלע פּרושים! לחיים! מהיכא תיתי, אידען זאָלען נעבעך אויפגעריכט ווערען. מהיכא תיתי, ר' איצע וואָלף, זאָל זיין אַזוי ווי איהר זאָגט, אידען זאָלען בלייבען דאָס וואָס זיי זיינען, מהיכא תיתי, אַזוי איז אַוודאי בעסער.

די כנופיא, לחיים, לחיים! אידען זאָלען טאַקע בלייבען דאָס וואָס זיי זיינען, השי"ת זאָל אויף אונז רחמנות האָבען (מען טרינקט און מען עסט).

דריטע סצענע.

די כנופיא איז אַביסעל פערלעקט, זיננען אליהו'ס נאַנץ פרעהליך, שטאַנדהאַפט זיצט אין ווינקעלע, רויכערט אַ ציגאַר און סודי'עט זיך מיט פיאַווקינען. די גלאַסנעס קומען אַריין אין פאָר־חדר.

די גלאַסנעס. (פערוואונדערט איינער פון איין זייט, דער אַנדערער פון דער אַנדערער זייט טיר) מען טרינקט, מען עסט, מען איז פרעהליך! איז דאָס גלאַט אַ מלוה מלכה אָדער אפשר עפּעס טאַקי אַ שמחה!

איין גלאַסנע. אָן איז פיאַווקין! מען דאַרף איהם אַ וואונק טאָן און איהם פרעגען.

צווייטער גלאַסנע. אַ! איך וויים שוין, עס איז אַ חתונה! עס איז אַ גוטע חתונה! איך קען די כלה, זעהר אַ שענע!

ערשטער גלאַסנע. (נאָך מעהר פערוואונדערט) ווער חתונה? ווער כלה?!

צווייטער גלאַסנע. (מיט אַ שמייכעלע) די קאַץ! מען מאַכט חתונה די קאַץ.

ערשטער גלאַסנע. דו בינסט משוגע!

צווייטער גלאַסנע. דו בינסט חסר דעה! דו קענסט זיך גיט אַנשטויסען, דו האָסט נישט קיין שכל פאַר אַ קאַץ. איך זאָג דיר טאַקע נאָך אַ מאָל; מען מאַכט חתונה די קאַץ, די קאַץ, וואָס איז היינט אָנגעקומען די פּאָפּעטשיטעלעס, די שענע אַבשצעסטוויענע קאַץ, היינט פערשטעהסט דו שוין? יאָ, אַ שענע כלה, זיי מעגען זיך פרעהען.

ערשטער גלאַסנע. אַ-אַ!! אָט איצט פערשטעה איך. די קאָפּ איז מיר היינט אַזוי פערשלאָגען, אַז איך ווייס אָסור ניט, אויף וועלכער וועלט איך בין. אַ קאַטאָוועס עפּעס? מיר קענען חלילה פערפוילט ווערען אין אַסטראָג!

צווייטער גלאַסנע. און דאָ טאָר מען נאָך ניט זאָגען די פּאָפּעטשיטעלעס אַ גראָב וואָרט! ווער האָט דען אונז געמאַכט און ווער קען אונז ווידער אויסמאַכען, ווען ניט טאַקע זיי!... בפרט נאָך איצט אַז עס איז די צייט פון די וויבאָרעס. גוט איז טאַקע נאָר פּיאַווקינ.ען, ער ווייסט ניט דעם טעם פון וויבאָרעס, ער פערלעבט קהל׳ס געלד, וויפיעל ער וויל, און טאַנצט אויף אַלע חתונות. ער ווערט, ניש׳קשה, פון דער חתונה אויך אַראָבנעהמען אַ גוט רח״ש!

ערשטער גלאַסנע. וואָס וועלען מיר דאָ שטעהן. דער גאַלאָוואַ וואַרט אויף אונז אין איינע צרות. עס ציטערט נעבעך אויף איהם די הויט. (זיי געהען אַריין אין חדר צו די פּאָפּעטשיטעלעס).

די כנופיאָ (צו די גלאַסנעס) אַ! ברוכים הבאים! זיצט, מאַכט ברכה, האַפּט עפּעס!

די גלאַסנעס. אַ שענעם דאַנק. עס איז איצט אונז ניט אין קאָפּ. דער רעוויזאָר איז געקומען!

שטאַנדהאַפּט (אביסעל דערשראקען) וואָס, אַרעוויזאָר? אַרעווי־זאָר איז געקומען!

פּיאַווקין (גיט אַ מאַך מיט דער האנד) אַ וואַזשנע זאַך! וואָס איז דאָס אַזוינס, אַז ער איז געקומען?

ספּאָדיק (קרעכצעט) אַך, זעהר אַ שווערער גלות! אָט האָט איהר אַ רעוויזאָר! מיר זיינען בעונותינו הרבים אין גלות, השי״ת זאָל רחמנות האָבען.

ר׳ יוסף. מהיכא־תיתי, אוודאי וואָלט בעסער געווען, מיר זאָלען ניט זיין אין גלות.

תם. נאַט אייך אַ רעוויזאָר אויף אונזער קאָפּ! פאַר וואָס זאָלען מיר נעבעך מעהר פון אַלעמען ליידען גלות!

בעל תכלית. אַ שעֶנער תכלית, כ׳לעבען! נו מיילע, אַז ער איז געקומען, וועמען געהט עס אָן?

די גלאַסנעס. ס׳טייטש, ער וועט מאָרגען רעווידירען די ביכער אין דומע! דאָרטען וועט ער געפינען די פּראָביעלען, מחמת איהר האָט שוין אַזאַ לאַנגע צייט ניט אַריינגעטראָגען, ווי עס געהער צו זיין, די ראַטע פון דער טאַקסע, און אין דער קאַסע פעהלט געלד. האָט אויף אונז ניט קיין פאַריבעל, וואָס מיר זאָגען אייך. דער גאָלאָוואַ געהט אַרום אָהן אַ קאָפּ, מיר ווערען אויך שיער ניט משוגע פאַר פחד. איהר ווייסט, מיט וואָס דאָס שמעקט? דאָס שמעקט מיט סיביר, שמעקט עס!

פּיאַווקין. אַז איהר האָט מורא, לייענט קריאת שמע. געהט, זאָגט אייך, זאָגט דעם גאָלאָוואַ, ער זאָל, דער נאַר, קיין מורא ניט האָבען.

ספּאָדיק. עס וועט מכתמא מיט גאָטס הילף זיין רעכט, פעשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען. פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן? מען דאַרף זיך נאָר מכח דעם אַביסעל מישב זיין (זיי אַלע, חוץ די גלאַסנעס, געהען אַריין אין איין אַנדער חדר).

פיערטע סצענע.

(די גלאַסנעס אַליין, דערנאָך די גאַנצע כנופיא).

ערשטער גלאַסנע (קוקט אויף דעם טיש) זיי האָבען זיך דאָ, אַפּנים, גוט משמח געווען! זעה נאָר, זעה, וואָס איז אָנגעשטעלט אויף דעם טיש

צווייטער גלאַסנע. זיי מעגען זיך פרעהען, זיי האָבען ניטע יאָהרען, אַ קליינינקייט, זיי האָבען אַנ׳אַרענדע אָהן ראַטע! וואָס אַ טאָג פערגרעסערט מען דעם מקח פון פלייש, אָרעמע לייט וועט־ען פערשוואַרצט, עסען ביינער, קדחת רביעית, זיי האָבען ניש׳קשה אין די עטליכע יאָהרען, וואָס זיי זיינען פּאָפּעטשיטעלעס, אָנגעשאָטען פעסער מיט גאָלד!

ערשטער גלאַסנע (מיט אַ ביטער שמייכעלע) זיי האָבען דאָך גענומען די טאַקסע פאַר דער שטאָדט, זיי האָבען דאָך אַ טובה געטאָן דער שטאָדט.

צווייטער גלאַסנע. אַ שענע טובה, כ׳לעבען! זיי ווערען נתעשר און אויף דער שטאָדט נעבעך וואַקסט ביסלעכווייז אַ נעדאָיעס. מען קען שטאַרבען פון אַזעלכע טובות!

ערשטער גלאַסנע. איך מיין, די בעלי טובות וועלען זיך מאָרגען אָבשאָקלען מיט אַ היבשען גראָשען!

צווייטער גלאַסנע. זיי וועלען ניש׳קשה ניט דערלענגען פון זייער קעשענע. איך מיין, מאָרגען וועט טייערער ווערען דער מקח פון פלייש, אַוודאי מעהר מיט עטליכע קאָפּיקעס אויף דער אָקע! פון זייער הייגטיגער אַסיפה, מיין איך, וועט דער שטאָדט קיין גוטס ניט אַרויסקומען.

ערשטער גלאַסנע. וואָס זאָגסט דו! עס איז שוין אָהן דעם אויך זעהר טייער דער מקח פון פלייש, איך האָב מורא, מען וועט שרייען.

צווייטער גלאַסנע. ווער וועט שרייען?! אום שטיינס געזאָגט, ווער וועט זיך אָנרופען אַ וואָרט? דו קענסט ניט די היגע מענשען, זיי זיינען טרוסען, האָבען מורא פאַר אַ פליג, מען מעג זיי אפילו דעם קאָפּ אַראָבדרעהען, וועלען זיי ניט רעדען קיין וואָרט.

ערשטער גלאַסנע. כ׳לעבען, אַ רחמנות, וואָס זאָלען זיי נעבעך טאָן? מיר אַליין האָבען דען ניט מורא? צווישען אונז גערעדט, פאַר וואָס זעהען מיר צו די עוולות און שווייגען? פאַר וואָס קוקען מיר אַוועק אין דער זייט און זאָגען אמן אויף אַלצדינג, וואָס זיי טוען? ווארום מיר האָבען טאַקע פאַר זיי מורא, זיי קענען אונז אויס מאַכען,

וואָרום מיר ווילען ניט בלייבען אָהן ברויט, אונזערע ווייבער און קינדער זאָלען חלילה ליידען. פאַדלעצעס וועלען מיר זיין סיי ווי סיי. האַלטען מיר מיט זיי, האָט מען דאָך נישט צו רעדען, אַז מיר זיינען פאַדלעצעס, און ווען מיר זאָלען אַרויסטרעטען אקעגען זיי, וועלען זיי אַזוי לאַנג דרעהען וואו מען דאַרף און אונז מאַכען פאַר פאַדלעצעס, זיי זיינען תקיפים, זיי האָבען אַלע מיטעל, זיי וועלען בלייבען גערעכט און אונז וועט מען אָבגעבען פאָדסוד, איז דאָך גלייכער טאַקע דער ערשטער פאַל, ווענינגסטענס האָבען מיר ברויט און הייסען פאַר דער וועלט עהרליכע לייט. אין צווייטען פאַל וועלען מיר שטאַרבען פאַר הונגער, מיר וועלען נאָך הייסען פאַר דער וועלט פאַדלע מענשען און זיי, פאָדסוד. די אָבסטאָיאַטעלסטוועס זיינען אין דער וועלט אַזוי פערדרעהט, אַזוי, פערפלוטעט, אַז מען קען ניט זיין קיין עהרליכע לייט, ווי שטאַרק אפילו מען זאָל וועלען. אויב מען וויל העלפען די מענשען און אַרויספיהרען זיי אויף דעם רעכטען וועג, איז קיין אַנדער מיטעל ניטא, נאָר אויפפלאָנטערן דאָס קניפעל און עוקר זיין דאָס שלעכטס מן השרש. דאָס קניפעל אָבער אויפפלאָנטערן קען נאָר דער, וואָס האָט אין זיין האַנד אַ גרויסען כח, דערצו נאָך אַ גוטע ראיה, אַיין ריכטיגען און אַיין אֶמת׳ען בליק...

צווייטער גלאַסנע. אַי, עפעס רעדסט דו איצט ווי אַ גאַנצער פילוסוף! איך האָב דיך אסור קיין מאָל ניט געהאַלטען פאַר אַזאַ פילוסוף.

ערשטער גלאַסנע. נאַרעלע, די אומשטענדען מאַכען דעם מענשען פאַר אַלצדינג! איך רעד דאָס, וואָס איך פיהל ביי מיר, אַז איך וויל מיט דעם גאַנצען האַרצען זיין אַן׳עהרליכער מאַן, נאָר איך קען נישט, מען ציהט מיך מיט גוואַלד אַריין אין דער נעץ, דאָס קניפעל—דו ווייסט דאָך, ווּעמען איך מיין—פערפוטעט מיך מיט גוואַלד, איך וויל לעבען אויף דער וועלט, איך האָב ליעב מיין ווייב און קינדער, און וויל ניט, זיי זאָלען ליידען דחקות, איך וויל זיי ניט פערשווארצען דאָס פנים און וויל הייסען פאַר דער וועלט אַ שטילער מענש, אַן׳עהרליכער מאַן, דעריבער מוז איך מיר האַלטען אין דעם שטאַרקען קניפעל און זיין אַפאַדלעץ... לאַך ניט פון מיר, משה, איך בין אָסור ניט קיין פילוסוף, נאָר אַ פּראָסט מענשעל, איך זאָג דאָ ניט קיין גרויסע חכמות, נאָר דאָס וואָס איך זעה און פיהל. אַדרבה, זיי זיך מודה, דו זאָגסט ניט דאָס זעלביגע וואָס איך?

צווייטער גלאַסנע. הערסט דו בעסער, וואָס איך וועל דיר זאָגען, אַז ווייטער דאַרפען מיר שוין קיין נאַרען ניט זיין, מיר ווייסען דאָך יאָ אַלע זייערע שטותשקעס, נו דאַרף מען זיי האַלטען פאַר דעם קאָפּ, אַז וועניגסטענס פאַר גלאַסנעס מוזען זיי אונז וועלען.

ערשטער גלאַסנע. עפּעס מאַכען זיי צו פיעל שיחות. עפּעס זיינען זיי זיך דאָרטען צו פיעל מישב. דער גאַלאָוואַ נעבעך זיצט דערווייל אין געהאַקטע וואונדען.

צווייטער גלאַסנע. שאַ, מען הערט שוין אַ קול. אָט, דאַכט זיך, געהען זיי! — (די כּנופיא קומט אַריין).

ספּאָדיק (צו די גלאַסנעס) נו, געהט רוהיג אַהיים! פּיאַווקין פאָהרט היינט אַריבער צו דעם רעוויזאָר...

די גלאַסנעס. אויב אַזוי, געהען מיר און האָט אייך אַ גוטע נאַכט.

פּיאַווקין. וואַרט, וואַרט, אָט געה איך אויך, איך וועל מיך אויך זעצען פאָהרען טאַקע פאַר אַייערע אויגען (ער זעגענט זיך מיט דער כּנופיא און געהט אַוועק מיט די גלאַסנעס).

פינפטע סצענע.

די כּנופיא קלייבט זיך אַוועקצוגעהן, פּלוצלינג קומט אַריין אַ האַליאַסטרע בעלי מלאכות אָרעמע לייט.

די האַלאַסטרע (אין איין קול) מיר בעטען אייך מחילה, רבותים! וואָס מיר זיינען אייך מטריח, מיר זיינען דאָך נישט מעהר ווי פּראָסטע מענטשעלעך.

די כּנופיא (קוקט אָן די האַליאַסטרע פערוואונדערט) זאָגט געשווינד, וואָס איהר ווילט, וואָס ווילט איהר?

די חאַליאַסטרע. וואָס זאָלען מיר וועלען! עט, דערלעבט משיח׳ן. מה נאמר ומה נדבר, מיר זײַנען, כ׳לעבען, פּראָסטע מענט־שעלעך, זייט אונז מוחל, רבותים. אָט האָט איהר! וואָס אויף דער לונג — דאָס אויף דער צונג...

די כנופיא. מיר ווייסען ניט, וואָס איהר ווילט, זאָל אײנער רעדען!

אַ שנײדערל. טאַקע וואו תורה, דאָרטען איז חכמה, לאָזט מיך. איך וועל רעדען. לב יודע מרת גיטעל. ר׳ איצע וואָלף, ניש־קשה, קען מיך, איך האָב זיי אַמאָל פּערלאַטעט דעם הינטער־חלק... פּראָסטע איז מאָכטע, רבותים! מען זעהט ניט די וועלט...

אַ שוסטערל. שאַ, איך וועל רעדען! קײנער ווייסט נים, ווע־מען דער שוך קוועטשט, רבותים! נאַט זעהט, ווי איך האָב מיר צו־שטאָבען די הענד מיט דעם נאָל. זייט אייך משער, אײן ליכטעל אויף דער גאַנצער שטוב. אין אײן ווינקעל איך מיט די פּועלים. אין דעם אַנדערען פליקט מיין ווייב פעדערען, מיר מוטשען זיך, רבותים, אויף דעם שטיקעל ברויט, טאַקע פּשוט בנפשו יביא לחמו, מיר עסען ווערים. מען זיצט אין נעץ און קעלט, די ליכטעל ברענט פינסטער, שפּריצט, שמעלצט זיך...

אַ קירזנערל. (אײן אויג פערהאַנגען מיט אַ שטיקעל בלאָען צוקערפּאַפּיער) זעהט, זעהט, רבותים, מיר האָבען שוין די ליכטלעך אײן אויג אַרויס־אַרויסגענומען! עפּעס ברענען זיי מיט אַ רויטען פלאַם, אַז עס שטעכט פּשוט די אויגען, ווי מיט אַ מעסער, און דערפאַר צאָהלען מיר דאָך אַזוי טייער!

די כנופיא. נו, מילא, וואָס זשע ווילט איהר? וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען?

די חאַליאַסטרע. (אין איין קול, כמעט מיט אַ געוויין) האָט רחמנות אויף אונז, אָרעמע לייט, טאַקע פריהער גאָט, דערנאָך איהר! מיר האָבען שוין מעהר קיין כח ניט אייסצוהאַלטען. דער אַרענדאַר פון די ליכט טוט אונז אָן צרות, געבראָטענע לייד.

ספּאָדיק. שאַ, מען קען טויב ווערען פון אײער געשריי! זאָל חאָטשע אײנער רעדען.

דער שניידערל. שאַ שטילער עולם! ר׳ איצע וואָלף זאָגט דאָך טאַקע ווי אַ איד אַ למדן, שאַ, לאָזט מיך, איך וועל רעדען (צו ספּאָדיק׳עך) מען דערלעבט קוים דעם שבת, אַ ביסעל אָבדיכען און זיצען נאַ ראַספּאַשקו בײ׳ם טיש מיט די ווייב און די קינדערלעך. קוים אָבער האָב איך מיך נעכטען געזעצט צום טיש און האָב אָנגעהויבען „כל מקדש״ האָבען די ליכט אָנגעהויבען זיך צו שמעלצען און צו שפּריצען. מיינער האָפּט אַ קוילעטש, לעגט אַנטקעגען די ליכט, פון איין זייט, און פון דער אַנדערער זייט, עס העלפט ניט. די ליכט קאַפּ, קאַפּ, קאַפּ...

דער שוסטערל, שאַ! איין אָקם האָט אַ לאַנגען צונג און קען שופר ניט בלאָזען. שאַ, לאָז מיך ריידען, (צו ספּאַדיקען) מה אני, מה חיי, איך בין אַגרויסער עני. אַ גאַנצע וואָך ווי מען לעבט, לעבט מען, שבת פערזעצט מען אַ משכן, האָטשע זיך פליישיג מאַכען, האָטשע פערזוכען אַ ביסעל געקעכץ. מיט וואָס פאַר אַ שמחה קוקען די קינ־דערלאַך נעבעך אַרום אויף דעם פרייטיג צו נאַכט, עפּעס אַ לעק טאָן, עפּעס אַ האַפּ טאָן... נו זאָלט איהר געוועזען זעהן, ווי מיין ווייב האָט נאָר אויפגעהויבען נעכטען די שיסעל צום טיש, האָט זיך צופלאָכטען דער קנויט פון די ליכט און אויסגעפלאַקערט אין איין מינוט, אַז מיר האָבען געמוזט דאָס ביסעל לאָקשען אין דער פינסטער אויסזופּען...

די כגופיא. וואָס־זשע זיינען מיר שולדיג? וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען?

די חאַליאַסטרע. מיר בעטען אייך מחילה, רבותים. דער אַרענדאַר פון די ליכט פאַרענטפערט זיך אַלץ, וואָס איז, איהר נעהמט ביי איהם 1200 קערבלעך אַ יאָהר!

די כגופיא (אויפגעבראכט) מיר נעהמען דאָך דאָס געלט טאַקע פאַר אייך, טאַקע לטובה פאַר די אָרעמע לייט!

איינער פון דער חאַליאַסטרע. אויף דעם סמך מישט ער חזיר אין די ליסט. און לייזט מיט עטליכע גראָשען טייערער פאַר איין אָקע. דאָס טראָגט איהם אַ יאָהר איין נאָך אַסך געלט!

נאָך איינער. און אינגאַנצען ווער ליידט? מיר. טאַקע מיר אָרעמע לייט. ביי די נגידים ברענען לאָמפּען, אָדער שטערין־ליכט, זיי קעהרען

זיך גאָר ניט אָן מיט דעם אַרענדאַר. פון אונז נעבעך לופּעט ער די הויט....

די חאַליאַסטרע (אין איין קול) געוואַלד, האָט רחמנות, פערקויפט אונז ניט צו דעם אַרענדאַר.

די כּנופיא. ס'טייטש מיר נעמען דאָך בּיי איהם דאָס געלד פון אייער טובה וועגען.

די חאַליאַסטרע. די טובה קאָסט אונז זעהר טייער!...... מיר בּעטען אייך, נעהמט ניט בּיי דעם אַרענדאַר דאָס געלד, זאָל ער ניט האָבּען קיין תירוץ. האָט רחמנות, טוט אונז ניט די טובה און נעהמט בּיי איהם ניט דאָס געלד!....

ספּאָדיק. אהעזה א בּיסעל פון עמי־הארצים. זיי קומען אונז זאָגען אַדעה!!— תם אָט האָט איהר אידען, געה טו זיי טובות!....

בּעל תכלית. אַשענער תכלית, כּ'לעבּען. ניט נעהמען בּיי דעם אַרענדאַר קיין געלד!......

ר' יוסף מהיכא תיתי. וואָס אַרט עס זיי?

שטאַנדהאַפט. וואָס האָט איהר זיך דאָ געשטעלט זיי טענה'ן, מיט אידען ווילט איהר אויסקומען!

דער שומטערל (נעהמט אַרויס פון אונטער דער פאָלע אַ ליכט) נאָט־ זעהט מיט אייערע אויגען, אָט האָבּ איך אייך געבּראַכט אויף אַ צוקאָוועשק אַ ליכט.

ספּאָדיק. הולטיי. וואָס האַלסטו אַ חלבּ'נע ליכט אין די הענד! אַוועק טריפ'ניאַק! אַוועק פון מיינע אויגען!

די כּנופיא. (אויף אַ קול צו דער חאַליאַסטרע) געהט אייך, זייט מוחל, געהט אייך, מען דאַרף ניט אייער דעה, לערענט אונז ניט קיין שכל. מסתמא ווייסען מיר וואָס מיר טוען!

די חאַליאַסטרע. אַז אָך און וועה איז אונז (איינער בּרעכט די הענט, דער אַנדערער שלאָגט מיט אַ קולאַק זיך אין האַרצען און דער דריטער אין קאָפּ, אַלע גיבּען אַ קרעכץ אין איין קול פון געהן ארויס).

די כנופיא. געלויבט איז גאָט, מען איז ווייערער פטור געוואָרען!

ספאָדיק. מיר איז שוין צייט צו גיהן. מאָרגען דאַרף איך פריה אויפשטעהן, איך האָב אַ פּאָר ברית׳לעך, פון דאָרטען דאַרף איך געהן אויף אַ בר־מצוה, און פאַרנאַכט בין איך מיט מסדר קדושין.

די כנופיא. אונז איז שוין אויך צייט צו געהן. אַ גוטע נאַכט, ר׳ משה! פאַרגעסט ניט, און זאָגט איהר טאַקע, זייט מוחל, אַן מאָרגען גאַנץ פריה שינדער׳ן מכח דעם מקח, מכח אַחת וחמש.

בעל תכלית. פאָלגט מיך, איך בעט אייך, זאָל זיין חאָטשע אחת וששׁ.

די כנופיא. (צו ספאָדיקן) טוט איהם שוין, ר׳ איציע וואָלף, צו ליעב. מאָרגען דאַרף ער אָבליוז פאַר יענעם האָבען געלד...

ספאָדיק (קווינקעלט זיך) כ׳לעבען, עס טוט מיר וועה דאָס האַרץ. אַ רחמנות כ׳לעבען, אויף די אָרעמע לייט, אויף די אָרעמע יודען נעבעך! וחוץ לזה איז טאַקע ניט רעכט קיין זוגות, איהר ווייסט דאָך, איך האָב פיינט זוגות.

בעל תכלית. נו, זאָל זשע זיין אַחת ושבע.

ספאָדיק (קוויטשט דעם שטערען, גיט אַ מאַך מיט די אַקסלען). טאַ!

די כנופיא. נו, זאָל שוין בלייבען אחת ושבע, אחת ושבע, אַ גוטע נאַכט! (אַלע געהען אַרויס).

דריטער אַקט

דאָ ווערט פאָרגעשטעלט, ווי מען האָט עטלעכע יאָהר נאָך דעם געפּרובט אַרויסשטעלען זיך אַנטקעגען די פּאָפּעטשיטעלעס פון דער טאַקסע.

ערשטע סצענע

(שינדער און קנעכטבאַרג אין דעם פּראָיעקט)

קנעכטבאַרג. איך זאָג אייך, מיין ליבער ר׳ יוסעל, אַז עס איז ניטאָ קיין מזל, העלפט גאָר ניט קיין חכמות, אַז דאָס פּיצעלע מזל איז ניטאָ, העלפט ניט אַלע הסברות. אונזערע הייליגע חכמים האָבען טאַקע רעכט, וואָס זיי האָבען געזאָגט: מזל מחכים — מזל מעשיר, דאָס הייסט, דאָס מזל מאַכט קלוג דאָס מזל מאַכט רייך. מען זעהט עס אַרויס טאַקע בחוש.

שינדער. גאַנץ ריכטיג, ר׳אהרון! נאָר אַנטקעגען וואָס זאָגט איהר עס?

קנעכטבאַרג. איטליכער וואָרים דאָט אַ דאָרים. איך זאָג אייך אַנטקעגען אונז ביידען. מיר קענען זיך ברוך השם פון אַ גאַנץ לאַנגער צייט, אַז איהר זייט נאָך געזעסען אין אייער שטעדטעל.

איהר וועט מודה זיין, אַז איך פערשטעה אין עסק ניט ערגער פון אייך. איך קען אויפטאָן אַ מאל איין אויבער־הסברא, פּאַלען אויף אַ עצה׳לע, מאַכען אַ פּלאַן, איין אַבּשניצעלע און געפינען אַ קנייטשעלע. פון דעסטוועגען געהט עס מיר, שלי׳מזל, תמיד מיט דער פּוטער אַראָבּ, און אייך, ר׳ יוסעל, געהט עס אָהן עין הרע גאַנץ גוט.

שינדער. כ׳לעבען, ר׳ אַהרן, עס איז ניט אַזוי די מעשה. וואָס איז מיר דאָ אַזוי גוט? כ׳לעבען, עס האָט מיר געמעגט בעסער זיין.

קנעכטבארג. אי פע, זינדיגט ניט, כ׳לעבען, ר׳ יוסעל! איך האָבּ דאָך ליעבּ דעם אמת. אַהער זייט איהר אָנגעקומען אַ קליין־שטעדטעלדיג יודעל, אָהן אַ העלער. עס האָט אייך תמיד געפעהלט אויף שבת, די ערד איז פּשוט אויף אייך געלעגען, גליקליך וואָלט איהר אייך געשעצט צו נעהמען ערגעץ אַכט גילדען אַ וואָך שכירות, אַזוי אָרעם זייט איהר נעבעך געוועזען — וואָס איז, דאָס איז דען אַ חרפה? אָרעם איז ניט קיין שאַנד—און היינט, ברוך השם, אויסער אייער שאָדען, אויף מיר, אויף אַלע אידישע קינדער געזאָגט געוואָרען! איהר האָט זיך נישקשה גוט אַריינגעחאַפּט אין דער טאַקסע, איהר זייט בענעהט און בעקליידט, לעבּט אין גרויס וואוילטאָג, עסט פלייש, דאַרע קישקעס, לעדוועצעס, אייטערלעך און טרינקט זעהר אָפט אַ גוט גלעזעלע וויין. וואָס פעהלט אייך? איהר זייט אָהן עין־הרע געזונד, פעט, לויטער מיט אַ הדרת פנים און האָט זעהר אַ גוטע עלטער. איהר האָט, צווישען אונז גערעדט, קיינמאָל אייך אַזוי ניט געוואונטשען.

שינדער. מ־מע! איך האָבּ חלילה צו גאָט קיין פּרעטענזיעס ניט, נאָר, פון דעסטוועגען, גלויבט מיר, ר׳אהרן, איז פּאַרט ניט אַזוי די מעשה, ווי שונאים זאָגען.

קנעכטבארג. איך בין אייך אָסור ניט קיין שונא. פאַרקעהרט, וואָס איך ווינטש אייך, זאָל עס טאַקע אייך זיין.... אָט האָט איהר דעם בעסטען סימן: נאָר אַז עס איז געקומען צו רעד, זאָג איך אייך דעם אמת, אַז זינט איהר האָט זיך אַריינגעחאַפּט אין פּראָיעקט, לעבּט איהר ווי אַשררה און האָט נאָך דערצו שענע עטליכע טויזענד אייגענס, וואָס האָט איהר זיך דערמיט צו שעמען? פאַרקערט, אדרבה.... די גאַנצע וועלט ווייסט, ווי טריי איהר דינט די פּאַפּעטשיטעלעס, איהר בּרענגט זיי איין אַ יאָהר גרובּעס גאָלד, איהר טויגט, איהר קענט זיך

אָברעכענען מיט דעם היגען עולם און האַלטען זיי אונטער דעם פּראַלניק, מען קען אײַערם חלילה אײַך ניט אַוועק נעהמען, איהר האָט זיך כלל דערמיט ניט וואָס צו שעמען, פאַרקערט, אַדרבה.... מיר אַנטקעגען געהט עס ניט, חאָטשע צוריים זיך! איך האָב שוין געפּרובט אויפגעבען דער שטאָדט, די פּאָפּעטשיטעלעס מיין איך, גאַנץ שענע פּראָיעקטען, ווי עס קען ווערען אַ קערבעל, איך האָב מיך געוואָרפען אַהין און אַהער, אומזיסט! עס געהט ניט. חאָטשע טו זיך דאָ, שינאי ציון, אַ מעשה אָן, איך זאָג אײַך טאַקע נאָך אַמאָל בפירוש, אַז עס פעהלט דאָס פּיצעלע מזל, דאָס פּיצעלע גליק, העלפט גאָר ניט קיין חכמות!

שיגדער (ניט אַקוק אין פענסטער און ווערט בלייך) זעהט נאָר, זעהט! עפּעס געהט אַ העד אַ גאַנצער נאַראָד מענטשען, זיי זיינען עפּעס שטאַרק אין כעס און שרייען.

קנעכטבאַרג (ניט אויך אַקוק אין פענסטער) און בראש געהט דאָרטען לאָקשעוויץ און פרידעל דער קליינער. זיי זיינען שוין נאָהענט, אָט, אָט זיינען זיי!

צווייטע סצענע.

(די פריהערדיגע. די טיר פון דעם פּראָיעקט עפענט זיך אויף מיט אומפּעט, און דער עולם שטויסט זיך אריין).

לאָקשעוויץ. (אויף אַקול צום עולם) שרייט, צאן קדשים! דאָ איז דאָס אָרט, וואָס מען שערט אײַך, וואָס מען לופּעט אײַך!... דאָ איז דאָס אָרט, וואָס די בעלי טובות געוועלטיגען און גיבען אַרויס גזירות רעות, ווי אַזוי מען זאָל ביי אײַך דאָס לעצטע אַרויסדראַפּען!

פרידעל (צום עולם) שרייט, וויינט, פּילדערט, יודען! פאַר וואָס זייט איהר פלוצלים געבליבען שטיל? פאַר וועמען האָט איהר מורא?

אַקול אין דעם עולם. טאַקע באמת פאַר וואָס זאָלען מיר זיין ווי שאָף, וואָס מען שערט זיי, און זיי שווייגען? טאַקע, באמת טאַקע, וואָס האָבען מיר מורא פאַר די בעלי טובות?

אַ שנײַדער. מיר זײַנען שוין קראַנק פון די טובות! מיר װעלען חלילה שטאַרבען פון זײערע טובות!

אַ שוסטער׳ל. װאו איז אַהינגעקומען אַזױ פיל געלד? אַזױ פיעל יודיש בלוט?

אַ קול פון דעם עולם. אַ גוזמא, מעהר פון זעקס הונדערט טױזענד קערבלעך! . . .

אַ באָנדער. זאָלען זײ אָבגעבען חשבון! פאַר װאָס זאָלען זײ ניט אָבגעבען קײן חשבון?

אַ סטאָליער. אַ מלוכה אַפילו גיט דאָך אױך אָב אַ חשבון! ס׳טײטש, װאו זײַנען די פּאָרמענע ביכער? זאָלען זײ װײַזען די ביכער!

אַ מולער. ספּאָדיק, טוט אױס די קאַפּאָטע! דאָסאיז מײַן קאַפּאָטע!

אַ קירזשנער (װײַזט מיט דער האַנד אױף שינדערין) אָט איז דער שינדער, דער בלוטזױגער! קוקט איהם נאָר אָן, דעם גרױסען יאָלד מיט די װאָנצעס, ער האָט אַ פּנים װי אַ װאָלף!

אײנער פון דעם עולם. נײן, ער האָט אַפּנים װי אַ קאַץ!

אַ צװײטער. װי אַ צאַפּ!

אַ דריטער. גיט איהם אַ מאַפּ!

אַ פערטער. אַנו גיט איהם אַ חאַפּ!

אַ פינפטער. אַ דו אַלטער סקראַב!

אַ זעקסטער. װאו איז דער ראַב! (שינדער בעהאַלט זיך הינטער קנעכשבאַרגס פּלײצע).

לאָקשעװיץ. װאָס טױג ער אײַך? שינדער איז דאָך נישט מעהר װי אַ הונד, װי אַ געטרײער הונד! זאָג, שינדער, האָב איך רעכט? זאָג, זאָג, װאָרום, װען ניט...

קנעכטבאַרג (צו שינדערין) װאָס קען מען מאַכען? זאָגט איהם שױן ר׳ יוסעל, מען קען אײַך נאָך חלילה ברעכען די בײנער. זאָגט יא, און װערט פּטור.

שינדער (מיט אַ ציטערדיג קול) יא . . . איך טו װאָס מען הײסט מיר...

פ ר י ד ע ל, קומט, עולם! צו זייער טריף גליק זיינען דאָ ניטא די בעלי טובות.

אַ קו ל פ ו ן ד ע ם ע ו ל ם. הלואי זאָלען זײַ שוין טאַקע מעהר ניט זײַן! (דער עולם געהט ארויס).

דריטע סצענע.

(שינדער און קנעכטבערג).

ק נ ע כ ט ב אַ ר ג. וואָס זאָגט איהר, ר' יוסעל, צו דעם שייגעץ. צו לאָקשעווישען? עס איז אַ העזה מען זאָל אַזוי בעלעדיגען, אַזוי מבזה זיין! ער איז דאָך ווערט, מען זאָל איהם אַריינלעגען אין דער חית!

ש י נ ד ע ר (מיט אַ רחמנות-פנים) אדרבה, אדרבה, וואָס זאָגט איהר? האַ, וואָס זאָגט איהר? מען זאָל אַזוי בעליידיגען!

ק נ ע כ ט ב אַ ר ג. פון דעסטוועגען פאַלט ביי אייך ניט אַראָב, ר' יוסעל, ווי זאָגט עפּעס שטאַנדהאַפט! נעפּאַיי ליודי מאוו אַ יאַ זדראָוו. דאָס איז זעהר אַ גלייך ווערטעל. (נאכדעם אז ער טראכט אביסעל) אָט איצט, ר' יוסעל, קענט איהר מיר טאָן אַטובה, טאַקע אַ גרויסע טובה, ווי איך בין אַ יוד!

ש י נ ד ע ר, אָ, פון אייערטוועגען, ר' אהרן, וואָס נאָר מעגליך.

ק נ ע כ ט ב אַ ר ג. טאַקע פון אייערטוועגען אויך אַ ביסעל. עס וועט אייך אויך אַרויסקומען אַ טובה, בהן שלי!

ש י נ ד ע ר. נו זאָגט-זשע שוין, ר' אהרן, וואָס איז דאָרטען אַזוינס?

ק נ ע כ ט ב אַ ר ג. איך האָב ברוך השם אַ גוטען פּלאַן, איך בין מיט גאָטס הילף, דאָ זיצענדיג, געפאַלען אויף אַ גוטער המצאה, ווי אַזוי מען זאָל דעם שייגעץ קנס'ענען, ווי אַזוי מען זאָל האָבען אַ קערבעל און ווי אַזוי דאָס זאָל נאָך הייסען אַ מצוה! איהר ווייסט דאָך, אַז אָהן אַ מצוה הייבט זיך ביי מיר קיין שום פּלאַן ניט אָן. נאָר אַ ביסעל איז דאָ געוועזדט אין אייך, ר' יוסעל!

שינדער. נו זאָגט ושע, ר׳ אהרן, אייער פּלאַן, איך בין ציקאַווע צו וויסען.

קנעכטבאַרג. מיין פּלאַן איז, מען זאָל אָנהויבען מאַכען, דאָס הייסט שטאָדט זאָל מאַכען, פּונקט אַזעלכע לאָקשען (מאַקעראָנעס) ווי ביי לאָקשעוויצען אין דער פאַבריקע. דאָס פּאַרדיענסט, פערשטעהט איהר זאָל הייסען, געהט אויף דער תלמוד תורה, אויף די אָרעמע קינדער נעבעך, איך זאָל זיין דער מתעסק אין דער מצוה, דער שייגעץ וועט שוין אָראָבלאָזען די נאָז און וועט ניט מעהר בעזאָקאָקען די שטאָדט, פערשטעהט איהר די המצאה?

שינדער. וואָס זאָל איך זאָגען, עס איז אַוודאי אַ גוטע המצאה. איך פערשטעהע דעם שפּיץ פון דער המצאה. כאָר די שאלה איז אָבער, וואו נעהמט מען די קלינגערס אויף דער המצאה?

קנעכטבאַרג. אָט דאָס, מיין איך, ווענדט זיך אַביסעל אין אייך. איהר זאָלט פערוואַרפען פאַר מיר אַ גוט וואָרט פאַר די פּאָפּעטשיטעלעס, זיי זאָלען נאָר מרוצה ווערען, זיי זאָלען מיר נאָר מאַכען פאַר דעם מתעסק. מיט געלד וואָלט איך שוין ניט געהאַט וואָס צו זאָרגען. די שטאָדט איז ברוך השם גרויס, מען קען מאַכען אַ קערבעל, בפרט אויף אַזאַ מצוה, אויף אַזאַ שטאָדט־זאַך! די שטאָדט, וועט עס דאָך הייסען, געהט צונויפנעהמען געלד, טאַקע פון דער שטאָדטס טובה ווענען נו, פרעג איך אייך, ווער וועט נישט געבען קיין געלד? איך וואָלט נאָך אי היינט אָנגעהויבען אַרומצוגעהן מאַכען געלד, אָנ׳עברה, כ׳לעבען, די צייט! אָט איצט, ר׳ יוסעל, קענט איהר מיר אַ טובה טאָן. איהר זייט ברוך השם מזל׳דיגער, אַ מוצלח, שטאַרק אָנגעזעהן ביי דער שטאָדט, ביי די פּאָפּעטשיטעלעס מיין איך. איהר פיהרט ברוך השם אויס אַלסדינג, וואָס איהר ווילט! איך בעט אייך, טוט עס פון מיינטוועגען, פון אַ גוטען ברודערס וועגען, טוט עס נעבעך פון מיין ווייב אין קינדערס וועגען און טאַקע אויך פון אייערט וועגען, עס וועט אייך מסתמא אויך דערפון אַרויסקומען, ווי איך בין אַ יוד!

שינדער. מיר וועלען זעהען, מיר וועלען זעהען! איך האָף צו גאָט, איך וועל אייך פועל׳ן אייער בקשה, לאָזט מיר נאָר צו רוה אַ פּאָר שעה

קנעכבטארג. יישר כח, ר׳ יוסעל, פאַר דער הבטחה! האָט איך אַ גוטען טאָג (ער עפענט די טיר און קעהרט זיך ווידער צוריק) די פּאָפּעטשיטעלעס געהען אַהער! איך בעט אַייך. ר׳ יוסעל! ר׳ יוסעל, איך בעט אַייך, טוט אַ טובה אַ גוטען ברודער! (ער געהט געשווינד ארוים).

פיערטע סצענע *).

(איין אסיפה פון דער כנופיה פּאָפּעטשיטעלעס אין פּראָיעקט),

שינדער זיצט אין אַ ווינקעל און שרייבט בטשאַטעס.

בעל תכלית. עס איז אַ טאַראַראַם, אַ געדודער צווישען דעם עולם. מען שרייט איין קול: חשבון! אַ שענער תכלית, כ׳לעבען!

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, וואָס אַרט עס זיי?

תם. איך ווייס ניט, וואָס חשבון? מיר מוטשען זיך, מיר חלאַפּאָטשען זיך נעבאַך היבשע עטליכע יאָהר אַלץ לטובת הכלל, לטובת הכלל און היינט נאַט אַייך דעם דאַנק, דעם יישר כח. גיעב זיי חשבון!

שטאַנדהאַפּט. ווער זיי? ! ווער זיינען זיי? ! לאָקשעוויץ, פרידעל דער קליינער מיט עטליכע פערכלעך קבצנים. בעלי מלאָכות! אויך מיר מענשען!

ספּאָדיק. אָט ווער הערט זיי, די הולטאַיעס, די לעדיגגעהער. די עמי־הארצים? איך פרעג אַייך, ווער איז די שטאָדט? מיר אָדער די קבצנים, די בעלי מלאכות? האַ, ווער איז די שטאָדט, ווער איז די שטאָדט. פרעג איך.

---

*) אמר ר׳ מענדעלי. אין דעם כתב יד איז בעשריבענקיז דער סצענע נאָך צווי. נאָר אַזוי ווי זיי זיינען ערטערווייז פערפלעקט מיט טינט, און אַחוץ דעם קען מען זיך אָהן זיי אויך בעגעהן, האָב איך זיי איבערגעפיהרט און אָנגעהויבען גלייך פון דער דאָזיגער סצענע. וואָס זי איז געשעהן אין עטליכע טעג אַרום. גלויבט מיר יודען, אַזוי איז אַ סך גלייבער

בעל תכלית. נאָך שענער. זײ שרײען ביכער! וואו זײנען די פּאַרמענע ביכער? אַ שענער תכלית, כ'לעבען, גיעב זײ ביכער!

ר' יוסף. מהיכא תיתי, וואָס אַרט עס זײ?

ת ם. איך ווײס ניט, וואָס הײסט ביכער?! אָט האָט איהר דעם דאַנק. געה מיטשע זיך פאַר יודען, טו יודען טובות!

ספּאָדיק. וואָס מיר ביכער! ווער מיר ביכער! — נישטאָ קײן ביכער, פערבּרענט געוואָרען ביכער! פערשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן?

שטאַנדהאַפט. (אַ ביסעל מיט מורא) פון דעסטוועגען וואָלט מײן עצה געווען, מען זאָל לאָקשעוויצען פערשטאָפּען דאָס מויל, זאָל ער נישט בילען.

בעל תכלית. אַ שענער תכלית, כ'לעבען, איטליכען פערשטאָפען! ווײניג מײלער דאַרפען מיר נעבעך אָהן דעם פערשטאָפּען?! נישקשה, אפשר אַ זיבען, אַכט, נײן, צעהן אַלטשטעדטיגע לײטישע יודען מוזען מיר נעבעך פערשטאָפּען די מײלער!... ס'טײטש, פון וואַנען לעבען זײ, אַז ניט פון אונז?!

ת ם. פאַר וואָס נעבעך זאָלען מיר לײדען? פאַר וואָס זאָלען מיר איטליכען פערשטאָפּען? פאַר וואָס זאָלען מיר נעבעך איהם דאָס מויל פערשטאָפּען?

ספּאָדיק. מכות איהם! די שטאָדט האָט פאַר איהם קײן מורא ניט! וואָס הערט אַ זעלבען אַ שטאָדט! די שטאָדט האָט ברוך השם האָו אַהינצוטאָן געלד! אוודאי איז איהם אַ רחמנית, כ'לעבען, אויף די אָרעמע לײט, דערווײל בעזפּאָקאָיעט ער זײ נעבעך, דער גזלן, דער רוצח!...

ת ם. וואָס האָט ער זיך צו מישען אין אונזערע געשעפטען. מיר מישען זיך אין זײנע עסקים? מיר זאָגען איהם דען אַ דעה? אונז געהען אָן זײנע עסקים?

שטאַנדהאַפט (בלומר'שם מיט שפּאַרקײט) ניחאַיי ליודי מאָוו,

אַיאַ זדראָוו! (אַביסעל מיט מורא) זיי אַרבייטען מעשים, מען זאָל די טאַקסע איבערגעבען אין אַנדערע הענד!

שינדער (צוגעהענדיג בהכנעה פון דעם ווינקעל) דאָס, ר׳ יודעל, האָב איך שוין פריהער בעוואָרענט. אַ חידוש, כ׳לעבען, וואָס איהר זאָלט ניט וויסען?

שטאַנדהאַפּט (פערוואונדערט צו דער כנופיא) האַ! עס איז פאַר מיר אַ סוד?

ספּאָדיק. חלילה! ר׳ יוסעל איז געפאַלען זעהר אויף אַ גוטער עצה, היינו, מען זאָל זיי שיקען זאָגען: באשר אַזוי ווי מיר האָבען שוין אָנגעגרייט פאַר דער שטאָדט אַ ים אָקסען, פאַר אַ גוזמא אָקסען און האָבען זעהר מרבה בהוצאה געוועזען, בכן זאָל מען אונז טאַקע באַלד אומקעהרען גאָר אַ גרויסע סומע געלד מיט אַלע אונזערע אוביטקעם נעבעך, אֶלאָ ניט זאָלען מיר בלייבען אויף ווייטער, ביז מיר וועלען אויסשעכטען די מחנה אָקסען. פערשטעהט, איהר?

שטאַנדהאַפּט. (מיט אַ שמייכעלע) איך פערשטעה איך פערשטעה זעהר גוט! נו האָט מען געשיקט זאָגען?

ספּאָדיק. אַ שאלה אַביסעל! פיאַווקין איז נאָך אין דער פריה געגאַנגען זיי זאָגען. די הולטאַיעס, די בעלי מלאכות, די עמי הארצים האָבען אויך געמאַכט איין אַסיפה!! חאַ, חאַ, חאַ! די גראָבע יונגען, די פּראָסטע מענטשעלעך מאַכען אויך אַסיפות!... אַז אָך און וועה טאַקע היינטיגע צייטען, צו היינטיגער וועלט, עס איז בעונותינו הרבים געוואָרען אַ שענע וועלט... (ער זיפצעט און קרעכצט).

די כנופיא (קרעכצט אויך) ניטאָ די אַמאָלדיגע צייטען! עס איז היינט גאָר ניט די וועלט, וואָס פאַרצייטען!...

בעל תכלית. פריהער איז טאַקע אין תכלית אַריין געוועזען גוטע צייטען, יודען זיינען געוועזען פיין, שטיל, בהכנעה׳דיג און די ברכה האָט עפעס בעסער שורה געוועזען...

שינדער. פון דעסטוועגען קען נאָך גאָט העלפען, עס זאָלען זיך נאָך אומקעהרען פריהערדיגע יאָהרען, אַ מאָליגע צייטען...

(ער ניט א קוק אין פענסטער) אט וועלען מיר שוין וויסען. פיאַווקין געהט.

פינפטע סצענע

די פריהערדיגע. פיאַווקין קומט אריין מיט א פאפיער אין דער האנד

די כנופיא (אונגעדולדיג) נו וואס איז? ר׳ ראובן! וואס האט איהר דארטען אזוי לאנג שיהות געמאכט?

פיאַווקין (ווישט אב מיט דער האנד דאס פנים) א ניחאַי איך... איך האב דארטען געהאט א גוט שטיקעל ארבייט, ניש׳קשה! עס איז מיר ארוים די נשמה ביז וואנען איך האב ארויסדערטאפט אט א דאס! (ער ווייזט אויף דעם פאפיר אין זיין האנד).

שינדער (צו פיאַווקינען) נו וואס, איהר האט געזאגט? איהר האט זיי דאס געזאגט?

פיאַווקין. א חידוש אפילו, אויב איך האב געזאגט! וואס דען. איך בין גלאט געגאנגען בעסעדעווען מיט די ממזרים! עס איז מיר אוודאי ניחא געוועזען דאס לעבען צו־צו־הערען זייערע שטעכווערטער אויף מיר, אויף אייך און אויף איטליכען פון אונז.

שטאנדהאפט (מיט שטארקייט כלומר׳שט) ניחאַי ליודי מאוו, א יא זדראווו.

די כנופיא. נו מילא, מילא, האבען זיי געזאגט... וואס איז בעסער געבליבען, וואס איז דער סוף?

פיאַווקין. דער סוף איז געבליבען, איין ברירה, איהר זאלט ווייטער הייטער בלייבען בזה האופן, אז מען זאל צו אייך צו־זעצען א פאר גייע.

בעלתכלית. א שענער תכלית, כ׳לעבען, א פאר נייע פארשוינען נאט אייך אויף אונזער קאפ, א נייע פאר!

תם. פאר וואס נעבעך אלע אויף אונזער קאפ? פאר וואס זאלען מיר אלץ ליידען?

פיאַווקין. דאָס אי זנאָך ניט, כ׳לעבען, אַזאַ גרויס אומגליק. די צוויי נייע זיינען פון די דאָזיגע פיינע־בריה׳ס, וואָס מען פערשטאָפּט זיי אַ בליוז שטילערהייט די מיילער... עס איז דאָ נאָך אַ תנאַי, נאָך אַ יעזשעלע. נאַט אייך דעם פריגאָוואָר, און לייענט! (ער גיט דעם גרויסען פריגאוואר, אויף עטליכע בויגען הערבאָווע פּאַפּיער מיט אַ סך חתימות, ספאָדיק׳ן אין דער האנד).

ספאָדיק (קוקט אין פּאַפּיער ווי אַ האהן אין בני אדם און מאַכט מיט די אַקסלען) מאָ—מע... בע, בע... נאַט לייענט איהר, זייט מוחל, ר׳ משה!

בעל תכלית (פּרובט זיך לייענען) בע... האַ? וואַרט, וואַרט אַביסעל.... עס איז, דאַכט זיך, אַבוקי.

ר׳ יוסף (קוקט אַריין פון דער זייט) יאָ, טאַקע, כ׳לעבען, דאַכט זיך, אַבוקי!

בעל תכלית (שטופּט אַריין געשווינד דעם פּריגאָוואָר ר׳ יוסף׳ן) אַדרבה, כ׳לעבען, לייענט איהר, ר׳ יוסף! למאַי זאָלט איהר זיך נעבעך מיטשען אַריינקוקען פון דער זייט? איהר וועט נאָך חלילה קאַליע מאַכען די ראיה.

ר׳ יוסף (שטופּט אויך געשווינד אַריין דעם פּריגאָוואָר תּם׳ען) מהיכא תיתי, ר׳ שמעיה, לייענט איהר מהיכא--תיתי, איהר זייט דאָך עפּעס פאַרט עלטער, איהר האָט מיט אַ צעהן יאָהר פריהער פאַר מיר חתונה געהאַט.

תם (זעהר תמימוואַטע) איך בין אויך, שטאַנדהאַפּט, מכבד מיט קריאת הפּריגאָוואָר! איהר זייט דאָך אַ געלעהרנטער.

שטאַנדהאַפּט (קוועטשט זיך אביסעל) בערד... בעררדיט... בעררדיטש... אַך ניחאַי יעהאָ מאַמע מאָרדויע! וואָס פאַר אַ מין האַנד דאָס איז. וואָס איז דאָס פאַר אַ צוויי אותיות צום סוף פון דעם דאָזיגען וואָרט? דאַכט זיך ע, ווע, און דערנאָך אַטוויאָרדע זנאַק מאַכט עס צום סוף עוו.... אַך ניחאַי יעהע... ווער וועט זיך שטעלען לייענען אַזאַ כתב, זאָגט פּשוט, ר׳ ראובן, זאָגט וואָס איז דאָ נאָך פאַר אַ תנאַי (ער גיט אָב פיאַווקינען דעם פּריגאָוואָר).

פּיאַווקין. מען האָט דאָ אַרויסגעוואָרפן צוויי פון די אַלטע פּאָפּעטשיטעלעס.

די כּנופיאַ. וואָס הייסט אַרויסגעוואָרפן? למאַי האָט איהר גענומען אַזאַ פּריגאָוואָר?

פּיאַווקין (גלאַסען). ניש׳קשה. פערלאָזט זיך אויף מיר, איך פערשטעה אַנ׳עסק.

די כּנופיאַ. האַ, וועמען אַרויסגעוואָרפן, וועמען?

פּיאַווקין. ר׳ משה׳ן און ר׳ שמעיה׳ן.

בעל תּכלית. מיך? פאַר מיין מיה, פאַר מיין פּראַצע.

תּם, (מיט אַ רחמנות־פּנים) פאַר וואָס גראָד מיך, נעבעך מיך?

פּיאַווקין. שאַ, כ׳לעבען, ניש׳קשה! ווער הערט זיי, די שקצים? מיט גאָטס הילף, איך וועל זיי פיהרען אין באָד אַריין, איך האָב אַ גלייכע עצה ווי אַריינצונאַרען זיי אין זאַק.

די כּנופיאַ. גיכער, ר׳ ראובן! זאָגט וואָס האָט איהר פאַר אַיין עצה?

פּיאַווקין. נאָר אַ פּראָסטע עצה, היינו, מען זאָל זיך איצט נאָר פּאַמעליך אַראָבנעהמען דעם ערשטען בויגען פּאַפּיער פון דעם אָבגע׳חתמ׳עטען פּריגאָוואָר, צולעגען אַנשטאָט דעם אַנ׳אַנדער בויגען און דאָרט אַריינשטעלען אַלע אַלטע געוועזענע פּאָפּעטשיטעלעס ווי פריהער, דערצו נאָך זאָל מען בפירוש פּריבאַווען, אַז די אָבשטשעסטווע וועהלט זיי אויס בזה הלשון: אַזוי און אַזוי ווי מען ווייסט זיכער, אַז זיי, די פּאָפּעטשיטעלעס, אַזעלכע און אַזעלכע, זיינען עהרליכע לייט, בעזקאָריסטנע, זאָרגען תּמיד לטובת הכּלל, חלאָפּאָטשען זיך...

ספּאָדיק (פאַלט אַריין אין די רעד) פּריבאַוועט טאַקע נאָך אויך „מוטשען זיך״ אַזוי וועט זיין שטאַרקער.

בעל תּכלית. פּריבאַוועט אויך, זיי קוקען אין תּכלית אַריין, דאָס וועט בעסער נעהמען.

פּיאַווקין (זעצט פאָרט) חלאָפּאָטשען זיך, מוטשען זיך נעבעך, קוקען אין תּכלית אַריין און ברענגען איין זעהר פיעל דער שטאָדט

מיט זייערע תחבולות, מיט זייער גוטסקייט, מיט זייער פרומקייט און עהרליכקייט.

שטאַנדהאַפט (שלאגט איבער די רעד) פריבאַוועט טאַקע אויך, מיט זייער בילדונג, מיט זייער אויפקלערונג: דאָס וועט אַסך העלפען: איך וויס, מיט וואָס צונעהמען...

פיאַווקין. (הייבט אָן נאָך אַמאָל) מיט זייער גוטסקייט, מיט זייער בילדונג, מיט זייער אויפקלערונג, מיט זייער פרומקייט און עהרליכקייט, לכן אַפאַטאָמו, ווען מען זיי ווידער פאַר פיהרער און מען בעפרייעט זיי פון חשבון, מען פערלאָזט זיך פריהער אויף גאָט, דערנאָך טאַקע אויף זיי, אי פראָטשע, אי פראָטשע...

די כנופיא (פרעהליך) אַך, זעהר גוט, ר׳ ראובן! אָט וואָס הייסט לערנען אין אַ חדר!

ספאָדיק. גאַנץ גלייך, וואָס איהר האָט אַריינגעשטעלט „מען בעפרייעט זיי פון חשבון״, פערשטעהט איהר?

די כנופיאָ. מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פערשטעהן?

פיאַווקין. הערט אָבער דעם שפּיץ, אס—כן קען שוין דאָך דער פריגאָוואָר אייך דיענען פאַר אַקוויט, אַז איהר האָט חלילה ניט נהנה געוועזען פון אָרים געלד, און איהר האָט שוין ניט פאַר דער האַנד לעת עתה וואָס מעהר מורא צו האָבען, איצט פערשטעהט איהר, למאַי איך האָב בּיי זיי גענומען אַ פריגאָוואָר? ניש׳קשה, איך האָב זיי מיט גאָטס הילף אָבגעטאָן אויף טערקעש!

די כנופיא. אַוודאַי, ר׳ ראובן, האָט איהר זיי געפיהרט אין באָד אַריין! אַוודאַי האָט איהר זיי געשטעלט אַ חופה! איצט, זעהט איהר, וואָלט מען זיך געדאַרפט נעהמען צו לאָקשעוויצ׳ן, צו דעם פראָצענטניק, מען זאָל איהם אָפּיק טאָן שטילערהייד, וואו מען דאַרף, זאָל ער האָבען זיך צו קראַצען, זאָל ער וויטער וויסען ווי זיך צו טשעפּען מיט אַ שטאָדט!...

שטאַנדהאַפט (מיט איין וואונק צו פיאַווקינען) נו, וואָס הערט זיך מכח דעם, וואָס איך האָב אַייך געזאָגט? האָט איהר איהם שוין פערוואָרגט?

פ י אַ וו ק י ן. וואָס קלערט איהר דאָ? מסתמא האָב איך איהם שוין גוט פערטראַכט. מען האָט שוין אַוועקגעשריבען... ער וועט אויף זיך האָבען אַ גוט פעקעל! טרוקען וועט שוין דער פראָצענטניק ניט אַרוים, ער וועט זיך, ניש׳קשה, מוזען אָבשאָקלען מיט אַ שענעם גראָשען!

ש ט אַ נ ד ה אַ פ ט. אַשענע ריינע כפרה! ער וועט שוין פערזאָגען דעם צעהנטען.

ד י כ נ ו פ י א. מיר שטויסען זיך אָן, וואָס איהר רעדט. מיר פאַרשטעהען, מיר פאַרשטעהען, וואָס איהר מיינט. קיין פינגער אין מויל דאַרף מען אונז, ברוך השם, ניט אַריינלעגען.

ס פ אָ ד י ק (מיט אַ ידאת־שמים־פנים׳על) און איך, זעהט איהר, שטויס מיך ניט אָן; אַז צוויי מענשען רעדען אַ סוד, וויל איך גאָר ניט הערען. איך פערשטעה אסור ניט, בּיי מיין יודישקייט! וואָס ר׳ יודעל און ר׳ ראובן שמועסען דאָ עפּעס צווישען זיך...

פ י אַ וו ק י ן (צו דער כנופיא) פונדעסטוועגען מיין עצה איז, נאָך אַלע זאַכען זאָל מען פאָרט שלום ווערען מיט לאָקשעוויצען און מיט פרידלען. ווי זאָגט מען עפּים: בּעסער צעהן גוטע פריינד אײדער איין שונא. אַוודאַי אָנלעהרנען לאָקשעוויצען שטילערהייט, ער זאָל ניט וויסען, פון וואַנען די קויל האָט איהם געטראָפען, דאָס איז נייטיג, נאָר ווידער שלום ווערען מיט איהם, דאָס איז אויך נייטיג, איך דאַרף עס האָבּען צום עסק. איך האַלט זיך טאַקע אַלץ בּיי מיינעם: אַפּאַטש און שלום! אַ בּים אַזש צייכענס זאָלען שטעהן און טאַקע ווייטער חבר!

ר׳ י ו ס ף. מהיכא תיתי, אַ פּאַטש און שלום.

ש ט אַ נ ד ה אַ פ ט. מיינע ווערטער! איך האָב נאָך פריהער געזאָגט, מען זאָל איהם פערשטאָפען דאָס מויל, זאל ער ניט בּילען! איך קען די וועלט...

פ י אַ וו ק י ן. אַזוי, אַזוי בּלייבּט עס. דערווייל אַ גוטען טאָג! איך מוז געהן בּעוואָרענען נאָך עטליכע זאַכען (ער געהט אַוועק).

זעקסטע סצענע.

די פריהערדיגע אָהן פּיאַווקינען.

שטאַנדהאַפּט. נו, לאַקשעוויצען נעהם איך אויף מיר, איך וועל איהם אָנטאָן כבוד און אַיינלאַדען צו מיר—עס וועט ביי איהם זיין אַ כבוד—און וועל איהם פאַרשטאָפּען דאָס מויל אָט מיט דעם (ער ווייזט אויף אַ טייסטערעל אין זיין האַנד).

בעל תכלית. חאַפּט איהם דער רוח, זאָל ער זיך דערווערגען מיט דעם!

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, זאָל ער זיך טאַקע דערווערגען, אַזוי איז גאָר גלייכער!

ספאָדיק. נו, און מכח די לאַקשען חאַפּט איהם דער וואַטע־מאַכער! זאָל ער זיך מאַכען לאַקשען ווי פריהער.

תם. אָט אַזוי בעדאַרף צו זיין, ער זאָל זיך ניט מישען אין אונזערע עסקים און מיר וועלען זיך ניט מישען אין זיינע עסקים.

בעל תכלית. ר׳ אהרן האָט דאָך דערווייל צונויפגעקליעבען עפּיס גאָר אַ סך געלד, ווי דערטאַפּט מען זיי ביי איהם, ער זאָל ניט מאַכען קיין לאַקשען?

ספאָדיק. מען דאַרף בעטען ביי ר׳ אהרן אַ גמילות חסד פאַרשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פאַרשטעהען, מיר פאַרשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר עס ניט פאַרשטעהן?

ספאָדיק. און פרידלען נעהם איך אויף מיר, ער איז דאָך אַ חסיד, וועט אויף איהם טאַקע אויסקומען דאָס ווערטעל: „דער רבי האָט געהייסען שווייגען” פאַרשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פאַרשטעהען. מען דאַרף אונז, ברוך השם, קיין פינגער אין מויל ניט אַריינלעגען.

בעל תכלית. נו איין עק, אַסוף. מען דאַרף בעסער רעדען פון תכלית־זאַכען. לאָמיר זיך נעהמען צו דער סמעטע, לאָמיר מאַכען די טאַבעלע.

שטאַנדהאַפּט. מיר דאַרפֿען שוין היינט קלוגער זיין, מען דאַרף וויסען, ווי אויסצורעכענען אין דער טאַבעלע די הוצאות, וואָס די שטאָדט דאַרף אַ יאָהר האָבען, אַזוי, אַז פֿון די הכנסות, פֿאַרשטעהט איהר, זאָל ניט איבערבלייבען קיין גראָשען. די קאַזנאַ פֿערלאַנגט נישט מעהר אַבי אַ חשבון, אַבי וויז איהר אַ חשבון...

ר' יוסף. מהיכא תיתי, ווייזט איהר אַ חשבון, עס זאָל נאָך אונז אָפּשר אַרויסקומען?

די כּנופיא. וואָס מיינט איהר, עס וואָלט אפשר טאַקע ניט געשאַדט, אונז זאָל קומען, מען קען ניט ווייזען דער קאַזנאַ אַלע זאַכען, די שטאָדט אָהן עין הרע דאַרף זעהר פֿיעל האָבען, אַמאָל דאַרף זי אויף אַזעלכע זאַכען, וואָס מען קען זיי ניט אַרויסזאָגען.

שטאַנדהאַפּט. וועניג, אַ שטייגער, וועט קאָסטען די שטאָדט לאָקשעוויץ?! דעם מקח פֿון פֿלייש האָט מען געמוזט אין דער מהומה אַ ביסעל אַראָבלאָזען, איהם גיעב, יענעם גיעב ווייטער, היינט דאַרף פּיאַווקין פֿאָהרען בעוואָהרענען עטליכע שטעדטישע זאַכען, דאָס וועט מסתמא אויך גענוג קאָסטען... פֿון וואַנען־זשע וועט עס די שטאָדט אויף אַלצדינג נעהמען? — מען וואָלט איצט שוין געמעגט אַרויפֿציהען אַ דריי קאָפּיקעס אויף דער אָקע פֿלייש.

תם. פֿאַר וואָס ניט פֿיער?

בעל תכלית. פֿאַר וואָס טאַקע ניט זעקס? עס איז איצט זעהר אַ שלעכטע צייט.

ספּאָדיק. אוודאי זענען די הצטרכות־העיר זעהר גרויס, נאָר אַ רחמנות, כ'לעבען, אויף די אָרעמע לייט, גענוג דערוויל פֿינף, וואָס זאָלען מיר טאָן? זאָל אונזערם איבערגעהן. (ער קרעכצט און זיפצט).

בעל תכלית. קוקט־זשע אין תכלית אַריין און מאַכט אַ גרויסען צעטעל פֿון די הוצאות.

ספּאָדיק. דער עיקר איז שוחטים, פֿאַרשטעהט איהר? מען דאַרף האָבען אַ סך שוחטים....

שטאַנדהאַפּט. הייגט משגיחים, טאַקע אַ סך משגיחים.

תם. היינט מנקרים!

בעל תכלית (הויט איבער) שוחטים, משגיחים, מנקרים, היינט דיינים, חזנים, רבנים, שמשים, בטלנים, קברנים, פּאָוויערענעס, שתדלנים און נאמנים....

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, ושאַלעוועט ניט, מהיכא תיתי!

ספּאָדיק. איך עס ניט פון קיין סירחא, מען דאַרף נאָך אַחוץ דעם האָבען נאַר אַטייערן שוחט!

שטאַנדהאַפּט. מען דאַרף אַריינשטעלען אַפּאַר טויזענד קערבּ־לעך אַ יאָהר אויף אַ רעמעסלענע שול. דערמיט וועט זיך די שטאָדט אויספּיינען און עס וועט אַ סך העלפען, אַז מען זאָל אוטווערזשדען די טאַבעלע. איך ווייס, מיט וואָס צו נעהמען....

ר׳ יוסף. מהיכא תיתי, אַריינשטעלען, דאָס איז נאַר דאָך למשל .... מהיכא תיתי!

ספּאָדיק. אויב אַזוי.... שטעלט־זשע אַריין הונדערט קערבּלעך אַיאָהר אויף דער חברה אלמנות ויתומים. דאָס וועט אויך העלפען.

בעל תכלית. מען האָט אַלץ געדאַרפט צונויפרעכענען און אַרויס־שטעלען די אַלע איבריגע הצטרכות.

תם. אַ שאַד, כ׳לעבען, וואָס פּיאַווקין איז ניטאָ, ער איז געניט און טויג צו אַזעלכע זאַכען.

ספּאָדיק. ווייסט איהר, זשע, וואָס? לאָמיר דאָס אָבלעגען אויף מאָרגען. די מעשה קען זיך נאָך פערלענגערן און מיר זאָלען נאָך הלילה עובר זיין זמן מנחה!... (די כנופיא צוגעהט זיך)

בעטע סצענע.

(שינדער חיצ פאַלין נעבען זיין טישעל אין ווינקעלע. קנעכטבאַרנקוטט אַריין גאַנץ פרעהליך. דערנאָך פּיאַווקין).

קנעכטבאַרג (זעצט זיך נעבען שינדערין) אַז דאָס פּיצעלע מזל געהט, ווערט עפּיס ליכטיג אין אַלע רמ״ח אברים! דאָס רעדעל,

ברוך השם, האָט זיך שוין בײַ מיר אָנגעהויבען צו דרעהען, הלוואַי ווייטער. איך דאַנק אײַך, ר׳ יוסעל, פאַר דער טובה, פאַר דער מצוה, וואָס איהר האָט געטאָן.

שינדער (מיט אַ שמייכעלע) ווען, ר׳ אַהרן, הייבט איהר שוין אָן מיט מזל צו מאַכען די לאָקשען?

קנעכטבאַרג. אַבי געזונד, אַבי געלד, אַבי איך האָב שוין לעת עתה צונויפגעמאַכט אַ ביסעל געלד, מיט לאָקשען איז שוין קיין דאגה ניט. עס וועט נאָך צייט זיין צו מאַכען, מען דאַרף בעקומען נאָך אַ ביסעל געלד.

שינדער (אַלץ מיט אַ שמייכעלע, אַזוי ווי אײַנער מאַכט חוזק) איך מיין, ר׳ אַהרן, אַז איהר וועט מאַכען גאָר אַ גוט געשעפט, אַ קאַטאָוועס, איהר וועט גאָר נישט אַרײַנלעגען! אַדרבה, איהר וועט נאָך אַלץ צומאַכען פריש געלד, די שטאָדט, אָהן עין הרע, איז גרויס! לאָקשען, מיין איך, וועט אויך אַ סך פערקויפט ווערען, עס וועט דאָך הייסען אַ מצוה געבען צו לייזען דער תלמוד תורה, בפרט, ווי זאָגט איהר, זיי וועלען נאָך זיין כשר׳ע לאָקשען אויך, היינו מען וועט פון זיי נעהמען חלה, כ׳לעבען, איהר וועט האָבען אַ גוט געשעפט.

קנעכטבאַרג. מיט גאָטס הילף, הלוואַי דאָס מזל, דאָס פיצעלע מזל, זאָל נאָר ניט געשטערט ווערען. וואָס זאָגט איהר, ר׳ יוסעל, ווי לאָקשעוויץ האָט אַ ביסעל אַראָבגעלאָזט די נאָז, מיינע לאָקשען שמעקען איהר גאָר ניט, די פאָפעטשיטעלעס מוז עס שטאַרק הנאה טאָן, וואָס איך לעהרען אָן אַזאַ שייגעץ! האַ, וואָס זאָגען זיי? וואָס האָבען זיי געזאָגט?

שינדער. וואָס פרעגט איהר דאָ, ר׳ אַהרן? זיי קוועלען גאָר אָן פון אײַך.

קנעכטבאַרג. עס טוט מיר, כ׳לעבען, הנאה, אַ שאָד, וואָס איך האָב זיי דאָ ניט געטראָפען. איך האָב זיי טאַקע נאָך אַ פּלאַן אויפצוגעבען. זעהר אַ גוטען פּלאַן, איך מוז טאַקע באַלד געהן (ער נעהמט אין באַנעגעגנט זיך אין דער טיר מיט פיאַווקינען.)

פיאַווקין (נאָר אין איין אָטעם) אַך, געשווינד, ר׳ יוסעל, גיט ניבער אַהער, וואָס עס איז אײַך היינט עפּעס אַרײַנגעפאַלען. די

פּאָפּעטשיטעלעס האָבען מיך געשיקט, מען דאַרף גראָד איצט האָבען געלד!

ק נ ע כ ט ב אַ ר ג (מיט אַ שמחה) נו, עס איז אַ גוטער סימן! זעהר גוט, ר׳ ראובן, וואָס איהר זייט מיר איצט גראָד אַנטקעגען געקומען! איך האָב אײַך בסוד אויפצוגעבען עפּיס אַ פּלאַן (ער פיהרט אוועק פּיאַווקינען אין אַ ווינקעל און שושקעט זיך מיט איהם).

פּ י אַ ו ו ק י ן (אויף אַ קול) גאַנץ גוט, ר׳ אַהרן, עס וועט געהן! וואָס מיינט איהר, עס איז טאַקע אַ גוטער סימן, וואָס איך האָב אײַך גראָד איצט דאָ געטראָפען (ער גיט אַ וואונק מיט אַ גנבה־שמייכעלע צו שינדער׳ן) עס וועט, אם ירצה השם, זיין רעכט, ר׳ אַהרן! נאָר לאָזט מיך צורוה מיט אײַער פּלאַן ביז מאָרגען. איהר זעהט דאָך, איצט בין איך טרוד, איך דאַרף האָבען געלד.

ש י נ ד ע ר (אויך מיט אַ וואונק צו פּיאַווקינען) אָט האָט איהר, ר׳ ראובן, אינגאַנצען דאָס געלד, וואָס איך האָב, עס וועט אײַך אַוודאַי קאַרג זיין, וועט איהר שוין מוזען בעקומען ערגעץ אַ גמילות חסד...

פּ י אַ ו ו ק י ן (צעהלט כלומר׳שט איבער דאָס געלד) אַך, וועניג, עס דערגעהט ניט אַ פופצעהן הונדערט קערבלעך (ער ווענדעט זיך געשווינד צו קנעכטבארג׳ן) תאמר, ר׳ אַהרן, תאמר זייט איהר רייך אין עטליכע קערבלעך? איהר זאָלט געבען די פּאָפּעטשיטעלעס אַ גמילות חסד, נאָר אויף עטליכע שעה, ביז וואַנען עס וועט דאָ אין דער קאַסע אַריינפאַלען (מיט אַ גנבה־שמייכעלע) זיי וועלען אײַך דערפאַר בעלוינען און מכח אײַער פּלאַן, מסתמא וועט זיין רעכט, עס איז, כ׳לעבען, אַ גוטער סימן, וואָס מיר האָבען זיך גראָד בעגעגענט!

ק נ ע כ ט ב אַ ר ג. איך האָב ביי מיר דרייצעהן הונדערט קערבלעך, מיט אַ ר׳ קערבלעך וועניגער, ווי פיעל איהר דאַרפט, ווילט איהר, קען איך אײַך לייהען בשמחה, אָבער נאָר אויף עטליכע שעה, וואָרום איך דאַרף זיי האָבען צו די לאָקשען (ער בעקומט ארוים פון דעם בוזעם־קעשענע, אין זיין פלאנעלען לייבעל, אַ יערכין־ביימעל, נעהמט פון דארטען ארוים דאס געלד, וואס איז געווען איינגעוויקעלט אין צעהן פאפירלעך און גיט עס פּיאַווקינען) זעהט איהר, איך האָב אײַך אַוועקגעגעבען ביז איין גראָשען.

פּ י אַ ו ו ק י ן. (מיט אַשמייכעלע) שלאָפט רוהיג ר׳ אַהרן, די

פּאָפּעטשיטעלעס וועלען ניט פאַרגעסען די טובה (ער געזעגענט זיך און געהט אוועק).

קנעכטבאַרג. איך זאָג אַייך, ר׳ יוסעל, אַז דאָס פּיצעל׳ע מזל האָט מיר אָנגעהויבען, אָהן עין־הרע, טאַקע צו געֶהן, איך טראַכט אַז דורך דעם גמילות חסד וועט מיר זיין גרינגער אָבצואַרבּייטען מ׳ין נייעם פּלאַן. זאָרגט ניט׳ ר׳ יוסעל, זאָרגט, כ׳לעבען, ניט, עס וועט, אָם ירצה השם, זיין רעכט, איך מוז נאָך געֶהן אַ שמעק טאָן אין מאַרק, וואָס הערט זיך עפּיס. (ער געהט ארויס שטארק פרעהליך).

אכטע סצענע *).

שינדער (קרימט זיך נאָך קנעכטבאַרג׳ן און שטעקט איהם אַרויס אַ צונג:) אַוודאַי, ר׳ אַהרן, מעגט איהר זיך פרייען, פּיאַווקין, ניש׳קשה, האָט אַייך געשטעלט אַ חופּה, נו, פּיאַווקין, דאָס איז אַ חיטרע בעסטיע, ער אַרבּייט אָב אַנ׳עסק קורץ און שאַרף. ווי געשווינד, ווי חיטרע האָט ער גענומען ר׳ אַהרן׳ען אויף דער העטשקע! דער לעקיש האָט איהם נעבעך דעם לעצטען גראָשען אַוועקגעגעבען און איז פרעהליך. אַוודאַי, ר׳ אַהרן, מעגט איהר זיך פרעֶהען, (ער לאַכט) שעֶן איז נאָר געוועזען, ווי דער זאָגט צו מיר: זאָרגט ניט, ר׳ יוסעל, עס וועט, אָם ירצה השם, זיין רעכט, דער שלי׳מזל טרייסט מיך! אַ מצוה, כ׳לעבען, ער האַלט זיך זעהר פאַר אַ ווילדען חכם און מיינט אַלץ יענעם אָנפּייפען. איך האָב ערשט אַרויסגעזעהן פון זיינע רייד, אַז פון דעם עסק האָט ער געהאַט בּרעה מיר ניט צו געבען אַפילו אַ פּרוטה, ער האָט מיך געוואָלט פּטר׳ן מיט שהי־פּהי און געבען מיר אַיין אָנווייזונג אויף עולם הבא פאַר דער מצוה. אַ, קען איך אָט אָ די שעֶנע יודען, בשעת עס געֶהט זיי שלעכט און זיי דאַרפען אַייער טובה, וועלען זיי אַייך קושען די פיס און צוזאָגען הרים וגבהות; קוים איז זיי גוט געוואָרען, שטעלען זיי אַייך אַרויס אַ פייג... רעכט אויף אַייך, מיין ליעבער ר׳ אַהרן, זייט ווייטער ניט קיין וואוילער, (ער גיט א קוק אין פענסטער) אוי, אוי, אָן געֶהט מיין ר׳ אַהרן, ניין, ניין, ער געהט ניט, ער לויפט אָהן אַ נשמה, דאָס פּנים האָט זיך איהם פערענדערט (ער לאכט און פאַרקעהרט

זיך) וואָס איז, ר׳ אַהרן, ר׳ אַהרנ׳צוצנאַ? איהר האָט שוין אַ פּנים אָנגעשמעקט פון דעם שלום, וואָס עס קלאַפּט אייך אַזוי דער פּופּיק? (ער ניט נאָך אמאל אקוק אין פענסטער) האַ! דאַכט זיך, ספּאָדיק און תּם געהען דאָרטען! יאָ טאַקע, זיי געהען אויך אַהער, זיי זענען נאָך ווייט, ר׳ אַהרן האָט זיי נאָך זיכער ניט דערזעהן, אַך, דאָ וועט זיין זעהר אַ שענע סצענע, איך וועל מיך בעהאַלטען אין מיין חדר׳ל און קוקען דורך אַ שפּאַרינע, ווי ר׳ אַהרן וועט שמועסען מיט די פּאַפּעטשיטעלעס (ער לויפט אריין צו זיך אין חדר).

ניינטע סצענע.

(קנעכטבאַרג. דערנאָך ספּאָדיק און תּם.)

קנעכטבאַרג (לויפט אַריין פערסאפּעט) אַך, וואו איז ער? וואו ר׳ יוסעל? אוי וועה, ווי עס טיאָכעט מיר דאָס האַרץ, אַנגסטען האָבען מיך בעשלאָגען! אַ קאַטאָוועס עפּיס פּרנסה! איך האָב מורא, אז עס האָט זיך אָבגעריסען דער אַרטשיק און מיין גאַנצער פּלאַן זאָל חלילה נישט קאַליע ווערען! אַך, אַ מענש אָהן אַ מזל זאָל נישט געבאָרען ווערען! (די טיר עפענט זיך אויף און די צוויי פּאַפּעטשיטעלעס געהען אריין).

ספּאָדיק און תּם. וואו איז ר׳ יוסעל?

קנעכטבאַרג (לויפט זיי אַנטקעגען ווי צומישט) ר׳ יוסעל? ניטאָ ר׳ יוסעל! איך דאַרף אייך ר׳ יוסעל. עס טוט מיר טאַקע הנאה, וואָס איהר זייט דאָ, איך האָב מיך ערשט אין גאַס פּאַר אייך געקריגט, שונאים זאָגען, וואָס איז, איהר האָט זיך איבערגעבעטען מיט דעם שייגעץ, מיט לאָקשעוויצ׳ען, זאָגען שונאים!

תּם (גאַנץ תמיעוואַטע) בע...

ספּאָדיק (רוקט אן דאָס היטעל און מאַכט אַ זויערע מינע) אוי, לא עליכם, ווייטער מיינע מערידען!

קנעכטבאַרג (שפּרינגט פון דער הויט פאַר צרות) וואָס הייסט? איהר וועט שלום ווערען מיט דעם עזות פּנים, וואָס האָט אייך אויסגעמישט מיט דער בלאָטע, וואָס האָט אייך גערופען, איך בעט אייך מחילה, גנבים, גראַביטעלעס, בלוטזויגער, רוצחים, גזלנים, און אויף אייך אויסגערעדט אָסור לדבר... וואָס האָט אָנגעשטעלט, מען זאָל ביי אייך פאָדערן חשבון און ביכער! מיט דעם שייגעץ, מיט דעם הולטאַי וועט איהר, אַזעלכע גרויסע בכבוד'ע מענשען ווי איהר, וועט מיט איהם שלום ווערען? עס איז כדאַי אָנצולערנען אַזאַ הולטאַי, אַריינלעגען איהם אין דער חית, פערשיקען איהם צו אַלדי שוואַרץ יאָהר, אָבטאָן איהם אַ שפּיצעל, ער זאָל ווייטער וויסען, ווי זיך צו טשעפּען מיט אַ שטאָדט!

תם (אָהן ווערטער) בעז מילאָ וואָס. עט... בע...

ספּאָדיק (האַפּט זיך פאַר די קריזעס מיט אַ קרעכץ) איך מוז געהן אַהיים אָבדאַוונען מנחה און זיך אַביסעל צולעגען.

קנעכטבאַרג (אַלץ שטאַרק צוקאָכט) קודם, אין מחשבות'ען, גיט מיר דאָס גמילות חסד, איך דאַרף זעהר נעניטיג האָבען דאָס געלד צו די לאָקשען.

ספּאָדיק (מיט איין אָנגערוקטע היטעל) וואָס לאָקשען?

תם (תמ'עוואַטע) האַ, וואָס זאָגט איהר?

קנעכטבאַרג (מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ) סטייטש, ווי הייסט, וואָס לאָקשען? וואָס זאָג איך? ס'טייטש, לאָקשען זאָג איך. מיין גמילות חסד, זאָג איך, בעט איך! איך דאַרף האָבען דאָס געלד צו די תלמוד תורה=לאָקשען. איך בין דאָך דער לאָקש... דער לאָקשענמאַכער! — (שינדער עפענט אַביסעל די טיר פון זיין חדר און שטעלט אַרויס הינטער קנעכטבאַרג'ן די צונג).

ספּאָדיק (מיט אַ קאַלטער לעבער) דאָס געלד איז דאָך ניט אייערס, וואָס זשע מאָנט איהר דאָ אַזוי?

קנעכטבאַרג (לאַכט כלומר'שט מיט נרינע ווערים) זאָלט איהר לעבען און געזונד זיין, וואָס זאָגט איהר? גאָט איז מיט אייך, איך דאַרף דאָך דאָס געלד צו די לאָקשען!

ספאָדיק (רוקט ארויף דאָם היטעל) וואָם לאָקשענט איהר מיר? וואָס גמילות חסד איהר מיר? אוים לאָקשען, ר׳ אַהרן! אוים לאָקשען!

תם (בעט זיך מיט אַ רחמנות־פּנים) וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען? מיר קענען זיך ניט קריעגען, מיר האָבען ווייבער און קינדער, מיר ווילען ניט טראָגען קיין לעקעך אויף די פּלייצעס, מיר ווילען ניט מגולגל ווערען צוליעב אַייך קיין קליין ארץ ישראל. מיר ווילען זיך ניט קריעגען, וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען?

קנעכטבּאַרג (ווערט נעבעך שיער ניט צו־לאָפּנעט) געוואַלד, איך האָב אויך ווייב און קינדער! איך בּין אויך, כ׳לעבען, אַ שעֶנער יוד! פּאַר וואָס קומט אַלץ נאָר אַייך, נאָר אַייך?

ספאָדיק (מיט אַ געשריי) תרבות! דרך ארץ!

קנעכטבּאַרג (געהט ארוים פון די כּלים פאַר גרויסע צרות) לאָזט מיך אויך ביי דער שאָף אויסרייסען עטליכע זשמעניעס וואָל! לאָזט מיך אויך אַ טשאָקע טאָן, אָבּלעקען אַ ביינדעל! געוואַלד, פאַר וואָס אַלץ אַייך? אַלץ נאָר אַייך און אייך!

ספאָדיק. קומט, ר׳ שמעיה, וואָס וועלען מיר דאָ מיט איהם טענה׳ן. (זיי געהען ביידע אַרויס. קנעכטבּאַרג בּלייבּט שטעהן ווי אָבּגעבריהט און שינדער שטיפלט איהם אַרוים פון הינטען אַ צונג).

פיערטער אַקט

דאָ ווערט פאָרגעשטעלט, ווי אזוי מען נעהמט די טאַקסע אויף דער היינטיגער צייט, ביז דעם יאָהר 1870.

ערשטע סצענע:

שטאַנדהאַפט בײַ זיך אין קאַבינעט, דערנאָך ספאָדיק.

שטאַנדהאַפט (זיצט פערזאָרגט און האַלט אַ בריעף אין דער האַנד) זעהר אַ שלעכטע ידיעה! ער שרייבט, אַז מען וועט באַלד אַביאַווען טאָרגעס אויף דער היהנער־טאַקסע, איך האָב מורא, אַז דאָס קעסטעלע קען זיך נאָך חלילה אַרויס־ליטשען פון דער האַנד. עס וועלען זיך געפינען זעהר פיעל בעלנים, אַ סך, גאָר אַ סך שאַרפע איף דער היהנער־טאַקסע די צייהן. מען דאַרף בייצייטענס זעהן אַלצדינג בעוואָהרענען, אָנהויבען זיך צו סטאַרען און צו טאָן אַרום דעם...
(ער פערטראַכט זיך אין קוקט אין דעם בריעף, די טיר עפענט זיך און ספאָדיק קומט אַריין).

ספאָדיק. גוט מאָרגען, ר' יודעל, עס איז מיר גראָד אויסגעקומען צו געהן פון אַ ברית פאַר בײַ אַייער הויז, האָב איך מיך מישב געווען

אַריינצוגעהן אײַך צו פרעגען, אֶפשר האָט איהר מקבל געווען אַ בריעף פון פיאַווקינען.

שטאַנדהאַפט. (מיט אַ ווידער־מינע) יאָ, אָט דאָס איז טאַקע דער בריעף, וואָס איך האָב היינט פון איהם מקבל געווען.

ספאָדיק. נו, וואָס שרייבט ער? ווי געהען דאָרטען די עסקים? האָט ער זיך שוין דאָרטען אָבגעפאַרטיגט?

שטאַנדהאַפט. מיט די עסקים, שרייבט ער, איז ער שוין כמעט פאַרטיג. די אַלע פראָשעניעס און דאַנאָסען אויף דער שטאָדט פון דעם גאַנצען צעך וכדומה נאָך פון אַזעלכענע קבצנים וועלען קיין שום ממשות ניט האָבען, מען האָט איהם דאָרטען צוגעזאָגט זיי אַלע צו פערשטאָפּען ערגעץ אין אַ לאָך, אַז דער אָרון הגדול זאָל זיי אַפילו נישט אָנקוקען. קורץ און גוט, עס וועט אַלצדינג זיין רעכט, די דאַנאָסטשיקעס וועלען נאָך האַפּען אַ פסק, ער שרייבט און בעט רחמים, מען זאָל איהם אַריינשיקען נאָך געלד.

ספאָדיק (מיט אַ קרעכץ) גאָט זאָל רחמנות האָבען אויף דער שטאָדט, זי דאַרף נעבעך האָבען אסך געלד. וואוהין מען קעהרט זיך. אַלץ געלד, געלד און געלד, וואָס שרייבט ער עפּיס נאָך?

שטאַנדהאַפט. (מיט אַ פערחמורעט פּנים) ער שרייבט, אַז מען האָט בדעה צו מאַכען טאָרגעס אויף דער טאַקסע.

ספאָדיק (לאָזט אַראָב די נאָז) טאָרגעס, אוודאַי איז דאָס נישט גוט פאַר דער שטאָדט נעבעך, השם יתברך זאָל שומר ומציל זיין, זי זאָל חלילה אַריינפאַלען אין די הענד פון די בעלי־טאַקסעס. זיי זענען דאָך פשוט רוצחים, נאָר מסתמא וועלען מיר עפּיס טאָן מבטל זיין. מהיכא תיתי טאָרגעס, אַלץ בעסער ווי מען שמועסט ביי אונז אין קלויז

שטאַנדהאַפט. וואָס שמועסט מען? וואָס שמועסט דער עולם?

ספאָדיק. מען שמועסט זעהר געשמאַק פון דער גזרה, אַז דאָס קעסטעל זאָל חס ושלום בטל ווערען. יודען עפּיס זאָלען מעהר ניט צאָהלען קיין טאַקסע.

שטאַנדהאַפט (סטאַרעט זיך אַ שמייכעלע צו טאָן) וואָס הייסט,
ר׳ איצע וואָלף, דאָס רופט איהר אַ גזרה?

ספּאָדיק (גנעהמט זיך פאַר דעם בערדעל) יאָ, יאָ, זאָלט איהר
טאַקע וויסען, ר׳ יודעל, דאָס איז אַ גזרה. דאָס קעסטעלע, כ׳לעבען,
דערהאַלט נאָך דאָס ביסעל יודישקייט, פון וואַנען נעהמט מען אויף
דאָס, אויף יענץ, אויף דעם, וואָס מען טאָר ניט זאָגען? טאַקע פון
דעם קעסטעל, מיט וואָס האָט מען די אויבערהאַנד איבער די שקצים
פון דער היינטיגער וועלט? מיט וואָס היט מען אָב, אַז יודען זאָלען
בלייבען טאַקע דאָס וואָס זיי זענען? מיט וואָס? אַלץ טאַקע מיט
דעם קעסטעל! — דורך וואָס האַלט מען אין דער מורא אַ בעל
מלאכה, אַ נחות דרגא, אַ פאַרך אַ קבצן, זיי זאָלען האָבען דרך ארץ,
אָבשיי פאַר דער שטאָדט, פאַר אונזער איינעם? דורך וואָס? טאַקע
אַלץ ווייטער דאָס קעסטעל! הכלל, דאָס קעסטעלע האָט נאָך דער-
האַלטען דאָס ביסעל יודישקייט, ראָס ביסעל יודיש יחוס.... חלילה
אָהן אַ קעסטעל שווימען דאָך אַרויף פון אויבען אַפּיקורסים, בעלי
מלאכות, שניידער, שוסטער און אַלע עמי הארצים, וואָס קענען אַפילו
ניט קיין פרק משניות, און דענסטמאָל אָך און וועה איז אונז... יאָ,
יאָ, ר׳ יודעל, דאָס איז ביי מיר אַ גזרה!

שטאַנדהאַפט. וואָס האָבען יודען געטאָן אַ מאָל, אַז זיי
האָבען ניט געהאַט קיין קעסטעל?

ספּאָדיק. וואָס גלייכט איהר אַמאָל צו היינט! אַמאָל זענען
יודען געוועזען גוט און פרום, ווער האָט אויף זיי געקוקט, ווי זיי
געהען, ווי זיי שטעהען? די קליינע מענשעלעך, די עמי-הארצים האָבען
ניט געטאָרט קיין קאָפּ אויפהויבען. וואָס די מנהיגי העיר האָבען געטאָן,
דאָס איז געוועזען געטאָן. יודען האָבען אַמאָל גאָר אַיין אַנדער פנים געהאַט...
היינט אָבער זענען דאָ ביי יודען זעהר פיעל עזות-פנים׳ער, זעהר פיעל
הול׳טאַיעס, וואָס זאָגען דעות און פאָדערען ביי דיר גרויסע חשבונות, וחוץ
לזה, וואָס אַ טאָג קומען אָן אויף יודען נייע גזרות, אַזוי געה ניט, אַזוי
שטעה ניט, אַזוי לערען ניט, אַ מערכה, כ׳לעבען, וואָס עס איז נאָך
דאָ די קעסטעלע, דורך דעם קען מען זיך נאָך אויסדרעהען און
דערהאַלטען (ער ווייזט אויף דעם ספּאָדיק) דאָס ביסעל יודישקייט, איהר
מיינט, ווען ניט דאָס, וואָלט איך, אַזאַ צובראָכענער יוד, ווי איך, זיך

אָבגעגעבען אויף דער עלטער מיט דער טאַקסע? עס איז פאַר מיר
אַ טירחה, טאַקע אַ טירחה גדולה, נאָר וואָס זאָל מען טאָן, וואָס זאָל
מען מאַכען? איך זאָג אייך נאָך אַמאָל בפירוש, נעהמט מען חלילה
ביי אונז צו דאָס קעסטעלע, נעהמט מען ביי אונז צו דעם כח....
(ער גיט א טרייסעל דאס בערדעל) אָבער ניין! מיט השם יתברך׳ס הילף.
מיר וועלען עס ניט דערלאָזען יודען בלייבען יודען! מען וועט
פאַהרען, מען וועט זיך סטאַרען, גאָט וועט העלפען, דאָס קעסטעלע
וועט בלייבען (מיט אַשטיימעלע) גיש׳קשה, עס וועט בלייבען, ווי איך בין
אַ יוד, בלייבען...

צווייטע סצענע.

(שטאַנדהאַפט אליין. פערטראַכט.)

אַז ספּאַדיק מיט זיין גלייבען זאָגען, אַז דאָס קעסטעלע וועט
בלייבען, ווייס איך זיכער, אַז עס וועט בלייבען, איך קען זיי... נו זאָל ער
חאַטשע ביי מיר בלייבען (נאָך דעם אז ער טראַכט אַביסעל) יאָ, ביי מיר,
אָבער ווי ביי מיר? אויף וועלכער אָרט ביי מיר, מען דאַרף געפינען
עפּיס אַזאַ תחבולה אַז הייסען זאָל עס ניט ביי מיר, און זיין זאָל עס
פּאָרט טאַקע ביי מיר, אַזוי וועט עס אין כמה אופנים בעסער זיין
איינמאָל, וואָס טויג מיר דער טיטעל בעל־טאַקסע? איך בין מוחל
דעם כבוד. צווייטענס וואָס טויג מיר, מען זאָל פאַר מיר וויינען? עס
קומט פאָרט אַמאָל אוים עפּיס ניט לאָווקע, יענער וויינט, מוז מען
דאָך אַמאָל, חאַטשע פאַר לייט, רחמנות האָבען, רחמנות אָבער קאָסט
געלד? יאָ רחמנות, אָבער ווען זשע? ווען דאָס רחמנות טראָגט נאָך
עפּיס איין, דאָס הייסט פשוט, ווען דורך דעם פערלאַנגט מען עפּיס
אַ געוויסע זאַך.... דריטענס, געהע האָב שטענדיג צו טאָן מיט ליאַדע
בעלי־מלאכות, מיט גאָלדשמידלעך, מיט מולערעס און מיט נאָך
קבצנים. פיערטענס... די הצטרכות זענען זעהר גרויס, מען איז שוין
געוועהנט געוואָרען צו שפּיעלען די ראָלע, געבען כלומר׳שט אויף
דאָס, אויף יענץ און די געשעפטען געהען היינט עפּיס ניט אַזוי
שטאַרק גוט... (ער קראַצט אביסעל די פּאַטיליצע) יאָ, איך האָב שוין

אַ פּלאַן, איך וועל אָנפּייפן איטליכען, אַפילו דעם גרויסען פייפער ספּאָדיק'ן, מכות איהם! אַביסעל וועט פאַר איהם אויך גענוג זיין. ביינער איז ער קראַנק צו גריזען? ניש'קשה, דער צערבראָכענער יוד האָט זעהר שאַרפע ציינער... יסורים איהם! ער האָט, ברוך השם, אָהן דעם גוטע געשעפטען, ער איז אַ גבאי פון אַ סך חברות, ביי איהם געפינט זיך שלישית=געלד, עולמות=געלד, ארץ ישראל=געלד, נאָך און נאָך געלד. ער איז אַ גאַנצער כלי קודש... איך וועל מיין שינדער'ן אָבלאָזען פון דער קייט, ער קען שטילערהייד גוט בייסען; אָנקוקענדיג איהם, איז ער געדאַכט אַנ'אָבגעבאַרעט יודעל, בלייך, גרוי ווי אַ טויב, פרום און שטיל, גאָט די נשמה שולדיג. נאָר אָבער דרך ארץ! טרעט אָב פאַר שינדער'ן דעם וועג, היט אַייך די ביינער, ער איז אַ משחית! אָט דער שינדער וועט עס לפנים זיין גלופּסקער בעל=טאַקסע... הייסען מוז עס לכתחלה, מען פאָהרט נעהמען דאָס קעסטעלע פאַר דער שטאָדט, נאָר בשעת טאָרג וועט עס שינדער אויסדינגען פאַר זיך, דאָס הייסט פאַר מיר. ספּאָדיק מיט אַ טייל פון דער כנופיא וועלען נאָר נעהמען געוויסע שבירות, אָדער אַ קליין פּראָצענט. חוץ זיי אָבער וועט נייטיג זיין צו צולאַנטשען נאָך עטליכע פייגעל, סאַמע די רעכטע עזות'ניקעס. איבריגענס זענען זיי ניט קיין סך. (ער צעהלט אויף די פינגער) איינס, צוויי, דריי, האַ? נאָך אַמאָל; ניט איינס, ניט צוויי, ניט דריי, דאַכט זיך, טאַקע מעהר ניטאָ. און אפשר, האַ? נאָך איינער. נו איז ניט פיער... אַ שען פּעקעל, כ'לעבען! דער גלאַוונער פון זיי איז נתן שיפרה'ס; ווער קען נאָך אַזוי לערנען בלק מיט איינעם, ווי ער? ער איז אַנ'אויסגעדרייטער ליולקעלע, מען מוז זיך נאָך טאַקע היינט מיט איהם זעהן: (ער גיט אקוק אין פענסטער) אַך, דער רוח האָט איהם איצט אָנגעטראָגען! וואָס טויג מיר דער וועקער? וואָס דולט ער מיר תמיד אַ קאָפּ מיט זיין בילדונג, מיט זיינע פּלענער? ער איז אַנ'עהרליכער נאַר, אַ כשר'ע בהמה, ער זוכט אַלץ דעם אמת, סטאַרעט זיך, מיך צו צוציהען צו זיך, איך זאָל אַנטייל נעהמען אין זיינע פּלענער. דער נאַר מיינט, אַז מיך אינטערעסירען זיינע פּוסטע זאַכען. אַך, ווי טשעפּעט מען זיך אָב פון איהם.?

דריטע סצענע.

(שטאַנדהאַפט, וועקער, דערנאָך שינדער און נתן שיפרה'ס).

וועקער. איהר זייט עפּיס ווי אומרוהיג, הערר שטאַנדהאַפט, אפשר שטער איך אייך?

שטאַנדהאַפט (אונטער דער נאָז) בע... איך האָב נאָך צייט, עטליכע מינוט.

וועקער. קיין סך וועל איך אייך ניט שטערען, איך וויל אייך נאָר בעטען, מיר צו בעשטימען אַ צייט, ווען איהר וועט זיין רוהיג. איך וויל מיט אייך איבערשמועסען מכח דער חברה און מכח נאָך זאַכען, וואָס איהר האָט בדעה צו טאָן.

שטאַנדהאַפט. למאַי, הערר וועקער, שרייבט איהר מיר צו אייער מיה, אייערע גוטע איינריכטונגען? איך פערדיען אסור ניט אייער לויב. וואָס איהר לויבט מיך אומעדום און אין די צייטונגען.

וועקער. די ווערטער זענען פון אייער זייט זעהר שען. נאָר וואָס מאַכט עס אויס, איך אָדער איהר? דער עיקר איז, מען זאָל טאָן, מען זאָל העלפען, ווי ווייט מען קען. ליידער שטעהט איצט אונזער חברה שלעכט. און אין דער שטאָדט הערשט היינט אַ ביטערע עלענד!

שטאַנדהאַפט (גלעט די פּאַטיליצע) וואָס קען מען טאָן? קענען מיר פערזאָרגען אַ וועלט?

וועקער. פון דעסטוועגען טאָר מען עס ניט לאָזען אַזוי. ביי מיר אין קאָפּ דרעהט זיך שוין עפּיס אַ שטיקעל פּלאַן. איך וועל עס אויפשרייבען און אייך ווייזען. אפשר וועט עס אייך געפעלען.

שטאַנדהאַפט. גלויבט מיר, מיין ליבער פריינד. די היגע יידען זענען ניט ווערט, מען זאָל זיך מיט זיי אָבגעבען. איך קען זיי בעסער פון אייך. גלויבט מיר, עס איז פיעל גלייכער גאָר נישט צו טאָן און זיך ניט מישען.

װעקער. עס איז אײַך גרינג צו זאָגן, די אָרעמע אָבער ליידן. זיי הונגערן און דאַרן, זיי װייסן ניט דעם טעם פון פלייש.

שטאַנדהאַפט. אַט װעט באַלד זיין טאַרגעם אויף דער היגער טאַקסע, נו װעלען מיר זעהן, אויב די נייע בעלי־טאַקסעס װעלען בעסער זיין. איך זאָג אײַך אויסדריקליך, עס װעט נאָך צעהן מאָל ערגער זיין, געדענקט מיינע װערטער, הלוואי זאָל איך ליגען זאָגען.

װעקער. איך פערשטעה אסור ניט, פאַר װאָס יודען מוזען האָבען אַ טאַקסע אויף פלייש, אַז דורך דעם זאָלען זיי אַזוי פיעל ליידען און ליגען אין דער ערד? די טאַקסע זױגט אוים װי אַ פּיאַװקע יודיש בלוט, זי מאַכט זיי קראַנק, זי לאָזט זיי ניט זיין שטאַרק און געזונד, די רעגירונג פערלירט דורך דעם אויך זעהר פיעל, עפּים אַ קלייניגקייט צװיי מיליאָן מענשען אין לאַנד זענען אומזיסט־אומנישט פערקױפט צו די בעלי־טאַקסעס, עסען ניט דאָם נייטיגסטע שפייז, זענען שלאַף און האָבען אַ פּנים װי די מתים!... װי קענען אַזעלכע דערשלאָגענע, אַזעלכע שלאַפע מענשען האָבען אין זינען די װעלט? װי קען מען פון זיי פערלאַנגען, זיי זאָלען האָבען אַ געפיהל פאַר ערנסטע זאַכען? איך רייד שוין ניט, אַז די רעגירונג זאָל מיט אַ מאָל געבען יודען גלייכע רעכטען, אַלע פרייהייטען, נאָר װעניגסטענס זאָל זי אונז אויסלייזען פון דעם יודישען גלות, װאָס ער איז זעהר אַ שװערער. די חאַפער האָבען אַ מאָל בעװיזען, װי שװער דער יודישער גלות איז. װי באַלד אַז יודען מוזען געבען, הוץ דעם צינזו װאָס זיי צאָהלען דער קאַזנאַ, נאָך אַמאָל צינז טאַקע זייערע יודען אַליין, און נאָך שרעקליך אַ גרױסען צינז, הייגט פאַר װאָס זידעלט מען זיי אין אַלע צייטונגען, אַז יודען טיילען זיך אָב װי אַ בעזונדערע מדינה אין דער מדינה?

שטאַנדהאַפט. פוסטע רעד, מיין ליעבער פריינד! איהר רעדט װי אַ מענש, װאָס איז ניט קיין געניטער און האָט ניט קיין ידיעה אין שטאָדט־זאַכען. די טאַקסע מוזען יודען האָבען, אָהן איהר, זאָג איך אײַך, װעט נאָך ערגער זיין. אין פיעל גראַדען ערגער זיין, אויסװייזען עס אײַך, איז ניט איצט די צייט.

װעקער. איך װיל מיך אויך ניט אַריינלאָזען זיין װייטע

זבוחים, ווייל איך וויים, אז עס איז דברים בטלים, די טאַקסע וועט בלייבען, ווענינגסטענס וואָלט רעכט געוועזען, אַז אויף ווייטער זאָל מען זי אַביסעל עהרליכער פיהרען, אַז דער עולם זאָל קענען עסען פלייש פאַר אַ וועלוועלערען מקח. בפרט ווי עס הערט זיך, וועט מען שוין מעהר קיין צינזען ניט דאַרפען צאָהלען פון דער קעסטעל. (ער גיט אַבליק אויף שטאַנדהאַפטען פון דער זייט מיט שפּאַט) כ'לעבען, אַז איהר, הערר שטאַנדהאַפט, אַזאַ רייכער, אַזאַ געבילדעטער און אַ דורש טוב ווי איהר, זאָלט נעהמען די טאַקסע. איהר וואָלט מאַקע אי כשר פערדינט, אי אַ גרויסע טובה געטאָן דער שטאָדט. איהר ווייסט דאָך, וואָס פאַר אַ ראָלע פלייש שפּיעלט אין דער געזונדהייט. אַלע קרענק, אַלע מכות און פורעניות נעהמט זיך דאָס רוב ביי די היגע יודען פון דעם, וואָס זיי עסען ניט קיין פלייש; געהט הערט, זייט מוחל, וואָס דאָקטוירים זאָגען. ערשט נעכטען האָט מיך איין דאָקטאָר געפיהרט צו אַ קראַנקען, וואָס די ביינער פון די הענד און די פּיס פוילען ביי איהם, מחמת ער האָט אין זיין לעבען געגעסען זעהר ווּעניג פלייש. ער זאָגט, אַז אַזעלכע קראַנקע מאַכען זיך ביי איהם זעהר אָפט און ער איז אַפילו בערייט צו שרייבען און צו זאָגען עס בקול רם פאַר דער גאַנצער וועלט, כ'לעבען, עס וואָלט רעכט געוועזען, איהר זאָלט נעהמען די טאַקסע.

שטאַנדהאַפט (ווי איינער וואָס איז שטאַרק אויפגעבראַכט) איך די טאַקסע! איך די היגע טאַקסע!! מען זאָל זי מיר אַפילו שענקען. איך וועל פערזאָגען דעם צעהנטען ניט צו האַנדלען מיט די היגע יודען, געניג טאַקסע, גענוג, איך וויל זי שוין מעהר ניט קענען! (די טיר עפענט זיך אויף און שנדער מיט נתן שפרהים קומען אַריין).

שינדער און נתן. מיר שטערען אייך אפשר, ר' יודעל, וועלען מיר אַוועקגעהן.

שטאַנדהאַפט (לויפט זיי אַנטקעגען) חלילה! פאַרקעהרט, ווי געוואונשען, איך דאַרף אייך מאַקע האָבען.

וועקער (טוט אַ קוק אויף שטאַנדהאַפטין מיט זיינע געסט) נו, איצט האָב איך ביי אייך ניט מעהר, וואָס צו טאָן. מיר וועלען זיך נאָך זעהן איין אַנדערם מאָל. עס וועט נאָך צייט זיין.... לעת עתה בעט איך אייך, אַז איהר זאָלט מוחל זיין איבערצוקוקען די רעכענונג,

וואָס איך האָב אייך נעכטען פּאַרנאַכט געשיקט, דאָרטען שטעהט ריין אַרויסגעשריבען, וויפיעל עס קומט אייך פון מיר און וויפיעל מיר קומט פון אייך, איך האָב ליב צו לעבען מיט חשבון. איך האָף, אַז איהר וועט מיר אָבשיקען דעם נשאַר, וואָס מיר קומט אַרויס פון אייך על פי חשבון. אַדיע! (ער געהט אַרויס).

שטאַנדהאַפט. געלויבט איז גאָט. פּטור געוואָרען די זלודניע! (צו נתן שיפרה'ס) ער קומט און דולט מיר תמיד אָן אַ קאָפּ מיט פּוסטע זאַכען, מיט לויטער נאַרישקייטען, בּיי זיין אַוועקגעהן פיהל איך מיך תמיד פריי, ווי מען טוהט אוים איין ענגען שטיוועל, איך ווייס ניט, וואָס האָט זיך דער נאַר אַזוי פערליבּט אין מיר און האָדעוועט מיך מיט עפּטערע וויזיטען?

נתן. איהר זאָגט, וועקער איז אַ נאַר, חע, חע, חע חע! האָט אויף מיר ניט קיין פּאַראיבעל, מיר דאַכט זיך, אַז איהר האָט אַ גרויסען טעות. וועקער איז, נאָך מיין מיינונג, אַ קלוגע בעסטיע. איהר בעמערקט גאָר ניט, ווי ער נעהמט אייך דורך און דורך מיט אַ פּאָר בּרענענדיגע אויגען, בשעת ער רעדט מיט אייך, איך בּין אויף איהם אַ מבין. איך קען מיינע לייט. חע, חע חע!

שטאַנדהאַפט. און מיר דאַכט זיך, ער איז אַ גרויסער נאַר, ער דולט מיך תמיד מיט לויטער נאַרישקייטען, ער איז ניט קיין געני־טער און דערצו איז ער נאָך היציג, צינדט זיך גיך אָן ווי אַ שוועבעלע, איבעריגענס וואָס געהט עס מיך אָן? קומט, זייט מוחל, אין צווייטען חדר אַריין, איך האָב מיט אייך צו רעדען פון אַ סך נייטיגערע זאַכען. (די טיר עפענט זיך ווידער אויף, און אין שטוב געהט אריין פריהער אַ יוד מיט אַ בּלייך פּנים, בּאַלד נאָך איהם ר' אַהרן קנעכטבּאַרג).

פיערטע סצענע.

(די פריהערדיגע, איין אָרעמער יוד און קנעכטבּאַרג).

שטאַנדהאַפט (ווענדעט זיך מיט אַ פערהמורעט פּנים צו דעם יודען). וואָס ווילט איהר, מיין ליעבער יוד?

דער יוד (שטארק מיט הכנעה, מיט אציטערדיג קול) איך האָב אײַך געוואָלט בעטען אַ טובה... האָב איך אײַך געוואָלט בעטען... עס איז מיר איצט שלעכט די צייט...

שטאַנדהאפט (לאזט דעם יודען ווייטער ניט רעדען) אַ! איך מיש מיך ניט היינט, איך מיש מיך ניט!

דער יוד. איך בין געוועזען אַ היגער בעל הבית; פון אַ קורצער צייט בין איך אַראָב פון מיין מעמד און לייד שטילערהייד דחקות מיט מיין ווייב און קינדער...

שטאַנדהאפט. נו וואָס זשע ווילט איהר פון מיר האָבען? בין איך דען איינער אין דער שטאָדט?

קנעכטבארג (מישט זיך אריין פון דער זייט, און וויל זיך צושטייכלען צו שטאנדהאפטען) טאַקע באמת, ר׳ יוד, וואָס ווילט איהר האָבען? וואָס קען אײַך ר׳ יודעל טאָן? פאַר וואָס באמת אַלץ צו ר׳ יודלען, אַלץ געבען צו זיי?

דער יוד. איך וואָלט בעסער געוואונשען דעם טויט איידער צו געהן בעטען. איך שעם מיך, איך בין דאָס נאָך ניט געוועהנט געוואָרען, איך קען שוין אָבער מעהר ניט צו־זעהען דעם רחמנות פון מיינע קינדער, ווי זיי ליידען הונגער און נויט, די כחות געהען זיי נעבעך אויס, זיי זענען דאַר ווי שפּענדלעך און האָבען שוין אויף זיך ניט קיין לויט פליייש, אַך מען זאָל מיר העלפען מיט עטליכע קערבלעך. וואָלט איך געטאָן כל אַמיטעל מפרנס צו זיין מיין ווייב מיט די קינדער. קיין שום שטראָף איז ניט אַזוי גרויס, קיין שום וועהטאָג איז ניט אַזוי שרעקליך, ווי צוזעהען מיט אייגענע אויגען די יסורים פון קינדער, וואָס געהען אויס פאַר הונגער. איטליכער קוק זייערער ניט אַ בריה דאָס האַרץ ווי פייער, איטליכער זיפץ, איטליכער קרעכץ רייסט אויס די נשמה! געוואַלד, האָט רחמנות, איך בעט אײַך, האָט רחמנות!

שטאַנדהאפּט. איך האָב ניט קיין צייט. געהט צו װעקער׳ן. ער וועט אײַך שוין דאָרטען עקספּעדירען.

דער יוד. איך בין דאך געקומען צו אייך, אזוי ווי איהר זייט אריבער, דער ראש אין דער שטאָדט און...

שטאַנדהאַפט (מיט כעס) איך מיש מיך שוין מעהר ניט! וואָס ווילט איהר פון מיר האָבען? איך האָב שוין דאך אייך געזאָגט, וואוהין צו געהן, מעהר האָב איך קיין צייט ניט מיט אייך צו טענה׳ען.

קנעכטבאַרג (פון דער זייט) וואָס אַ יוד איז? ר׳ יודעל האָט דאך אייך שוין איין מאָל געזאָגט. וואָס זשע דורעט איהר זיי נעבעך דעם קאָפּ? זיי טראָגען נעבעך אויף דעם קאָפּ אַ סך אַנדערע זאַכען. גאָט זאָל זיי נאָר געבען כוח....

נתן. אַ יוד העלפט ניט איין מאָל זאָגען. דעריבער האָב איך מיר געמאַכט, אַז אַ יוד מעג רעדען פאַר מיר אפילו אַ טאָג מיט אַ נאַכט, זאָל איך מיר זיצען און שווייגען. ער רעדט זיך אָן ביז וואַנען עס ווערט איהם טרוקען אין האַלז און געהט דערנאָך אַליין אַוועק. חע, חע, חע! איך קען מיינע לייט.

שינדער. דעריבער, ר׳ נתן, זייט איהר דאך אין דער שטאָדט אַ בורר. אַבורר דאַרף קענען אַ סך הערען און שווייגען (צו דעם יודען) נו געהט, זייט מוחל, ר׳ יודעל האָט איצט ניט קיין צייט.

דער יוד. אַך רבונו של עולם! (ער קרעכצעט פון דעם גאַנצען הארצען און געהט ארויס).

שטאַנדהאַפט (ווענדעט זיך צו קנעכטבאַרג) נו, וואָס וועט איהר עפּיס זאָגען, מיין ליעבער ר׳ אַהרן?

קנעכטבאַרג. איך האָב מיט אייך צו שמועסען מכח איין ענין.

שטאַנדהאַפט. איהר זעהט דאך, מיין ליבער ר׳ אַהרן, איך בין איצט טרוד, איך בין איצט בעשעפטיגט מיט מענשען.

קנעכטבאַרג. איך קען בעשטעהן אויסוואַרטען. ניש׳קשה׳ ב׳לעבען! געהט רעדט אייך מיט זיי, איך וועל מיר דאָ אויסוואַרטען׳ לעבט הונדערט מיט צוואַנציג יאָהר!

(שטאַנדהאַפט, שינדער און נתן שיפרה׳ס געהען אריין אין צווייטען חדר).

פינפטע סצענע.

(קנעכטבארג זיצט אויף אַ שפּיין פון אַ ביינקעל און רעדט צו זיך אַליין).

אַך, השם יתברך זאָל וועלען האָטשע היינטיגעס מאָל אויף מיר רחמנות האָבען און דאָס פּיצעלע מזל זאָל מיר געהן! מיין פּלאַן איז זעהר אַ גוטער, עס איז אין איהם דאָ זעהר אַ טיעף קנייטשעל, זעהר אַ שֶׁען שפּיצעל, ער זאָל נאָר אויסגעפיהרט ווערען, וואָלט איך מיט אַ מאָל אויפגעריכט געוואָרען, איך וואָלט מיך אָרומ־געצאָהלט מיינע חובות און חתונה געמאַכט מיין עלטערע בתולה, זי איז שוין אַ בוגרות, אין די יאָהרען, זי ווערט וואָס אַ טאָג בייזער, טרויעריגער, זי הוסט, זי גענעצט און שטערט מיך ביי דער נאַכט פון דעם שלאָף.--אוי, קיין תחית המתים זאָל ספּאָדיק ניט אויפשטעהן! ער האָט מיך דענסטמאָל פשוט דער'הרג'עט, אוים לאָקשען! האָט ער געזאָגט (ער קרימט זיך נאָך ספּאָדיקן) אוים לאָקשען! אַוודאי איז איהם גרינג צו זאָגען, אַז ער האָט זיך שוין אָנגעזאַפּט מיט יודיש געלט ווי אַ פּיאַווקע! אוי, ער זאָל זיין אין מיין שטאַנד, ניש'קשה, וואָלט ער נישט געזאָגט מיט אַזאַ קאַלטער לעבער: אוים לאָקשען! (ער טהוט אַ קרעכץ פון דעם גאַנצען האַרצען) גוט אויף דער וועלט איז טאַקע נאָר די פּאָפּעטשיטעליעס, זיי זענען, כ'לעבען, ניט קיין גרויסע חכמים, ניט קיין שטאַרק געלערנטע, ניט צו פיעל איבערגעשפּיצט און דאָס מזל שפּיעלט זיי! זיי טוען אָן צרות אין דער שטאָדט, טרעטען איטליכען מיט די פיס, און איטליכער פון דעסטוועגען טראָגט זיי אויף דעם קאָפּ, מען ציטערט פאַר זייער דוך, מען לעקט זיי, מען גיט זיי אָב כבוד אין באָד און להבדיל אין שוהל. זיי פאַרען זיך אויף דער איבערשטער באַנק, זיי זענען מיט ששי און מיט סנדקאות. קורץ זיי זענען דאָס איבערשטע פון שטויסעל. עס געהט זיי פון אַלע זייטען, און מיר געהט עס שלים־שלימ'מזל. השם יתברך זאָל היינט וועלען אויף מיר רחמנות האָבען, האָטשע בזכות מיין אַלטער בתולה, ער זאָל אָננעהמען איהר הוסטען, איהר גענעצען און זאָל געבען שטאַנדהאַפטען אין האַרצען אַ גוטע לוינע, אַז ער זאָל זיך לאָזען רעדען און ניט זיין משוגע. (ער קרעכצעט) איך האָב מורא, אַז היינט איז איהם אָנגעקומען דער שגעון, עפּיס קוקט ער מיט אַפּאָר אויגען,

גלעט אַלץ די פּאַטיליצע און רופט איטליכען מיין ליבער, דאָס איז
ביי איהם אַ שלעכטער סימן. לעת עתה האָב איך גוט געטאָן, וואָס
איך האָב איהם געלאָזט שמועסען מיט אַנדערע און בין מיר דאָ
געבליבען זיצען. אפשר וועט ביי איהם אין דער צייט דער שגעון
איבערגעהן. (ער שטעלט זיך אויף און ציהעט אויס די גלידער) אַך לאַנג ווייליג
כ'לעבען, צו זיצען דאָ אַליין, וואָס קען דאָס זיין, וואָס האָבען
זיך דאָרטען פערשפּאַרט? וואָס מען סוד'עט זיך דאָרטען אַזוי לאַנג?
עס איז עפּיס ניט גלאַט. אין דער שטוב, וואָס מען סוד'עט זיך מיט
ר' נתן שיפרה'ס, מוז שוין דאָרטען עפּיס זיין, אַז ר' נתן איז פרעהליך,
איז אַסימן, אַז מענשען וועלען, היינט אָדער מאָרגען וויינען. ר' נתן
איז ווי אַ וואָרים, וואָס האָט אַ שליטה איבער נבילות און פגרים,
קוים איז איינער געפאַלען און געבליבען טויט אָהן אַ גראָשען, דענק=
מאָל דרעהט זיך אַרום איהם מיין ר' נתן, ער שינדט איהם אָב
דאָס פעל און לעבט מיט כל אַ תענוגים, ער עסט גוט, און טרינקט
גוט, ער שלאָפט גוט, און מאַכט זיך פון יענעמס פעל אַ גוטע
קאָלדרע... ר' נתן איז מיר היינט עפּיס פרעהליך, עס וועט שוין
מסתמא זיך טרעפען עפּיס איין אומגליק אין דער שטאָדט. ווי אַזוי
ווערט מען געוואָהר, וואָס זיי שמועסען דאָרטען? איך בין זעהר
ציקאַווע צו וויסען. (ער שטרעקט זיך אויס און פּרובט צו=געהן גאַנץ שטיל אויף
די שפּיץ פינגער נעהענטער צו דער טיר, שטעלט זיך דערנאָך אַניעדער און שטרעקט
אויס דעם קאָפּ, האַלט איין דעם אָטעם, הערט זיך צו אַביסעל און שפּרינגט
באַלד צוריק אויף די שפּיץ פינגער) איך האָב מורא, כ'לעבען! איך האָב
מורא, מען זאָל חלילה נישט דערהערען, אָדער מען זאָל נישט
פלוצים עפענען די טיר.—וואָס טהוט מען אָבער, איך וויל דאָך פאָרט
הערען, חאַפּען עפּיס אַ וואָרט? איך קען מיך ניט איינהאַלטען, עס
געלוסט זיך מיר זעהר צו וויסען, (ער בייגט זיך און הייקערט זיך איין
אין צעהנען, שאַרט זיך צו, ווי אַ קעצעלע אויף די נעגעל, צו דער טיר, לענט=צו
איין אויער און הערט זיך צו עטליכע מינוט, דערנאָך רוקט ער זיך צוריק און
ציהט זיך ביים צוריקגעהן אַלץ וואָס ווייטער מעהר אויס, ביז ער קומט צו אויסגעוואַקסען
צו זיין בייגקעל) אָבער איצט האָב איך שוין געהערט, איך האָב געחאַפּט
עטליכע ווערטער. גענוג פאַר מיר, דאָס איבריגע קען איך מיך שוין
אַליין אָנשטויסען. די עטליכע ווערטער קומען מיר שטאַרק צו ניץ.
ביי מיר אין קאָפּ מאַכט זיך שוין גאָר אַ נייער פּלאַן, מען דאַרף
איהם נאָך היינט אָבאַרבייטען (נאָך דעם אַז ער טראַכט אַביסעל) נו, איך

זאָל זאָגען דעם אַרענדאַר, הער אוים! וועל איך איהם זאָגען, היינט מעג מען דאָך אַריינפיהרען בראַנפען ,ווי באַלד מען האָט דערפאַר אָבגעצאָהלט אַקציז. אויך וויל מען ביי דיר אויסדינגען די אַרענדע. ווייסט דו וואָס, סעררצע? צוואַנציג פראצענט פון דער אַרענדע, זאָל הייסען, געהט אויף דער שטאָדט; עס איז, דאַכט זיך, אַ גרויסע טובה פאַר דער שטאָדט. דערפאַר, בחור, וועל איך זעהן מאַכען אַ חרם, מען זאָל קיין בראַנפען ניט אַריינפיהרען. חאַפּסט דו איינעם מיט אַ ביסעל, טוה איהם אָן צרות, געבראָטענע לייד, גיס די וואַסער אין די בראַנפען און שטעל גרויסע מקחים! אַ יאָ, גוט? גיב זשע מיר די מעשה, דאָס הייסט, צוואַנציג פראָצענט אויף דער שטאָדט. שאַ, שאַ, נאָך אַ פלאַן! טאַקע דו, בחור, דיך אַרענדאַר פון די ליכט מיין איך, גיב אויך די קאַץ!... (ער פערטראכט זיך אביסעל) האַ? דאַכט זיך, זיי געהען, איך וועל מיך מאַכען גאָר תם. (ער זעצט זיך אנידער אויף דעם ביינקעל און דרעמעלט כלומר׳שט).

זעקסטע סצענע.

(קנעכטבאַרג, שטאַנדהאַפּט, שינדער און נתן שיפרה׳ס).

שטאַנדהאַפּט (אַריינגעהענדיג אין חדר אַ ביסעל לוסטיג) נו, ר׳ אהרן, וואָס וועט איהר זאָגען, האַ, וואָס שווייגט איהר? (ער געהט צו אַ ביסעל נע-הענטער) ע, ער שלאָפט! ר׳ אהרן, שטעהט אויף צו חצות (ער שטערכט איהם מיט אַ פינגער).

קנעכטבאַרג (שטעהט ניך אויף דעם ביינקעל, ניט טויט, ניט לעבעדיג, און רייבט די אויגען) האַ, וואָס איז? (ער רעדט כלומר׳שט ווי פערשלאָפען אונטער דער נאז) וואָס ווילט האָבען פון פאפעטשיטעלעס?... עהרליכע לייט פאָפּשיטעל... וואָס ווילט האָבען פון שטאַנדהאַפּט?... אַנדהאַפּט עהרליך, וויל זיך ניט מישען שאַנדהאַפּט!... (ער טשוכעט זיך באַלד אוים) אַך, זייט מיר מוחל, ר׳ שטאַנדהאַפּט. איך בין אַלץ געזועסען, געזועסען דאָ אויף דעם אָרט און פאַר גרויס מידיגקייט האָב איך געחאַפּט אַ דרעמעל, אַך, זייט מיר מוחל, איך האָב אַ פּנים געשמאַק געשלאָפען?

נתן (מיט א שטייכעלע) עס מוז אייך אפּנים, אָהן עין־הרע, גאַנץ גוט זיין, ר׳ אַהרן, אַז איהר שלאָפט ביי טאָג? הע, הע, הע! (צו שינדערין) עסען זאָל ער אַזוי, ווי ער האָט געשלאָפען; ר׳ אַהרן איז אַ ממזר. חע, חע, חע! איך קאָן מיינע לייט.

שטאַנדהאַפט (צו נתן שיפרה׳ס און צו שינדער׳ן) זיצט, זייט מוחל, מיר וועלען באַלד ווייטער איבערשמועסען מכח דעם עסק.

קנעכטבארג (דערווייל צו זיך אליין) ער איז איצט, געלויבט השם יתברך, אויפגעלעגט, און אַז עס איז יאָ איין עת רצון, וועל איך איהם שוין דאָ אויפגעבען טאַקע אַלע פּלאַנען מיט אַמאָל, תאָמר וועט מיר היינט דאָס מזל געהן.

שטאַנדהאַפט. נו, ר׳ אַהרן!

קנעכטבארג. איך האָב מיט אייך צו שמועסען מכח כמה וכמה ענינים, וואָס קענען זיין אַ טובה פאַר דער שטאָדט.

שטאַנדהאַפט. אויב איהר האָט כמה וכמה ענינים, קומט־זשע צו מיר אין איין אַנדער צייט, איצט בין איך פערנומען, איהר זייט דאָך אויך מיעד און שלעפעריג.

קנעכטבארג. איך בעט אייך, ר׳ יודעל, רחמים איך בעט אייך, שענקט מיר אַ שעה צייט, אַז איך בין שוין דאָ, איך בעט אייך, טהוט מיר די טובה!

שטאַנדהאַפט (גלעט די באַטעלניצע) מיין ליעבער ר׳ אַהרן, געהט אייך היינט געזונטערהייד!

קנעכטבארג. נאָר אויף איין האַלבער שעה. טהוט מיר די טובה!

שטאַנדהאַפט. אַך, וואָס אַ יוד איז? איך בעט אייך, מיין ליבער ר׳ אַהרן, לאָזט מיך איצט צו רוה און געהט אייך!

קנעכטבארג. האָט ניט קיין פאַראיבעל, איך געה. האָט אייך אַ גוטען טאָג. (ער לאָזט זיך געהן צו דער טיר און וואַרטעט) איך האָב מיר אַליין אָנגעפּייפט דערמיט, וואָס איך האָב געזאָגט כמה וכמה

ענינים. עס איז שוין איצט מיט איהם נישט צו רעדען, ער איז שוין משוגע. אוי, נישטאָ קיין מזל! (ער געהט ארויס).

שטאַנדהאַפט. (זעצט זיך אַניעדער נעבען טיש און טראַקטירט די געסט מיט גוטע האוואנער ציגארען) אַזוי, אַזוי, דענק איך, וועט עס מוזען טאַקע זיין.... אַי וואָס? מען וועט אַמאָל דערויף שרייען, עט.... איך בין שוין צו אַזעלכע זאַכען געוועהנט געוואָרען. ניחאַי ליודי מאָוו, אַ יאַ זדראָוו.

נתן. ווער הערט יודען, אַז זיי שרייען? יודען חע חע! קען איך, זיי זענען נאָר ווי די קאַמאַרען, זיי נעהמען זיך צונויף זשוזשען, זשוזשען דאַכט זיך, נאָך שרעקליך, פרוב נאָר אַ מאַך טאָן מיט דער האַנד, צופליהען זיי אין אַלע זייטען.

שינדער. וואָס אמת, איז אמת. ניט אומזיסט זייט איהר אַ ווילדער בורר! און אַ גוטער אָבמאַכער, טאַקע וויל איהר קענט יודען.

נתן (שמייכעלט) חע, חע, חע; יודען זענען, דאַכט זיך, קלוג, עס זענען אָבער נאָך ניטאָ אַזעלכע נאַראָנים אין קיין אומה ולשון, וואָס מען טהוט זיי אָב איז פערפאַלען. פרובט שטעלט זיך אַ שטיינער אין גלופסק מיט אַ שטריק אויף דער גאַס, לאָזט קיינעם ניט דורך, ביז מען זאָל בעצאָהלען, וועט איטליכער געבען געלד, אַפילו אַ וואָרט נישט איבערצורעדען. איינער אפשר וועט זיך שטעלען אָבדינגען אַ קאָפּיקע. יודען, דאַכט זיך, זענען רחמנים, זייער רחמנות, אומ׳שטיינ׳ס געזאָגט, איז ניט ווערטה קיין שמעק טאַבעקע. בשעת אַ שרפה, אַ שטיינער, וועט איהר זעהן אַ סך יודען לויפען זיך צונויף אָהן אַ נשמה. ניט איינער פון זיי וועט אויסשטרעקען די האַנד צו דערלאַנגען אַ בייסעל וואַסער; נעכטען ערשט האָט אַ יוד געריייניגט די רינווע אַרום אַ דאַך. ער האָט זיך אַ גליטש געטאָן און איז געבליבען העַנגען אין דער לופט, אָנגעהאַלטען מיט ביידע הענד אָן דער רינווע. אַ האַלבע שטאָדט אפשר איז זיך צונויפגעלאָפען, איטליכער האָט געקרעכצעט, געשריען און ניט איינער האָט געבראַכט אַ לייטער! חע, חע, חע! איך קען מיינע לייט.

שטאַנדהאַפט. לאָמיר דאָס איצט אַוועקלעגען אָן דער זייט און שמועסען בעסער פון עסק.

שינדער. פאַרקעהרט, דאָס וואָס ר׳ נתן האָט ביז איצט גע־רעדט, ניצט טאַקע צום עסק, זיי רעדען ווי אַ געניטער, ווי אַ חכם. פון זייערע רעד קענט איהר אַרויסזעהן, ווי גוט איך האָב געראַטען, אַז מען זאָל דערווייל נאָך אָהן מורא אַרויפציהען אויף דעם מקח פון פליש. יענעם מאַכט, כ׳לעבען, ניט אַזוי שטאַרק אויס, אַז ער גיט אויף דער אָקע נאָך אַפּאָר קאָפּיקעס און פאַר אונז מאַכט עס טאַקע אויס גאָר אַ גרויסע סומע. עפּעס אַ קאַטאָוועס אַזאַ גרויסע שטאָדט יודען, זאָלען זיך פּרובפּערען!! די הצטרכות זענען זעהר גרויס.

נתן. און אַז מען וועט נעהמען די טאַקסע אויף ווייטער בזה האופן, ווי מיר האָבען ערשט געשמועסט, וועט מען מעגען אַרויפציהען נאָך אַ קאָפּיקע אויף דער אָקע. וואָס איז אַ קאָפּיקע? אי וואָס, מען וועט שוין ניט דאַרפען מעהר צאָהלען פּאָראַט פון דעם קעסטעל? נו מיילא, וואָס מאַכט עס אויס? יודען דאַרפען אָהן דעם אויך אַ סך האָבען.... און וואָס איז, אומ׳שטיינ׳ס געזאָגט, אַ קאָפּיקע?

שינדער. איך טראַכט שוין דאָס אַליין אויך, וואָס איז אַ קאָ־פּיקע? אפילו צוויי?

שטאַנדהאַפט. אַ קאָפּיקע איז טאַקע גאָרנישט. פון דעסט־וועגען וועלען זיך געפינען אַזעלכע, וואָס וועלען שרייען. איהר אַלץ וואָס ווייניגער און זיי טאַקע אַלץ שרייען. פאַר יודען ווילט איהר יוצא זיין? משה רבנו האָט מיט זיי נישט געקענט אויסקומען.

נתן (מיט אַ שמייכעלע) ווען אַ שעפּעלע שפּאַרט זיך אַ ביסעל איין, מעקעט. דריגעט מיט די פיסלעך, דאַרף מען עס נאָר געבען אַ שמי־צעל, חע, חע, חע! וועט עס זיך געהן גאַנץ שטיל. אויב עס שרייט ווידער, נאָך און נאָך אַ שמיצעל ביז די כחות וועלען איהם אויסגעהן און עס וועט אַנידערפאַלען, אויסגעצויגען מיט דעם פּיפּעק אַרויף, חע, חע, חע!

שינדער. עס פערשטעהט זיך, אַז מען קען ניט מיט גוטען, מוז מען מיט בייזען... בשעת מען וועט דאַרפען מאַכען ספּראַוועטשנע צענעס אויף דעם פליש, וועלען מיר, ווי פריהער טאַקע, אויסקלייבען פון דער סטאַדע אַ פּאָר קערבלעך, הונגעריגע פאַרשווינען, וועלען זיי בוכתמא שטעלען גוטע צענעס. פאַר אַ קלייניגקייט, כ׳לעבען, טאַקע

נאָר פּאַר אַ שמעניע היי. וואָס דאַרף דען אַ קעלבעל מעהר האָבען?— קעלבלעך זיינען דאָ ברוך השם זעהר געגוג, איהר וועט זיי געפינען דווקא אין די הויכע טויערען, זיי מעקען נאָך דער ברוסט און ווילען נעבעך עסען... און ווייטער, ווי זאָגט איהר, ר׳ נתן, איהר זייט דאָך אַ שטאָדט־בורר, וועט איהר בעטען דעם צד, וואָס איהר האַלט מיט איהם, ער זאָל מיט אייך אויך האַלטען און זיצען ביי די ספּראַוואָטשנע צענעס...

נתן. פון קינדוויז אָן האָב איך ליעב עקאָנאָמיע, דאָס איז זעהר אַ גרויסע זאַך. מען וועט דאַרפען זעהן איינצוברענגען פון דער זייט אויך אַ גראָשען. איך מיין, עס וועט ניט שאָדען, כ׳לעבען, מען זאָל בּין דרויב, פון קעפּ און פון פיס וכדומה אויך נעהמען אַקציז, וועד ווייס דען, וואָס על פי זאַקאָן טאָר מען דערפון ניט נעהמען? און פאַר וואָס טאַקע אויך ניט פון שמאַלץ? לפחות אַ קערבעל פון דעם פוד. אַ קאַטאָוועס עפּיס, וויפיעל פוד שמאַלץ ווערט אַ יאָהר אין גלופּסק אַריינגעפיהרט! אָט נעהמט אַ פּסח, וויפיעל הונדערט פוד, מיינט איהר, וועט אַריינגעפיהרט ווערען האַ? דאָס קען מאַכען ווידער אַ גרויסע סומע, און קיין האָהן אַפילו זאָל ניט קרעהען! מען וועט הייסען ביי דער ראגאטקע צאָהלען, האָטש מען דאַרף אייגענטליך ניט וועט מען צאָהלען.

שינדער. זעהט איהר, וואָס גלייך איז גלייך, איך האַלט אויך זעהר פון עקאָנאָמיע. איך וויל אייך נאָך בעסערס עפּעס זאָגען, מען דאַרף נעהמען טאַקע אַקוראַט דאָפּעלט, ווי די פּאָלאָזשענע, שחיטה געלד פון גסות ודקות און פון עופות. דער וואָס עסט עופות, איז ניט קראַנק צו צאָהלען עטליכע קאָפּיקעס מעהר! און איהר קענט אייך משער זיין, וויפיעל געלד דאָס קען אַ יאָהר אַריינטראָגען? האַ? מיין ליבער ר׳ נתן! וואָס זאָגט איהר.

נתן. וואָס זאָל איך זאָגען? איהר זאָלט דערלעבען משיח! וואו געפינט מען נאָך ערגעץ אַזאַ ר׳ יוסעל? אַז עס איז שוין יאָ געקומען צו רעד, וועל איך אייך אויפגעבען נאָך אַ פּלאַן, ווי אַזוי עס קען ווערען אַ קערבעל. מען דאַרף זעהן, אַז די פעדערען פון אַלע עופות זאָלען עפּעס אויך איינטראָגען. איטליכער, וואָס קוילעט איין אוף, מוז ביי דעם שוחט אין שטוב אָפּפּליקען די פעדערען, נישט

טאָרען זיך איבערצולאָזען זיך אַ פלעדעראָוויש, באם ניט, זאָל דער שוחט מאַכען תנועות און זאָל ניט שעכטען דאָס עוף. — ווייטער, דער עולם עסט די גרויסע גאַלאַנסקע היהנער, זיי ווענען מעהר פון די פראָסטע אפשר מיט אַ פאָר פונט, און שחיטה געלד צאָהלט מען פאַר זיי אַקוראַט ווי פאַר די פראָסטע, בכן איז דאָך אונז אַ פאָדריוו, דאַרף מען זוכען אַ מיטעל, מען זאָל די היהנער ניט עסען.

שטאַנדהאַפט. יאָ, עס נעהמט אַ אין קאָפּ! וואָס פאַר אַ מיטעל אָבער טהוט מען דערצו? (מיט אַ שמייכעלע) זעהט איהר, דער־צו האָט מען שוין נעדאַרפט האָבען ר׳ אהרן׳ן, ער איז אַ בריה אויף אַזעלכע זאַכען.

נתן. מיר וועלען זיך קענען בעגעהן אָהן איהם. זעהט איהר, דאָ מוז מען שוין אַביסעל בענוצען יודישקייט, מען מוז ווערען גאָטס סטראַפטשעס, אָבהיטען יודען פון אַ מכשול, פון אַ חשש טרפות. אין עקאָנאָמיע דאַרף פרומקייט אויך עפּיס איינטראָגען, ניט זיין קיין לעגער־סחורה. גאָט ניצט אויך, אַז ער ניצט... חע, הע, חע! פאַרשטעהט איהר? מען וועט דאַרפען אָנזאָגען די דיינים, אַז זיי זאָ־לען אסר׳ן די דאָזיגע פראָקליאַטע היהנער.

שטאַנדהאַפט. אומזיסט זאָלען אונז די באַנקקוועטשערס קאָס־טען געלד, פאַר וואָס נעהמען זיי ביי אונז געלד, אונזער בלוט? אונזער נויט נאָר האַלט דאָך אין שטאָדט אַזאַ מחנה לעדיגגעהער!

שינדער. זייט, כ׳לעבען, ניט אין כעס אויף די דיינים נעבעך זיי זענען גאַנץ עהרליכע יודען, זיי פאָלגען, וואָס מען הייסט זיי... מסתמה וועלען זיי דאָס אויך טאָן. טאַן, ווי איך בין אַ יוד, טאָן! זעהט איהר, אָט מיט די הולטאַיעס, מיט די יודישע סאָלדאַטען וואָלט זעהר רעכט געוועזען צו לעהרנען בלק. פאַר וואָס זאָלען אַזעלכע הולטאַיעס עסען פלייש אָהן טאַקסע? און אויב אפילו עס איז דאָ אַזאַ זאַקאָן, נו מאַלע וואָס שטעהט? מאַלע וואָס מען הייסט? מיר דאַרפען אונזער שכל האָבען.

נתן. נאָך מיין מיינונג וואָלט אפשר ניט געשאַדט. אַז בעת מיר וועלען אָם ירצה השם איינפיהרען אונזער עקאָנאָמיע, זאָלען מיר צו זיך צולאַטשען מענדעל דעם געלען, ער האָט אַלע פאָסטעמקעס

פון אַ שייגעץ, ביי אונז וועט ער ערשט ווערען גאָר איין אַנטיק. ער וועט סלוזשען, אָנפּאַלען און וועט מיט דער צייט שטאַרק צו ניץ קומען.

שינדער. למאי נתן פרעכמאַן, ער איז אויך זעהר גראָטען קען שטאַרק ניצען דער שטאָדט. די שטאָדט וואָלט פון איהם געקענט האָבען טובות. פאַר וואָס זאָל די שטאָדט ניט מחזיק זיין אַזאַ נוצליכען מענשען? ערשט היינט איז ער ביי מיר געוועזען און האָט שטאַרק מתרעם געוועזען אויף דער שטאָדט.

שטאַנדהאַפט. וואָס מיינט איהר? מען האָט איהם אפשר געדאַרפט טאַקע מחזיק זיין, ער האָט אַ געמבע, אַ פּיסק אויף שרויפען און קען אַמאָל זעהר צו ניץ קימען...

נתן. מסתמא וועט מען איהם שוין אויך אין זינען האָבען, ער איז דאָך מיין פרעכמאַן... מיר קענען שוין, דאַכט זיך, געהן, עס איז איצט ביי מיר פונקט די צייט פון מיטאָג.

שטאַנדהאַפט. וואַרט נאָך אַביסעל, ר׳ נתן, איך וועל געהן אייך געבען עטליכע האָלענדער הערינגלעך פון די, וואָס געפעלען אייך, איהר זייט דאָך אַ מבין אויף עסען. (ער געהט).

נתן (שטילערהייד צו שינדער׳ן) איך מיין, מען זאָל שטאַנדהאַפטען אָבגעבען אין דער אַרענדע צו פרעכמאַנען. שטאַנדהאַפט, אומ׳שטיינ׳ס געזאָגט, מוז דאָך אַבלויז תמיד זיין ביי עמיצען אויף דער אַרענדע. זאָל איהם זשע לכל הפחות פון היינט אָן האַלטען מיין פרעכמאַן. עס וועט אין כמה אופנים זיין גוט, מיר דאַרפען ניט פערגעסען, מיט וואָס פאַר אַ מין מענשעלע מיר האָבען צו טאָן. שטאַנדהאַפט איז קלוג, מיר דאַרפען אָבער קליגער זיין. חע, חע, חע!

שטאַנדהאַפט (קומט אריין) נאַט אייך, ר׳ נתן, עטליכע הערינג אין דעם פּאַפּיער, זיי וועלען אייך מאַכען אַ גוטען אַפּעטיט.

נתן. אַ שענעם דאַנק אייך. איך האָב ברוך השם תמיד אַ גוטען אַפּעטיט (ער נעהמט די הערינג, געזעגנט זיך און געהם מיט שינדער׳ן).

פינפטער אַקט

דאָ ווערט פאָרגעשטעלט אַלע זאַכען, וואָס קומען פאָר בי די נייע מיני בעלי־טאַקסעם. *)

ערשטע סצענע:

ביי דעם שוחט אין שטוב, אין דער פריה, ווייבער, מיידלעך ויצען און פליקען אָב עופות איבער גרויסע בּיטען, אויף דער ערד ליגען היהנער, קאַטשקעס, גענז, אינדיקעס און שרייען מיט אַלערליי קולות. עס איז אַ געשריי, אַ געשטופעריי, אַ געשעלטעריי.

אייזיק זאַאיקע קומט אָן.

דער שוחט (האלט אחלף אין דער האנד) פליקט! לאָזט ניט איבער קיין איין פעדער!

---

*) אמר ר' מענדעלי: אין דעם אַקט קומען פאָר אַזוי פיעל זאַכען און שרעקליכע מעשיות, אַז איך האָב געמוזט אַ סך איבערהיפּערן. ראשית, האָב איך ניט געהאַט אַזוי פיעל געלד דאָס אַלצדינג מיט אַמאָל אָבצודרוקען, צווייטענס האָב איך טאַקע ניט געוואָלט אַרויסגעבען אַ דיק ביכעל, מחמת אַ יוד האָט פיינט צו צאָהלען פאַר אַ ביכעל אַ סך געלד. ער האָט איין מקה אי פאַר אַ דינס, אי פאַר אַ גראָבּס. איך בין מבטיח דעם עולם, אַז ווי באַלד איך וועל אָבלייזען פאַר דער דאָזיגער מעשה, וועל איך אי״ה זיבּדרוקען אין אַ בעזונדער ביכעל די אַלע סצענעס, וואָס איך האָב איבערגעהיפּערט.

ווייבער. מיר פליקען, עס זענען שוין פול די ביטען, נאַט זעהט, זעהט!

איין יודענע. נאַט אײַך מיין האָהן, ער איז אָבגעפליקט גלאַט ווי בערעל פּאַרכס קאָפּ!

צווייטע יודענע. נאַט אײַך מיין הוהן, אָהן אַ סימן פעדער!

דריטע יודענע. נאַט זעהט ביי מיר! מיינע איז גלאַט ווי די מאַמע האָט זי געהאַט!

פיערטע יודענע. נאַט קוילעט מיין קאַטשקע, איך האָב זיי שוין אָבגעפליקט!...

פינפטע יודענע נאַט אײַך דעם הינטער־חלק פון מיין אינדיק!

דער שוחט (שרייט אויף א מיידעל) דראַבקע, וואָס האָסט דו איבערגעלאָזט אַ פלעדערוויש! האַפּט זי, די גנב'טע, די הולטייקע, איך וועל דיר אויסרייסען די צעפּ, דראַבקע, גנב'טע, גנב'טע!

דאָס מיידעל. פאַר וואָס פליקט שיינדעל אײַך ניט אָב די עופות? פאַר וואָס איז שיינדעל ביי אײַך אַזאַ מיוחס?

איין קעכנע. שיינדעל איז אַ שעֶן מיידעל!

צווייטע קעכנע. שאַ! מען טאָר ניט אויסזאָגען פון דעם הדר!

אייזיק זאַאיקע (שטופּט זיך דורך צווישען דעם עולם צום שוחט מיט אַ גרויסען גאַלאַנסקען האָהן אין דער האַנד) קוי — קוי — קוילעט מיר דעם האָהן!

דער שוחט (קוקט אָן דעם האָהן) מיין ליעבער יוד, דעם האָהן וועל איך אײַך ניט שעכטען.

אייזיק. פאַ—פאַ—פאַרוואָס דעם האָהן ניט שעכטען?

דער שוחט. אַ שענער יוד, כ'לעבען! ער וויל עסען אַ גאַלאַנסקען האָהן, אַ טריפה האָהן!... אַ שעהנער יוד, כ'לעבען!

ווייבער. טרפ'ניאַק, טרפ'ניאַק! ער וויל עסען אַ טריפה האָהן!

דער גאַלאַנאַנסקער האָהן (קרעהט) קוקוריקו! קוקוריקו!

אַייזיק. פאַר וואָס איז אַגאַ—גאַ—גאַלאַנסקער האָהן טריפה? ער קרעהט דען ניט ווי אַלע אַנדערע?

דער שוחט. דאָס, זייט מוחל, געהט פרעגט דעם דיין!

אַייזיק און דער דאַ—דאַ—דיין האָט מיך געשיקט צו אַייך.

דער שוחט (מיט מוסר) ווי שעמט זיך ניט אַ יוד צו בעטען, מען זאָל איהם שעכטען אַ טרפה'ן האָהן? ! אַזאַ איין אַלטער יוד מיט אַ באָרד!

ווייבער. דערנאָך זאָלען שטאַרבען אונזערער קליינע קינדער פאַר זיינע חטאים, צו ליעב זיין טרפה קישקע!

אייזיק. פאַ=פאַ=פאַר וואָס עסט מען אַזעלכע היהנער אומעדום? און פאַר וואָס האָט מען זיי געגעסען פ=פ=פריהער טאַקע אויך דאָ?

דער שוחט (מיט כעס) בראש פרעגט ער שאַלות, די גאַנצע שטאָדט מאַכט ניט קיין שאַלות. אַז מען זאָגט, מען טאָר ניט, טאָר מען ניט. מסתמאָ טאָר מען ניט, וואָס פרעגט איהר דאָ שאַלות? אַ חרפה, אַ בושה, כ'לעבען, שעמט אייך אין אייער וויטען האַלז!

אַייזיק (נעלאַסען) אַז איך פאַ—פאַ—פאַרשטעה ניט, האָב איך מיך פיינט צו שעמען און פ—פ—פרעג.

דער שוחט (מיט יראת שמים) אַזוי? ! אַ שענער יוד, כ'לעבען, ער פרעגט!...... אָט, כ'לעבען, לאָזט מיך צורוה און געהט אייך, געהט! איך האָב אָסור ניט קיין צייט מיט אַייך דאָ צו טענה'ן. (ער ווענדעט זיך צו די ווייבער) פליקט, ווייבער, פליקט!

(די ווייבער לאָזען אַרויס אַ געלעכטער, אַייזיק שטעהט אַ ביסעל און קוקט אָן דעם שוחט, די ווייבער, די ביטען מיט פעדערען און געהט אַוועק מיט דעם האָהן אין דער האַנד).

צווייטע סצענע.

(אין בית־המדרש, אין דער פריה, נאָך דעם דאַווענען. דער דיין זיצט אויבענאָן אין טלית און אויף דעם שטענדער פאַר איהם איז אָפען אַ גרויסע גמרא. אייזיק ואאיקע שטעהט אנטקעגען דעם דיין. עטליכע יודען דרעהען זיך אַרום און דערקאָנטשען זיך דעם דאַווענען).

אַייזיק. איך האָב מיך ניט געפוילט! איך האָב פאַרזעצט מיין שבת'דיגע קאַ־קאַ־קאַ־פאָטקע און איך בין אַביסעל געפאָהרען, צו־פוס קיין לעמבערג און האָב געבראַכט פון די „מפרשי הים" כאַ־כאַ־כתוב וחתום. אַז די גאַ־גאַ־גאלאגאנסקע היהנער מעג מען עסען. זיי אַליין עסען אויך די היהנער.

דער דיין. עס איז אָבער דאָ אַ דעה, אַז מען טאָר די היה־נער ניט עסען.

אַייזיק. ס־ס־טייטש! עסען אפנים די ג־ג־אונים, די מפרשי הים און די גאַנצע וועלט יודען טרפות? נאָר דאָס שוין אָהן אַ ז־ז־ייט. זאָגט מיר, איך בעט אייך, פאַר וואָס האָט איהר פ־פ־רי־הער ניט געהאַלטען פון דעם? דאָס איז ערשטענס, און צווייטענס, וויזט מיר די דעה! אָט זענען דאָ יו—יו—דען, וועלען זיי אויך זעהען.

די יודען. טאַקע באמת, רבי, דער יוד איז דאָך גערעכט: וויזט איהם די דעה.

דער דיין. זאָל ער קומען צו מיר אַ היים.

אַייזיק. דאָס אייגענע האָב איך שוין פון איהם געהערט אַמאָל פ--פ—פופציג, גאָך איידער איך בין געגאַנגען קיין לעמבערג. ער וויל מיך אָ—אָ—אָבנאַרען.

דער דיין (מיט א געשריי) תרבות! דרך ארץ!

די יודען. מסתמא, ר' יוד, אַז דער דיין זאָגט, האָט ער אַדעה. אַייזיק, עס פאַרשטעהט זיך, ער האָט אַ דעה. דעם פ—פ—פראָ־יעקט'ס דעה! אָט ווי אַזוי ביי יודען ווערט פ—פ—פלוצים אַ דין, אַ מנהג! . . . .

דער דיין. אַפּיקורוס! הערט נאַר, וואָס דער אַפּיקורוס זאָגט!

איייזיק. אָבער אבי ניט קיין צ—צ—צבוע׳ק. איך האָב ליעב דעם אמת און ש—ש—שווינדעל ניט מיט דער תורה.... אדרבה זאָ—זאָגט נאַר, איך וויל אַייך עפּעס פרעגען; אויב די גאַ—גאַ—גאַלאַנסקע הינער זענען טרפה, דאַרפען דאָך זייערע אייער אויך זיין טרפה, אַזוי ווי די אייער פון אַלע עופות טמאים, היינט פאַר וואָס זשע קויפען יודען אויף דעם מאַרק אייער סתם און קוקען גאָרנישט דערויף פון וועֿ—וועלכע מיני היהנער זיי זענען? האַ, וואָ—וואָ—וואָס זאָגט איהר דערצו? (ער באברעט זיך און נעהמט ארום פון דער קעשענע עפּיס איינגעוויקעלט אין א טיכעל) אָט זענען היהנערשע אייער? אדרבה דערקענט, וועלכע אייער זענען דאָ גאַ—גאַ—גאַלגאַנסקע? — אָט הערען יו—יו—יודען, איך געה פון דאַנען ניט אַוועק ביז איך וועל ווי—ווי—וויסען איין עק אַ סוף!

דער דיין (רייבט די וואנצעס פאר נרויזאטע) גערט שוין, גערט! איהר וועט פון מיר היינט האָבען אַ קלאָרע תשובה. קומט צו מיר פאַר מנחה. בנאמנות, היינט וועט איהר האָבען אַ תשובה.

איייזיק. נו, אַז אַ יוד שווערט אין שוהל נעבען אָרון קדש, מ—מ—מוז מען גלויבען... איך וועל מיך נישט פּ—פּ—פּוילען און קומען צו אייך פאַר מנחה. (ער געהט אוועק).

דער דיין (מיט א קרעכץ צו זיך אליין) היינט, רבונו של עולם, וואָס טהוט מען? וואָס טהוט מען? ווי אַזוי איז מען דאָ יוצא פאַרביידע צדדים? קיין פּשרה, ווי איך זעה, וועט דאָ ניט העלפען. ער וויל ניט קיין געלד..... אַך רבונו של עולם! וואָס טהוט מען? ער מאכט צו די גמרא, לעגט צונויף דעם טלית און נעהט אַרוים.

דריטע סצענע.

שטאַנדהאַפּט מיט זיין כנופיא, דער דיין, מענדעל דער געלער ביי נתן שפרה׳ס אין הויז.

פּיאַווקין. הערט נייעס! אייזיק זאַאיקע געהט אַרום אין דער שטאָדט מיט אַ קאָנטראַקט פון דער טאַקסע, און קלערט אויף דעם עולם

וי אַזוי מען בּערייסט זיי פּראָטיוו דעם זאַקאָן'

שטאַנדהאַפּט. נישט אויסצוהאַלטען פון די לעדיגגעהער, פון די קבצנים, פון די עזות־פּנים׳ער.

פּרעכמאַן. וואָס הערט איהר, שטאַנדהאַפּט, די עזות־פּנים׳ער? (ער מאַכט אַ קולאַק) זעהט איהר, מיין אֵיין קולאַק איז גענוג פאַר אַזאַ זאַאיקע! אַמאָל האָבּ איך איינעם געגעבען אַ סטיסאַק, האָט ער זיך באַלד בּעוואַשען מיט בּלוט און איז טאַקע אין עטליכע טעג אַרום געשטאָרבּען אין בּאָלניצע. איך זאָג אייך, אין אַזאַ יודישע שטאָדט ווי אונזערע, העלפּט נאָר אַקולאַק ... אויך מיר אַ זאַך זאַאיקע! אַזאַ דאַר יודעל, נאָר הויט און בּיין!.

נתן שיפרה׳ס. וואָס וויל דער זאַאיקע? אַלץ טאַקע מיט די היהנער? — אַי, יודען, יודען, וואָס מען שטעהט פון אייך אויס! זינט יודען זענען אַרויס פון מצרים, האָבּען זיי אַלץ צו טאָן איבּער דעם פלייש. מען הערט נישט מעהר שרייען נאָר פלייש און פלייש! קאַרג. פאַר זיי עסקים מיט פלייש אַויף דער וועלט, האָבּען זיי זיך נאָך אָנגעגרייט אַ שור הבּר אויף יענער וועלט. חע, חע, חע!

שינדער. גאָט אַליין, כ׳לעבּען, וועט מיט זיי דאָרטען נישט אויסקומען. איטליכער וועט וועלען דעם חלק, וואָס מען גיט דעם אַנדערען. אָרעמע לייט וועלען פערלאַנגען גאָלע פלייש אָהן בּיינער. הכלל, מען וועט זיך בּלאָזען, מען וועט שרייען, אַקוראַט ווי דער ערב רב! (די טיר עפענט זיך אויף און דער דיין קומט אַריין).

דער דיין. גוט, רבּותי, וואָס איהר אַלע זייט דאָ! וואָס טהוט מען מיט דעם זאַאיקע? ער לאָזט דאָך מיך ניט אָטעמען, אַלץ מכח די גאַלגאַנסקע היהנער, פאַר וואָס האָט מען זיי דאָ גע׳אַסר׳ט? איך האָבּ איהם אַלץ מדחה געווען און געצויגען בּיז עס איז נאָר מעגליך געווען.

שטאַנדהאַפּט. נו יישר כח! ציהט איהם טאַקע נאָך ווייטער אָבּ, דאָס איז שוין אַייער זאַך, איהר וועט שוין וויסען, ווי אַזוי

דער דיין. גאָט איז יודע דעם אמת. איך האָבּ געטאָן, וואָס עס איז נאָר מעגליך געווען. איך האָבּ זיך געמוטשעט טרפה מאַכען

העוף הזה בק"ן טעמים און האָב מיך אין איין שאַלת תשובה אַזוי צולאָזט מיט פלפול, ביז עס אויסגעקומען, אַז אַגלגאַנסקער האָהן איז גאָר אַ מין אָדלער!... נאָר דער זאַאיקע אָבער האָט זיך ניט געפוילט און האָט געבראַכט פון די „מפרשי הים" כתוב וחתום, אַז די היהנער מעג מען עסען, זיי אַליין עסען זיי אויך. אַנטקעגען אַזעלכע גאונים, פערשטעהט איהר דאָך אַליין, העלפען ניט מעהר אַלע תנועות. איצט זאָגט מיר, רבותי, וואָס זאָל איך נעבעך טאָן? איך האָב געשוואָרען, בהן שלי, אַז היינט פאַר מנחה זאָל איך געבען זאַאיקען אַ קלאָרע תשובה. זייט זיך טאַקע באַלד מישב און גיט עפּים איין עֵצה.

נתן (נאָכדעם אַז ער האָט אַביסעל געטראַכט) עס איז דאָ אַ גוטע עֵצה! אין ברירה, זאָל מען זיך שעכטען די היהנער, נאָר באופן זה, אַז איהר, רבי, זאָלט מזהיר זיין די שוחטים, פערשטעהט איהר, אַז זיי זאָלען איטליכען, וואָס קוילעט אַזעלכע היהנער, זאָגען בזה הלשון: „מיר שעכטען אייך דאָס עוף, וואָס זאָלען מיר טאָן? נאָר די עֲברה נעהמען מיר ניט איבער אונז." אויב דער וואָס קוילעט איז אַ בעל שמחה, זאָלען די שוחטים דערפון מעלדען עטליכע געוויסע אונזערע מענשעלעך, וועלען זיי אויף דער שמחה ניט וועלען עסען. ר' איצע וואָלף וועט אויך גאָר נישט וועלען פערזוכען אויף דער שמחה, היינט פערשטעהט איהר, וואָס דערפון קען זיין? חע, חע, חע! איך קען מיינע יודען.

די כנופיא. מיר פערשטעהען עס זעהר גוט. אויף אַזאַ עצה קען טאַקע נאָר פאַלען אַ בורר!

דער דיין. געלויבט איז השם יתברך! איצט מעג איך מיר שוין אַ פנים געהן! אַ גוטען טאָג! (ער געהט אַרויס).

שטאַנדהאַפט. ר' נתן, מיט דעם זאַאיקע האָט מען גע־דאַרפט לעהרנען בלק!

פרעכמאַן. ער איז געוואָרען צו אַ גרויסער עזות פנים. ווער איז ער אַזוינס?

נתן. בע.... מסתמא וועט מען איהם אויך פערטראַכטען. וואָס האָט די שטאָדט אַזאַ זאַאיקע? חע, חע' חע! פערלאָזט זיך נאָר

אויף מיר. איך האָב איהם שוין אין זינען.— מען דאַרף איצט בעסער שמועסען מכח די ווייבאָרעס און מכח דער דומע, זי זאָל זיך חלילה ניט אַרויסגליטשען פון אונזערע הענד. מען דאַרף טראַכטען בייצייטענס אַריינצוזעצען דאָרטען אַ גלאַסנע פון אונזערע מענשען.... וואָס זיצט איהר עפּעס אַזוי מרה-שחורה'דיג, ר' איצע וואָלף? וואָס שווייגט איהר?

ספּאָדיק. (מיט אַ קרעכץ) עס איז היינט ניט מיינע זיעבען יאָהר! עס איז בעונותינו הרבים אין היינטיגען דור נתרבה געוואָרען אַזוי פיעל הולטאַיעס, אַזוי פיעל עזות-פּנים'ער, אַז מען מוז אַמאָל זיצען און שווייגען. ס'טייטש, האָט מען דאָס אַמאָל געהערט אָדער געזעהן? אַלץ וואָס די שטאָדט האָט געטאָן איז געוועזען געטאָן... און היינט, אָך וועה איז מיר! די האָר שטעלען זיך פּשוט — קאַפּויר. עס איז היינט טאַקע נאָר משיח-צייט!

פּרעכמאַן. טאַקע שוין זעהר פיעל עזות-פּנים'ער אין דער שטאָדט. ניטאָ די אַמאָליגע יאָהרען!

פּיאַווקין (צו זיך אַליין אָן דער זייט) מיר דאַכט זיך, אַז האַל-טען היינט שטאַנדהאַפטען אויף דער אַרענדע איז אַ סך בעסער, ווי צו זיין אַ משרת אין איין אַכסניא..

שינדער. אַרחמנות, כ'לעבען, אויף דער שטאָדט! דערווייל לײדט נעבעך די שטאָדט, מען בעזאָפּאַקאָיעט זי מיט דאַנאָסען! באמת טאַקע האָט מען געדאַרפט טראַכטען מכח דער דומע.

ספּאָדיק. מיין עצה וואָלט געוועזען, מען זאָל דאָרטען אַריינ-זעצען פּיאַווקינען פאַר אַ גלאַסנע. פערשטעהט איהר?

די כנופיא. מיר פערשטעהען, מיר פערשטעהען, פאַר וואָס זאָלען מיר ניט פערשטעהן?

פּיאַווקין (מיט ענוות) וועניג שרייען אויף מיר די הולטאַיעס, וואָס איך בין אַ פּאָווערענע? ווער זשע וועט מיר נעבעך וועהלען נאָך פאַר גלאַסנע?

שטאַנדהאַפט און ספּאָדיק (ביידע אינאיינעם) עט, נאַריש-קייט! ווער וועט דען צולאָזען די הולטאַיעס צו אַ ווייבאָר? ווער זע-

נען די עמי הארצים, די בעלי מלאכות, די דראַבעס, די קבצנים? איהר מיינט אין אמת, אַז עס איז הפקר די וועלט? מיר האָבען די דעה!... מיר וועלען מאַכען אַ הונדערט איזביראַטעלעס פאָ פריגאָ־וואָרו פון אונזערע לייט. שרייבט אָן, ר׳ ראובן, איצט טאַקע דעם פריגאָוואָר, געהט דערנאָך אַריין אין קהל־שטיבעל, און התימות וועט איהר בעקומען פאַרטיגע... מעהר קיין דאגות זאָלט איהר ניט האָבען! אָט אַזוי וועט עס זיין געשווינד און גוט.

פרעכמאַן. איהר האָט געהערט? דער גובערנאַטאָר דאַרף די טעג אַהער קומען. מען דאַרף נייטיג בעוואָהרענען, אַז די עזות־פנים׳ער זאָלען איהם חלילה ניט געבען קיין פּראָשעניעס, דער גו־בערנאַטאָר, זאָגט מען, איז זעהר אַ סטראָגער, קוקט אַלצדינג מיט זיינע אויגען. מען דאַרף פערהיטען, אַז די עזות־פנים׳ער זאָלען צו איהם ניט האָבען קיין דריסת הרגל.

פיאַווקין. דאָס איז שוין אונזער עסק. מיר האָבען שוין דער־צו תמיד תחבולות... פערזאָרגט בעסער זאַאיקען. איך זאָג אייך, ער איז אַ פייער, ער דאָקאָפּאַיעט זיך גאַנץ וויט. ער געהט אָפּט צו שלמה וועקער.

נתן (גיט אַ קרעכץ) אָך דער שלמה וועקער, דער וועקער! ער איז מיר ווי אַיין ביין אין האַלדז. ווען ער דערזעהט מיך פאָהרענ־דיג אויף מיין דראָנשקע מיט די פערד, וואָס איך האָב מיר געקויפט בשעת איך בין אַריינגעטראָטען אין דער טאַקסע, גיט ער אויף מיר אַקוק עפּיס מיט אַזוי אַ פּאָר אויגען, מיט אַזוי אַ שטעכעדיגען שמייכעלע, אַז עס ווערט מיר קאַלט אין בויך! האָט מיר ניט קיין פאַר־איבעל, פאַני שטאַנדהאַפּט, איהר האָט פריהער ניט פערשטאַנען וועקער׳ן, מיר האָבען איהם צו פערדאַנקען אַ סך פון אונזערע צרות. איך האָב מורא, ער זאָל אונז חלילה אַמאָל ניט אָנרייבען אַ מאָרדע!

שינדער. וועמ? ער אַמאָרדע?! עט, כ׳לעבען! ער איז דאָך אַ דייטשעל? דאַרף מען איהם אַ ביסעל פערשמוצען ביי דעם עולם, אָז ער איז איין אַפּיקורוס און אָבזאָגען זיי אויף איהם עפּיס אַ סליחה, וועט מען איהם שוין פיינט האָבען, ווי אַ שפּין, איך קען יודען....

שטאַנדהאַפּט (מיט כעס) דער וועקער שטעהט מיר אויף

שוין אין דער גרגרת! צוואַנציג טויזענד רובל זאָל מיר קאָסטען מוז איך איהם פערשיקען. ער טויג מיר כלל דאָ ניט אין דער שטאָדט!...

פרעכמאַן. ערגערט זיך ניט אַזוי, שטאַנדהאַפט! וואָס הערט איהר אַזוי איין וועקער? וואָס הערט איהר, די שטאָדט, אַזוי איין עזות־פנים?... (מענדעל דער גנלער קומט אריין).

מענדעל דער גנלער (שטיל צו נתן שיפרה׳ס) איך האָב איהם געבראַכט. עס וועט געהן!

נתן. געה זאָג איהם, ער זאָל אַביסעל אויסוואַרטען, ביז איך וועל מיך דאָ אָבפאַרטיגען. (מענדעל געהט ארויס).

די כנופיא. מיר קענען שוין געהן. האָט נאָר, ר׳ נתן, אַיין זינען וואַיקען.

נתן. זאָרגט ניט, דאָס איז שוין מיין עסק. פערלאָזט זיך נאָר אויף מיר! (די כנופיא צוגעהט זיך).

פיערטע סצענע.

(נתן שיפרה׳ס, דערנאָך מענדעל דער גנלער און אברהמ׳ל גרינפאָן).

נתן (צו זיך אַליין) וואָס פאַר אַ טרום דער שטאַנדהאַפט איז! קוים דערהערט ער דאָס וואָרט פראָשעניע, אָדער גובערנאַטאָר, ציטערט איהם שוין דאָס הייטעל, עס ווערט איהם בלוי אונטער די זעבּרעס! צוואַנציג טויזענד רובעל, זאָגט ער, זאָל איהם קאָסטען, אַבי פערשיקען וועקער׳ן. עט, איך מיין, אַפילו מעהר וועט אויך ניט העלפען! וועקער איז בעקאַנט פאַר איין עהרליכען מאַן, די וועלט קען איהם אַ סך מעהר ווי שטאַנדהאַפטען. ער האָט אַ גוטען שם. איך אַליין, כ׳לעבען, שעץ וועקער׳ן און האָב תמיד ליעב געהאַט מיט איהם זיך אונטער־האַלטען איבער וועלטזאַכען. איך אַכטע איהם אַפילו היינט אויך אין האַרצען. נאָר אַך, וואָס פרנסה איז! זינט איך האָב מיך איבערגענעבען דער טאַקסע, מיז איך איהם בעטראַכטען פאַר אַ שונא, וואָרום ער איז דאָך נעבעך טאַקע אַ מבין אויף די אַלע זאַכען און זוכט דעם

אמת.... האָב איך דען אַליין טאַקע ניט געהאַלטען אַמאָל מיט איהם? האָב איך דען אַליין ניט אויסגערעדט אָסור לדבר אויף שטאַנדהאַפטען מיט דער גאַנצער כנופיא, אַז זיי זענען איין אומגליק פאַר דער שטאָדט, פאַר אַ וועלט יודען? אַך! וואָס פרנסה איז! (מענדעלע דער געלער און אַברהמ׳ל גרינפאַן קומען אַריין).

אַברהמ׳על. מיין גאַנצע האָפענונג איז פריהער אויף גאָט, דערנאָך אויף אייך, ר׳ נתן. עס איז מיר היינט שלעכט די צייט, און די שטעלע וואָלט פאַר מיר געווען גוט.

נתן. עס וועט אייך גאָר ניט העלפען, ר׳ אַברהמ׳על, שטאָדט וועט אייך אַנדערש ניט מאַכען פאַר טאַרגאָוואָי דעפוטאַט, ביז איהר וועט טאַקע באַלד פאַר זאַרעז קומען אַהער געבען דאָס בלאַנקעוועקסעל!

אברמ׳על. אַז איך האָב איין מאָל געזאָגט, איך וועל געבען, וועל איך מסתמא געבען.

מענדעל. אָבער איך האָב אַ חוש־הריח! איך האָב אָנגעשמעקט, אַז דער בחור האָט אויף איהם אַ וועקסעל. צום גליק דאַרף זיך גראָד ביי ר׳ אברהמ׳לען פערוואַלגערן אויף זאַיקען ניט קיין אויס־געפילטער וועקסעל. אפשר נאָך פון חמעלניצקעס צייטען!

נתן. נו, צוגאַרטעלט אייך, מיין ליעבער ר׳ אַברהמ׳על, און אַרויס מיט דעם וועקסעל! מאַכט ניט קיין שיהות.

אברהמ׳על (האַלט די האַנד אין דער בוזעם־קעשענע און קווענקעלט זיך אַביסעל) ווייס איך? כ׳לעבען, עס איז מיר אַביסעל פריקרע! דער זאַיקע האָט מיר אייגענטליך אָבגעצאָהלט אינגאַנצען, נאָר ווייל עס איז אַמאָל צווישען אונז געווען אַ סכסוך איבער עטליכע קערבלעך פראָצענט, איז דערוויל ביי מיר געבליבען זיין ניט אויסגעפילטער וועקסעל.

נתן. מען צווינגט אייך חלילה ניט. קיין בת ישראל נויט מען ניט. נאָר איך זאָג אייך, אַז די שטאָדט וועט אייך אַנדערש ניט מאַכען פאַר קיין דעפוטאַט.

מענדעל. איך בין אייך מקנא, ר׳ אַברהמ׳על, די מצוה, וואָס איהר וועט האָבען, עפּיס אַ קאַטאָוועס אַ טובה צו טאָן אַ שטאָדט! עפּיס אַ שאַפּס אַנצולערנען אַ שייגעץ! אַ גרויסע מצוה, כ׳לעבען!... יהי חלקי עמך!

אַברהמ׳על (קווענקעלט זיך אלײן) ווײס איך?... עפּיס פּריקרע!

מענדעל (רעדט אלײן אברהמ׳לען ווײטער צו) הײנט טאַקע חוץ דער גרויסער מצוה, וועט איהר נאָך זײן דעפּוטאַט! איהר וועט האָבען אַ גוטע פּרנסה און די הענד. עס שטעהט געשריבען: יש קונה עולמו בשעה אחת, און איהר, ר׳ אַברהמ׳על, זײט קונה בײדע וועלטען: די וועלט, איהר וועט דאָך האָבען ברויט, מיט דעם פולען מויל, און טאקע אויך יענע וועלט, עפּיס אַ שפּילכעל אַזאַ מצוה!...

נתן. וואָס דאַרפסט דו איהם אַזוי צו־רײדען? עס איז גאָר ניט אַזאַ וואַזשנע זאַך. עס וועט זיך געפינען אײן אַנדערער.

אַברהמ׳על. האַ? נו, נו, איך גיעב דעם װעקסעל, איך גיעב!

מענדעל. אָט אַזוי רעדט! וואָס מאַכט איהר דאָ חן? אַ שענער משא־ומתן וואָלט פאַר מיר געוועזען, ווען אַיטליכער זאָל מאַכען אַזוי פיעל חן! פון וואַנען זשע וואָלט איך געלעבט...

נתן. געננוג שוין צו פלוידערן, מענדעל! דו האָסט זיך שוין צורעדט, האַ? (צו אַברהמלען) נו גיכער, ווי האַלט איך דאָ מיט אײך?

אַברהמ׳על (האפּט ארויס פון דער קעשענע דאס וועקסעל און גיט עס אַ װאַרף אויף דעם טיש סאמע פאַר נתן׳ס נאָז) נאַט! אָט האָט איהר וואָס איהר ווילט!

נתן (נעהמט און בעטראכט דאס וועקסעל מיט אַ שמײכעלע) דערפאַר, חע, חע, חע! וועט איהר אָם ירצה השם האָבען דאָס, וואָס איהר ווילט!

אַברהמ׳על. אָבער זיכער?

נתן. געהט אַהײם צום ווײב, הײסט מאַכען קרעפּלעך און זײט רוהיג!

מענדעל. איך פּאָזדראַווע אײך שוין אַפילו. (ער שטעלט אויף צוויי פינגער נעבען שטערען און פערבויגט זיך).

אברהמ׳על. איך פערלאָז מיך פריהער אויף גאָט, דערנאָך אויף אײך, ר׳ נתן! (ער גיט אַ קוקט מיט אַ רחמנות־פּנים אויף נתן שיפרה׳ס און געהט אַרויס).

נתן. נו, מענדעל, היינט נאַ דיר דאָס וועקסעל. פיל עס אויף ק״ן קערבלעך, טאַקע אויף דיין נאָמען און גיב עס אַן. דו וועסט שוין דאָ מסתמא ניט דערלעגען.

מענדעל. מיין באָבעס ירושה דערלעג איך קיין מאָל ניט. איך פרעג אייך נאָר: וואָס וועט עס דער שטאָדט העלפען? וואָיקע האָט דאָך אַ הויז, וועט מען אין שלעכטען פאַל איזוסקעווען די ק״ן קערבלעך פון דעם הויז. וואָיקע וועט זיין פריי און וועט טאַקע אַלץ בעזופּאָקאָיען די שטאָדט!

נתן. (מיט א שמייכעלע) וואָיקע וועט שוין, כ׳לעבען, זיצען. חע, חע, חע! דער טאָטער אפילו וועט אייך ניט העלפען! דאָס איז שוין מיין עסק. געה נאָר, געה, טו דיין זאַך!

מענדעל. איך וועל זיך מיר נעשעפטיגען איבער אַ לעקער. איך וועל דאָרטען איינעם געבען אַ לעקער, וועט די זאַך גיכער צו־געהן. אַ לעקער פועל׳ט תמיד. . . . (ער פערבויגט זיך צווי פינגער נעבען שטערען, ווי א סאָלדאַט, און געהט אַרויס.

נתן. (קוקט נאָך מענדלען) אַזאַ יאָהר זאָל איך האָבען, וואָס פאַר אַ שייגעץ דו ביזט! (ער ניט א שמייכעל) נו, האָבען מיר שוין מיט גאָטס הילף ר׳ אַייזיק וואָיקע אויך פערזאָרגט. איצט דאַרף מען עסען מיטאָג! (ער געהט אריין אין צווייטען הדר).

פינפטע סצענע.

אַ קליין שטיבעלע, ד׳ על ד׳. שלמה וועקער זיצט פאַרטאָג צושוי־בערט אין פערזאָרגט נעבען אַ טישעל, וואָס אויף איהם געפינען זיך ספרים, אַ טינטער, פענעס און פּאַפּיער. אין אַ ווינקעל שטעהען וועגטלעך, פון דאָרטען זעהט זיך אַרויס אַ בעט, וואָס דאָרטען שלאָפען זיין ווייב מיט די קינדער. — טויבע לאה און אין אָרימע יודענע.

וועקער. דער השבון איז פאַרטיג. אַ גאַנצע נאַכט האָב איך קיין אויג נישט צוגעמאַכט! לויט די סוויעדעניעס, לויט זיי אפילו זאָגען, פאַלט אין גלופּסק אַריין צדקה־געלט פון פערשיעדענע חברות

עפּעס נאָר אַ סך טויזענדער אַ יאָהר! פון חברה אלמנות ויתומים אַליין
9000 (נאָך אנדערע 5000) קערבּלעך אַ יאָהר. היינט וואו איז נאָך
חברות? היינט עולמות־געלד! אַ קליינינקייט עפּעס איז בּיז אַהער
אַריינגעפאַלען! און וויפיעל וועלען נאָך אַריינפאַלען? וואו זענען אַזוי
פיעל געלד? ווער ווייסט, וואו זיי קומען אַהין און צו וואָס זיי ווע־
רען פערבּרויכט? וואו חשבּון, ווען חשבּון?! אַך, וואָס האָט מען דאָ
ניט געקאָנט מאַכען מיט אַזוי פיעל געלד! וויפיעל אָרעמע, וויפיעל
אומגליקליכע וואָלט מען געקאָנט מיט דעם העלפען! וואָס זאָג איך?
עס וואָלט דען גאָר געוועזען אַזוי פיעל אָרעמע, אַזוי פיעל אומגליק־
ליכע נעבּעך? עס וואָלט דען געדאַרפט זיין אַזוי פיעל ליידענדע,
אַזוי פיעל קראַנקליכע, אַזוי פיעל הונגעריגע, פערוואָגעלטע, פערפינ־
סטערטע, פערוויסטע נעבּעך (ער שטעהט אויף און געהט איבּער דער שטוב
פערלענט די הענד) אָך, דאָס האַרץ בּלוטעט קוקענדיג! גאָט ווייסט
ווי אַזוי עס מאַכט זיך אין מיר איבּער דאָס בּלוט, ווי אַזוי עס
שפּרינגט מיר די גאַל צו־צו־זעהן אַזוי איין עלענד, אַזעלכע פינסטע־
רע פאָריאַדקעס מיט אַזעלכע בּיטערע צרות? גאָט ווייסט, אַז ניט איין
מאָל זענען מיינע אויגען פייכט פון טרערען, איך וויין שטילערהייד,
(ער ווישט זיך די אויגען) אָבּער וואָס זאָל מען טאָן? דער אידישער
גלות איז שטאַרק, נאָך שטאַרקער פון אַייזען, וואָס קען איין מענש
טאָן? — איך האָבּ געפּרובּט מאַכען אַ פּלאַן, ווי אַזוי צו העלפען
נויטבּעדערפטיגע, איך האָבּ זיך געקליאַנעט פאַר די היגע שטאָדט
פיהרער, איך האָבּ זיך אונטערגעלעגט שטאַנדהאַפטען, למאַי זאָל איך
לייקענען, איך האָבּ איהם געשמייכעלט, געלויבּט: ער איז אַ גוטער,
אַ געבּילדעטער, אַ גרויסער בּעל־צדקה, איך האָבּ איהם צוגעשריבּען
מיין מיה און איהם מוחל געוועזען דעם כּבוד.... מיין כּונה איז גע־
וועזען זעהר אַ גוטע, תּאָמר וועל איך איהם דורך דעם טאַקע בּע־
וועגען צום גוטען, וועט דאָך בּאמת אַרויסקומען אַ גרויסע טובה.
מחמת ער איז רייך און האָט אין דער שטאָדט אַ גרויסע דעה. ניט
איינמאָל האָבּ איך איהם נעאָפּפערט מיין צייט, ניט איינמאָל האָבּ
איך אַ וועקגעוואָרפען אין דער היים אַלצדינג און בּין געגאַנגען צו
שטאַנדהאַפּטען אָנטאָן איהם כּבוד און ממלא זיין זיין רצון. אָבּער
אָך, אַלץ אומזיסט! שטאַנדהאַפּט איז פון דער יוגענד אָן פערפיהרט.
שאַדע, ער האָט גילדערנע פעהיגקייטען, טייערע מעלות, נאָר שלעכ־
טע מענשען האָבּען איהם פערפיהרט.... (ער עפּענט אַ לאַדען און נעמט אַרויס

אין פענסטער) אַ, עס איז שוין טאָג, אין דרויסען קאַפּעט אַ קאַלט אָסענדיג רעגענדעל און אין שטוב איז נאָך ביי מיר ניטאָ קיין שיי־טעל האָלץ.... (די טיר עפענט זיך אויף און אין שטוב לויפט אריין טויבע לאה, זאאיקעס ווייב).

טויבע לאה (מיט א געוויין) מען האָט איינגעזעצט אַייזיקען! זיי האָבען איינגעזעצט מיין אַייזיקען! זיי האָבען אויף איהם אויסגע־פילט אַ וועקסעל! זיי וועלען איהם דאָרטען דערשטיקען... גוואַלד, אַיי־זיק, מיין אַייזיק!

וועקער (זעהר געריהרט) גוואַלד, וואָס שווייגסט דו גאָט!!

טויבע לאה. אַייזיק האָט מיר אָנגעזאָגט, איך זאָל געשווינד געהן צו אַייך, איך זאָל אַייך דערצעהלען, גוואַלד, האָט רחמנות, זיי וועלען איהם דאָרטען דערשטיקען! האָט רחמנות אויף מיינע קינדער, זיי וועלען ניט האָבען וואָס צו עסען, גוואַלד ראַטעוועט.

וועקר (שטארק צומישט) נאַט אַייך צעהן גראָשען און קויפט אַ שטריק!

טויבע לאה. וואָס זאָגט איהר? פּאַני וועקער, וואָס רעדט איהר?

וועקער, קויפט אַ שטריק! זאָג איך, עס קומט אונז איצט אוים טאַקע זיך נאָר אַ מעשה אָנצוטאָן! בעסער דעם טויט איידער צו זעהן אַזעלכע צרות, איידער צו ליידען פון דעם שווערען יודישען גלות!....

טויבע לאה (וויינט אויף א קול ווי איבער א טויטען) אַז אָך און וועה און וויינד איז מיר, פינסטער איז מיין וועלט, ניטאָ אַייזיק!...

וועקער (מיט גרויס רחמנות) וויינט ניט, טויבע לאה! גלויבט מיר, וואָס עס וועט נאָר מעגליך זיין, וועל איך טאָן. נישקשה, וויינט ניט! געהט, זאָגט אַייער מאַן, איך וועל טאָן אַלצדינג, וואָס איך וועל נאָר קענען.

טויבע לאה. איך פערלאָז מיך נאָר אויף אַייך; גאָט זאָל

אַיך בעצאָהלען פאַר אײַער גוטסקייט (זי געהט אַהײם מיט אַ געוויין אַז אײַן אָרעמע אידענע קומט אַרײַן).

די יודענע. אַך, דערבאַרעמט אײַך, האָט רחמנות! אײן קינד איז ערשט בײַ מיר געשטאָרבען פון צרות, היינטיגע נאַכט איז אײַנגעפאַלען מײַן מאַן, מען האָט איהם קוים דערראַטעוועט, ער ליגט איצט ווי אַ טויטער, אין שטוב איז ניטאָ, איהר זאָלט זאָגען, אַפילו אַ ברעקעל ברויט, דאָס גאַנצע עסען אונזערס איז עטליכע קאַרטאָפּעל פריה און אויף דער נאַכט. אָ, רבונו של עולם, מיר זאָלען אַזוי ניט וויסען קרענק, ווי מיר וויסען ניט דעם טעם פון פלייש, מיר דאַרפען, מיר געהען שטילערהייד אוים ווי ליכט, די כוחות וועלען אונז אַזוי אויסגעהן פאַר הונגער, פאַר נעץ און פאַר קעלט! אָ, האָט רחמנות, לאָזט מיך ניט פאַלען! אײן מאָל האָט איהר שוין מײַן מאַן געהאָלפען, האָט נאָך אַמאָל רחמנות אויף איהם און אויף מיר מיט מײַנע נאַקעטע הונגעריגע קינדערלעך, מיר זאָלען חלילה ניט אויסגעהן! (זי וויינט אויף אַ קול).

וועקער (מיט אַ צובראָכענעם האַרץ) וואָס אַמאָל איז געווען איז שוין היינט ניטאָ! די קליינע חברה, וואָס איך האָב אַמאָל מיט שוועדער מיה געבראַכט צו שטיצען נויטבעדערפטיגע, איז שוין מעהר ניטאָ! גאָט ווייס. ווי אַזוי איך וואָלט אײַך געוואָלט העלפען. נאָר אַך, וואָס אַמאָל איז געוועזען, איז שוין היינט ניטאָ, אוים, מעהר ניטאָ!

די יודענע (ברעכט די הענד) היינט וואוהין זאָל איך שלימזלדיגע געהן? צו וועמען זאָל איך מיך קעהרען און ווענדען?

וועקער. געהט צו די נגידים! געהט צו די בעלי טובות!

די יודענע. אָ, שיקט מיך בעסער אין דער ערד אַרײַן! בעסער זיך אין וואַסער אַרײַנצוּוואַרפען איידער געהן צו די בעלי טובות! מען קען דען אַ פּנים צו־טרעטען צו זיי? אַז מען געהט זיך שוין גוט אָב די פיס און מען איז זוכה זיי צו דערטאַפּען אויף אַ מינוט, קוקען זיי אָן קרום, לאָזען ניט אויסרעדען קיין וואָרט און שרייען מיט כעס: וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען? געהט אײַך! וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען? — אוי אויף מײַן מעמד זאָלען זיי איבערקומען! אוי, ווי קומט מען אַזוי אַ היים? ! די קינדער זענען הונגעריג,

אין שטוב איז נאַס און קאַלט, קיין שייטעל האָלץ איז ניטאָ, פון דער שטעליע קאַפּעט, דער מאַן ליעגט שלאַף. ער פלעגט נעבעך דאַרען, קוואַרען, הונגערען שטילערהייד (די ווייבער וויינט) ער פלעגט נעבעך דאַרען, און מאַכען אַ פרעהליך פּנים, מען זאָל דאָס ניט אַרויסזעהען!... קיין לעפעל געקעכץ, קיין שטיקעל פלייש איז שוין אַ לאַנגע צייט אין זיין מויל ניט געקומען. אַ שבת אַ יום טוב, אַז מען האָט שוין אַמאָל געקאָכט דאָס פּיצעל לונגען־לעבער, פלעגט ער עס די קינדער אַוועק געבען, דעם לעצטען, דעם בעסטען ביסען די קינדער אַוועקגעבען?.... ער איז נעבעך געבליבען אָהן כּוחות, ער איז גע־ בעך שלאַף פאַר הונגער, פאַר צרות! אוי, וואָס טהוט מען? ווי קומט מען לעדיג אַ היים? עס קומט מיר נאָך זיך אין וואַסער אַרייינצו־ וואַרפען? (די וויל געהן).

וועקער. (שטאַרק געריהרט) וואַרט, זייט מוחל, וואַרט! (ער זוכט אין קעשענע און געפינט ניט, ער זוכט אין טיש־קעסטעל, געפינט אויך גאַרנישט, ער נעהט צו צום ווייבס בעט, נעהמט אַרויס פונאיהר קעשענע און קעהרט זיך צוריק) נאַט אייך! וועט איהר קויפען פאַר אייער מאַן אַ הוהן. אָט דאָס האָט איהר אויף אַ הוהן. און דאָס אויף שחיטה געלד.

די יודענע. שחיטה־געלד איז היינט דאָפּעלט טייערער... גאָט זאָל אייך געבען געזונד און לעבען, איהר זאָלט ניט דאַרפען צו קיין מענשענס גאָב! (די נעהט אַוועק).

וועקער. (זעהר אויפגעבראַכט, הזר'ט איבער די יודענעס ווערטער) „זיי שרייען מיט כעס, וואָס ווילט איהר פון אונז האָבען?" נאַראָנים! דאָס איז דאָך אייערע שאָף! אייערע שעפּעלעך, וואָס איהר שערט זיי, זענען צו אייך געקומען, אייערע שעפּעלעך, וואָס טראָגען אייך אַזוי פיעל איין! זייט זשע ניט קיין נאַראָנים, פערמאָרעט ניט אייער סטאַדע! וואַרפט זיי אַמאָל אונטער אַ ביסעל היי, טאַקע פון אייער טובה וועגען, כּדי עס זאָל דערנאָך זיין וואָס צו שערען! (ער גיט אַ טופּ מיט דעם פוס אין דער פּאָדלאָגע) ניין! די גאַל ווערט צוזעצט, מען קען זיך שוין ניט מעהר איינהאַלטען! פערפלוכט זאָל זיין דער וואָס זעהט אַזעלכע עולות און שווייגט! פערפלוכט זאָל זיין דער וואָס איז אַ טרום, וואָס האָט מורא צו זאָגען דעם אמת! פערפלוכט זאָל זיין דער וואָס פערשטאָפּט די אויערען נישט צו הערען די יללות און דאָס

קרעכצען פון די אומגליקליכע, פון בעליידיגטע און נויטבעדערפטיגע, פערפלוכט, פערשאָלטען אַלע, וואָס פערקויפען זייערע סאָוועסט, זייער געוויסען, אַלע וואָס זענען אימשטאַנד צו העלפען מיט אַ וואָרט, מיט דער פען און שטעהען פון וויטען, תּאָמר וועט זיי חלילה עפּיס דאָס מינדעסטע שאַדען?.... וואָס זאָל איך מיך בעהאַלטען? איך האָב אַ האַרץ, איך האָב געפיהל, איך קען זיך נישט מעהר אײַנהאַלטען. איך קען ניט שווייגען! איך מוז געהן אַרויסזאָגען דעם אמת גאַנץ פריי, זאָל האָטשע די וועלט וויסען!

זעקסטע סצענע

(שלמה וועקער מהוט זיך אָן אויף אַרויסצוגעהן אין גאַס. בתיה קומט אַרויס פון אונטער די זוגנטלעך.)

בתיה. וואָס טראַכסט דו זיך, שלמה? דו האָסט היינטיגע נאַכט ווידער נישט געשלאָפען!

וועקער (מיט אַ פערביטערט האַרץ) אין דער שטאָדט זענען דאָ זעהר פיל גנבים. עס איז געפעהרליך צו שלאָפען!.... פערשטעהסט דו מיך, בתיה?

בתיה (מיט האַרץ) דאָס פערשטעהן קאָסט מיר גענוג רבי-געלט! פון וואַנען נעהמען זיך אונזערע צרות, ווען ניט פון דעם, וואָס דיר ליגט אַלץ אין זינען די שטאָדט! געוואַלד, שלמה, וואָס געהערט זיך מיט דיר אָן פרעמדע זאַכען? האָב בעסער דיך אין זינען!

וועקער. אָט דאָס איז דאָך טאַקע די גאַנצע צרה בײַ אונזערע יודען, וואָס איטליכער האָט נאָר זיך אין זינען. די גאַנצע וועלט מעג אונטערגעהן, אַבי ער זאָל בלייבען.....

בתיה (מיט אַ וויינענדיג קול) דערווייל קויפסט דו דיר נאָר שונאים, דערווייל מוטשעסט דו זיך, ווערסט פערשוואַרצט און מען לאָזט דיך ערגעץ נישט אויפקומען..... אוי, קוק זיך נאָר אָן, וואָס פאַר אַ פּנים דו האָסט! דו ביזט געוואָרען

וועקער (געריהרט) וויין, כ׳לעבען, נישט, מיין האַרץ, גאָט איז מיט דעם גערעכטען. ניט תמיד וועלען מיר זיין אין גלות ביי די פאַלשע מענשען.

בתיה. בעטראַכט זיך נאָר. זיי זענען רייך, זיי האָבען מיטעל און כל התחבולות, זיי האָבען פאַר זיך מלאכי מליצים, זיי האָבען אַ דריסת הרגל אומעטום, וואוהין מען דאַרף.... און דו ביזט איינער, דו ביזט אָרעם!

וועקער. איך בין ניט איינער, איך בין ניט אָרעם. איך גייע מיט דעם אמת און האָב גאָט אין האַרצען, די רעגירונג, כ׳לעבען, זוכט דעם אמת, וויל דעם אמת, האָט ליעב דעם אמת, קוק נישט אויף גלופסק....

בתיה. געוואַלד, מיר זענען אַזוי אָרעם, מיר קומען נעבעך אָב און לעבען ניט ווי אונז וואָלט אָנגעשטאַנען. האָב רחמנות אייף דיר, אויף דיין ווייב און קינדער, קוק נאָר אָן, שלמה, דיינע קינדער!

וועקער. (הויבט אָן אויפצושוידערן און קוקט מיט ליעבשאַפט אויף די קינדער. וואָס שלאָפען ארומגעוואָרפען אויף דעם געלעגער) שלאָפט, פייגעלעך! שלאָפט, מיינע טייערע קינדערלעך! איך בין שולדיג, וואָס איהר שלאָפט נעבעך אַלע אינאייגעם, אין איין איינגער ספּאַלניע! וואָס איהר האָט ניט קיין וויגאָדע, וואָס איהר מוזט שטענדיג זיצען מיט די גרויסע אינאייגעם און חאַפּען אַ זעץ, אַ קלאַפּ, ווען איהר גיט אַמאָל זיי אַ לאַך ווי קינדער! איך בין שולדיג, פאַר וואָס אייער יוגענד איז ניט ווי דער מאַי, שען, לויטער, פרעהליך, מיט בלומען און רייזען! פאַר וואָס אייער יוגענד נעבעך איז ווי דער אָסיען, מיט טרעהרען, מיט שטורעם, מיט חמאַרעס און מיט כל הצרות! ווען איך זאָל ניט האָבען קיין האַרץ, קיין געפיהל, וואָלט איהר אַ סך בעסער געקענט לעבען ווי איצט, ווען איך זאָל קענען צו־זעהן עולות, זיך ניט מישען און שווייגען, וואָלט איהר געלעבט אַ סך פרייער ווי היינט!..... זייט מיר מוחל, מיינע קינדערלעך! שלעכט, זעהר שלעכט צו האָבען אַ טאַטען מיט האַרץ, מיט געפיהל, מיט אַזאַ חאַראַקטער!

בתיה (ווישט זיך די אויגען) נו, האָב שוין רחמנות שלמה! ווער מיט זיי שלום, וועט אונז זיין גוט..

וועקער (זעהר בּערטראכט), הא, וואָס ווילסט דו?

בּתיה. האָבּ רחמנות אויף דיר, אויף מיר און אויף אונז אַלע, זער מיט זיי שלום, וועט אונז זיין גוט!......

וועקער. (ניט זיך אדהאפ) הא, האָבּ רחמנות אויף מיר, אויף דיר, ווען טויזענדער מענשען ליידען!...... ניין, ניין, טויזענד מאָל ניין! וואָס איז, דו קומסט אָבּ? נו, לייד אויך! מעגסט אויך, בּ׳לעבּען, אַ בּיסעל ליידען! (ער נעהמט דעם שטעקען און געהט געשווינד ארוים)

זיבּעטע סצענע.

(בּתיה חליפּעט אין רוימט אויף אין שטוב. טייבּע לאה קומט אַריין).

בּתיה. אָט איז ער שוין אַוועקגעגאַנגען, און גאָט ווייסט, ווען ער וועט קומען נעהמען עפּיס אין מויל! ער עסט ניט, ער געהט געבּעקט איין קוקענדיג אויף אונז, עס טהוט מיר ב׳לעבּען, בּאַנק וואָס איך עס איהם אָפּ דאָס האַרץ. איך וויים, אַז איך דערמאָהן איהם פון אונזערע ליידען, צאַפּט זיך איהם אָבּ דאָס בּלוט. נאָר פאַר צרות אָבּער האַפּט מען זיך אַמאָל נישט ווילענדיג, אַרוים אַ וואָרט...... וואָס איז ער געבּעקט שולדיג? ווען ער זאָל ניט האָבּען אַזאַ גוטע נאַטור, וואָלט איהם נעבּעך אַסך בּעסער געוועזען.... (טויבּע לאה קומט אַריין).

טויבּע לאה (איוף אַ וויינענדיג קויל) ניטאָ אייער מאַן?

בּתיה (ווישט זיך אוים די אויגען) ניין! וואָס וויינט איהר אַזוי טויבּע לאה?

טויבּע לאה. פינסטער איז מיין וועלט! זיי האָבּען איינגעזעצט מיין מאַן, זיי האָבּען אויף איהם אויסגעפּילט אַ וועקסעל! הלוואַי וואָלט מיך מיין אייזיק געפּאָלגט. איך האָבּ איהם לאַנג געבּעטען, ער זאָל זיך נישט מישען, עס זאָל איהם גאָר נישט, אָנגעהן וואָס זיי טהוען, זיי זענען שטאַרק, אנטקעגען זיי קען מען נישט בּעשטעהן......

בּתיה (זעהר איבּערגעשראָקען) הלוואַי וואָלט מיך מיינער געפּאָלגט!

איך טענה דאָס אייגענע אויך מיט איהם, וואָס טויג דיר זיי האָבען פאַר שונאים. מען טאָר היינטיגע צייטען ניט זאָגען דעם אמת....

טויבע לאה. מיינער איז נאָך ערגער! זיי ווילען זיך מיט איהם מירען, זיי ווילען שלום ווערען און איהם געבען געלד. אבי ער זאָל שווייגען, און ער בשום אופן ניט. בעסער, זאָגט ער, זאָל איך שטאַרבען, בעסער זאָל איך געשוואָלען ווערען ווי א באַרג און פערפוילט ווערען אין אסטראָג איידער איך זאָל פערקויפען מיין נשמה, מיין געוויסען, מיט א שטאָדט מענשען! וואָס איז? זאָגט ער, דו ווערסט ניט האָבען מיט וואָס א טאָג איבערצוקומען? פערקויף דאָס הויז, וועט מען דאָך אָבגעבען די ק״ן קערבלעך אויף דעם פאַלשען וועקסעל, און מיט דעם איבעריגען קען מען לעת עתה ווי עס איז לעבען.

בתיה. אז איהר האָט א הויז, פאַר וואָס זשע זיצט אייער מאַן?

טויבע לאה. אז זיי ווילען איהם אָבער מוטשען! ווער וועט זיי דען וועהרען? אז אַלע זענען מיט זיי... מען וויל דאָך פאַר איהם ניט אָננעהמען קיין ערבות, איך טענה מיט איהם, איך חלשׁ פאַר איהם: גזלן, נעהם געלד און זיץ אָב! געוואַלד, גזלן, שוויג און נעהם געלד! און ער אַלץ דאָס זייניגע: בעסער זאָל איך שטאַרבען. בעסער זאָל איך ווערען די כפרה... גיעה זאָג זיי: אייזיק גריסט איך פון אסטראָג! אייזיק דאַנקט איך פאַר אייער ברויט און זאַלץ! אייזיק וויל זיך ניט פערקויפען! אייזיק וויל שטאַרבען מיט דעם אמת! אייזיק וויל זיין די כפרה פאַר די אומגליקליכע נעבעך און קומען אויף יענער וועלט ריין! אייזיק וועט דאָרטען זוכען א סוד, א ספראַווע, אויב עס וועט איהם ניט געראָטען עס צו געפינען אויף דער וועלט!... איך האָב געוואָלט בעטען אייער מאַן, תאָמר וואָלט ער ביי מיין משוגע׳נעם געפועל׳ט, אז ער זאָל נעהמען געלד און אָבזיצען!

בתיה (לאכט מיט טרערען) געפונען, כ׳לעבען, א גוטען בעלן!!...

טויבע לאה. נו, וואָס איז, אייער מאַן, כ׳לעבען, וועט האָבען א מצוה. איך בעט אייך, בתיה סערדצע, העלפט מיר אויך בעטען אייער מאַן, ער איז דאָך אַזאַ גוטער, א דימענדיגער מענש! ער וועט אייך כ׳לעבען פאָלגען!

בתיה (מיט טרערן אין די אויגן) אַך, אַז מיין מאַז זאָל מיך פאַלגען!...

טויבע לאה. ניש'קשה, ער וועט אייך פאַלגען! איצט מוז איך גען אַ היים אָנגרייטען עפּיס מיטאָג, איך וועל קומען שפּעטער. (די געהט אַוועק).

בתיה (צו זיך אַליין) איך מוז אויך עפּיס אָנגרייטען מיטאָג, אַ רחמנות נעבעך אויף די קינדערלעך! איך האָב נאָך ביי מיר אַ פּאָר גילדען (די לויפט אריין די האַנד אין קעשענע) האַ, וואו איז דאָס געלד? איידער איך האָב מיך נעכטען געלעגט, האָב איך עס דאָך אַריינגעלעגט דאָ! (די זוכט אין דער קעשענע) די קעשענע איז גאַנץ! נישטאָ קיין פּיצעל לעכעל, וואו זשע איז דאָס געלד! (די זוכט אין שטוב) אַך, פאַרפאַלען, נישטאָ! דאַכט זיך, אַז איך האָב עס נעכטען זיכער אַריינגעלעגט אין קעשענע! אוי, וואָס טוט מען איצט? מיט וואָס קאָכט מען מיטאָג? אין קליידעל קומט שוין זעהר פיעל. וואָס זאָל איך טאָן? מען מוז ווייטער געהן באָרגען, ווייטער שוואַרצען דאָס פּנים. אַ רחמנות אויף די קינדער, אויף איהם אויך נעבעך! ער האָט אַ גאַנצע נאַכט קיין אויג נישט צוגעמאַכט און איז אַוועקגעגאַנגען גאָר ביטער (זי בעוואַשט זיך מיט טרערן, ברעכט די הענד און געהט אַרויס).

אכטע סצענע.

(אויף דער גאַס. פּיאַווקין געהט מיט אַ פּאַפּיער אין דער האַנד. עטליכע רעדלעך בעלי-בתים און בעלי-מלאכות שטעהען און רעדען שטילערהייד. שלמה וועקער, אַנ'עולם, פּרעכמאַן, מענדעל דער גלעזער, פּיקהאָלץ און איזיק ואַאיקע).

איין בעל מלאכה פּיאַווקין טראָגט שוין דאָרט ווידער אַ פּאַפּיער! עס וועט שוין אונז מסתמא קיין גוטס דערפון נישט אַרויסקומען...

דער צווייטער. שאַ, שטילער! רעד ניט אַזוי הויך, מען וועט דערהערען

דער דריטער. ניש׳קשה, אָהן סכנות, ער איז שוין ווייט. דער רוח האָט איהם אַוועקגעטראָגען, איהר מעגט רעדען, ער וועט ניט הערען. זאָגט נאָר, איך בעט אייך, איהר ווייסט ניט. וואָס דאָס איז אַ פּאַר פּאַפּיער?

דער פיערטער (קוקט זיך פריהער אום און אלע זייטען) דאָס איז אַ פריגאָוואָר, גאָר אַ מין ניי־מאָדנער פריגאָוואָר.

אַלע בעלי מלאכות. וואָס שטעהט דאָרטען? וואָס שטעהט דאָרטען אין דעם פריגאָוואָר?

אַ גאָלדשמיד׳ל (קוקט זיך אום זעהר פאָרזיכטיג) דאָרט שטעהט אַוודאַי גוטע זאַכען! דאָרט שטעהט, אַז די פיינע בריות מעגען זיך טאָן אין דער שטאָדט, וואָס זיי ווילען, זיי מעגען מאַכען נאַלאָגען, מעגען תמיד אַרויסנעהמען פון פריקאַז קהל׳שע געלד און צונויפנעהמען אין שטאָדט פריש געלד, ווי פיעל זייער האַרץ געלוסט. קורץ, זיי מעגען אַלצדינג טאָן און זיך בעל הבית׳עווען גאָר פריי פון חשבון. בשעת וויבאַרעם האָבען זיי, נאָר זיי, דאָס רעכט אויסצוערוועהלען טשלענעס. חוץ דעם מעגען זיי דערווייטערן פון זייערע אויגען די אַלע מענשען, וואָס וועלען זיי ניט טויגען. פשוט איז פשוט, זיי וועלען די דאָזיגע מענשען משלח זיין פון גלופסק און וועלען זיך פראַסט זיין שררות, זיי וועלען זיך לעבען, ווי גאָט אין פראַנקרייך!...

אַלע בעלי מלאָכות. אָך און וועה איז אונז! דאָס איז דאָך אַ ביטערע גזרה! דאָ וועט מען דאָך אונז גאָר אויף דאָס נייע לופּען די הויט! גאָט זאָל זיך דערבאַרעמען!...

איין בעל מלאכה. איך ווייס, כ׳לעבען, ניט, צו וואָס האָבען זיי היינט געמאַכט דעם דאָזיגען פריגאָוואָר? אַ פּנים, פריהער האָבען זיי נישט געטאָן דאָס אייגענע? אַ פּנים פריהער האָט עמיצער דען זיי געוועהרט, זיי זאָלען אונז ניט צופּען, רייסען? ווער, אַ שטייגער, וועהרט זיי איצט צו פייניגען אַייזיק זאַאיקע? היינט האָבען זיי איהם איינגעזעצט, מאָרגען וועלען זיי אונז איינזעצען, ווער וועט זיי דען ניט לאָזען?

אַ צווייטער. שאַ! אָט געהט וועקער, מען דאַרף איהם פרעגען וואָס זאָגט ער אויף דער גזרה... עפּיס איז ער שטאַרק אויפגעבראַכט.

דאָס גאַנצע רעדעל (לאָזט זיך צו וועקער'ן און קוקט זיך אום מיט מורא אין אַלע פיער זייטען) האָט איהר געהערט, פּאַני וועקער? שוין ווידער אַ פּריגאָוואָר!

וועקער (זעהר אויפגעבראַכט) וואָס האָט איהר מורא? שאָף! ביז וואַנען, אַה, וועט איהר זיך לאָזען פערפיהרען, מען זאָל מיט אייך טאָן, וואָס מען וויל? זעהט, די רעגירונג איז גוט, איז באַרעמהאַרציג, זי האָט בעפרייעט עטליכע און צוואַנציג מיליאָן פויערען, זי ווינשט איטליכען גליק, אויך אונז יודען ווינשט זי גליק, זי זוכט אַלץ מיטעל צו פערבעסערן אונזער צושטאַנד, זי וויל יודען נעבעך זאָלען עסען, זאָלען געזונד זיין, זאָלען אַ פּנים האָבען ווי מענשען. איהר אָבער, דערשלאָגענע, פערוואָגעלטע, פערוויסטע יודען, לאָזט זיך פערפיהרען, מען זאָל אויף אייך רייטען. מען זאָל אייך צופּען, רייסען!

צווייטער בעל מלאכה. שאַ, שאַ, שטילער אַביסעל! אָט געהען צו אַ סך מענשען מען וועט נאָך חלילה דערהערען! (די מענשען געהען צו).

וועקער (הויך אויף אַ קול) ווער איז דען שולדיג, וואָס איהר האָט אַזאַ פּנים, וואָס איהר ליידט, וואָס איהר קרענקט, וואָס אויף אייך ליעגט די ערד, וואָס אויף אייך איז אויסגעגאָסען די תוכחה? ווער איז דען שולדיג? ווען ניט איהר טאַקע אַליין! — אומגליקליכע מענשען! מען מוז יאָמערן, וויינען קוקענדיג אויף אייך!

דער עולם. שאַ, עולם! זאָל מען הערען, וואָס רעדט ער דאָרטען אזוינס!

וועקער. (אַלץ וואָס ווייטער מעהר אויפגעבראַכט) זייט איהר בלינד? זעהט איהר ניט, וויפיעל טויזענדער מענשען געהען אַרום אָהן קעפּ, ווי די בלודנע שאָף, און האָבען ניט מיט וואָס אַ טאָג איבערצוקומען? זעהט איהר ניט, וואָס פאַר אַ פּנים'ער נעבעך זיי האָבען, גלייך ווי די טויטע, ווי פינסטער, ווי וויסט, ווי דערשלאָגען נעבעך? זעהט איהר ניט, וואָס אַ טאָג מעהר קומען צו אביונים, געפאַלענע, אומגליקליכע, הונגעריגע און קראַנקע? יא, וואו איז נאָך ערגעץ וואו דאָ אַזוי פיעל קראַנקע? — זייט איהר טויב? הערט איהר ניט קולות פון דעם בית עולם, די קולות פון טויזענדער אָרעמע פאַמיליעס, מענער, ווייבער און קינדער,

וואָס זענען אויסגעשטאָרבען, געפאַלען ווי די פליגען, ערשט אין דער האַלערע פאַר הונגער און פאַר קעלט? הערט איהר ניט די קולות פון די אומ-גליקליכע, וואָס האָבען נעבעך ניט געוואוסט דעם טעם פון פלייש, האָבען אין זייער לעבען שטילערהייד געהונגערט, געדאַרט, געקרענקט, געליטען, ביז די ביטערע שלאַפקייט האָט מיט זיי איין עק געמאַכט?.... זייט איהר בלינד? זייט איהר טויב? האָט איהר ניט געזעהן, ניט געהערט די שרעקליכע סצענעס און גרויסע צרות, וואָס זענען פערגאַנגען ערשט בשעת די חאָלערע, אין דעם חלק פון שטאָדט, וואָס דאָרט וואוינען די אָרעמע לייט? ווי אין וואָלף צווישען שאָף האָט זיך אַהינצו אַריינ-געחאַפט די הונגעריגע חאָלעריע! זי האָט געריסען, געפרעסען, געגעסען, גאָר אָהן רחמנות, נאָך איידער מען האָט אוספעיעט זיך ארומצוקוקען. שפּיז האָט זי דאָרטען געפונען זעהר פיעל, מעהר ווי אומעטום. דען וואו נאָך ערגעץ שטיקען זיך צונויף אַזוי פיעל מענשען אין איין אָרט ווי די מוראַשקעס נעבעך, וואו נאָך ערגעץ, אַזוי ווי דאָ, וואַלגערען זיך אין אייגגע לעכער, אין נעץ און אין קעלט, הונגעריגע, נאַקעטע מענשען? ווי אַ הונגעריגער וואָלף האָט זיך די בייזע שלאַפקייט דאָרט צווישען די אומגליקליכע אַריינגעחאַפט און האָט געוואָרגען יונג און אַלט, טאַטעס און מאַמעס מיט זייערע קינדער, קינדבעטערינס און כלות. מענשען זענען געפאַלען ווי שטרוי ואין בית אשר אין שם מת: אין איין שטיבעל האָט געגוסס'ט אַ פאָטער פון קינדער, באַלד מאַקע געבען איהם איז געפאַלען זיין ווייב, האָט אויסגעבראָכען די גאַל און געבליבען ליגען קאַלט ווי אייז, דאָרטען אין איין ווינקעל האָט גע-חאָרחעלט אַ ברילי‌אַנטענע קינד, אַנטקעגען אין דער אַנדער זייט האָט זיך נעראַנגעלט מיט דעם טויט אַ געטרייע מוטער,ביידע האָבען צום סוף אַ הראָפּע געגעבען און אַנטשלאָפען געוואָרען אויף אייביג! מען גוסס'עט, מען חאָרחעלט, מען פאַלט איין, מען פאָכט מיט דער נשמה, מען שטאַרבט און די חאָלערע געהט פון שטוב צו שטוב, קוילעט, שעכט הונגעריגע, ליידענדע, אָרעמע נעבעך, וויל גאָר ניט אויפהערען, וויל גאָר ניט אָבלאָזען!

אַ קול פון דעם עולם. אוי, מיין טאַטע! אוי, מיין מאַמע

נאָך אַ קול. אוי, מיין קינד! אוי, מיין מאַן! זיי האָבען נעבעך שטילערהייד געליטען, הונגער, געליטען קעלט, תמיד געליטען!

אַ סך קולות. עס האָט שוין ניט געהאָלפען קיין רחמנות, עס

האָט שוין ניט געהאָלפען קיין טובות, בשעת דער חלף איז געלעגען אויף דעם האַלדז און די חאָלערע האָט אָנגעחאַפּט בײ דעם גאָרגעל... אַוועקט מיט דעם רחמנות! האָט געוואָרטשעט די חאָלערע, מען האָט מיר פריהער אַליין געוויזען אַהערצו אַ וועג! אַוועק׳ט מיט די טובות! מען האָט מיר פריהער אַליין דאָ אָנגעגרייט אַזוי פיעל שפּייז, מען האָט מיך אַהער געבראַכט. דאָ איז מיין אָרט! אַוועק׳ט, אַוועק׳ט, לאָזט מיך געהן! לאָזט מיך געהן!

וועקער. גיט נאָר אַ קוק אויף דעם בית עולם! פּרואווט נאָר איבערצעהלען די נײַע קברים, זיי זענען ווי די שטערען אין הימעל! דאָס האַרץ ברעכט, צופאַלט אויף שטיקער, מען קען זיך ניט אײַנהאַלטען, מען מוז יאָמערן און קלאָגען אויף אײַך, אומגליקליכע ברידער! (אין דעם עולם הערט זיך אַ געוויין) יאָ, יאָ! קלאָגט אויף דעם חורבן, אויף אייער חורבן! איך זאָל קענען, וואָלט איך זיי גערופען, די היילינע אָבות, אונזער מוטער רחל און ירמיהו הנביא, זיי זאָלען טרויערן אויף זייערע פערוואָגעלטע קינדערלעך. זיי זאָלען פאַר אײַך גאָט בעטען, ער זאָל אײַך אויסלייזען פון דעם יודישען גלות, ער זאָל עפענען אײַערע אויגען, איהר זאָלט זעהן, און עפענען אײַערע אויערען איהר זאָלט הערען, און עפענען אײַערע מײַלער, איהר זאָלט רעדען און זיך בעפרייען פון אײַערע פאַלשע שטאָדט־בעלי־טובות.

אַ קול. שאַ! אַביסעל שטילער! זייער מענדעל דער געלער געהט.

נאָך אַ קול. שאַ! זייער פרעכמאַן איז אויך ניט ווייט, ער וועט דערהערען!

עטליכע קולות. ניש׳קשה, ניש׳קשה, רעדט ווייטער! רעדט, רעדט, זאָלען זיי טאַקע הערען!

וועקער. איך פרעג אײַך: איהר האָט אַזוי פיעל חברות, אַזוי פיעל צדקה־און עולמות־געלד, וואו, תאָמר ווייסט איהר, קומען זיי אַהין? האָבען דען בײ אײַך גבאים אָרענטליכע ביכער? אָדער קומט מען זיך בײ אײַך אַמאָל צונויף טראַכטען, ווי אַזוי צו פערבעסערן די שטאָדט, ווי צו העלפען נויטבעדערפטיגע, אָדער גאָר זוכען מיטעל צו פערמינערן די צאָהל פון די אָרעמעלייט? וואָס טויג דען אַזעלכע צדקות, וואָס מען גיט כלומר׳שט יענעם אויף דעם קראַנקען בעט, בשעת

ער איז שוין גוסס למות? זאָל מען איהם בעסער ניט בערייסען בשעת ער איז געזונד, זאָל מען איהם דענסטמאָל לאָזען זשיפּען, אַטעמען, ניט אויסדרעהען דאָס וואסער, וועט ער דאָך ניט קראַנק ווערען!.... שוין צייט צו וויסען דעם ריכטיגען, דעם אמת'ען זין פון צדקה, שוין צייט צו וויסען, אַז דערמיט, וואָס מען וואַרפט אונטער פאַר אַ מענשען, פון צייט צו צייט, אַ ביסען ברויט, מאַכט מען איהם טאַקע פאַר אַ הונד, פאַר אַ בטלן, פאַר אַ לא יוצלח, מען ערנידעריגט איהם. מען שאַדעט זיך און מען שאַדעט אויך דעם גאַנצען לאַנד. שוין צייט צו וויסען, אַז צדקה, וואָס ווערט ניט פערוועגדעט מיט שכל, שאַדעט פונקט אַזוי פיעל ווי אכזריות. שוין צייט צו פערשטעהן, אַז האָרץ אַליין אָהן שכל האָט ניט קיין שום ווערטה, מען קען אַמאָל שטאַרבען בנשיקה אַזוי ווי פון אַ פּאַטש. וואָס טויג אייך בעלי טובות, וואָס זאָגען אייך אוים דעם מאַרך פון די ביינער, וואָס פערפיהרען אייך אין דער בלאָטע, אין די הרי חשך. אריין? ביז וואַנען וועט איהר איבער אייך האָבען בעהעלפערס מיט לאַנגע פאַרעווע קעשענעס, וואָס לקח'ענען אַראָב פון אייער מיטאָג, פון וואַרעמעס?... ווער איז דען שולדיג, וואָס ביי אייך זענען דאָ אַזעלכע שטאָדט = מענשען, אַזעלכע פיהרער, אַזעלכע פּאָפּעטשיטעלעס? איך מיין, כ'לעבען, ניט זיי זענען שולדיג! שולדיג זענען די אומשטענדען, וואָס האָבען פריהער געבראַכט דערצו, עס זאָל ביי אייך זיין אַ טאַקסע וכדומה אַזעלכע פּאַריאַדקעס, שולדיג זענען די אומשטענדען, וואָס האָבען אייך פערשלאָגען דעם קאָפּ, וואָס האָבען אייך געמאַכט צום נאַרען, צוגענומען דעם מוט, וואָס האָבען אייך פערבלענדט און פערשלעפּערט די אומשטענדען האָבען זיך, מיט גאָטס הילף, היינט געענדערט, שטעהט=זשע אויף, יודען, שטעהט אויף פון דעם לאַנגען שלאָף! גענוג צו זיין פערפיהרט, פערבלענדעט, גענוג זיין נאַראָנים!... זייט מענשען מיט שכל, מיט מוט, ווי גאָט און די טייערע רעגירונג האָט גע= באָטען. דאַלאָי דאָס קעסטעלע! דאַלאָי די אָנגערופענע בעלי טובות! דאַלאָי זייערע פינסטערע, ביטערע פּאַריאַדקעס! גענוג צו שלאָפען, גענוג חלומות, פאָלגט די רעגירונג און שטעהט אויף, יודען, שטעהט אויף!...

פרעכמאַנס קול פון דעם עולם. הערט יודען דאָס עזות! הערט, וואָס דער אפיקורוס זאָגט, וואָס ער וויל! (ער מאַכט אַ קוּלאַק).

מענדעל דעם געלענס קול. ניש׳קשה, איך האָב געזעהען. דאָ זענען אַלע שקצים!

איין בעל מלאָכה. אוי, איך האָב מורא, כ׳לעבען, מען זאָל מיך ניט דערזעהן!

אַ צווייטער. מען קען אונז אָנטאָן פאַקאָסטען!

אַ דריטער. מען קען אונז אַריינשטעלען סאָלדאַטען... דער סבאַרשציק קען אונז ווידער מאַנען צור רייסטער...

אַ פיערטער. ברידער, לאָמיר מאַכען אַ פליטה!

איין סוחר. איך קען נאָך חלילה אָנווערען דעם קרעדיט!

צווייטער סוחר. איך דאַרף מאָרגען נעהמען ביי שטאַנדהאַפטען אַנ׳אָנווייזונג!

דריטער סוחר. מען קען מיר אָבטאָן אַ שפיצעל!

פערטער סוחר. מען קען אויף מיר אויספילען וועקסלען!

אַ בעל הבית. עס וועט מיר חלילה שאַדען צום שידוך מיט מיין בתולה!

נאָך איינער. מען קען מיך מאַכען פאַר אַ דאַנאָסטשיק!

אַ דריטער. קומט אַוועק גיכער! (דער עולם צוגעהט זיך, והעקר בלייבט שטעהן איינער אליין מיט צוויפנעלעגטע הענד).

פרעכמאַן. עולם. הערט עולם, וואָס ער וויל מאַכען! (נייע אנדערע מענשען געהען צו).

קולות פון דעם עולם. ווער מאַכען, ווער וויל מאַכען?

פרעכמאַן. ער וויל מאַכען גימנאַזיעס!

מענדעל. שקאָלעס!

עטליכע קולות. (פון דער זייט) ער וויל מבטל זיין די תלמוד תורה!

אַ קול פון איין זייט. ער וויל אָב׳שמד׳ען יודישע קינדער!

אַ קול פון דער אַנדער זייט. ער איז אַ ווילדער אַפיקורוס!

פרעכמאַן. (צווישען דעם עולם) שרייט, יודען, שרייט.

אַ געזונטער סוחר מיט אַפּופּיק. ווער בעט איך, וועקער, איהר זאָלט זיך מישען? איהר זייט דאָך ניט קיין הינער?

נאָך אַ סוחר. נישקשה, שטאַנדהאַפּט איז אונזערער, אונזערער!

אַ ליאַדער פאַבריקאַנטעל. וועקער! ספּאָריק, כ׳לעבען, הערט איך ווי דעם קאָטער!

עטליכע קולות. עס זאָל טאַקע לעבען און געזונד זיין ר׳ איצע וואָלף ספּאָריק!

נאָך עטליכע קולות. עס איז דאָך אַ העזה צו רעדען אויף אַזעלכע גוטע און פרומע מענשען, אויף אַזעלכע בעלי צדקות, וואָס זאָרגען זיך לטובת הכלל און זענען זיך נעבעך מקריב תמיד פאַר יודען!... וואו איז דער אַפּיקורוס? (וועקער שטעהט שטיל אין מיטען דעם רעדעל, און קוקט אן דעם עולם מיט אַ פּאָר פייערדיגע אויגען).

אַ קול (פון דער זייט) אָך, שלמה! וואו ביזט דו שלמה?...

קולות אין דעם עולם. מאַכט איהם אַוועג! איין אַפּיציער געהט, איין אַפּיציער מיט פּאַלעטען!

דאָס פריהערדיגע קול. אַך, וואָס הער איך, וואָס זעה איך שלמה?

עטליכע קולות. הערט נאָר, הערט, דער אַפּיציער רעדט אידיש!

וועקער (קוקט זיך צו און טהוט אַ געשריי) אַך, גדליה!... מיין טייערער גדליה! (ביידע פריינד קושען זיך און וויינען).

פיקהאָלץ. געשווינד, שלמה! אַוועק פון דאַנען! אַוועק, אַוועק פון די אידען, פון די פרומע, פון די עהרליכע יודען!

וועקער (קוקט שארף אן פיקהאלצען, פון אויבען ביז אראב, טרעט אב פון איהם עטליכע טריט און ווייזט איהם אויף זיינע פּאלעטען) גדליה, וואָס איז?... אך, וואָס איז אָט אָ דאָס?! — דו זאָגסט, איך זאָל אַוועק פון די יודען!...

פיקהאָלץ (נעהמט אן וועקער׳ן ביי דער האַנד) נישקשה, שלמה,

איך בין אַ יוד! איך שטאָלציר מיט דעם נאָמען יוד און האָב ליעב דעם כּלל אידען, אַ סך בּעסער, כּ׳לעבען, ווי דיינע הינע אַלע בּעלי טובות. איך האָב זעהר גוט געוואוסט, אַז כּל זמן יודען וועלען בּיי זיך האָבּען בּעלי טובות, וועט אונזער איינער נישט קענען אויפהייבען דעם קאָפּ, עס וועט נאָר אומזיסט זיין די מיה צו פערבּעסערן זייער צושטאַנד. די בּעלי טובות וועלען אַלצדינג גובר זיין און שטעלען אויף דאָס זייעריגע... געדענקסט דו, שלמה, איך האָב דיר געזאָגט, בּשעת איך בּין געוואָרען אוים רב: איך וויל ניט ווירקען בּיי יודען, האָב איך געזאָגט, וויל איך ניט ווירקען. און בּאַלד בּין איך פון טונעיאַדעווקע גלייך אַוועקגעפאָהרען אין דער אוניווערזיטעט. איך בּין איצט דאָקטאָר אין וואָיענעם האָספּיטאָל, איך נוץ איצט פאַר מיר, פאַר מיינע קראַנקע מענשען נעבעך, און פאַר מיין טייער פאָטערלאַנד, מען האָט מיך ליעב, חאָטשע איך בּין אַ יוד. הלוואַי, שלמה, וואָלסט דו דענסטמאָל געפאָלגט מיינע ווערטער און דיר ניט אַריינגענומען אין קאָפּ צו ווירקען בּיי יודען, וואָלסט דו נעבעך היינט אַזוי פיעל נישט געליטען, נישט געוועזען אַזוי אָרעם. נישקשה, איך בּין שוין געוועזען בּיי דיר אין דער היים און האָב אַלצדינג געזעהן! (ער ווישט זיך די אויגען).

ה ע ק ע ר. אַך, גדליה, גדליה! למאַי האָסט דו מיר דענסטמאָל געעפענט די אויגען, גדליה!

פּ י ק ה א ָ ל ץ (איבערבּראַכט) נעהם, שלמה, דיין פּעקעל אויף די פּלייצעס, אַ שטעקען אין דער האַנד און געה אַוועק געשווינד, וואוהין די אויגען טראָגען! בּיי יודען, זאָג איך דיר נאָך אַמאָל, בּיי יודען וועסט דו גאָר נישט מאַכען. פאַר די דאָזיגע, וואָס דו נעהמסט זיך אָן, די אַליין טאָקע וועלען דיר זיין שונאים! יודען שלעפּען אויף זיך אַליין אַרויף דעם דלות, דעם גלות!... און אַז זאַאיקע, ווי איך האָב געהערט, האָט זיך בּאמת מקריב געוועזען, רופט זיך דען איינער אָן איין וואָרט, פאַר וואָס מוטשעט מען איהם? וואָרט, עס וועט נאָך אָנקומען, מען זאָל דעם עהרליכען זאַאיקען פערשיקען!... קום, שלמה! קום, מען דאַרף טראַכטען, אַז דו זאָלסט נאָך בּייצייטענס אַנטלויפען פון גלופּסק!... (זיי געהען. אייזיק זאַאיקע קומט פלוצים אַן מיט סאָלדאַטען).

אַ י י ז י ק (שרייט פון דערווייטענס נאָך וועקערן) פאַ־פאַ־פאַני וועקער! ווע־ווע־וועקער, פאַ־פאַ־פאַני וועקער!

פרעכמאַן (לאַכט און פערשרייט איהם, כדי וועקער זאל ניט דערהערען) חאַ, חאַ, חאַ! איין עבירה איער שרייען, ר׳ אײַזיק, מען וועט אייך ניט דערהערען!...

עטליכע וויסע חברה׳ניקעס (קרימען זיך נאָך זאַאיקען) נו, װע-װע-װער איז שטאַרקער: צו אַ דאָ-דאָ-דאָנאָסטשיק אָדער די שטע-שטע-שטעדט? ....

מענדעל דער געלער (צו די סאָלדאַטען) װעריטיע יעהאָ אוב טיורמו!

אײַזיק (פערביטערט) בע-בע-בעסער, כ׳לעבען, אין דער טורמע, איידער צו שטעהן דאָ מיט פּ-פּ-פּרעכמאַן, מיט מע-מע-מענדעל דעם געלען און מיט נאָך אַזעלכע פאַ-פאַ-פאַרשוינען!... אין דער טורמע, כ׳לעבען, זענען ניטאָ אַזעלכע אָפּ-עפּ-פּאַסנע מענשען.... (ער געהט אװעק מיט די סאָלדאַטען).

פרעכמאַן (שרייט איהם נאָך) עזות-פּנים!

מענדעל. שייגעץ!

וויסע חברה׳ניקעס (מאַכען זאַאיקען איין הורא און לאַכען) הורראַ, דאַנאָסטשיק! חאַ, חי, חי-חי, חאַ!....

ניינטע סצענע.

(נעבען דער ראַנאַטקע. אויף אַ װענעלע ליגען אָנגעלעגט: איין אַלט בעט, אַ צובראָכענער שרייב טיש, אַ קופערט, עטליכע מולטערלעך מיט קלומקעס, דערויף זיצט בתיה מיט די קליינע קינדער. וועקער הייסט זיך שטעלען, קריכט אַראָב פון דעם וואָגען, בעקומט אַרויס עפּיס אַקליין זעקעלע, קעהרט זיך דערנאָך אום מיט דעם פּנים צו דער שטאָדט און זעגענט זיך מיט די װערטער).

זיי געזונד, גלופּסק, דו גרויסע אידישע שטאָדט, פון דעם גאַנצען װינקעל! וואָס אין דיר בעגעגענט מען טויזענדער מענשען

מיט בּלייכע, אויסגעצויגענע פּנים׳ער אַזוי ווי די מתים, וואָס אין דיר בּעגעגענט מען זעהר פיעל אביונים, אויסגעדאַרטע, איינגעהויקעטע, קרענקליכע, אומגליקליכע מענשען, דערפאַר וואָס בּיי זיי זענען ניטאָ קיין גוטע פּאַריאַדקעס און זענען נעבּעך פערפיהרט, פערבּלאָנדזשעט, פערמאַראַטשעט און איטליכער בּלאָנדזשעט זיך אַרום ווי איין בּלודנע שעפּעלע! זיי מיר געזונד, דו אומגליקליכע שטאָדט! וואָס אין דיר זענען דאָ אַ סך חברות, אַ סך פּוסקעס, אַ סך נבאים, אַ סך מיוחסים, אַ סך בּעלי טובות, און אַ סך יודען קבצנים... זיי געזונד אויך דו, חלק שטאָדט, וואָס דאָרטען זיצען די אָרעמע לייט אין קליינע נידריגע חורבות, אין לעכער, אין קעלערס, בּיז דעם האַלז אין בּלאָטע. זיי געזונד, דו חיסטער חלק שטאָדט, וואָס דאָרטען פלעג איך עפטער געהן צו זעהן, ווי אַזוי מענשען קומען דאָס אַ בּיסעל אָב, ערגער נאָך אפשר ווי אין גהינום! צו זעהן די בּיטערע לאַגע פון דעם אָרעמאַן, ווי אַזוי נעבּעך ער זיצט, ווי אַזוי ער שלאָפט, וואָס ער עסט, ווי אַזוי זיין ווייב ליגט אין קינפעט, ווי אַזוי זיינע קינדער וואַלגערען זיך, ווי אַזוי זיי געהען אָנגעטאָן און ווי אַזוי זיי ווערען אויפגעצויגען!... זיי געזונד נאָך אַמאָל, דו גרויסע יודישע שטאָדט, וואָס אין דיר ליידען אַלע עהרליכע לייט, וואָס אין דיין טורמע זיצט דער עהרליכער זאַאיקע און אין דיינע גאַסען פאָהרען אַרום אויף דראָזשקעס שינדער, שיפרה׳ס, מענדעל, פרעכמאַן, מיט זייער גאַנצער האָפטע! וואָס אין דיר האָבּ איך געליטען שנאה, קנאה, רדיפות און דחקות, וואָס אין דיר האָבּ איך בּעגראָבּען מיינע יונגע יאָהרען מיט אַלע מיינע גוטע האָפנונגען, וואָס אין דיר האָבּ איך איבּערגעלאָזען אַלצדינג און פיהר אַרויס אַ האַרץ פול מיט וואונדען און אויך דאָס קליינע זעקעלע! (ער הייבּט אויף דאָס זעקעלע אין דער הויך) אין דעם זעקעלע ליגט די בּלאָטע, וואָס איך האָבּ אָבּגעשאָבּען פון דער פּאָדלאָגע, אין מיין קליין שטיבּעלע, די בּלאָטע איז געוואָרען פון די מיילעך טרעהרען, די הונגעריגע, געפּאַלענע, גע׳רודפ׳טע, בּעריסענע פלעגען פערגיסען, און ווייגען בּיי מיר אין שטיבּעלע! דאָ ליגען די טרערען פון אייזיק זאַאיקעס ווייבּ, די טרערען פון זיין מיידעל, די טרערען פון אַ פאַמיליע, וואָס מען האָט פערשיקט זייער טאַטען און די טרערען פון נאָך אַנדערע פערווייסטע און פערוואָגעלטע!.... (ער קושט דאָס זעקעלע, און זעצט זיך אויף פאָהרען, פּלוצים זעהט מען איין פלאַם פייער איבּער דער שטאָדט. א שרעקליכער בּיז דעם וואָלקען, פונקען

און גאנצע האלעוועשקעס פליהען, דער הימעל איז רויט, די גלעקער קלינגען, וועקער שטעלט זיך אויף דעם וואגען, די אויגען פייערן איהם, דאס גאנצע פנים איז שרעקליך, פאר עגמת נפש הייבט ער אויף די האנד אויף דער שטאדט און זאגט מיט א ציטערדיגען און וויינענדיגען קול).

אַך, גלופסק! אַ צאָרען פון גאָט איז אויף דיר אויסגעגאָסען. ער שטראָפט דיך מיט זיינע פיער שרעקליכע שטראָפען. ער שטראָפט דיך ברעב, מיט הונגער, בדבר ומגפה, מיט חאַלערע, באַש, מיט פייער, מיט שרפות, ובחיות רעות, מיט שטאָדט בעלי טובות!... גאָט האָט דיך געשטראָפט, גאָט זאָל אויף דיר רחמנות האָבען! גאָט זאָל געבען אין האַרצען פון דער גוטער און פרומער, און באַרעמהאַרציגער רעגירונג, אַז זי זאָל אויף דיר אַבליק טאָן מיט חסד און מיט רחמנות! זי זאָל סליעדעווען, נאָכפאָרשען און דערוויטער'ן פון דיר די אומגערעכטיגקייט, זי זאָל דיר געבען מוט און דיך נעהמען אונטער איהר שוץ! זי זאָל מאַכען אין דיר גוטע אָרדנונגען, עס זאָל מעהר ניט געהערט ווערען אין דיר דאָס געוויין, דאָס קרעכצען פון אָרעמע לייט, פון געמוטשעטע און גע'רודפ'טע מענשען... איטליכער אין דיר זאָל זיין צופריעדען און זאָלסט דיענען צום בייש‏פּיעל אַלע, אַלע אַנדערע יודישע שטעדט. לעת-עתה נעבעך, איז דיר ניט גוט, זעהר ניט גוט!...

(ער טוט א שמיץ די פערדלעך און פאהרט א וועק ווייטער).

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר-ספרים

(ש. י. אַבראַמאָוויץ)

פינפטער באַנד

נייע פערבעסערטע אויסגאַבע

פערקויף: געזעלשאַפט „צענטראַל“, ווארשא, נאָוואָליפקי 7

1 9 2 8

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר־ספרים

(ש. י. אבראַמאָוויץ)

די קליאַטשע

אָדער צער בעלי־חיים

לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי:
צו מיין קליאַטשע אין פּרעה׳ס
רייטוואָגען פערגלייך איך דיך,
כנסת ישראל. (שיר השירים, א. ט.)

אַ מעשה וואָס האָט זיך פאַרוואַלגערט צווישען
די כּתבים פון ישראליק דעם משוגענעם

געדרוקט בהשתדלות
מענדעלע מוכר־ספרים

פערלאַג „מענדעלע" ווארשא

1928

Copyright by S. Sreberk NEW-YORK U. S. A. 1927

Printed in Poland

Druk. Sikora i Mylner Warszawa Nowolipki 6.

די קליאַטשע

„די קליאַטשע אָדער צער בעלי־חיים", אַ מעשה, וואָס האָט זיך פּערוואַלגערט צווישען די כּתבים פון ישראל'יק דעם משוגע'נעם, איז צוערשט ערשינען אין יאָהר 1873 אין ווילנא (די צענזור ערלויבניש איז אָנגעמערקט—15 דעצעמבער 1872).

מענדעלע אליין האָט געזעהן אין „דער קליאַטשע" א מין המשך פון „דער טאַקסע". אין דער „הקדמת מענדעלי מוכר ספרים" צו דער „קליאַטשע", שרייבט צווישען אַנדערען מענדעלע: „איך האָב געפרעגט אַ שאלה ביי די גלופּסקער דיינים און ביי אַלע דאָרטיגע פיינע בריות פון דער גוטער כּנופיה: אַזוי ווי איך האָב דעם עולם מבטיח געווען אַרויסצוגעבען אַ צווייטען טייל פון „דער טאַקסע" און האָב דערביי נישט געזאָגט בלי נדר, בכן איז דאָך מיין הבטחה שוין גלייך טאַקי ווי אַ נדר, היינט ווי איז דער דין, רבותים, האָב איך זיי געפרעגט, אַז איך גיב איצט אַרויס מיין קליאַטשע, צי קען איך מיט איר יוצא זיין מיין נדר? זיי האָבען געקלערט, געקלערט, זיך נעבעך געקראַצט, געקראַצט און האָבן צום סוף אזוי געזאָגט: יאָ, רב מענדעלע, אַזוי ווי מיר האָבן דאָ דערשמעקט אַ תמצית פון דער טאַקסע, זענען מיר אייך מתיר נדר. הקליאַטשע הזו, די קליאַטשע, חשובה לכם איז אייך גערעכענט כּאלו קיימתם, גלייך ווי איר וואָלט אַרויסגעגעבען דעם חלק שני מהטאַקסע בכל פּרטיו. נישקשה, מען קאָן מיט איהר זעהר גוט יוצא זיין לכל הדעות!..." 1)

---

1) זעה די אויסגאַבע פון 1873, אין דער יובילעאום-אויסגאַבע קומען דאָ קליינע סטיליסטישע ענדערונגען. נ.מ.

אין זיינע שילדערונגען־איינדרוקען „פיר זענען מיר געזעסען" 2) גיט איבער שלום עליכם אין מענדעלע'ס נאָמען די געשיכטע פון „דער קליאַטשע". מענדעלע האָט אָנגעהויבען די דערצעהלונג אויף זיין שטייגער: „אַז איך בין פערגאַנגען מיט'ן טראָגען מיט „דער קליאַטשע" און, ווי שלום עליכם שרייבט, נאָך אַ הקדמה פון פאָרענט, אַ הקדמה אין מיטען, אַ הקדמה צום סוף" האָט מענדעלע אַזוי דערצעהלט: „איינמאָהל אין אַ זומער־טאָג איז דאָס געווען, זיץ איך מיר אַזוי אין גלופסק אויף דער אכסניה פערטראַכט און קוק מיר דורך אַן אָפענעם פענסטער אין דרויסען ארוים און דערזעה אַן אויסגעמוטשעטען, פערשוויצטען יוד מיט אונטערגעשטעקטע פאָלעס פון אַ צוריסענער קאַפּאָטע, שטעהט און קאַטעוועט אַן אָרימע, אויסגעמוטשעטע, פערשוויצטע קליאַטשע מיט אַ צוריסענער פעל, איינגעשפאַנט אין אַ פולען וואָגען מיט ציגעל, שעלט מיט טויטע קללות אי די קליאַטשע, אי זיך, אי די גאַנצע וועלט: ברענען זאָל די גאַנצע פעל דיינע, וויסטע קליאַטשע וואָס דו ביזט.— און זי, די קליאַטשע, האָט אויסגעדרעהט די פערוויסטע, פערפינסטערטע מאָרדע איהרע צום יודען, קוקט אויף איהם, ווי אַ זינדיגער מענש, און עס דאַכט זיך מיר, אַז זי זאָגט צו איהם:

-שוטה! קליאַטשע רופט ער מיך! ביזט אַליין אַ קליאַטשע! מהו אַ קוק אַהין צו יענעם פלאַץ, וואו איך שלעפ די ציגעל, וועסט דו זעהן, אַז איהר זענט אַלע קליאַטשעס, וויסטע, פינסטערע קליאַ־טשעס, אַז אָך און וועה איז צו אייך אַלעמען!

אַזוי, האָט זיך מיר געדאַכט, רעדט די קליאַטשע, און איך האָב אויפגעהויבען די אויגען אויף יענעם פלאַץ, וואָס די קליאַטשע האָט אָנגעוויזען מיט איהר מאָרדע, און איך האָב דערזעהן אַ בעקאַנ־טען נפש פון יענע פיינע בריות, וואָס האָבען זיך אויסגעצייכענט אין גלופסק מיט פינף פינגער אַרויפצושלאָגען זיך אויף אַ מויער, און אויף נאָך אַ מויער, און דאָס אַלץ נעבעך פון בשר'ע יודישע מטבעות, פון בשר יודיש שוויס און בלוט... דער שעהנער מענש, דער פיינער בריה

2) אַלע הערק פון שלום עליכם, באַנד XV, זעה אויך אַלע הערק פון ממו"ס, באַנד XXI.

איז געשטאַנען די הענד אַרונטער, דאָס היטעל פּערדוקט אַרויף, דער שטערען האָט געשוויצט און געבויעט גרויסע פּלענער, און אַרום איהם האָבען זיך, ווי קנעבט, אונטערטעניג, אַרומגעדרעהט אָרימע יודלעך נעבעך, געקוקט איהם, ווי געטרייע הינד, אין די אויגען אַריין, געוועזן גליקלעך מיט זיינס אַ שמייכעלע און געציטערט פאַר אַ בייזען קוק...
און עס איז מיר געקומען אויפ'ן זינען דער פּסוק פון שיר־השירים: לסוסתי ברכבי פרעה–צו דער קליאטשע אינ'ם רייטוואָגען פון פּרעה, דמיתיך רעיתי–טהו איך דיך מהין גלייבען, כנסת ישראל!–און איך בין פערגאַנגען אויף טראָגען מיט דער „קליאטשע"... דריי טעג בין איך ארומגעגאַנגען איבער גלופּסק אַ צוטראָגענער, ווי מיין ישראל'יק, נישט געהערט, וואָס מען רעדט צו מיר, געענטפערט איטליכען אויף זיין „גוט מאָרגען" מיט'ן וואָרט „קליאטשע", וואָרום אַלע פּנים'ער האָבען אויסגעזעהן ביי מיר קליאטשעדיג, און אָט אזוי האָב איך מיך געקליאטשעט, ביז איך בין געקומען אהיים קיין טונעיאַדעווקע און האָב מיך פערשלאָסען ביי זיך אין חדר אויף זעבצעהן טעג און אָנגעשריבען אלע זעבצעהן קאַפּיטלען פון דער „קליאַטשע"... 3)

און „ווי אַזוי איז „די קליאַטשע" אַרויס אויף דער וועלט?" האָט לסוף מענדעלע „איבערגעגעבען אַ געשיכטע, ווי אַזוי ער האָט אין אַ געשלאָסענער פערזאַמלונג פון אינטימע פריינד צום ערשטען מאָהל געלייענט „די קליאַטשע", ווי אזוי זיינע אינטימע פריינד האָבען פריהער געלאַכט פון איהם, געמאַכט הוזק איבער'ן נאָמען פונ'ם ווערק, נא דיר גאָר אַ פערד, אַ קליאַטשע! און ווי אַזוי זיי זענען נאָכדעם געוואָרען ערנסט... ווי אַזוי איינער (יוסף בצלאל הארקאווי) האָט נאָכן איבערלייענען די „קליאַטשע" צוגענומען ביים מחבר דאָס העפטעל, אריינגעלעגט אין זייט־קעשענע אָהן ווערטער, אַוועקגעפיהרט דאָס קיין פּעטערבורג 4) און צוגעשיקט אין אַ צייט אַרום דעם פערפאַסער אַ פאַר־

---

3) אין דער ערשטער אויפלאַגע (1873) בעשטעהט טאַקי „די קליאַטשע" פון זעכצעהן קאַפּיטלעך: (119 ז.) די יובילעאום־אויסגאַבע איז זיך צעוואַקסען אין פיר און צוואָנציק קאַפּיטלעך (182 ז'):

4) צי איז דאָ עפּעס אַן'אונפּינקטלעכקייט? די „קליאַטשע" איז דאָך אַרויס אין ווילנא, נישט אין פּעטערבורג!—נ. מ.

טיגע, אַנ'אָבגעדרוקטע „קליאַטשע", ווי אַזוי נאָכדעם דער צענזור האָט געהאַט אַ מיאוס'ע מפּלה דערפאַר, וואָס ער האָט דורכגעלאָזט אַזא „טרפה־סחורה"...

„די קליאַטשע" איז איבערגעזעצט געוואָרען אין פּויליש דורך דעם פּוילישען שרייבער קלעמענס יונאָשא (אין 1886), אין 1891 האָט זיך „די קליאַטשע" אָנגעהויבען צו דרוקען אין אַ רוסישער איבערזעצונג אין „וואסכאד", וואָס איז דורך דער מאַכט דערפאַר אָבגעשטעלט געוואָרען אויף עטליכע חדשים.

ווי נאָר דאָס ווערק איז ערשינען, האָט עס געמאַכט אַ שטאַר־קען רושם אין די דעמאָלסדיגע יודישע געזעלשאַפטליכע קרייזען. דער שטאַרקער טאָן פון בוך, דער ברייטער פערנעהם, די שאַרפע פאַר־בען, דער טיעפער וויטאָג, וואָס שלאָגט פון יעדער שורה האָבען דאָס ווערק געוואַלדיג בעריהמט געמאַכט ביים יודישען עולם, און דער רוהם פון מענדעלע מוכר ספרים איז שטאַרק געוואָקסען.

„די קליאַטשע—זאָגט מענדעלע אין זיין הקדמה צום בוך — איז געשריבען אויף אַ הויכען גאַנג, אויף דעם גאַנג, ווי די אַלטע האָבען געשריבען. איטליכער וועט זי פערשטעהן כפי זיין פערשטאַנד און זיין מדרגה. פאַר מענשעלעך פון אַ קליינער מדרגה וועט זי זיין פשוט אַ וואונדערשעהנע מעשה, זיי וועט גלאַט געפעלען דער פּראָס־טער פשט. די דאָזיגע אָבער פון אַ גרעסערער מדרגה וועלען שוין אין איהר געפינען עפּיס אַ ווינק, אַ רמז אַקעגען אונז, זינדיגע מענשען. איך, אַ שטייגער, אין מיין מדרגה, האָב אין איהר געפונען כמעט אַלע יודישע נשמות, אַלע אונזערע נפשות און דעם ס ו ד, וואָס זיי טהוען דאָ אויף דעם עולם"...

„אויב די „ט אַ ק ס ע"—שרייבט ש. ניגער—איז דער אָנהויב פונ'ם ס אָ צ י אַ ל ע ן פּאַטאָס אין דער יודישער ליטעראַטור, איז די „קליאַטשע" דער אָנהויב פונ'ם נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע ן פּאַטאָס... עטליכע קאַפּיטלעך זענען

---

5) ש. ניגער—חעגען יודישע שרייבער I, ז. 45—48

פערהאַן מאַקי אין איהר, וואָס דערמאָהנען אָן דער „טאַקסע", — דאָס זענען די קאַפּיטלעך, וואו עס רעדט זיך .וועגען די צרות, וואָס די קליאַטשע, די כּנסת ישראל, האָט אויסגעשטאַהן אין דער היים ביי זיך פון די היימישע בעלי־טובות. דער עיקר אָבער דאָ איז די לאַגע, וואָס יודען פערנעהמען אין דער פרעמד, צווישען די אומות; עס ווערען נישט געשטעלט פערשיעדענע טיילען פונ'ם יודישען פאָלק איי־נע אַטקעגען די אַנדערע, אַזוי ווי אין דער „טאַקסע", נאָר דאָס פאָלק גענומען אין גאַנצען, ווערט אַנטקעגענגעשטעלט דער וועלט.. מענדעלע גיט אַ טראַכט פון דער יודישער מאַסע צום יודישען פאָלק... פאַר דער „קליאַטשע" האָבען מיר דרך־ארץ שוין דערפאַר גופא, וואָס איהר העלד איז ווידער די נאַציע, די מאַסע איז גע־ווען און געבליבען אַ שקאַפּע, די נאַציע אָבער—זי איז אַמאָהל אַ „פּרינץ" געווען! די שקאַפּע וועקט אונזער רחמנות,—אָבער דער פער־שאָלטענער פּרינץ, ווען ער הויבט אָן רעדען, מעגען מיר איהם זעהן אין דער געשטאַלט פון אַ קליאַטשע,—צינדט זיך אָן אונזער ליבע".

„די „קליאַטשע"—זאָגט ווייטער ש. ניגער—איז דער אָנהויב פון דער יודישער בעפרייאונגס־אידעע. זי איז דער אָנהויב פון דעם חשבון־הנפש, וועלכען דאָס יודישע פאָלק האָט אָנגעהויבען מאַכען אין סוף פונ'ם 19־טען יאָהרהונדערט.. איינגע קאַפּיטלעך אין דער קליאַטשע, די קאַפּיטלעך. וואו עס רעדט זיך וועגען טענות, וואָס עס האָבען צו יודען די אומות העולם, מאַכען דעם איינדרוק, אַזוי ווי זיי וואָלטען גע־שריבען געווען נישט פאַר יודען; אין דער אמת'ן אָבער איז עס אַ פּאָלעמיק געגען די יודישע אינטעליגענטען אין יענער צייט... די „קליאַ־טשע" וויל נישט זיין מעהר קיין „אתה בחרתנו", קיין אויסנאַהם אין דער וועלט. זי פאָדערט גלייכהייט. זי פאָדערט דאָס רעכט אויף חסרונות, נישט נאָר אויף מעלות. און זי וויל רעכט, נישט קיין רחמנות"... און ש. ניגער ענדיקט, אַז פיעל שורות אין „קליאַטשע" וועט דער היסטאָריקער געוויס בעטראַכטען, ווי דעם מאַניפעסט פון דעם אויפגעוואַכטען און שטאָלץ־געוואָרענעם נאַציאָנאַלען בעוואוסטזיין. דער באָדען פאַר נאַציאָנאַליזם אינ'ם היינטיגען זין איז אין יענער צייט נאָך נישט פאַרטיג געווען, די השכלה האָט נאָך נישט אָבגעטהון איהר אַרבייט, דער „אַנטיסעמיזם" איז אין דער אינטעליגענץ נאָך זעהר

שטאַרק געווען, און אויך מענדעלע האָט נישט געהאַט נאָך קיין פּראָגראַם קיין נאַציאָנאַלען, ער האָט זיך אַליין נישט אָבגעגעבען נאָך קיין רעכענונג פון זיינע געדאַנקען, און ער האָט נישט שטאַרק געגלויבט אין זייער ווירקונג. אַזוי ווי די „טאַקסע„, דער סאָציאַלער פּראָטעסט, ענדיגט זיך מיט אַ קרעכץ און אַ נבנע׳דיגען געבעט צו גאָט אין דער רעגירונג, אַזוי ענדיגט זיך אויך מיט אַ קרעכץ און עם שפּיזט זיך אַ צובראָכען געמיט אין דער „קליאַטשע״, אין׳ם אויסדרוק פון׳ם נאַציאָנאַלען געפיהל. דאָך איז די „קליאַטשע״ זעהר אַ וויכטיקער רעניך־צייכען צווישען דעם ערשטען משכיל׳ישען און דעם צווייטען נאַציאָנאַליסטישען פּעריאָד פון דער קולטורעלער אויפוואַכונג פון׳ם יודישען פאָלק״...

„די קליאַטשע״—שרייבט נח פּרילוצקי 5)—דאָס איז אַ גרינדליכע רעוויזיע, אַ אונברחמנות׳דיגע קריטיק, אַ צושטערינג פון דער משכיל׳ישער אידעאָלאָגיע, און גאָר אַ נייע, טיעפערע, ריין־סאָציאָלאָגישע אויפפאַסונג פון׳ם יודישען פּראָבלעם. די טהוער פון יענער עפּאָכע זענען געווען ווילדע מאמינים אין דער וואונדערבארער קראַפט פון גוטען ווילען. זיי האָבען געגלויבט: גענוג, אז די יודען זאָלען נאָר וועלען, זייער לעבען זאָל אַנדערש ווערען,—דער נס וועט געשען: פון בעטלער וועט אַ פּרינץ אַרויסשפּרינגען!... מענדעלע מוכר ספרים רעכענט זיך שוין כעהר מיט די פערהעלטענישען פון דער אָביעקטיווער ווירקליכקייט... דער יוד לעבט אזוי ווי די אויסערליכע פערהעלטענישען ערלויבען איהם,—פאַר יענער צייט נייע און גרויסע ווערטער... אין דער „טאַקסע״ האָט ער זיך נאָך ענטציקט מיט דער „באַרעמהערציגקייט פון דער רעגירונג״, דאָ טרעט ער ארויס געגען די יעניגע, וואָס אַפּעלירען צו די רחמנות־געפיהלען פון די שטאַרקע, ווי אויך געגען די יעניגע, וואָס שטרעבען צו איבערצייגען, אז מיר ברענגען נוצען דעם לאַנד, דער מלוכה״...

די „קליאַטשע״ איז אַ קינסטלעריש־פּובליציסטיש ווערק, פּובליציסטישע געדאַנקען, אידעען און פּראָבלעמען, וואָס זענען דאָ איינגעפּאַכט

5) נח פּרילוצקי—ש. י. אַבראַמאָוויטש. וואַרשע 1920, ז׳ 15.

אין אַ קינסטלערישער ראַהם. איבער׳ן בוך זענען פונאַנדערגעשאָטען וואונדערבאַרע ערטער, וואָס שעמערירען מיט גלענצענדע מאָלערישע שילדערונגען און אויפצייכנונגען, דעה קינסטלער אין דער פובליציסט געהען דאָ ביינאַנד, איינער דערגאַנצט דאָ דעם צווייטען, איינער קעמפט דאָ מיט׳ן אַנדערען. און אין סך-הכל איז די „קליאַטשע” פון די אָריגינעלסטע, מערקווירדיגסטע ווערק אין דער יודישער ליטעראַטור. איינע פון די שענסטע פערעל אינ׳ם קרוין פון אונזער מאָדערנעם שאַפען.

ווי געזאָגט איז די „קליאַטשע” צוערשט פערעפענטליכט געוואָרען דורך מענדעלע אין 1873, אין עטליכע און דרייסיג יאָהר אַרום האָט מענדעלע דאָס ווערק אין פיעל ערטער איבערגעאַנדערשט און דערגאַנצט,—פריהער אין העברעאיש און דערנאָך אין יודיש.

דוד איינהאָרן, וועלכער האָט געאַרבייט ביי מענדעלע׳ן (לערך אין 1910) אַלס סעקרעטאַר, דערצעהלט איינינע פרטים פון מענדעלעס אַרבייט אויף איבערמאַכען די „קליאַטשע”, ביים איבערזעצען איינינע קאַפּיטלעך, וועלכע זענען אָנגעשריבען געוואָרען לכתחילת אין העברעאיש.6)

„מענדעלע האָט זיך אַוועקגעשטעלט נעבען פענסטער מיט׳ן העברעאישען בוך אין האַנד און געהייסען: שרייבט! און פון דער מינוט אָן האָט זיך אָנגעהויבען אַ פאַרשטעלונג. מענדעלע האָט נישט דיקטירט, נאָר פאָרגעשטעלט, געשפּיעלט ווי אַן אַרטיסט אויף דער סצענע, און פאַר מיינע אויגען האָבען אָנגעהויבען שווימען לעבעדיגע טיפּען, וואָס האָבען זיך באַוועגט, גערעדט און צוריק פערשוואונדען. פון צייט צו צייט פלעגט ער בלייבען שטעהן פערגליווערט אין אַ גרימאַסע אויף׳ן געזיכט, זוכענדיג דערביי דאָס וואָרט, וואָס זאָל עס אויסדריקען און נישט נאָר דאָס וואָרט, נאָר דאָס אמת-יודישע וואָרט.

---

6) דוד איינהארן—מענדעלע ביי דער ארבייט, אלע ווערק פון ממו״ס, באנד XX.

און נישט איין מינוט און נישט צוויי מינוט פלעגט ער אָבשטעהן אין דער פּאָזע, נאָר אַמאָל אַ האַלבע שעה נאָכאַנאַנד, ביז ער פלעגט דאָס וואָרט געפינען. „אַז איהר זעצט עפּעס איבער — פלעגט ער זאָגען — זאָלט איהר פערגעסען אָן בוך, פערמאַכט עס, קריגט עס פיינט. יעדע שפּראַך האָט איהרע גריטאַסען. און אַזוי פלעגט ער אָבשטעהן פיער שעה נאָכאַנאַנד, וויינען, לאַכען, בייזערען זיך, קריגען זיך, רייי־דען ווי אַ סוחר, ווי אַן אַלטע יודענע, ווי אַ רב, ווי אַ משכיל, נאָכ־מאַכענדיג יעדערען בעזונדער, און נאָך פיער שעה אָנגעשטרענגטער אַרבייט, פלעג איך זיך אַרומזעהן, אַז מעהר ווי פיער זייטליך זענען נישט פערשריעבען און דערצו נאָך שיטערע שורות מיט גרויסע שריפט, און אויפהויבענדיג זיך אַ מיעדער פון טיש, האָב איך איהם נאָך גע־פונען שטעהענדיג נעבען טהיר, האַלטענדיג די האַנד ביי דער נאָז אין אַ פּאָזע פון אַ שיכור און לאַכענדיג דערביי שטילערהייד. דאָס האָט ער בעדאַרפט איבערזעצען די בעשרייבונג פון קאָשטשיי דעם מכשפט נאָז, און האַלטענדיג זיך ביי דער נאָז, האָט ער זיך פאַרגעשטעלט, ווי אַ יוד, אַן׳אמתער יוד בעדאַרפט עס דערצעהלען".

„זיצענדיג און איבעראַרבייטענדיג די „קליאַטשע" — דערצעהלט ווייטער ד. איינהאָרן — פלעג איך בעמערקען אַ וואונדערבאַרער ערשיי־נונג: יעדעס מאָל, ווען ער פלעגט אין פריהערדיגען טעקסט בעגע־גענען צו־שאַרפע ערטער געגען די רבנים, ישיבות און לומדי תורה, פלעגט מענדעלי מיט אַ גרינג הארץ נעהמען אַ רויטען בלייפעדער און שטיל, אָהן אַ וואָרט צו ריידען, אויסמעקען די פראַזע אָדער ענדע־רען דעם סטיל.

אַ שטימונג איצט ביי איהם אַן׳אַנדערע".

נ. מ.

די קליאטשע

אָדער צער בעלי-חיים

הקדמת מענדעלי מוכר ספרים

אָמר מענדעלי מוכר־ספרים. זאָגט מענדעלי מוכר־ספרים: געלויבט איז דער בורא. וואָס נאָכדעם, ווי ער האָט בעשאַפען די גאַנץ גרויסע וועלט, האָט ער זיך מישב געווען מיט דער פמליא מלאכים אין הימעל און צום לעצט געמאַכט אַ קליין וועלטעלע, דאָס מיינט מען דעם מענשען, וואָס ער הייסט „עולם־קטן“, ווייל דאָס מענשיל, ווי איהר קוקט איהם אָן, האָט אין זיך אַלע מיני ברואים און בעשעפעניש. איהר געפינט אין איהם אַלערליי ווילדע חיות, אויך פערשידענע מיני בהמות; איהר געפינט אין איהם אַ יאַשטשערקע, אַ פּיאַווקע, אַ שפּאַנישפליג, אַ פרייס וכדומה אַזעלכע שלעק, אַזעלכע מיני שרצים; איהר געפינט אין איהם אפילו אויך אַ רוח, אַ שוואַרץ יאָהר, אַ שטן, אַ מקטרג, אַ לץ, שונא ישראל, וכדומה אַזעלכע מזיקים, מחבלים, אַנשיקענישען; איהר זעהט אין איהם אויך וואונדערליכע סצענעס: ווי אַ קאַץ, אַ שטייגער, שפּילט זיך מיט דער מויז; ווי אַ טחור חאַפּט זיך אַריין אין אַ שטייג מיט עופות און דרעהט זיי נעבעך אָב די קעפ; ווי מאַלפּעס קרימען יענעם נאָך אַלצדינג, וואָס ער טוט; ווי אַ הונט סלוזשעט, דרעהט דעם וויידעל פאַר איטליכען, וואָס וואַרפט איהם אונטער אַ שטיקעל ברויט; ווי אַ שפין פערנאַרט צו זיך אַ פליג, פערפלאָנטעט, פערשפּאַרט זי און נאָגט זי אויס; ווי קאָמאַרען פליהען עמיצען נאָך און זוּשען איהם אָן פולע אויערען וכדומה נאָך אַזעלכע משונה וואונדערליכע זאַכען. איך בין עס אָבער ניט אויסען. געלויבט איז זיין ליבער נאָמען, וואָס זעהט־צו שווייגענדיג אַלצדינג, וואָס אין דעם דאָזיגען „קליין וועלטעלע“ געהט פיר און שלאָגט מיט איהם פאָרט נישט קיין כפּרות; וואָס דערלענגערט זיין צאָרען, פערטראָגט די עבירות און טוט גרוים חסד מיט דעם זינדיגען מענשען. איך בין דא אויסען צודערצעהלען די גרויסע גענאָד, וואָס השם־יתברך האָט אויך מיט מיר, אָרמען בעל עברה, געטאָן, נאָכדעם אַז ער האָט מיך פריהער אַביסעל געשטראָפט.

רבותי, הפערדיל שלי מת! מיין פערדיל, רבותים, איז געפּגר'ט, מיין געטריי פערדיל, וואָס כל ימיו, דאָס גאַנצע לעבען זיינס, איז עס געווען אין דער עבודה, געדינט געטריי און נישט געוואוסט מעהר ווי אונזערע ספרים; וואָס איז געווען אַ מפורסם, אַ בקי אין אַלע וועגען, אַ גרויסער בעל־זכרון, וואו ערגיץ אַ קרעטשמע; וואָס איז מיט מיר אויסגעפאָהרען כמעט בכל תפוצות ישראל, צווישען די אַלע יודישע קהילות, און איז געווען אומעטום בעקאַנט — זה הפערדיל, אָט דאָס פערדיל הלך למיתה — האָט אַ מיתה משונה איינגענומען ל"ג בעומר אין גלופּסק! עס איז מיר אַ וועהטאָג צוזאָגען, נאָר אָרעם איז נישט קיין שאַנד, עס איז נעבעך געפּגר'ט פאַר הונגער. זיין עסען איז געוועהנטליך געווען אַביסעל סיטשקע, אַ מאָל עטליכע דאַרע שטיקלעך ברויט, וואָס איך פלעג אַוועקקויפען ביי אָרמעליייט מיט טאָרבעס. אַז אָך און וועה דעם פערדיל, וואָס עס פאַלט אַריין צו אַ יודישען מוכר־ספרים! שלעפען שלעפּט זיך עס שטענדיג אַרום און האָרעוועט אפשר נאָך מעהר פון יענע, וואָס פיהרען טייערע סחורה, און עסען אָבער עסט עס נעבעך מכות, אַ יודישער מוכר־ספרים האָט אַליין מכות וואָס צועסען און פגר'ט מיט זיין ווייב און קינדער צעהן מאָל אין טאָג פאַר הונגער! איך בין עס אָבער נישט אויסען. השם־יתברך האָט מיך נעבעך געשטראָפט, איך בין געבליבען אָהן אַ פערדיל. קויפען אַיין אַנדערש האָב איך נישט געהאַט פאַר עפּים, און דאָ בעדאַרף מען פאָהרען אויף ירידין. עס איז מיר געווען זעהר שלעכט.

און ווי איך זיץ מיר אַזוי פערזאָרגט, קומט אַריין איינער, מיינער אַ בעקאַנטער, געהט־צו גלייך צו מיר און רופט זיך אָן:

— רב מענדעלי, איהר וועט קויפען אַ קליאַטשע?

— איך וואָלט אַודאי געקויפט, ענטפער איך מיט אַ קרעכץ, נאָר וואו נעהמט מען די קאַץ?

— עט, מאַכט ער, נישקשה! איהר וועט נישט בעדאַרפען אַצינד געבען אַ גראָשען. עס קען אפשר נאָך מעגליך זיין, מען זאָל אייך נאָך עפּים אויסלייען. מען ווייסט, נישקשה, אַז איהר זייט אַ עהרליכער מאַן.

— אויב אַזוי, זאָג איך צו איהם, קויף איך די קליאַטשע זעהר גערן, מאַקי באַלד אָהן שיהות. קומט, זייט מוחל, לאָמיר געהן די סחורה אָנקוקען.

— איהר פערשפּאָרט צוגעהן, רופט ער זיך אָן, איך האָב די קליאַטשע דאָ, טאַקי ביי מיר

— וואָס הייסט, איהר האָט זי דאָ? פרעג איך איהם פערוואונדערט.

— דאָ, טאַקי בײַ מיר אונטער דעם מאַנטעל, ענטפערט ער מיט אַ שמייכעלע.

— איהר לאַכט פון מיר, רב קרוב! זאָג איך צו איהם מיט פאַרדראָס. געפינט אײַך אַיין אַנדערן, פון וועמען צולאַכען. קאַטאָוועס געהט מיר אַצינד נישט אין קאָפּ.

— חלילה! איך טרייב גאָרנישט קיין קאַטאָוועס, זאָגט ער צו מיר און נעהמט באַלד טאַקי אַרויס פון אונטער דער פאָלע אַ גרויסען פאַק כיט פאַפירען · זעהט איהר, רב מענדעלי, דאָס איינגאַנצען געהער אײַנעם, מיינעם אַ גוטען פריינד. זיין נאָמען וועט איהר געפינען דאָ אָנגעשריבען אויף די זאַכען, וועלכע ער האָט געמאַכט. איינע פון די דאָזיגע זאַכען הייסט, פאַרשטעהט איהר מיך, מיט דעם נאָמען „די קליאַטשע". דער מחבר אַליין איז אַצינד, לא עליכם, עפּיס, ווי רופט מען עס... צומישט, גאָר צוטראָגען. אונז אַלע, זיינע גוטע פריינד, גלוסט זיך זעהר, אַז זיינע מעשיות זאָלען כּסדר אָבגעדרוקט און פערקויפט ווערען. און וועמען אַנדערש האָבען מיר געקענט אויסקלייבען, דערמיט זיך מתעסק צוזיין, ווען טאַקי נישט אייך, רב מענדעלי, וואָס איהר האָט אין אונזער ווינקעל אַזאַ שם? מיר פערלאַנגען פון אייך, איהר זאָלט גוט איבערקוקען די פאַפירען, אויסשטעלען איטליכע מעשה אַקוראַט ווי מען בעדאַרף, דאַרויף פערלאָזען מיר זיך שוין אויף אייך, און גאָר צום ערשטען זאָלט איהר אָבדרוקען די קליאַטשע. פון בעלוינונג וועלען מיר שמועסען שפּעטער, איהר וועט, נישקשה, זיכער צופרידען זיין. אויב איהר געניייטיגט זיך אַצינד אין געלד, וועלען מיר אייך דערוויייל געבען אויף דעם חשבון. נו, ווילט איהר, רב מענדעלי?

— אַ פרעג אַביסעל, אויב איך וויל!? איך וויל מיט דעם גאַנצען לעבען, האָב איך געענטפערט און פשוט געטאַנצט פאַר גרויס פרייד.

נאָכדעם אַז איך האָב מיך אָבגעפאַרטיגט מיט מיינע געשעפטען, האָב איך מיך גענומען געשמאַק צו דער קליאַטשע — זי צונויפגעשטעלט, ווי עס געהער צוזיין, איינגעטיילט זי אין קאַפּיטלען און איטליכם קאַפּיטעל אַ נאָמען געגעבען ווי איהם פּאַסט — אַזאַ אַיין אַרבייט, וואָס נאָר דערפאַר אַליין שרייבען זיך אַנדערע אונטער אויף יענעמס כתבים און הייסען מחברים... קורץ, איה האָב מיך נישט געפוילט און געטאָן מיין זאַך גאַנץ געטריי.

הײנט רבותי, עטליכע ווערטער מכּוח דער קליאַטשע!

די קליאטשע איז געשריבען אויף א הויכען גאַנג, אויף דעם גאַנג, ווי די אלטע האָבען געשריבען. איטליכער וועט זי פארשטעהען כפי זיין פערשטאנד און זיין מדרגה. פאר מענשלעך פון א קליינע מדרגה וועט זי זיין פשוט א וואונדערשענע מעשה, זיי וועט גלאט געפעלען דער פ-אסטער פשט. די דאזיגע אבער פון א גרעסערער מדרגה וועלען אויך אין איהר געפינען עפעס א וואונק, א רמז אקעגען אונז, זינדיגע מענשען. איך, א שטיינער, אין מיין מדרגה, האב אין איהר געפונען כמעט אלע יודישע נשמות, אלע אינזערע נפשות און דעם סוד, וואס זיי טוען דא אויף דעם עולם. איך בין ביי מיר גאַנץ זיכער, אז בשעת לייענען וועלען א סך פון אייך, רבותים, איטליכער אין זיין גראד, זיך נישט קענען איינהאלטען, איינער וועט מיט פייער א געשריי טון: אי, דאס איז איין אנצוהערעניש אקעגען אונזער רב יוסי'ן! נאך איינער: אי, דאס מיינט מען נתן רב חייקעס! זלמן-יעקעלי רב מאטעלעס! הערשקע רב אבעלעס! א דריטער: אי, אי, איך האב געפונען דעם סוד פון אונזערע טאקכעס, פון אונזערע בעלי-טובות און פון אונזערע אלע פיהרונגען וכדומה...

איך האב געפרעגט א שאלה ביי די גלופסקער דיינים און ביי אלע דארטיגע פיינע-בריות פון דער גוטער כנופיא: אזוי ווי איך האב דעם עולם צוגעזאגט ארויסצוגעבען א צווייטען טייל פון „דער טאקסע" און האב דערביי נישט געזאגט „בלי-נדר, בכן איז דאך מיין ווארט שוין גלייך טאקי ווי א נדר, הייגט ווי איז דער דין, רבותים, האב איך זיי געפרעגט, אז איך גיב אצינד ארויס מיין קליאטשע, אויב איך קען מיט איהר יוצא זיין מיין נדר? זיי האבען געקלערט, געקלערט, זיך נעבעך, געקראצט, געקראצט און האבען צים סוף אזוי געזאגט: יע, רב מענדעלי, אזוי ווי מיר האבען דא דערשמעקט א ריח, א תמצית פון דער טאקסע, זענען מיר אייך דעריבער מתיר נדר. הקליאטשע הזו, די דאזיגע קליאטשע, חשובה לכם, איז אייך גערעכענט, כאילו קיימתם, גלייך ווי איהר וואלט געהאלטען ווארט און ארויסגעגעבען החלק השני — דעם צווייטען טייל מהטאקסע בכל פרטיו, מיט אלע פיטשעווקעס, גישקשה, מען קען מיט איהר זעהר גוט יוצא זיין לכל הדעות!...

כמה מעלות טובות למקום, וויפיעל דאנק בין איך דעם אויבער-שטען שולדיג, ווען איך וואלט דערטאפט די קליאטשע גלאט גאר אהן געלט פאראוים, צוקויפען מיר א פערדיל, איז דאך דינו. ווען איך וואלט זי דערטאפט מיט געלט פאראוים און זי וואלט אין זיך נישט גע-האט א תמצית מהטאקסע, איז דאך דינו. ווען זי וואלט אין זיך געהאט

אַ תמצית מהטאַקסע און די דיינים וואלטען מיר נישט געווען מתיר נדר זיין, איז דאָך דינו. ווען די דינים וואָלטען מיר געווען מתיר נדר זיין און דערבײַ זיך נישט משונה געקראַצט, איז דאָך דינו. ווען זיי וואָלטען דערבײַ זיך משונה געקראַצט און איך וואָלט נישט געוואוסט, פאַר וואָס, איז דאָך דינו. ווען איך וואָלט געוואוסט, פאַר וואָס, און וואָלט נישט פאַרשטעהן, אַז די קליאַטשע איז, אַ־פנים, מסוגל, מען זאָל פון איהר זיך קראַצען, איז דאָך דינו.

על אחת כמה וכמה בעדאַרף איך דעם אויבערשטען דאַנקען, וואָס איך האָב דערטאַפּט די קליאַטשע און נאָך מיט געלט פאַראויס צוקויפען אַ פּעררדיל און זי האַלט אין זיך אַ תמצית מהטאַקסע און די דייני האָבען מיר מתיר נדר געווען און זיי האָבען דערבײַ זיך משונה געקראַצט און איך ווייס פאַר וואָס און איך פאַרשטעה, אַז די קליאַטשע איז, אַ פנים, מסוגל, מען זאָל פון איהר זיך קראַצען, לכפר על כל־עונותינו, אין אָפּקומעניש אויף אונזערע זינד.

אָט דאָס, רבותים, בין איך אויסען מיט מיין קורצער הקדמה וואָס אויף דער לונג, דאָס אויף דער צונג!

ר"ח אלול, אויף דער בויד מיט ספרים, צווישען גלופסק און טעטעריווקע.

הקטן מענדעלי מוכר ספרים.

דאָס ערשטע קאַפּיטעל.

ישׂראליק וויל ווערען אַ מענש.

ווי נח איז אַמאָל אין דער תּבֿה איבערגעבליבען פֿון אַלע בעשעפֿענישען אויף דער וועלט, וואָס זענען דערטרונקען געוואָרען אין דעם מבול, אַזוי בין איך, ישׂראל בן ציפּע, איבערגעבליבען אין מיין שטעדטיל, איין איינציגער בחור פֿון אַלע מיינע חברים, וועלכע זענען דורך דעם אנשיקעניש פֿון שדכנים געוואָרען יונגע בעלי־בתּ׳לעך פֿאַר דער צייט, און איינגעזונקען געוואָרען טיעף ביז דעם האַלדז אין דלות, אין קבצנות נעבעך. דאָס אָנשיקעניש פֿון גאָט—די שדכנים, האָבען זיך אַ לאָז געטאָן צו מיין מאַמען אויך פֿאַר מיר פֿאָרצושלאָגען איהר שדוכים. מיין מאַמע—אַ פּראָסטע, נאָר אַ קלוגע יודענע, איז געווען אַיין אַלמנה, קיין רייכע, אָבער אָרם אויך נישט. זי האָט געהאַט פּרנסה פֿון איהר קלייט צעלניק, געגאַנגען אַ האַלדז פּערל, געלעבט גאַנץ פֿיין. איך בין ביי איהר געווען אַ בן־יחיד, זי האָט זיך אין מיר געשמאָלצען, מיר נאָכגעגעבען אלצדינג, וואָס איך האָב פֿערלאַנגט. דעריבער, אַז איך האָב מיך אַיינגעשפּאַרט נישט יונג חתונה צוהאָבען, האָב איך עס אויסגע־פֿיהרט. תּחלת האָט זי אפילו געפּריווט מיך איבערצורעדען מיט אַזאַ גאַנג:

— ישׂראליק! וויפֿיעל האָב איך גאָט געבעטען, איך זאָל דערלעבען די צייט, מען זאָל דיר רעדען שדוכים. דו ביסט דאָך מיין איין אויג אין קאָפּ, איך מיין דאָך טאַקי נאָר דיין טובה, פֿאָלג־זשע מיך, כּ׳לעבען, און האָב חתונה! שוין צייט, צייט, ישׂראליק. קוק דיך אָן!... אַ איד, אָהן עין הרע!... אַ בערדיל! דיינע חברים האָבען נאָך צו דער בר־מצוה חתונה געהאַט. פֿאָלג, כּ׳לעבען, אַ מאַמע, טו וואָס גאָט האָט געבאָטען און לאָמיך פֿון דיר נחת האָבען!

נאָר אַז זי האָט געזעהען, אַז עס איז אַרויסגעוואָרפֿענע רעד,

ויפיעל זי זאל נישט רעדען, האלט איך מיך טאקי ביי מיינעם, אליין ביין און ניין, האט זי מיר נאכגעגעבען און שוין מעהר דערפון נישט גערעדט אפילו קיין ווארט. איך האב איהר ארויסגעזאגט גאנץ קלאר דעם ריינעם אמת, אז איך בין גאר געזאנען צולעהרנען אלצדינג, וואס מען לעהרענט אין די קלאסען, אבצוגעבען דערנאך עקזאמען און אריינגעהן אין אוניווערזיטעט, צולעהרנען דארט חכמת-הדאקטאריע, כדי איך זאל דערמיט שפעטער ניצליך זיין זיך און דער וועלט.

מאמע! האב איך צו איהר זיך אנגערופען, עס איז היינט שוין עפיס איין אנדער וועלט. שוין צייט, כ'לעבען, צוזעהן די גרויסע גליקען, וואס יודען מאכען היינט מיט זייערע פריהע התונות, די גרויסע גדולה'ס פון אונזערע יונגע בעלי-הבית'לעך! א מאל האבען עלטערען חתונה געמאכט זייערע קינדער מיט דעם בטחון: גאט האט אונז צוגעשיקט צום לעבען, מסתמא וועט ער זיי אויך עפיס צושיקען און זיי וועלען, נישקשה, נישט שטארבען פאר הונגער. אין יענער צייט איז בטחון נאך ווי עס איז אנגעגאנגען, אבער היינט ווערט מען דערמיט פערשווארצט. שווער, זעהר שווער צולעבען היינטיגע צייט פון די פינף פינגער און מאכען פון שנעע נאמעלקעס, איטליכער מענש דארף בייצייטענס זעהן און מיט אלע מעגליכקייטען, אז אלע זיינע גרויסע בעדערפנישען זאלען איהם פערזיכערט זיין, תמיד, אויף זיין גאנצען לעבען און בפרט נאר מיר אידען, וואס מיר זענען אזוי אין דער קלעם, געשטיקט, געדריקט פון אלע זייטען, איז נישטא פאר אונז קיין אנדער וועג ארויסצורייסען זיך ווי עס איז פון די צרות, סיידען טאקי נאר דורך אויסלערנען זיך איינע פון די חכמות, ווי, א שטייגער, חכמת הדאקטאריע, למשל, אדער אפשר איינע פון די אנדערע מלאכות. אויב איך אליין וועל איצט אין די יונגע יאהרען נישט זארגען פאר מיין תכלית, וואס קען חלילה זיין דער סוף פון מיר? אזא סוף טאקי ווי פון א סך יונגע לייט אין אונזער ארט, וואס האבען, דוכט זיך, גליקליך חתונה געהאט א [illegible] אריינגעפאלען אין א שמאלץ-גרוב. די שמאלץ איז דערנאך אויסגערונען [illegible] די גרוב איז געבליבען. א טייל האבען זיך צושלעפט, א טייל זענען געוואָר'ען מלמדים, און א טייל, משטיינס-געזאגט, טויגען אפילו דערצו אויך נישט. וועל איך אבער ווערען א דאקטאר, זעט זיך עפענען פאר מיר א וועלט, איך וועל ווערען א מענש און האבען גרינג מיין שטיקעל ברויט. אין ברירה, די מאמע האט מיר שוין נאכגעגעבען אי דאס אויך, אז איך זאל לערנען, נאר פריהער האב איך איהר [illegible], אז איך זאל בלייבען איין עהרליכער איד.

נעהאַט האָב איך אַ שאַרף קעפּעל, קיין זאַך אין דער גמרא איז פאַר מיר נישט געווען צושווער, מען פלעגט שמועסען אין דער שטאָדט, אַז פון מיר וואַקסט אַ גרויסער רב. איך האָב מוחל געווען אַנדערע דאָס רבנות, זיך פערשפאַרט ביי מיר אין שטיבעל און זיך גענומען לערנען טאָג און נאַכט געשמאַק אַלע זאַכען, וואָס זענען נויטיג צום עקזאַמען. מאַטעמאַטיקע, דאָס הייסט חשבון, אויך פהיזיקע, גראַמאַטיקע, און די שפּראַכען זענען ביי מיר געגאַנגען גרינג ווי אַ פּוטער, שווער איז מיר נאָר אָנגעקומען די היסטאָריע, אויך דאָס, וואָס מען רופט עס אין זייער לשון „סלאָוועסנאָסט״. אויסווייניג האָב איך געדאַרפט אַלץ אויסקלעפּען פּוסטע מעשיות און מלחמות, ווי אַזוי מענשען האָבען, פון זינט די וועלט שטעהט ביז אַצינד, זיך געהרגעט געשלאָגען, איינער דעם אַנדערן גע־מאַכט דעם טויט. אָנגעטאָן צרות, נעבראָטענע לייד, און נאָך געדענקען, אין וואָס פאַר אַ יאָהר, אין וואָס פאַר אַיין אָרט! דאָס וכדומה נאָך אַזעלכע זאַכען האָבען געהייסען היסטאָריע... דערצו האָב איך ווייטער געמוזט אויסלעהרנען עפּיס ווילדע ביכער, מעשיות מיט שרעקליכע גבורים, מיט שטאַרקע שכורים, מיט בעריהמטע גזלנים: מעשיות מיט גלגולים, מיט מכשפים און מכשפה'טעס: מעשיות פון דעם לעבעדיגען און טויטען וואַסערל, פון גילדענע עפּעלעך און גילדענע פעדערלעך.

חוץ דעם האָב איך נאָך בעדאַרפט קענען אַוועקפּלוידערן, אַזוי ווי אַ פּאַפּאַגיי, איבער יענעמס עפּיס אַ שטיקעל מליצה מיט גוט לשון, אַריינלעגען דרינען קנייטשלעך, אָבשניצלעך און פּשט׳לעך אַזעלכע, וואָס נישט איך, נישט דער שרייבער פון זיי אַליין, נישט יענער, וועלכער עס האָט מיט מיר געלעהרענט, האָבען זיי פערשטאַנען. מען האָט בעדאַרפט דערביי שטאַרק פערפלאַמט זיין, אַרויסגעהן פון די כלים, שרייען אויף אַ קול. מאַכען מיט די הענט און מיט די פיס און רעדען מיט אַ ברען, עפּיס ווי סתרי תורה, קבלה־ווערטער, מען האָט געמאַכט אַ גרויסע וואַרע, זעהר פּיעל הקדמות, ווי אַזוי מען זאָל די זאַך אַביסעל פאַרדרעהען, מרחיק מן השכל זיין און מען זאָל עס גאָר עפּיס אַנדערש, נישט גלאַט אַזוי פאַרשטעהען. יענע אַלע פּזמונות, שמאָכטעלייען, מיט די אַלע פּשט׳לעך האָבען געהייסען „סלאָוועסנאָסט״... זאָגט אייך וואָס איהר ווילט, אין די עלטערע יאָהרען איז זעהר, זעהר שווער אויסצו־קלעפּען און צו טראָגען אויף דעם מוח אַזעלכע מיני זאַכענישען, בפרט נאָך דעם, וואָס האָט אַ גוטען קאָפּ און גרויס לוסט צולעהרנען עפּיס

ניצליכערע זאכען. איך זאג אייך נאך א מאל טאקי, מיר זענען די דאזיגע מעשיות זעהר שווער אנגעקומען. דאס בעשטענדיגע קלעפען האט מיר פשוט דעם קאפ פערשלאגען, עס האט ביי מיר צוגענומען אינגאנצען דאס געזונט, לייב און לעבען און מיך געמאכט צום גולם. איך פלעג דערפון פשוט א מאל ווערען פערדולט און ארומגעהן צומישט ווי א נעבטיגער. עס האט מיר געריושט אין דעם קאפ, זיך געדרעהט ווי א ווינטמיהל, נאר טאקי פערריקט צו ווערען. צייטענווייז האב איך גאר אנגעהויבען מספק צו ווערען, אויב עס וועט מיר געראטען דער פלאן מיינער אריינצוגעהן אין אוניווערזיטעט. א קשיא, וואס עס קען זיך מאכען? גראד וועל איך ביי דעם עקזאמען נישט געדענקען עפיס א נארישע מעשה, אדער איך וועל מיך אויסגליטשען אויף יענעמס א פזמון, דענסטמאל וועל איך מיט א מאל צוברעכען דעם קאפ—און איין עק פון מיין גאנצער מיה, פון מיין לעהרנען און פון מיין דאקטאריע, וואס איך האב זי אזוי געוואלט דערגרייכען: דענסטמאל ווערט א תל פון אלע מיינע האפנונגען און פון מיר אליין! וואס וועל איך טאן און וואס פאר א פנים וועל איך האבען? איך וועל בלייבען א דערשלאגען יודעל. איך וועל פערשווארצט ווערען און אויס־שטעהן אין דער וועלט פון איטליכען, גלייך מיט אלע אנדערע יודלעך, חרפות, בזיונות, איך וועל בלייבען א לופט־מענש, א קראפט אהן שטאף, דאס הייסט: איך וועל פיהלען אין מיר א כח עפיס צוטאן, נאר איך וועל אבער נישט האבען די מעגליכקייט, דעם כח ארויסצוברענגען, צו וואס איהם אנצווענדען און מיט איהם ניצליך צוזיין, ווי א סך אזעלכע, נעבעך, וואס געפינען זיך צווישען אונזערע יודען... איך וועל בלייבען א יוד און נישט קיין מענש... איך וועל בלייבען א רעטעניש: עפיס א פאנע, וואס קעהרט אוים, רייניגט אומעטום אוים און בעהאלט זיך אליין אין מיסט, ערגיץ אין א ווינקעל; עפיס א פאנע, וואס דרעהט זיך ארום דא און איז פארט נישט דא אויף דעם עולם; וואס איז פלייש און בלוט און זי דאכט זיך פארט איטליכען אוים, עפיס איז זי גארנישט!... איינס פון די דריי פאנעס ווייס איך—דאס איז א בעזעם און די איבעריגע צווי... נאר וואס מאכט עס אוים? יא ווייסען—נישט ווייסען. וואס איך וועל זיין, וועל איך זיין, נור קיין מענש אבער וועל איך נים זיין.

דאס בעשטענדיגע פערשפארען זיך, דאס לערנען און חזר'ן, און צוגלייך דאס בעשטענדיגע איבערטראכטען, טאמער חלילה וועט זיין זאומזיסט די גאנצע מיה, דאס אלצדינג אינאיינעם האט מיך פשוט אוים מענש געמאכט. איך בין געווארען מאגער, דאר ווי א שפענדעל, זעהר

אָבגעשלאַפֿט און שטאַרק נערוועז, דערצו נאָך שטענדיג פֿערזאָרגט, פֿער־מרה־שחורה'ט, אַזוי אַז מען האָט מיך כּמעט ניט דערקענט. צייטענווייז פֿלעג איך זיין עפּיס ווי פֿערדולט און צוטראָגען, מיין בענעהמען זיך און די אויפֿפֿיהרונג מיינע עפּיס זעהר משונה. ביים אָנקומען אויף מיר די מרה שחורה פֿלעג איך פֿערשילטען די אַלע מכשפֿות מיט דער באָבע „יאַהאַ" די ארורה און קאַשציי דעם מכשף אינאיינעם. צו אַלדי שוואַרץ יאָהר זיי אַלע! איז מיר בעסער געוואָרען, האָב איך מיר איבערגעבעטען מיט זיי. ווידער די באָבע „יאַהאַ, ווידער קאַשציי און דאָס גאַנצע פעקעל" זייער גלייכען. די מאַמע פֿלעגט וויינען אויף מיר קוקענדיג און האָט אָנגעהויבען אַראָב־ברענגען צו מיר דאָקטוירים און רופֿאים. זיי האָבען געגעבען מיר פֿלעשלעך, געגאָסען אין מיר רפֿואות, אויך שטאַרק אָנגעזאָגט, אַז זומער זאָל איך למען־השם ולמען־השם געהן אַ סך שפּאַצירען, אָטהעמען פֿרישע לופֿט אונטער דער שטאָדט און וועניגער טראַכטען.

אַך, ווען דאָקטוירים זאָלען בעסער פֿאַרשטעהן און מיך בעפֿרייען פֿון יענע שמאָכטעלייען, וואָס האָבען מיך קראַנק געמאַכט און מיר פֿערשלאָגען דעם קאָפּ!

דאס צווייטע קאפיטעל

ישראליק געהט ארויס פון די בלים צוזעהענדיג, וואס ס׳טהוט זיך ארום איהם.

אין איינעם פון די שענע זומער־טעג, איז תמוז, וואס נישט אויס־צוהאלטען פון די גרויסע היצען, בין איך ארויסגעגאנגען אונטער דער שטאדט און געשפאצירט גאנץ ווייט אויף דעם פרייען פעלד. אין דעם טאג גראד בין איך געווען שטארק פערוומערט, עס האט מיר דענסטמאל עפים שרעקליך זיך געדרעהט דער קאפ, געקלאפט אין די שלייפען, אין הארצען האט געקאכט ווי א קעסעל און כ׳בין געווען שטארק צוטראגען, ערגער ווי תמיד. א היבשע צייט האב איך מיך ארומגעדרעהט, נישט רעכט צו וויסען, וואוהין די פיס מיינע טראגען מיך. אלץ געגאנגען, געגאנגען ביז איך בין דערנאך אנידערגעפאלען אונטער א בוים, ערגעץ נעבען א קאנאל, מיך אויסציהענדיג ווי גרויס איך בין. באלד ביי מיין אנידער־פאלען איז מיט מיר צוגלייך, דאכט זיך, געפאלען די גאנצע וועלט. פינסטער איז מיר געווארען אין די אויגען, געהילכט, געשאסען האט מיר אין די אויערן, גלייך ווי דורך זיי זענען געפלויגען קנאקענדיג ראקעטען. עס האט מיר זיך געדאכט, איך זינק אין א טיפען אבגרונט, זינק אלץ טיפער, טיפער און ארום מיר רוישט זיך גאר א שרעק. איך וויל עפים אנטאפען, און וואס עפים זיך אנחאפען. נאר איך פיהל אבער נישט קיין הענט, קיין פיס. עפים בין איך ווי ארויסגעשפרונגען פון דער הויט, ארויס פון כלים, בין גלאט אזוי — א ישראליק, א לופטיגס, אהן לייב, אהן אברים, נישטא פון מיר גארנישט, נאר די בלויזע נאקעטע נשמה. פלוצלים גיט עס מיך א טראג ארויף, עס טראגט מיך אלץ העכער, העכער ביז איך טאפ אן די ערד, וואו איך בין געלעגען, און דערפיהל, ווי די זון באקט מיר אין דעם רוקען. עפים בין איך גאר ווי ניי געבוירען, אינגאנצען ווי

איבערגעביטען געווארען, גאר עפּיס ווי איין אנדער מין בעשעפּעניש, אלצדינג ארום מיר: די ערד, דער הימעל, בוימער און גראז זענען אויך ווי ערשט פּונים איי ארויסגעקראכען. זיי שפּרינגען, שאקלען זיך, וויטען זיך, נישט איינשטעהענדיג אויף איין ארט, און ווינקען צו מיר, גלייך ווי גערעדט: קומט העצקען זיך, חאפּען א טענציל, פּעטער!— צוויי גרילען שפּרינגען טאנצענדיג ארוים פון צווישען דעם גראז מיר אקעגען, קוקען מיך אן מיט נארישע גרויסע אויגען, מאכענדיג דערביי מיט די פיסקלעך, און אט-אט קריכען זיי, דאכט זיך, אריין אין מיר. און באלד טאקי א שפּרונג, איינס, צוויי—אוי, דער קאפּ!... דער קאפּ!...

איך כהו א מאך מיט דער האנד, אויסדרעהענדיג דעם קאפּ אין איין אנדער זייט, און ליגענדיג מיר אזוי האב איך אומעטום געקוקט, אלצדינג בעטראכט, אביסעל אויך געטראכט און זיך פערטראכט.

אויף דעם פּעלד, זעה איך, פיטערען זיך פּאנסקע צאפּעס, אייזלען, גאנצע טאבונעס פערד, נישט פארגרעבטע פון דער ארבייט, נאר פערד איידעלע מיט א יחוס-בריעף, אז זיי שטאמען ארוים פון איידעלע עלטערען. איינעמס זיידע איז איין איינגלישער אגער, וואס האט פארצייטענס, דורכפאהרענדיג דורך דעם לאנד כנען, חתונה געהאט מיט איין אראבישע שקאפּע. דעם אנדערענס באבע וואקסט פון א בעריהמטער משפּחה, וואס האט אין לעבען גענוג פולווער געשמעקט, און יענעמס עלטער-באבע האט גענאסען א גוטע ערציהונג, א עדוקאציע, ערגיץ אין א בעריהמטען זאוואד, איז געוועזען א מלומדת און האט אין איהר צייט געגעבען קאנצערט אין טאנצען און שפּרינגען אינאיינעם מיט נאך א סך געבילדעטע, געלע-רענטע פערד. דען איהר מוזט וויסען, אז ביי פערד שפּילט יחוס א גרויסע ראליע, ביי זיי קוקט מען שטארק אויף איידעל בלוט, און די וואס פון א גוטען זאוואד הייסען איידעל אדער וואוילגעבארענע. די דאזיגע איידעלע פערד האבען זיך געפיטערט פראנק און פריי, זענען אויך געגאנגען אין שאדען, קאליע געמאכט די תבואות, וועלכע ארמע פויערען האבען געזייעט מיט שווייס נעבעך, און מען האט זיך נישט וויסענדיג געמאכט, יי נישט געזאגט קיין אומ-תרבות-ווארט. די פערד האבען געשפּרונגען, געהירזשעט, געדריגעט מיט די פיס. זייער כח, זייער שטארקייט און זייער ווילדקייט איז געווען שלא כדרך הטבע!

— און ווי איך ליעג מיר דא אזוי שטארק אויפגעבראכט, הער איך פונדערווייטענס א שרעקליך געשריי, א רעש פון מענשען און בילען פון

הינט. איך האב תחלת געמיינט, דאס האבען די פויערין זיך צונויפגע-נומען און לויפען מיט א געשריי, ארויסצוטרייבען די פאנסקע צאפעס, די פערד פון זייערע תבואות; נאר אבער ניין. די קולות האבען זיך אלץ דערוויטערט און זיך פערטראגען גאר אין איין אנדער זייט. שטעה איך מיר אויף, געה אויף טשיקאוועס נאכ'ן קול, ביז איך קום צו א גאנץ גרויסען פלאץ פערוואקסען מיט גראז, און דארט שטעלט זיך פאר פאר מיינע אויגען א שרעקליכע סצענע. יונגלעך, קונדסים, יאגען פון אלע זייטען נאך עפעס א דארער, א מאגערער קליאטשע, וואַרפען אויף איהר שטיינער, רייצען אן אויף איהר גאנצע טשאטעם הינט פון אלערליי מינים. א טייל הינט טוען ניט מער ווי בילען, קריצען מיט די ציינער, א טייל פאלען אן און בייסען ווי נאר זיי קענען. איך האב נישט געקענט שטעהן און ציזעהן שווייגענדיג אזא מעשה רע פונדערוויטענס. איינמאל איז דאך גלאט א רחמנות, די מענשליכקייט דערלאזט נישט צוצוזעהן אזא אכזריות. און, צווייטענס, אוועקגענומען שוין רחמנות, האט דאך די שקאפע אויף מיר טאקי א גרויס רעכט געהאט, איך זאל איהר העלפען, מחמת איך בין איינגעקויפט אין דער חברה „צער בעלי-חיים", וואס איהר איז נישט ניחא, מען זאל פייניגען, אנטאן לייד לעבעדיגע בע-שעפניש, ווארום זיי זענען אייך בשר ודם, פלייש און בלוט, און האבען אייך דאס רעכט צולעבען אויף גאטס וועלט ווי מיר. איך וויל מיך דא נישט אריינלאזען אין דעם אלטען און זעהר טיפען שמועס מכח דעם מענשען און די בהמות, לאז זיך זיין האטש ווי יענע זאגען, אז איך, מענש, בין דער תכלית, דער צימעס, דער אנטיק פון אלע בעשעפניש; נאר צוליב מיר, תכשיט, צוליב מיין בעדערפניש און מיין פערגעניגען לעבען זיי אלע אויף דער וועלט; לאז זיך זיין האטש, אז איך, תכשיט, בין דער מלך, דער אויבערהאר איבער אלע בהמות, וואס טוען מיר דינען. וואס מוזען געהן אין יאך און מקרב זיין פאר מיר זייער לעבען — פונדעסטוועגען דאכט זיך מיר, ווי באלד אפילו די קליאטשע, אזא פראסטע פאדאנע, האט אויף מיר עפיס א רעכט, מוז איך על פי דין, ווען נישט על פי מענשליכקייט, אקעגען איהר יוצא זיין...

— קונדסים! זאג איך, צוגעהענדיג צו די שווארצע חברה, וואס האט איהר, איך בעט אייך, צו דער שקאפע, נעבעך?

א טייל פון די קונדסים האבען מיך גארנישט געהערט, אנדערע האבען יא עפיס ווי געהערט און געלאכט מיט עזות. א טייל הינט האבען

מיך עפּיס פֿערראָונדערט אָנגעקוקט, עטליכע האָבען געבילט פונדער־ווייטענס, נאָך עטליכע האָבען אויסגעשטשירעט די אויגען, געקוקט שרעקליך בייז, זענען געווען גרייט אָנצופאַלען אויף מיר פון הינטען און צערייסען מיך אויף שטיקער.

— קונדסים! רוף איך מיך נאָך אַ מאָל אָן, וואָס יאָגט איהר און פּייניגט גאָטס בעשעפניש, די קליאַטשע, נעבעך?

— אַ שענער נעבעך! האָבען זיי מיט געשפּעט געענטפערט, פאַר וואָס פּיטערט זי זיך דאָ? פאַר וואָס פּיטערט זיך די שענע קליאַטשע דאָ?

— סטייטש! טוה איך אַ זאָג, דאָ איז דאָך אַ פּאַשע, דאָ פּיטערען זיך דאָך אַלע שטאָט-בהמות פון איביגע יאָהרען!

— די שטאָדט־בהמות — האָבען זיי געענטפערט — זענען עפּיס אַנדערש, זיי מעגען און זי טהאָר נישט.

— פאַרוואָס נישט זי? — רוף איך מיך אָן — זי האָט דען נישט קיין נשמה ווי אַלע שטאָט־בהמות?

— אפשר טאַקי נישט! — האָבען זיי אַ זאָג געטאָן.

— שקצים! — זאָג איך צו זיי, — אָבער זי האָט דאָך זיכער אַ בעל־הבית, וואָס צאָהלט אין דער שטאָדט צינש און אַלע אַנדערע אָבגאַבען. זי איז דאָך אויך אַ שטאָדט־בהמה!

— אָט דאָס טאַקי ווייסען מיר נישט! — ענטפערען זיי מיט אַ געשפּעט, — אויב זי איז אויך אַ שטאָדט־בהמה, דאָס איז ערשט אַ שאלה.

— עס מעג זיין, ווי עס וויל זיך, האָב איך געזאָגט, אָבער די קליאַטשע איז דאָך דערווייל הונגעריג, זי וויל דאָך, נעבעך, עסען!

— לאָז זי עסען ווערים, קרענק, מכות, — זאָגען זיי צוריק. — וואָס האָט זי צו אונז? פאַר וואָס זאָל אונזער אַלע אויפעסען און צונעהמען ביי די שטאָדט־בהמות?

— גזלנים! — האָב איך שוין מעהר נישט געקענט מיך איינהאַלטען און אַ געשריי געטאָן מיט כעס, — פאַר וואָס קוקט איהר נישט, וואָס

דאָרט געהען אַרום פאַנסקע צאַפּעס, גאַנצע טאַבונעס פערד צווישען די תבואות און פרעסען אויף אָרים בלוט, אָרים שוויס, נעבעך? דאָ פאַרגינט איהר נישט אַ בידנער שקאַפּע אַ הויפען גראָז און עס אַרט אייך כלל נישט, אַז דאָרט טוען פערד אָן אַ ים היזקות און מאַכען אומגליקליך פיעל מענשען. דאָס נאָר אַליין, וואָס זיי צוטרעטען, וואָס זיי מאַכען קאַליע גלאַט אַזוי, וואלט גענוג געווען דער קליאַטשע ביז קינדס־קינדס־קינדס־קינדער! קונדסים, איהר האָט נישט קיין יושר אפילו אויף אַ האָר, איהר זייט קיינעם נישט געטריי, נור זיך אַליין, און איהר האָט נאָך די העזה זיך אַרויסצושטעלען כלומר׳שט פאַר די שטאָדט־בהמות!

— הע, הע! — האָבען די קונדסים זיך אָנגערופען, — ער איז גאָר אין כעס, ער פרעגט גאָר עפּיס קשיות! קומט, חברה! וואָס טויג אונז דאָ די מעַנות? לאָז ער זיך שרייען, ווער הערט איהם? קומט, חברה, קומט!

איין קונדס האָט אַ פּייף געטאָן און באַלד האָבען די שוואַרצע חברה מיט זייערע הינט זיך געלאָזט נאָך דער קליאַטשע און זענען אויף איהר ווידער אָנגע־פאַלען. אַ לאַנגע צייט האָט מען זי געטריבען, געריסען און נעביסען, ביז מען האָט זי צום סוף פערטריבען אין אַ טיפע גרוב

דאס דריטע קאפיטעל

„בָּרוּךְ מְשַׁנֶּה הַבְּרִיּוֹת“.

דער אווענד איז געווען זעהר א שענער, א שטילער, דער הימעל לויטער אויסגעשטערענט און גאנץ נידעריג. וואו ער לאזט זיך אראב, איז אזוי ווי פון דער ערד אויפגעגאנגען די לבנה רויט ווי בלוט. די צעבראכענע האס שוין לאנג אבגעגעסען די צעבערעס, איהר געשוואלענע-מערדערע, האט שוין לאנג אבגעגעסען די צעבערעס, איהר גע-
וועהנטליכע וועטשערע, און געשלאפען רוהיג אויף איהר געלעגער, אין די שטאלען, נאכדעם אז מען האט זי פריהער גוט ווי דער שטייגער איז, אויסגעמאלקען. איך האב בעקומען א בינטעל פריש היי, אבצוטראגען עס דער אומגליקליכער שקאפע אין גרוב אריין, אזוי ווי איין עהרליכער מאן פון דער חברה „צער בעלי חיים“ בעדארף צו טאן. די קליאטשע, נעבעך, איז געלעגען שטארק מיד אין דער בלאטע. ווען זי זאל נישט געווען מאכען מיט די זייטען און סאפען, וואלט מען זיכער געמיינט, דא ליגט א נבלה, אזוי דארר, אזוי מאגער איז זי געווען, נאר הויט און ביין.

— שאק, שאק, שאק! — האב איך געזאגט אויף פערדיש, צו-געהענדיג צו דער קליאטשע, איהר א גלעט געגעבען דעם האלדז און אנידערגעלעגט דאס בינטעל היי.

די קליאטשע הויבט אויף דעם קאפ, שטעלט אויף מיר אויס א פאר אויגען, און קוקט מיך פערוואונדערט אן. סטייטש, אזא מענש ווי איך זאל אנטאן כבוד א וויסטער קליאטשע און איהר ביי דער נאכט מא-כען א וויזיט אין דער בלאטע!

— שאק, שאק, שאק!—מאך איך איהר אויף פערדיש, דאס הייסט גוט׳ן אבענד קליאטשע!... שאק, שאק! נא דיר וועטשערע, נא היי, אויב דיר איז נאך איבער-געבליבען א צאהן אין מויל. שאק, שאק! כ׳לעבען, א גאנץ רחמנות, נעבאך, אויף דיר! שאק, שאק! — מאך איך, א גלעט-געבענדיג זי פאר גרויס רחמנות און רוק איהר אונטער דאס בינטעל היי האַרט אונטער דער נאז.

— ברוך הבא! — לאָזט זיך הערען פּלוצלים עפּיס אַ פערדומפּפען קול.

איך בין טויט געבליבען, הערענדיג דעם ברוך הבא. פון וואַנען, וואונדער איך מיך, האָט עס פּלוצלים זיך גענומען? ווער זאָל עס רעדען? אַז נעבען מיר און וויט אַרום און איז נישטאָ אפילו קיין זכר פון אַ מענשען!

— שרעק זיך נישט, יונגער מאַן! — לאָזט דאָס קול זיך ווידער הערען. — שרעק זיך נישט. איך, קליאַטשע, רעד צו דיר.

— קליאַטשע! — טו איך אַ געשריי נישט מיט מיין קול און אַ הייסער שטראָם לויפט מיר ווי מוראשקעס איבער מיינע גלידער, צו־קאָכענדיג מיר שטאַרק דאָס בלוט. איך פיהל עפּיס ווי אַ גריל גרילצט מיר אין קאָפּ. דאָס איז, צפנים, די גוטע קליאַטשע, טראַכט איך מיר, און באַלד האָב איך מיך טאַקי דערמאָנט, אַז היינט איז מיטוואָך ביי דער נאַכט, די רעכטע צייט פאַר די לצים.

—טראַכט גאָר נישט איבער—לאָזט זיך ווייטער הערען דאָס קול—פשוט איז פשוט, איך, קליאַטשע, רעד צו דיר.

— ס'טייטש! ווי רעדט עס אַ קליאַטשע?! — מאַך איך שטאַרק פערוואונדערט.

— דאָס איז גאָר נישט אַזאַ וואונדער, ענטפערט זי, אַזעלכע מעשיות האָבען שוין זיך געטראָפען, אין די בעשריבענע היסטאָריעס געפינט מען אַ סך רעדען און דרשות, וואָס פערד האָבען געהאַלטען פון בלעם'ס אייזעל אָן ביז אַצינד.

—האַ, אפשר איז טאַקי אַזוי, זאָג איך איהר קראַצענדיג זיך אַוויילע, און דערמאָן מיך אין יענע מעשיות, וואָס איך האָב געלעהרענט צו דעם עקזאַמען. יאָ, טאַקי גאַנץ רעכט, פערד בעלי דברן'ס ווייס איך, אָבער אַ קליאַטשע?

— וואָס מאַכט עס אויס? אי אַ קליאַטשע. אדרבה, ווען עס טרעפט זיך שוין, רעדט טאַקי געוועהנליך נאָר אַ קליאַטשע. בלעם'ס אייזעל איז אויך געווען אַ קליאַטשע. נאָר פונדעסטוועגען זיי רוהיג, מיט דיר רעדט נישט קיין קליאַטשע.

וואָס הייסט עס?! — פריהער איז קליאַטשע, דערנאָך נישט קליאַטשע!—מאַך איך פערוואונדערט, איינבויגענדיג זיך די זאַך בעסער צו בעטראַכטען — נישט אַנדערש דו ביסט...

— א לץ, ווילסט-דו זאָגען, — פאַלט זי מיר אַרײַן אין די רעד. — ניין, ניין, מײַן פרײַנד, דו האָט א טעות. איך בין נישט קיין לץ, זאָג איך דיר, אויך נישט קיין קליאַטשע. מײַן פנים, מײַן געשטאַלט איז ווי א קליאַטשע, אָבער באמת בין איך גאָר עפּיס אַנדערש. ווען דו זאָלסט ווײסען, וואָס מיט מיר אין דער וועלט האט זיך פּאַסירט, וואָלסט-דו מיך פערשטאַנען און אויפגעהערט זיך צו-וואונדערן.

און באלד טאַקי געגעבען א קוק אויף מיר א פּאָר אויגען, וועלכע עס דריקען אויס לײַדען, מידקײַט אינאײַנעם מיט א געבעט און גוטס-קײַט אהן אײַן עק. עפּיס טאַקי נאָר אויגען פון א שלאָפען, אומגליק-ליכען, אומזיסט בעלײַדיגטען, געקרענקטען מענשען, וואס קוקט אויף איטליכען שווײַגענדיג שטיל, און איטליכער קוק זײַנער דערצעהלט זײַנע אינווענינסטע וועהטאָגען; איטליכער בליק רעדט, שרײַט געוואַלד, בעט רחמים און רײַסט אויס א שטיק האַרץ. איך קוק און קוק — וואס קליאַטשע, ווען קליאַטשע! פאַר מיר איז עפּיס גאָר ווי א מענשליך פּנים. ווי, וואס, פון וואַנען פלוצלים א מענש, עפּיס אזא פאַרזועהע-ניש?!... און ווי איך קוק אן פערגאַפּט דעם מין בעשעפעניש, שטרעקט עס אויס פון אונטען דאַרט זיך א האַנד, און אַנגעהמענדיג זי פון אײַדעל-קײַט וועגען, פיהל איך! ערשט איך האַלט גאָר א קאַפּיטע.

„ברוך משנה הבריות“ — האַפּט זיך מיר אַרויס נישט ווילענדיג פון מויל די געוויסע ברכה. און דערבײַ טאַקי קומט מיר א געריוויש צו די אויערען, עפּיס ווי א ביטער געשרײַ, ווי א מאַמע בעווײַנט איהר קינד, און ווי א חאַפּעניש, א טומלעניש פון משרתים בײַ א קראַנקען. דאַכט זיך א ציהעניש, א וואַרפעניש, א גיסעניש אויף מיר קאַלט וואַסער. קאַלט, עס ציטערען מיר די גלידער — איך טוליע מיך אײַן צורוקענדיג זיך צו דער קליאַטשע אין צו וואַרעמען זיך נעבען איהר.

— שוין לאַנג ביסט דו עפּיס אזוי משונה?

— א, לאַנג ווי דער גלות: — ענטפערט זי מיר מיט א זיפץ.

— ווי אזוי איז עס דיר געשעהן? — זאָג איך צורוקענדיג זיך נאָך מעהר צו איהר. דאס מין בעשעפעניש שטעלט אויס אויף מיר א פּאָר אויגען, אַנקוקענדיג מיך ווי א פערריקטען. דערנאָך האט זי אַנגענומען אײַן ערענסט פּנים און אַנגעהויבען טרויעריג צורעדען מיט די ווערטער:

„דע־ וואס האט חאַטש א ביסעל אַרײַנגעקוקט אין ספרים, אדער

געהערט פֿון עלטערע דערצעהלען, דער דאַזיגער ווײַסט, אַז מענשען אַלען אַננעהמען די געשטאַלט פֿון אַלערלײַ חיות און בהמות, שקצים ורמשים, נאָך בײַם לעבען, אָדער אין זײַ מגולגל צו ווערען נאָך דעם טויט — דאָס איז אײַנס פֿון די געוועהנטליכע זאַכען. פֿאַרצײַטענס האָבען אַזעלכע זאַכען זעהר אָפֿט זיך געטראָפֿען, און עס טרעפֿט זיך נאָך אַמאָל אַפֿילו אין אונזער צײַט אויך. גרויסע געלעהרענטע, דערוונטער אויך גײַסטליכע, בעשטעטיגען אַזוינס מיט׳ן מויל און מיט דער פֿען. מיר געפֿינען אין די היסטאָריע-ביכער, אַז סעמיראַמידע, די קעניגין פֿון בבל, האָט אויף דער עלטער אָנגענומען די געשטאַלט פֿון אַ טויב. דניאל האָט בנבואה געזעהן די פֿיער קיסריות אין די געשטאַלטען פֿון לײַבען, לעמפּערטען, בערען, און ער דערצעהלט, ווי נבוכדנצר מלך בבל איז לסוף ימיו געוואָרען אַ בער. ווער שמועסט בײַ די גריעקען — זענען אַזעלכע געווען זעהר געוועהנטליך. זײַער נאָט צעאוס, וואָס ער איז געווען, מחילה, שטאַרק נעחאַפּט אין דער מעשה, האָט אַ מאָל זיך פֿאַרשטעלט פֿאַר אײַן אַ ס. די בת-מלכה יאָה, דעם קעניג אינאַכוס׳ס אַ טאָכטער, האָט ער פֿאַרשטעלט אין אַ קיה, און אַזוי, אין דער גע-שטאַלט פֿון אַ קיה, האָט זי זיך, נעבעך, אַרומגעשלעפּט אַ לאַנגע צײַט אין דער וועלט. אין זײַער לאַנד האָבען זיך אויך געפֿונען מיני בע-שעפֿעניש, האַלב בהמה און האַלב מענש, וואָס האָבען געהײַסען צ ע נ-ט א ו ו ר ע ן. אײַן צענטאַווער, מיט דעם נאָמען ח י ר א ן, האַלב פֿערד און האַלב מענש, מיט באָרד און פּאות און אויף דעם קאָפּ אַ ספּאָדיק, איז געוועזען דעם פּרינץ ט ע ז י י א ו ס מלמד. עס פֿאַרשטעהט זיך, וואָס פֿאַר אַ פֿאָלק, אַזאַ מלמד: זענען מענשען ווילד, איז בײַ זײַ אויך אַ ווילדער מלמד... און וויפֿיעל אַלטע ווײַבער און יונגפֿרויען אַהן אַ צאָהל האָבען געלעהרענטע אין אײַראָפּאַ און גאָטספֿאַרכטיגע לײַט געזעהן זײַ פֿערשטעלענדיג זיך אין געשטאַלטען פֿון פֿרעש, דראַקאָנעס, און פֿון אַנדערע גיפֿטיגע שרצים, אויך רײַטענדיג אויף לאָפּעטעס, אויף בעזימער אין דער לופֿטען. און די זאַך איז דערנאָך בעשטעטיגט געוואָרען באותות ומופֿתים. פֿאַר די טאַשענשפּילער, פֿאַר די שוואַרצע-קונצען-מאַכער און פֿאַר די וואָס קענען פֿאַרבלענדזען יענעם די אויגען איז דאָס אַ ביסעל אַ לעבען געווען דענסטמאָל! זײַ האָבען געפֿיהרט אַ וועלט און אָנגעטאָן מעשים, וואָס אַ שרעק צו הערען! אַ סך מענשען, אַ סך פּרינצען אַי פּרינצעסינס זענען דורך זײַ געוואָרען ווילדע בהמות נעבעך... לייענט אין די ביכלעך, אין די געשריבענע מעשיות פֿון איטליכס פֿאָלק, וועט איהר

זעהן, אז נישט איין פרינץ, נישט איין מלך איז דורך זיי איבערגעקעהרט געווארען אין א צאפ, אין א פערד, אדער אין איין אקס וכדומה אין אזעלכע מיני בהמות; נישט איין פרינצעסין, נישט איין בת-מלכה איז דורך זיי געווארען א קוה, א קעלבעל, א ציג, נעבעך; נישט איין פריץ, נישט איין גראף איז דורך זיי געווארען א הונט, א וואלף, א בער. וואס האט געריסען, געווארגען מענשען, געזויגען זייער בלוט, און ביי זיי ארויסגענומען דעם מארך פון די ביינער. יא, גאנצע דערפער, גאנצע שטעדט זענען, נעבעך, דורך זיי איבערגעקעהרט געווארען אין משערע-דעם שאף און האבען געליטען זעהר פיעל צרות, שרעקליכע יסורים און ענויים קשים... אט וואס אויף דער וועלט האט פאסירט, אט וואס דער כח פון פארבלענדזעניש, פון כשוף און פון פארען-זיך מיט רוחות האט אנגעמאכט!

בידנע אומגליקליכע מענשען!

די דאזיגע ווערטער זענען געגאנגען פערדומפען עפיס ווי פון א פוסטער פאס. און עס האט עפיס אויסגעזעהן נישט ווי א לשון מיט די לעפצען, נישט די קליאטשע רעדט עס, נאר א רוח רעדט אוים איהר, דאס האט אויפגעריהרט דעם מח, געדרוישט, געזומט, ווי עס וואלט זיך אויף איהם געגאסען פון א רינע א שטארקער שטראם קאלטע וואסער. די קליאטשע קוקט מיך אן און עס לאזט זיך ווייטער הערען דאס געשפרעך פון איהר.

— „אין יענער צייט איז א מאל געווען א פרינץ, א בן מלך, זעהר א פיינער, א קלוגער. א געראטענער מיט אלע מעלות, גאר איין אנטיק. דער דאזיגער בן-מלך האט אין דער יוגענד געוואנדרעוועט, געמאכט רייזען, בכדי צו דערקענען די וועלט. און אומעטום וואוהין ער איז געקומען, האט מיט איהם די וועלט געקלונגען. איין קעניג פון מצרים, דעם בעריהמטען לאנד פון ציגיינער און פון טאשענשפילער, איז שטארק אין כעס געווארען אויף דעם דאזיגען פרינץ, וואס איז געקומען צו איהם צו-גאסט. פאר גרוים שרעק, דער פרינץ זאל שפעטער מיט איהם זיך נישט אברעכנען און ארויסטרייבען איהם פון זיין אייגען לאנד, האט ער פארבעטען צו זיך זיינע גרויסע כשוף-מאכער און צו זיי אזוי געזאגט: הבה נתחכמה לו! דאס טייטש: לאמיר, ברידער, צו דעם פרינץ זיך קליגען און איהם אבטאן עפים אויף טערקיש. די מכשפים האבען מיט זייער כשוף פארשטעלט דעם פרינץ אין א קליאטשע, און מיט איהר, נעבעך, געארבייט עבודת-פרך!

די קליאַטשע, נעבעך, פֿלעגט פֿיהרען ציגעל און לעהם גאַנצע בערג און דערמיט אויסגעמויערט פּיתום מיט רעמסס. זעהר פֿיעל יאָהרען האָבען די ציגיינער זי געפּייניגט, איהר פֿעראומערט דאָס לעבען, ביז גאָט האָט אויף איהר זיך דערבאַרעמט. עס איז געקומען אַ גרויסער, אַ בעריהמטער מענש, אַ בעל שם, וואָס האָט חוזק געמאַכט פֿון אַלע ציגיינער מיט זייער כּשוף און גרעסערע קונצען פֿון זייערע בעזיזען מיט דעם הייליגען „שם המפורש". ער האָט געזאָגט אַ שפּרוך, איז פֿון דער קליאַטשע ווידער א פּרינץ געוואָרען! כּל־זמן יענער גרויסער בעל שם און זיינע וואונדערליכע תּלמידים, וואָס נאָך איהם, האָבען געלעבט, האָט דער פּרינץ אַ פּנים געהאַט ווי אַ מענש, און געלעבט אין עושר, אין כּבוד, ביי זיך אין לאַנד. נאָכדעם אָבער, אַז זיי אַלע זענען אויסגעשטאָרבען, האָבען שונאים דעם פּרינץ ווידער פֿאַרוואָרפֿען אין אַ קליאַטשע, און אין דער געשטאַלט טרייבט מען איהם, נעבעך, אַרום שוין אַ גוזמאָ יאָהרען פֿון איין אָרט צום אַנדערן. דעם אומגליקליכען פּרינץ פֿאַסט טאַקי גאַנץ גלייך דער נאָמען: „די אייביגע קליאַטשע". אייביג שלעפּט זיך די קליאַטשע אַרום און געהט אויס, וואו די וועלט האָט איין עק, ווער עס האָט גאָט אין הארצען, זעצט זיך אויף איהר רייטענדיג; ווער אין גאָט גלויבט, גיט איהר אַ קלאַפּ, אַ זעץ; איטליכער לעגט אויף איהר אַנידער זיין פּעקיל, זיין קלימעק. אייביג געהט זי אין יאָך, שלעפּט, שלעפּט, נעבעך, ציגעל און לעהם מיט פֿיעל מיה, מיט בלוט און מיט שווייס, וואָס דערפֿון האָט מען שוין אויסגעבויט גאַנצע שטעדט!"...

אין יענער צייט, אַז דער קאָפּ מיינער איז פֿול געוועזען מיט וואונדערליכע מעשיות פֿון מכשפים און צויבערער; אין יענער צייט, וואָס חוץ מעשה־ביכלעך, ווי אַ שטייגער, „טויזענט און איין נאַכט", „צענטוריעווענטוריע", „בבא מעשה" וכדומה, וועלכע איך האָב געשמאַק געלייענט אין דער יוגענד, האָב איך גאָר אויף דאָס־ניי ווי די האַלעשקעס איינגעשלונגען נאָך אַנדערע מיני מעשיות; אין יענער צייט, אַז מיין הארץ איז געוועזען הייס, מיין בלוט אָקראָפּ און מיין כּח־הדמיון פֿלאַם־פֿייער, אַז מיינע געפֿיהלען זענען געוועזען פֿולוועך, זיך אָנגעצונדען און אויסגעשאָסען פֿון אַ מינדסטען רייב, מיינע אויגען קוואַלען, וואַרמבעדער, איטליכער, וואָס האָט עפּיס געליטען, האָט אין זיי פֿאַר זיך געפֿונען וואַרמע, הייסע טרעהרען, — אָט אין יענער צייט האָט מיך די מעשה מיט דעם אומגליקליכען פּרינץ שטאַרק געריהרט. איך בין געוואָרען גאָר צוקאָכט.

— זאָג מיר, איך בעט דיך! האָב איך זיך אָנגערופען, זאָג מיר, וואו איז ער איצט? וואו געפינט זיך אַצינד דער שלים־מזל'דיגער, דער אומגליקליכער פרינץ?

— דער פרינץ, דער שלים־מזל'דיגער פרינץ ליגט איצט פאַר דיר אין דער געשטאַלט, מיט דעם פנים פון אַ קליאַטשע!

איך האָב געזיפצט, געוויינט און אָבגעגאָסען מיט הייסע בלוטיגע טרעהרען מיין וויסטע, אומגליקליכע קליאַטשע.

דאס פערטע קאפיטעל.

ישראליק טענה'ט זיך אוים מיט דער קליאטשע.

אז איך בין אביסעל צו זיך געקומען און אויפגעהויבען דעם קאפ, זעה איך — די לבנה שיינט און קוקט אראב מיט איהרע זילבערנע שטראהלען אין גרוב אריין און די קליאטשע מיינע קייעט היי גאנץ רוהיג. קאלטבלוטיג, אהן אפיצעל זארג, טאקי גאר אזוי ווי א געבווירענע, אמת'ע קליאטשע. אין מיין הארץ האבען געקאכט פערשיידענע געפיהלען. באלד האב איך געפיהלט, ווי דאס לעבען עקט זיך מיר פשוט פאר גרויס רחמנות אויף דער וויסטער, אומגליקליכער קליאטשע, און באלד ווידער האב איך געהאט אויף איהר פערדראס, — ס'טייטש, ווי אזוי ליגט זי אין דער בלאטע אזוי רוהיג, קאלטבלוטיג, גלייך ווי זי פיהלט נישט, פארשטעהט נישט איהר ביטערע לאגע! ווי אזוי עפענט זיך איהר דאס מויל צוקייען היי נאך אזא שרעקליכער סצענע און נאך אזעלכע קלעפ, וואס זי האט ערשט היינט געהאפט! איך האב אנגעהויבען ביי מיר צוטראכטען, אויב די גאנצע מעשה איז נישט א חלום; אויב איך האב נישט צוטאן גאר מיט א פשוט'ער שקאפע, וואס האט אין זיך נישט אפילו קיין אדער פון א פרינץ; וואס האט נישט קיין שום געפיהל פון כבוד, פון האנער, און איז, כשטיינס-געזאגט, נישט אימשטאנד צופיהלען איהרע אייגענע צרות, די גרויסע חרפות און בזיונות. יוארום ווען זי זאל נאר האבען כאטש א פיצעל געפיהל, כאטש אפיצעל פערשטאנד, וואלט זי בשום-אופן נישט געקענט ליגען אויף איהר ארט אזוי רוהיג. עס האט אין איהר בעדארפט קאכען דאס בלוט ווי אין א קעסעל; עס האט אין איהר בעדארפט זיך בעוועגען איטליכס גליד, איטליכער אדער; זי האט בעדארפט טראכטען, אין זינען האבען, אז עס

איז נישט גוט צובלייבען אין דער וועלט די אייבינגע קליאַטשע, נישט גוט צוליידען פֿון אַ ליאַדען קונדעס, פֿון אַ ליאַדע הינטעל, און בעדאַרפֿט זיך שטרעקען אין דער לענג און אין דער ברייט, צו טאָן אַלע מיטעל, ווידער צובעקומען אַ פּנים פֿון אַ מענשען. איך האָב מיך געשעמט פּשוט פֿאַר זיך אַליין. נישט אַנדערש איך בין משוגע! וואָס האָב איך געטאָן? פֿאַר וועמען האָב איך ערשט אַזוי געזיפֿצט, געוויינט? פֿאַר וועמען האָב איך פֿערגאָסען בלוטיגע טרעהרען? פֿאַר וועמען בין איך ערשט ברייט געווען זיך אַוועקצולעגען, מקריב צו זיין מיינע טעג, מיינע יאָהרען, מיין גאַנץ לעבען? פֿאַר וועמען? פֿאַר אַ קליאַטשע! פֿאַר אַ יאַדעשליוויער, אָבגעבאַרטעטער שקאַפּע!... איך האָב מיך אַרומגעקוקט אין אַלע זייטען און מיט אַ צעבראָכען האַרץ זיך אַוועקגערוקט אַ ביסעל ווייטער. —

די קליאַטשע האָט פּלוצלים אַ זיפֿץ געטאָן. איהר זיפֿץ האָט מיר אין האַרצען זיך אָבגערופֿען ווי אַ דונער. איך בין פֿערציטערט געוואָרען. פֿייערדיגע געפֿיהלען פֿון רחמנות האָבען ווידער אָנגעצונדען מיין בלוט. איין זיפֿץ איהרער האָט אין מיר אָנגעמאַכט אַ גאַנצע איבערקעהרעניש, און מיך ווידער שטאַרק געצויגען צו איהר ווי אַ מאַגנעט. אָט אַזוי, האָב איך געטראַכט, איז טאַקי גוט. זיפֿץ, זיפֿץ, קליאַטשע! דאָס איז אַ גוטער סימן, פֿון דעם זיפֿצען זעהט מען אַרויס דעם אומגליקליכען פּרינץ, ווי ער רייסט זיך מיט אַלע קרעפֿטען צו בעקומען אַ מענשליך פּנים, אין דעם זיפֿצען הערט זיך זיין קול, ווי ער שרייעט: איך לעב נאָך און פֿיהל נאָך אַלצדינג, ווי אַלע מענשען! עס הערט זיך, ווי ער שרייעט און בעט רחמים: גוואַלד, מענשען, דערבאַרמט זיך, לאָזט מיך צוריק אָננעהמען מיין געשטאַלט! — זיפֿץ, קליאַטשע, זיפֿץ! דאָס זיפֿצען קען עפּעס אָנמאַכען, עס קען אַ מאָל רידהרען, צעברעכען הערצער, עס קען אַ מאָל אַריינגעהן מענשען אין די אויערען, זיי וועלען אַזש אָנהויבען צו ציטערן, וועלען רחמנות האָבען און דיר העלפֿען. אָט אַזוי, קליאַטשע, אַז דו זיפֿצסט, איז טאַקי גוט!

און ווי איך טראַכט אַזוי, גיב איך אַ בליק: נעבען מיין קליאַטשע איז נישטאָ קיין לעק היי, זי האָט עס איינגאַנצען אויפֿגעגעסען, נישט איבערגעלאָזט, איהר זאָלט זאָגען, אַפּילו אַ בלעטעל. אַ-אַ-אַ! האָב איך ביי מיר געטראַכט, אָט וואָס איהר זיפֿץ בעטייט! זי זיפֿצט פּשוט, וואָס עס דערגעהט איהר נישט די קישקע, וואָס זי האָט נישט נאָך אַ בינטעל היי, נאָך אַ היפֿען גראָז. ווען זי זאָל בעקומען אַ סך היי, אַ סך גראָז,

דערצו נאָך עטליכע מעסטלעך האָבער, וואָלט זי געווען צופרידען, גאָר איבערגליקליך. עס מעג שוין זיין ווי עס וויל זיך, אַבי אַ סך האָבער, אַבי די קישקע. אַ ריינע, עכטע קליאַטשע, כ׳לעבען!... דער דאָזיגער געדאַנק האָט מיך גאָר צושרויפט. פאַר פערדראָס האָב איך געציטערט און געווען שטאַרק צורודערט.

— וואָס ציטערסטו אַזוי? — רייסט זיך פון דער קליאַטשע אַרויס אַ וואָרט צו מיר — אפשר איז דיר דאָ ענג דאָס אָרט, אַ פּנים, נישט גוט צו זיצען דאָ נעבען מיר?

— דיר איז אפשר דאָ גוט, אָבער אַ מענשען מיט פערשטאַנד, מיט געפיהל, און ווייס וואָס גוט איז, איז אַזאַ אָרט שלעכט, זעהר שלעכט! — זאָג איך אַביסעל מיט פערדרוס, וועלענדיג איהר אַ פּיק טאָן מיט אַשטעך־ווערטעל.

— אַוודאי איז דיר גוט צו רעדען! — האָט זי זיך אָנגערופען און אַ מאַך געגעבען מיט דעם קאָפּ. אַ אַנדערער זאָל ווי איך פאַרשטעלט ווערען אין אַ קליאַטשע אַזוי פיעל יאָהר, אַ אַנדערער זאָל ווי איך אַזוי פיעל אויסשטעהן, זיין פערוואָגעלט, דער׳הרג׳עט, דערשלאָגען, אַזוי פיעל איבערטראָגען צרות און לייד פון איטליכען בעזונדער, וואָלט ער, כ׳לעבען, שוין לאַנג פערלוירען זיין פערשטאַנד, זיין געפיהל. עס וואָלט איהם אינגאַנצען דאָס לשון אָבגענומען און ער וואָלט געווען אַ ריינע אמת׳ע בהמה.

— נו, נו, בין איך איהר אַריינגעפאַלען אין די רעד, דיר איז ליעב די בלאָטע, דיר איז דאָ גוט?

זי צו מיר: — דאַכט זיך גוט. אַלץ בעסער ווי פריהער. עס זענען געווען צייטען, וואָס מען האָט מיך נאָר געטריבען און נישט געלאָזט אויסרוהען מיך אפילו קיין רגע. מיינע שונאים פלעגען מיך אַלץ טרייבען, טרייבען און צונעהמען ביי מיר דעם לעצטען כח. איצט, וועניגסטענס, רוה איך דאָ אַביסעל, אויף דער בלאָטע איז מיר ווייך צו ליגען און איך גלייך חאַטש אַביסעל אויס מיינע אַלטע קראַנקע ביינער.

איך צו איהר: — און די קלעפּ, וואָס דו האָסט ערשט היינט גע־חאַפּט פון די קונדסים, און די הינט, וואָס זענען ערשט נישט לאַנג

אויף דיר אָנגעפֿאַלען, האָסט־דו שוין פֿאַרגעסען? אפֿשר איז דאָס בײַ דיר איך גוט?

זי צו מיר: — אַלץ בעסער ווי פֿריהער. איך, מיר הינט! הינט האָסט־דו בעדאַרפֿט זעהען, וועלכע די לצים, די דייטשלעך, האָבען אַ מאָל אויף מיר אָנגערייצט. יענע זענען געווען גרויסע, געלעהרנטע, האָבען געסלוזשעט, געשטאַנען אויף די לאַפּקעס, געדרעהט מיט די ווידלען און אויסגעפֿאָלגט אַלצדינג, וואָס מען האָט נאָר געהייסען, זענען צווישען די הינט געווען פּשוט פּראָפעסאָרען. שכל האָבען זיי געהאַט כמעט ווי מענשען, אָבער אַ האַרץ און אַ מויל — עכט הינטישע. זייער ביס איז געווען שרעקליך, עד היום שטעהען נאָך בײַ מיר צייכנס פֿון זייערע צייהן... די הינט, וואָס דו האָסט היינט געזעהן, זענען פּראָסטע קעלבלעך, גראָבע קעפּ, אָהן שכל; ווייסען אַפֿילו ניט רעכט ווי אָנצופֿאַלען, ווי צו בייסען, בילען, משטיינס־געזאָגט, גלאַט אַזוי געבילט, און בילען איך אַקעגען דער לבנה. מיט אַ שטיקל ברויט פֿערשטאָפּט מען זיי דאָס מויל, און דענסטמאָל קען מען פֿראַנק און פֿריי גנבנען, גזלנ׳ען, ראַבעווען פֿאַר זייערע אויגען... אויך מיר קונדסים! קונדסים זענען געווען אין יענע יאָהרען, וואָס פֿלעגען זיך שטאַרק נאַריש מאַכען, איטליכען פֿאַרדרעהען די קעפּ און אויסטראַכטען ווילדע אָנשטעלען; וואָס פֿלעגען זיך פֿאַרשטעלען כלומרשט פֿאַר בערען, מאַכען בו און שרעקען דעם עולם. אמת טאַקי, די היינטיקע קונדסים געהט אויך גאָרנישט אָב, נאָר ווי קומען זיי אָבער דאָך צו די אַלטע! אַז יענע האָבען זיך גענומען צו מיר מיט זייערע אָנשטעלען, פֿלעגט מיר פּשוט ניט ניחא זיין דאָס לעבען. וועניג אַ שטייגער, האָבען מיך געפּלאָגט אָט יענע שטאַרקע פֿערד, וואָס דו האָסט היינט געזעהן צווישען די תבואות!

— וואָס רעדסט־די? — מאַך איך שרעקליך פֿערוואונדערט. — וואָס הייסט עס, פֿערד האָבען דיך אויך געפּלאָגט, געפּייניקט? ווי קומען די פֿערד, די היינטיקע פֿערד, צו דיר?

— ווען מענשען זאָלען קענען אַריינקוקען אין איטליכער זאַך אינווענדיק, וואָלט זיי פֿאַרענטפֿערט געוואָרען אן דעם לעבען זעהר פֿיעל קשיות. נישקשה, איך רעד צו דער זאַך. אָט די דאָזיקע פֿערד זענען גלגולים פֿון שרעקליך ווילדע מיאוסע קונדסים, וואָס האָבען פֿאַר־צייטענס

גענאָגט, געפּלאָגט דעם עולם, געאַרבייט מעשים און אָנגעטאָן זעדר פּיעל שאָדען. אַליין איז איטליכער געווען בעזדושנע, דאָס הייסט אָהן אַ זעל, און אויף איהם האָבען געמוזט אַרבייטען מויזענדער זעלען; יענע פֿלעגען עסען דאָס דאַר שטיקעל ברויט מיט דעם שוויים פֿון זייער פּנים, חוץ דעם זיך גאָרנישט פֿערגינען אַפּילו דאָס, וואָס זיי האָבען אַליין אַרויסגעבראַכט, אויסגעהאָדעוועט מיט זייער פּראַצע, — און ער האָט זיך געבאָדען אין וואוילטאָג, אויפֿגעגעסען זייער מיה און נאָך געשאַסטעט, פֿאַרשווענדעט. יענע האָבען פֿון זיינעטוועגען אַיינגעלעגט די וועלט, מיט זייער אַרבייט איהם פֿערשאַפֿט מאַיאָנטקעס, דערפֿער, שטעדט; מיט זייער מיה איהם געמאַכט אַ גרויס פֿאַרמעגען, און דאָס ביסעל עסען, וואָס זיי, נעבעך, פֿלעגען פֿון איהם אַ מאָל בעקומען, טאַקי נאָר אַבי צו דערהאַלטען די נשמה — דאָס האָט געהייסען אַ נדבה. זיי האָבען געהייסען אָרמע בעטלער, און ער — בעל רחמים, אַ פֿרייגעביגער, אַ בעל-צדקה, אַ בעל-טובה. זיי, אַז האָבען אויף איהם געהאָרעוועט, איז עס געווען אַ גאַנץ געוועהנטליכע זאַך, אַזוי האָט עס בעדאַרפֿט טאַקי זיין, און אַז ער האָט אַ מאָל געגעבען עפּיס אַ נדבה אויף הונגעריגע, אויף קראַנקע, פֿון זייער שווערער האָראָוואַניע טאַקי, האָט דערמיט די גאַנצע וועלט געהאַט צוטאָן, מען האָט עס בעזונגען, בעוואונדערט אין אַלע גאַזעטען און צולעגט אויף טויזענט טעלערלעך — לאָז דער עולם וויכען, אַז ס'איז דאָ אַ באַרמהאַרצדיגער, אַ גוטער, אַ פֿרומער, א דימענטינער מענש!... אַ מאָל זענען די דאָזיגע פֿערד געווען איידעלע מענשען-לעדיגגעהער, היינט זענען זיי איידעלע פֿערד-לעדיגגעהער. וואָרום, לאָ'מיר זיך נאָר נישט נאַרען, צו וואָס טויגען איידעלע, געלעהרענטע פֿערד? אַרבייטען — אַרבייטען דאָך פֿערדלעך, נעבעך, די געמיינע פֿערד. זיי אַקערען די פֿעלדער, פֿיהרען וואַסער און האָלץ, שלעפּען, טראָגען משא און טוען אַלצדינג אין דעם בעל-הבתישקייט. די איידעלע פֿערד אַקעגען פֿיהרען זיך אַ גליקליך לעבען אין שטאַל נעבען היי און האָבער; פֿאָהרען זיך אַ מאָל אַרויס שפּאַצירען מיט זייער פּריץ, הייבען פֿיסלעך, און שטאָלצירען מיט זייער פֿעט בייכיל, מיט זייער שענעם געשפּאַן, אָדער טאַנצען, מאַכען אָנשטעלען אין די צירקען און נאַרען דערמיט ביי דעם עולם אויס דאָס געלט. צו וואָס נוצט עס באמת אַז אַ פֿערד טאַנצט, מאַכט הוקעס-פּוקעס? פֿאַר וואָס זאָל אַזאַ פֿערד געהן אין גאָלד און מען זאָל איהם, ווי גרויס עס איז, מיט געלט אָבשיטען? לאָזען בעסער יענע פֿערד אַרבייטען און נישט געהן אין שאָדען!

— שאַ, שטילער אַ ביסעל! האָב איך צו איהר געזאָגט, דו רעדסט תמיד אַזוי פיעל?

— אַך!—האָט די קליאַטשע מיט אַ זיפץ געענטפערט—געוועהנטליך שווייג איך און קען נישט רעדען אפילו קיין וואָרט. מען וויל נישט, איך זאָל רעדען. גאַנץ אָפט קען איך אפילו קיין פיפס נישט טאָן, און דענסטמאָל בין איך טאַקי אַ קליאַטשע מיט אַלע פּישט׳שעווקעס, חאָטש רעד איבער מיר פון היינט ביז איבער אַ יאָהר, וועל איך דיך נישט הערען. דו וועסט שרייען: געה רעכטס! און איך וועל מיר געהן לינקס, סיידען דו וועסט מיך אָננעהמען ביי דעה טשאַפּרינע און שלעפּען מיט געוואַלד. דענסטמאָל קען אויף מיר רייטען ווער עס וויל, אפילו אַ יונגעל, אַ שוטה, אַ ווייסע־חברה׳ניק, אַ דראַב, אַ טויגעניכטס, אַ לא־יוצלח! נאָר עס זענע דאָ געוויסע צייטען, וואָס מיר עפּענט זיך אַ מויל, און אַז מען ציהט מיך דענסטמאָל ביי דער צונג, שיטען מיר זיך ניין מאָס רעד פון דעם מויל איך רעד דענסטמאָל פאַר פייער און פאַר וואַסער. עס זעצט דענסטמאָל פון מיר אַרויס מיט אימפּעט, ווי פון אַ פייערשפּייענדיגען באַרג, אַלצדינג, וואָס מיר האָט זיך אָנגעקליבען אויפ׳ן האַרצען: גאַנצע וואָלקענס פערדראָס, גריזאָטע, וועהטאָג און פורעניות; עס צושפּילען זיך אין מיר די געבליטען, ווי פליצענדיגע טייכען אין וועסנע־צייט, הייבען זיך־אויף מיר אין דעם קאָפּ מיט שרעקליכע חוואַלעס, רייסען דעם מוח און שטופּען זיך מיר אַרויס דורך די אויגען. עס פּוקעט זיך מיר די גאַל, עס רעדט זיך אַרויס מיין ביטער האַרץ, מיין שווער געמיטה!...

— זאָג מיר, נשמה,—האָב איך מיך אָנגערופען,—זאָג מיר, אַז ס׳איז שוין יאָ געקומען צו רעד, פאַר וואָס געהסט דו אין שאָדען? ערשט היינט טאַקי איז מען דערפאַר אויף דיר אָנגעפאַלען. ערשט היינט האָט מען געשריגען: דו מאַכסט אָן שאָדען!

— בעטראַכט די זאַך בעסער, ענטפערט זי, וועסט־דו מיך אַזוי נישט בעשולדיגען. אַז מען רעדט פון מיין שאָדען, מוז מען אָקעגען שטעלען אויך דעם נוצען, וועלכען איך ברענג. וואָרום מען קען אַנדערש נישט אַרויסגעבען אַ פּסק דין, צום גוטען, אָדער צום שלעכטען, סיידען אַרויפלעגענדיג די ביידע זאַכען אויף די וואָגשאָלען איינע אַ געגען די אַנדערע, צו זעהן, וועלכע פון זיי וועט איבערוועגען. ווען נישט, קומט אויס, אַז כמעט איטליכער טוהט אָן שאָדען; קיינער כמעט איז נישט ריין פון דעם פעהלער, אפילו יענער, וואָס שרייט דערויף געוואַלד.

בײַ דער הײנטיקער פיהרונג אין דער גאַנצער וועלט אַרום און אַרום,
איז שאָדען אַזאַ פעהלער, אַזאַ זינד, וואָס לאָזט זיך גאָרנישט אויסמעקען
און פאַרענטפערט זיך נאָר מיט נאָך אַזאַ זינד. למאַי, זאָגט מען, געהט יענער
אין שאָדען? — דאָס איז אַזאַ זינד, וואָס ווי דו זאָלסט נישט שרייען,
בלייבט זי טאַקי אַליין; זי קען מען נאָר פיהרען אונטער דעם דעקטוך —
פאַרדעקט, פערהאַנגען מיט צדקה, אָדער נוצען. שמעון דער נגזל נעבעך,
שרייט: אוי, ראובן שאַדעט! יאָ, ענטפערט מען: ראובן מאַכט טאַקי
אַביסעל קאַליע, אין ברירה, וואָס זאָל ער טאָן? דערפאַר קוק אָבער ,ווי
ער נוצט ערגיץ אַנדערש!... און אויב איך נוץ אויך? אויב איך האָב
איך געבראַכט אין ברענג דער וועלט אַ נוצען? דאָס, דאַכט זיך, וועט
נישט אָפּלייקענען קיינער. פון אייביגע, אייביגע צייטען איז מען אויף מי־
געריטען, איטליכער האָט פון מיר, מעהר אָדער וועניגער, גענאָסען. ווע־
מען האָב איך שוין אויף מיין רוקען נישט איבערגעטראָגען? און ווע־
מענס שאָדען בין איך שוין אין מיין לעבען נישט אויסגעשטאַנען? איך
מיין, אַז מיין אַרבייט איז ווערטה אַ סך מעהר פון אַ הויפען גראָז!...
דאָס, האָסט דו איינמאָל. היינט צווייטענס, פאַרגעס נישט, אַז מיך קוועטשען
די אומשטענדען, מיך צווינגט די נויט. ווען איך וועל מיר אַליין נישט
זוכען עסען, וועט מען מיר טאַקי נישט געבען. איך וועל מוזען
לעגען די צייהן אויף דער פאָלעצע און שטאַרבען פאַר הונגער. אויף דרך־
ארץ קען איך נישט וואַרטען; כל־זמן מען לעבט, מוז מען עסען,
וואָס וויל איך דען מעהר ווי עסען? און וואָס, משטיינס־געזאָגט, איז אינ־
גאַנצען מיין שאָדען? אַ הויפען היי, אַ ביסעל גראָז!... יענע שענע פערד
אָבער האָבען דאָך פון כל טוב, זיי גיט מען דאָך זייער באַדערפעניש, זיי
האָבען דאָך דאָס רעכט צו פיטערן זיך אומעטום פריי אויף דעם גראָז,
פאַר וואָס געהען זיי אין שאָדען? און נאָך וואָס פאַר אַ שאָדען! זיי צו־
טרעטען תבואות, פערוויסטען גאַנצע פעלדער אין מאַכען תל.

— וואָס פאַר אַ שייכות, פרעג איך זי, איז אַ מאָל געווען צווישען
דיר און יענע פערד, אָדער, ווי דו זאָגסט, קונדסים?

— יענע קונדסים, אָדער ווי דו זאָגסט, פערד, ענטפערט זי, פלע־
גען אַ מאָל, אַ מאָל אין די אַלטע יאָהרען שרעקליך זיך אָפּרעכענען מיט
מיר און מיך פייניגען צום טויט. בשעת זייערע אַ קאָמפּאַניע האָט זיך
אַ מאָל געלאָזט אויף אַ מלחמה מיט דעם תוגר, האָבען זיי מיך
געדריגעט, געטרעטען מיט די פיס און מיר אַרויסגעקוועטשט דעם מאַ־

פֿון די בּיינער. זיי האבּען דענסטמאָל פֿון מיר געריסען די הויט, געטרענט די אָדערען, מיך געשטעמפּעלט, געבּרענט מיט גליהענדע קוילען פֿייער. אויף מיין פֿעל שטעהט אָבּגעדרוקט מיט אַלערליי צייכענס די גאַנצע געשיכטע פֿון אַכזריות, פֿון ווילדקייט און פֿון נאַרישקייט, וואָס האָבּען געהערשט אין יענע שווערע, בּיטערע צייטען. מיין אָבּגעבּאַרעטע פֿעל מיט די בּלויע צייכענס, מיין צוקאַראַדאַשעטער רוקען מיט די בּיילען— איז די געשריבּענע געשיכטע פֿון יענע אַלטע דורות. קוק אויף מיין פֿעל און לייען!...

דאס פינפטע קאפיטעל

די קליאטשע הויבט זיך אויף פון גרוב מיט א שטורם.

ווי א ווינטמיהל דרעהט זיך מיר דער מוח פון אלצדינג, וואס מיר איז ערשט ענטפלעקט געווארען, און די וועלט מיט אלע איהרע בעשעפענישען דרעהען זיך מיט איהם. פערמישענדיג זיך און פערבייטענדיג זיך איינע מיט די אנדערע. עפיס קומט מיר אויס, אז אלע זענען נישט דאס, פאר וואס זיי גיבען זיך אויס. קיינער איז אינוועניג נישט דאס, ווי אזוי ער זעהט אויס פון דרויסען. א פנים, די אינדיאנער, וואס גלויבען, אז די נשמות פון מענשען געהען איבער אין אלערליי בעשעפענישען, און די בעלי הקבלה, להבדיל, זענען טאקי גערעכט. די גאנצע וועלט איז לויטער גלגולים. א פנים, אז דער טעם, וואס שטעהט ערגיץ אין א סדור, פאר וואס עס איז א מצוה צו עסען פיש, שבת, בכדי דערמיט מתקן צו זיין די נשמות, וואס ווערען אין זיי מגולגל—איז טאקי זעהר אמת. אויב אזוי, בעקומט דאך די וועלט גאר איין אנדער פנים, מען מוז אויף איהר קוקען מיט אנדערע אויגען און בעטראכטען איטליכע זאך גאר אנדערש. אין א מענשען, קען זיין, ליגט בעגראבען א הונט, און אין א הונט ליגט בעגראבען א מענש. א פונט פרישע פיש, קען זיין, איז א פונט פרישצאפעלדיגע נשמות, אין א גוטען קארפ ליעגט א פלוידער־זאק א רעדנער מיט פעפער און ציבעלעס אויפ'ן פאלומישאק פאר מיר! אויב אזוי, וועלען דאך פארענטפערט ווערען א סך קשיות אין דער השגחה, אויך אין די פיהרונגען פון פיעל מענשען; עס וועט שוין פארענטפערט ווערען, פון וואנען עס האבען זיך גענומען ביי אונז שוטים, נאראנים, צבועיקעס, בטלנים, קהל'ס־לייט, חאפערס, בעלי־טאקסעס, גבאים, נאמנים, שתדלנים, בעלי־טובות, שטאדט־יורשים, פיינע־בריות, שענע מענשען, גאטס־

סטראַפּטשעס, טענצער, טעלערלעקער און קאָבלעפּעל. מען וועט שוין פֿאַרשטעהן, ווער זיי זענען, פֿון וואַנען זיי שטאַמען, וועמענס טבע זיי האָבען און וואָס זייער תּכלית, זייער כּונה איז אויף דעם עולם, ייִושען אונז אומגליקליכע, זינדיגע מענשען...

עס טרעפֿט זיך פֿיעל מאָל אין דער וועלט—איינער גיט זיך אָב מיט לערנען דעם גאַנצען לעבען און בלייבט אַ נאַר. און איינעם געראָטה עס ווערען אַ חכם באַלד טאַקי אָהן גרוים מיה.

בלילה הזה—אָט די נאַכט בין איך געוואָרען אַ חכם און ווי באַלד איך בין געוואָרען אַ חכם, פֿערשטעהט זיך שוין אַליין, אַז איך האָב אָנגעהויבען אין אַלצדינג מסופּק צו זיין, און נישט נאָר אין אַנדערע מסופּק צו זיין, נישט צו וויסען קלאָר, ווער זיי זענען און וואָס זיי זענען,— אַפילו אין מיר מיט מיין כּבוד אַליין טאַקי אויך. אפשר בין איך גאָרנישט איך? טאָמער בין איך אין דער האַנד פֿון איין אַנדער כּח, וואָס לעבט אין מיר און נישט איך בין דער הבית פֿון מיין גופֿ'ל, צו טאָן אַלצדינג נאָך מיין פֿערשטאַנד און מיין ווילען, נאָר יענער הערשט איבער מיר און צווינגט מיך מיט געוואַלד צו טאָן דאָס, וואָס ער וויל, איך זאָל פֿיהרען זיינע געשעפֿטען און זיין שטייגער לעבען ווייטער טאַקי ווי ער פֿריהער. עפּיס טאַקי נאָר „אַ כּהנה כּחומר"—איך בין דער חומר און ער איז דער יוצר, דער גאַנצער מאַכער, הייסט עס, אָדער—איך בין דער חמור, דער אייזעל, און ער איז דער אָנטרייבער. יאָ, אָבער ווער זאָל דאָס זיין אין מיר אַזוינס? און וועמעס גייסט רעדט דאָס אַזוי אוים מיר? אפשר זיצט אין מיר איינע פֿון די הויכע נשמות—שלמה המלך'ס נשמה, אַ שטייגער! און עס לאָזט זיך טאַקי דענקען אַזוי. ער איז אין איין נאַכט פֿון דער העלער הויט געוואָרען אַ חכם, קליגער פֿון אַלע מענשען אין זיין צייט און איך, בחור, בין דאָך אויך געוואָרען אַ חכם בלילה. הייסט דאָס, אַ פּנים, ער וויל, אַז דורך מיר זאָל זיך עס ציהען זיין חכמה און איך זאָל זיין קליגער פֿון אַלעמען אין מיין צייט. אָדער אפשר זיצט אין מיר אַן'אַנדער גרויסע נשמה? אויב די קליאַטשע, אַ נקבה, איז אַ בן מלך, בין איך, אַ זכר, נאָר אַ בת מלכּה, און אַז נשמות זאָלען ביי גלגולים זי פֿערבייטען, דאָס הייסט, פֿון אַ זכר זאָל ווערען אַ נקבה און אַ נק אַ זכר, דאָס איז אַזוינס, וואָס אי'ז זעהר מעגליך. און איך האָב מיך דערמאָנט, אַז דאָס אייגענע טאַקי האָב איך אויך געלעזען אין אַ ראָמאַן פֿון אַ בעריהמטען פֿראַנצויזישען אַסטראָנאָם. און אויב יאָ אַזוי, מעגליך, אַז איך בין נאָר די מלכּת שבא מיט איהר כּבוד אַליין. איז נישט

זיסט טאַקי זענען מיר, איך מיט דער קליאַטשע, זיך צונויפגעקומען דאָ. אַי וואָס, אפשר איז אַ טעות, און נישט איינע פון די ביידע נשמות זיצט אין מיר, מאַלט אויך נישט אוים. דער עיקר איז דאָך אַ הוילע, אַ גרויסע נשמה. און ווייניג גרויסע נשמות זענען דאָ ביי אונז? און כּפי דאָס קאָכעניש פון מיין היים בלוט און די גרויסע התלהבות מיינע, מעגליך, אַז אַ רוח פון יהודה המכבי איז אַריין אין מיר. דער כּח ליע:ט דאָך מיר אין מויל, די גבורות — אין דער צונג. איך פיהל אין מיר אצינד, ווי עס קאַטערט מיך טאַקי צו געבען אַ שרעקליכען געשריי, ווי מיר אויפ'ן האַרצען איז, אוש די וועלט זאָל פערציטערט ווערען.

און ווי איך האָב נאָר אויפגעעפענט אַ מויל און אַ געשריי געטאָן, באַלד איז געוואָרען דונערען מיט בליצען און אַ שרעקליכער שטורעמווינד, אַ רעדעל ווי אַ זייל האָט זיך געדרעהט גאַנץ הויך אין דער לופטען, ס'איז אַ קאָכעניש, אַ אויסמישעניש פון אַלערליי געשטאַלטען, וואָס טאַנצע', שפּרינגען, פליהען משוגע'נערוויז ווי די רוחות, אַריינהאַפענדיג צו זיך אין קאָהן אַריין אַלצדינג, וואָס קומט זיי אויפ'ן וועג אַקעגען. עס טראָגט זיך, 'ס דרעהט זיך רעש'דיג מיט אימפּעט, בעגלייט פון אַ משוגע'נער קאַפּעליע: עס קראַקעט, קוואַקעט, קוואָקעט, קרעכצט, היילט, זושעט, פילדערט, גרילצט אין די אויערען. בוימער און וואַלד ענטפערען אָב צום טאַקט, בויגענדיג זיך אין אַלע זייטען, רוישען, צימבלען און פּאַטשען, פליעסקען מיט די בוייגען. די לבנה דערשרעקט זיך און לויפט זיך בעהאַלטען אין אַ שטיק וואָלקען. איך בלייב פערגאַפט. איז עס מעגליך, אַז אָט דער רעש, דער שטורעם זאָל קומען פון מיין געשריי, פון מיין בלאָז טאָן מיט דעם מויל! אפשר איז אצינד אַ חתונה ביי דעם גוטען פעקיל שדים, — אַ מכשפה פיהרט מען עס צו דער חופה מיט איהר באַשערטען, לעבעדיג-פרעהליך, אַלטע און יונגע מכשפות טאַנצען, שפּרינגען און דרעהען זיך אין אַ רעדעל מיט רוחות אינאיינעם. איך קוק מיך אום צו דער קליאַטשע און דערקען זי נישט. זי מינעט זיך און נעהמט אָן אין איין מינוט פערשיעדענע גע-שטאַלטען. אָט, דאַכט זיך, נעהמט זי אָן אַ מענשליך געשטאַלט: אַ העלדזועלע אַ אויסגעדיירדווערטע, אַ גערגעלע מיט אַ אויסגעשטאַרצעטען קנאָפּ, מיט פאות פערפּלאָנטערטע קאַלטענוואַטע, אַ אָפען מויל, מיט אַ אַראָבגעהאַנגענעם ליפּ און אַ זיפּץ נאָך אַ זיפּץ רייסט זיך אַרוים טיעף ביי איהר פון האַרצען. און אין אַ רגע אַרום נעהמט זי אָן אַ משונה גע-שטאַלט, נישט צו פאַרשטעהן, וואָס עס איז פאַר אַ מין פערזעהעניש

און פלוצלינג שטעלט זי אויף די אויערען, הערט זיך ווי צו עפּיס צו, גלייך ווי זי האָט עפּיס דערשפּירט, טהוט זיך פערציטערט אַ שטעל אויף די פיס, גלייך ווי אַ שלאַנג וואָלט זי אַ ביס געטאָן, שטרעקט זיך אויס ווי גרויס זי איז שאָקלענדי'ג מיט'ן עק, ווי אַנ'עבּטע קליאַטשע טאַקי. און באַלד וואַקסט עפּיס אויס ווי פון דער ערד אַ מין נפש, חאַפּט זיך אַרויף אויף דער קליאַטשע רייטענדיג, טהוט אַ שמיץ, אַ פייף—אַוועק, אַוועק, די קליאַטשע טהוט געשווינד אַ שפּרונג אַרויס פון דער גרוב און ווערט פערשוואונדען.

— אוי, אוי, קליאַטשע! אוי, אוי, מיין קליאַטשע!—שריי איך מיט אַלע מיינע קרעפטען.

און דער שטורעם לאָזט נישט אָב, און די דונערען ווערען אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. דאָס פריהערדיגע רעדעל אין דער לופט גיט מיר אַ נעהם, און איך דרעה זיך אינוועניג אין איהם מיט נאָך אַנדערע ווילדע בעשעפעני'שען. עס הערט זיך אַ מורמלען עפּיס ווערטער אויף אַ לשון אַ גאַנץ אומבעקאַנטען: „שרלאַי ואמרלאי בוך בזייך בזבזייך מסמסייך פרח פרחייכו! — עס פאַרדרעהט זיך מיר דער קאָפּ, עס מאַכען זיך צו די אויגען, עס בעשלאָגט מיך אַ שוויס. און איך דערפיהל ווי עפּיס אַ האַנד נעהמט מיך אָן דאָ פאַר'ן קאָפּ, דאָ פאַר די פיס, און איך גיעב אַ געשריי פאַלענדיג אַראָב, און אויפעפענדיג די אויגען.

איך פיהל עפּיס קישענס מיר צו־קאָפּענס און ווייס נאָך אַלץ נישט קלאָר, וואו בין איך. איך הער משונה'דיגע ווערטער, ווי יענע, אַ שטייגער, וואָס פריהער, בשעת דרעהענדיג זיך אין רעדעל, און ווער עס רעדט, זעה איך נישט. און אין אַ ווייל אַרום, אַז איך האָב אָנגעהויבען צו זיך קומען, האָט זיך מיר געוויזען אַלץ וואָס ווייטער, ווייטער איינע נאָך די אַנדערע אַ צוקאָשמעטע באָרד, לאַנגע פאות און אַ משונה'דיגע צורה פון אַ מין נפש אַ מאַנספערשוין. דער דאָזיגען מין נפש באַבּרעט זיך אין אַ ווינקעל, גלאָצט מיט די אויגען, מאַכט משונה־ווילדע העויות, טופעט, גלייך ווי ער וואָלט מיט עמיצען זיך געקריעגט און מיט אַ בייזער גערעדט אַזעלכע מיני ווערטער: „איך בין אַייך משביע בשם לוציפעריאל, ובשם פלוטאָניאל, צערבעריאל, פּראָזערפּיניאל, בשם... בשם... און בשם... אַז איהר זאָלט קיין שליטה נישט האָבען אויף ישראל'יק בן ציפה. צוזייעט זיך, צושפּרייט זיך, אין די וויסטע פעלדער, אין די פוסטע וועלדער. דאָרט שטעהט אַ שטיין, אויף דעם שטיין נאָך אַ שטיין, דאָרט שטעהט אַ באַרג, אויף

5 באנד — 4 בויגן

דעם באַרג נאָך אַ באַרג, אויבען זיצט שמענדריג בן נעץ און פאַסעט ווילדע קעץ! האַפט וואו ערגיץ נאָר אַ קאָטער, האַפט וואו ערגיץ נאָר אַ פיפערנאָטער. האַפט פון דער וועלט אַלע פליגען, טאַראַקאַנעס, גרילען, פליי, וואַנצען, און געהט מיט זיי טאַנצען, טאַנצט אין די פוסטע וועלדער, אין די וויסטע פעלדער, טאַנצט, שפּרינגט, קוועלט, און לאָזט צורוה די וועלט"... און אַ אַלטע גוי'ע שטעהט זיך און שעפּטשעט ביחידות, שטיל, אין אַ ווינקעל, שפייט און גניצט אויסשפּאַרענדיג דעם טויל הויך אויף אַ קול.

— פרחא זיקא למריקו, ביך, ביך! — מורמעלט דער מין נפש, בויגט זיך אויף מיר און האַפּט מיר און פאַר'ן שפּיץ נאָז.

— הסיך אַ פּסיך אַ פּסססיך! — ענטפערט איהם אָב די נאָז מיינע, צוגיסט זיך ניסענדיג אויף אַ קול.

— צום געזונד. צום לעבען! — ווינשעוועט מיר צו דער מין נפש מיט פרייד, טוהט זיך אַ לאָז געשווינד צו דער טיר מיט דער פרעהליכער בשורה:

— ציפע, קומט, זעהט, דערזוהן אייערער איז פריש און געזונד.

— וואו בין איך? — פרעג איך שטאַרק פערוואונדערט.

— ביי מיר, מיין זוהן! ביי מיר בין הונדערט און צוואַנציג יאָהר — ענטפערט אָב די מאַמע שטעהענדיג נאָך אין דער טיר און טאַקי אין אַ מינוט אַרום קומט זי צו, פאַלט מיר אויפ'ן האַלדז מיט אַ ביטער געוויין.

— שברירי, ברירי, רירי, רי, — האָט געשעפּטשעט יענער מין נפש, בלאָזט און בלאָזט, ווי ער וואָלט עמיצען דערמיט פערטריבען. דערנאָך ווענדעט ער זיך צו דער מאַמען און זאָגט:

— ציפע! איך פאַרע מיך שוין מיט די לצים אפשר אַ יאָהר דרייסיג — יאָ אַזוי, ציפע, איז טאַקי דער חשבון, באַלד נאָך דער ערשטער בהלה, נישט היינט געדאַכט, בין איך געוואָרען אַ בעל שם. אַ פּאָר יאָהר פאַר דער גרויסער שרפה, פונקט אין דער צייט, וואָס רב טוביה־קלמן רב גדליה־איצעס האָט געפונען אין דער שטאָדט אַ אוצר, פריהער מיט איאָהר לערך, אַז מען האָט אויסגערייניגט דעם טייך און די מקוה — יאָ, ציפע, עס וועט שוין טאַקי זיין אַ יאָהר דרייסיג, אויב נישט מעהר. איז דער צייט האָב איך מיט זיי נענוג זיך געפּאָרעט, די לייט האָבען

פון מיר היינט געחאפט דעם פסק. ניש'קשה! דאס איז געווען זייער ארבייט, זייער מלאכה

— הא־הוך! — האט די אלטע גוי'ע אויף א קול א געניץ געטאן, עפּיס געשפראכען, אויסגעשפּיגען, און ווייטער מיט א געניץ טאקי אויס־געלאזען: טראסצא איח מאטערי!

דער בעל שם שניידט אב פון דעם טיש און די בענקלעך זיבען שטיקלעך האלץ, נעהמט אן זיבען הויפען שטויב פון אונטער דער שוועל, און זיבען זילבערנע מטבעות אין א וואלענע זאך מיינע, וואס די מאמע האט איהם געגעבען, אנרופענדיג זיך צו איהר:

— אט אלצדינג, וואס איך נעהם, דארף איך האבען אויף צו שפּרעכען דערויף ביי דער נאכט פאר דער לבנה אונטער'ן שטארט אויף די שייד־וועגען; דערצו דארף מען נאך צולעגען זיבען האר פון א אלטען הונד'ס א בארד, אזוי ווי עס שטעהט געשריבען. נאר בשעת הדחק, אז ס'איז נישטא קיין הונד, איז מען יוצא מיט א קאץ. די קאץ דיינע, ציפּע, געפינט זיך בודאי אין דער קיך, און איך נעה בלויז א הינצו נעהמען זיבען הויפענס אש פון דעם פּריפּעטשאק, וועל איך שוין אין אין וועג אויסרייסען זיבען האר ביי דער קאץ פונ'ם עק ווידעל.

אזוי האט געזאגט דער בעל שם, און נאך דעם ווי ער האט א קוש געטאן די מזוזה צו־זאגענדיג קומען, אם ירצה השם, מארגען ענדיגען די מלאכה זיינע, האט ער א וואונק געגעבען דער גוי'ע, און זיי יענען ביידע ארויס פון דער שטוב.

— מאמע, וואס טוהט זיך דא אזוינס? — זאג איך מיט גרויס רחמנות אויף דער מאמען, זעהענדיג זי, ווי זי וויינט — וואס וויינסטו, מאמע?

— אוי, ביטער איז מיר, פינסטער איז מיר, זוהניעניו מיינער!

— וואס איז געשעהן?

— אוי, זאל שוין זיך מעהר נישט אומקעהרען דאס, וואס ס'איז געשעהן!

— האב רחמנות, מאמע, און דערצעהל מיר. איך וועל נישט רוהיג זיין, ביז וואן דו וועסט מיך נישט בערוהיגען. וויין נישט און דערצעהל מיר, זיסע טייערע מאמע! לאמיך וויסען.

— ווארט א ביסעל, מיין טרייסט, לאז מיר זיך אויסוויינען.

ס'איז שטיל. די מאמע ליעגט אנשפּארענדיג מיר דעם קאפּ אויפ'ן הארצען, חליפעט שטילערהייד ציטערענדיג מיט'ן גאנצען קערפּער. אין

אַ ווײַלע אַרום הויבט זי אויף דעם פּנים צו מיר, האַלט זיך אײַן און דערצעהלט מיר זיפֿצענדיג אַט וואָס:

— אַז דו ביסט אַרויסגעגאַנגען שפּאַצירען אין פֿעלד, און נישט צוריק געקומען ביז שפּעט אין דער נאַכט, זענען מיר אַלע געגאַנגען אונטער דער שטאָדט און זיך צולאָזט אין אַלע זײַטען דיך אויפֿצוזוכען. מיר האָבען אַזוי לאַנג געזוכט, געזוכט, ביז מען האָט דיך געפֿונען עפּים ווי פֿערשלאָפֿען אונטער אַ בוים, ערגיץ נעבען אַ קאַנאַל. קומענדיג אַהיים האָט מען שוין אַרויסגעזעהן אין דיר, אַז דו ביסט עפּיס צו־ט־אָגען. עס האָט פֿון דיר זיך אָבגעטאָן דער שלאָף און ביסט געווען שטאַרק צוקאָכט. אויף מאָרגען האָסט דו אין מויל נישט גענומען קיין עסען, אַלץ געווען צורודערט, פֿערטראַכט און גערעדט צו זיך אַלײַן עפּים אַזעלכע ווערטער, וואָס איינם צום אַנדערן האָט זיך נישט גע־קלעבט. מיר אַלע אין שטוב האָבען עס נישט געקענט פֿאַרשטעהן, וואָס זאָל עס אַזוינס בעדײַטען? — דערנאָך, ווען איז מיר, האָט עס זיך אַרויס־געוויזען. הלואַי רבונו של עולם, מען זאָל מעהר דערפֿון נישט וויסען נישט מיר, נישט כּל ישראל!

— ניין, — האָט די מאַמע געזאָגט מיט טרערען, אָבשטעלענדיג זיך אין מיטען שמועס — ניין, איך קען מעהר נישט ריידען, איטליכעס וואָרט שטעכט מיך ווי אַ שפּילקע. איך בעט דיך, מײַן קינד, לאָז מיך צורוה, און דיר טאַקי איז אויך צײַט צו רוהען. נאָכ'ן שלאָף וועט דיר גרינגער ווערען. שלאָף, מײַן זוהן, שלאָף, דער שלאָף איז זעהר גוט פֿאַר דיר, ישראל! — — — —

— נור מיט דעם בעדינג, מאַמע, אַז דו זאָלסט מיר צו־זאָגען מאָרגען ווײַטער צו דערצעהלען.

— זאָל זײַן ווי דו זאָגסט — האָט געזאָגט די מאַמע, — שלאָף, שלאָף, מײַן קינד, שלאָף, ישראל!..

דאס זעקסטע קאפיטעל

וָואס דִי מַאמֶע דֶערְהֶערְט נִישְׁט, דֶערְקְלֶערְט עֶס דֶער מְשָׁרֵת.

אויף מאָרגען געהט אַריין די מאַמע צו מיר פרעגען, וואָס איך מאַך, און אַז איך האָב זי שטאַרק געבעטען, זי זאָל האַלטען וואָרט און דערצעהלען, האָט זי, ווישענדיג מיט'ן פאַרטוך די אויגען, מיט אַ ביטער זיפץ געזאָגט:

— דערצעהלען אַקוראַט ווי עס איז, איז אונמעגליך. זעהר משונה זענען געווען דיינע געגנ און דיין רעדען. יענעם טאָג, נישט היינט גע-דאַכט, האָסטו גערעדט פאַר פייער און פאַר וואַסער, איבער חיות, איבער בהמות, און איבער מענשען, להבדיל, און ס'האָט דיך געריסען פאַר גרויס רחמנות אויף עפּים אַ בידנע-אַ וויסטע קליאַטשע, נעבעך, וואָס איז קראַנק, צובראָכען און זעהר אומגליקליך. הלואַי דיינע ווערטער זאָלען זיך צוגעהן, ווי אַ רויך, איבער פוסטע וועלדער, וויסטע פעלדער! און אין שטאָדט איז דערווייל וועגען דיר אַרויס אַ קלאַנג, אַז דו ביסט... הלואַי, רבונו של עולם, משוגע זאָלען זיי ווערען, די שונאים, וואָס ווינשען בייז מיר און כל ישראל! עפּים ווי אַ קדחת האָט עס מיט דיר געוואָרפען עטליכע טעג און ביזט געלעגען שטאַרק פערדולט. געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען, וואָס היינט האָסטו זיך אויפגעחאַפּט פרישער. אוי, געזונד זאָלסטו מיר זיין!

— ציפּע! — זאָגט דער בעל-שם, וואָס ער מיט דער גוי'ע זענען אַריין צו מיר אין צימער אויף די שפּיץ פינגער, כדי נישט צו בעאומ-רוהיגען פלוצלינג דעם קראַנקען, שטעהענדיג אַ ווייל שטיל הינטער דער מאַמען בשעת זי רעדט, — נישט ער האָט עס גערעדט, דאָס זענען „זייערע" ווערטער, דער רוח האָט דאָס אויס איהם גערעדט.

— פראַוודאַ! — האָט זיך אַריינגעמישט די אַלטע גויע, וואָס האָט פֿערשטאַנען אַ ביסעל יודיש — עטאָ איחניע דילא. טראסצא איח מאַטערי!

אַלע שפּייען אוים דריי מאָל.

אין מיטען דרינען קומט אַריין בריינדיל די זאָגערין, וואָס די מאַמע האָט זי געשיקט אויף דעם היילינגען אָרט רייסען קברים און מעסטען פֿעלד. אַריינקומענדיג קושט זי דריי מאָל די מזוזה, און לויפֿט גיך צו דער מאַמען פֿערוויינט, פֿערחליפעט מיט טרעהרען, זאָגענדיג איהר מיט אַ ניגון פֿון די קינות:

— איך האָב געבעטען די באָבע יענטען, די מוהמע זעלדען, אַלען אַ ליכטיגען גן עדן האָבען, זיי זענען געווען כשר'ע יודענעס. דעם טאַטען, דעם זיידען רב שעפסלען און די גאַנצע משפחה. איך האָב אויך געבעטען די אַלטע רבי'צען, די צדקנית, איהר זכות זאָל אונז ביישטעהן, זיי זאָלען זיך מיהען. דער וואָס לעבט אייביג וועט דערהערען זייער תפלה, ער איז דאָך אַ טאַטע, רחום, צדיק. ישראליק וועט, אם ירצה השם, זיין געזונד... מען האָט איהם בעדאַרפֿט פריווען אויסקויקלען נאָך אַ מאָל מיט אייער און אויסגיסען פֿון וואַקס. דאָס איז איהם געקומען פֿון אַ דערשרעקעניש. פֿאַר אַ יאָהרען האָט עס זיך גע־מאַכט אַזוי דאָס אייגענע טאַקי מיט דעם בראָדער מלמד'ס זוהן. קרוינע האָט איהם באַלד גוט אויסגעקויקעלט מיט אייער און ווי מיט דער האַנד צוגענומען. וואָס מאַכט ער איצט, ציפּע?

— נישקשה! — זאָגט דער בעל־שם, — אָהן סכנות. ס'איז איהם געקומען פֿון אַ דערשרעקעניש איז דאָס איהם געקומען, זאָגסטו בריינדיל. אַ טעות! אין די זאַכען בין איך אַ מבין. דאָס איז געווען זייער אַרבייט, בריינדיל, זייער מלאכה, איהר מעגט פֿרעגען די ערל'טע, זי איז מבין כל־דבור. מיר האָבען שוין עפּים אויך איבערגעהאַט עסקים אין אונזער לעבען.

— פראַוודאַ, בריינדליא — האָט די אלטע גוי'ע געזאָגט און צו־געשאָקעלט מיט דעם קאָפּ. שטשאָ פראַוודאַ, טאָ פראַוודאַ. עטאָ איחניע דילא. טראַסצי איח מאַטערי!

— איך ווייס אָסור נישט — וואונדערט זיך די מאַמע און רעדט אין דער וועלט אַריין — פֿון וואַנען קומט צו איהם אַ זעלכע ווילדע

נעדאַנקען ? נישט אַנדערש טאַקי, קלער איך, אַז דאָס איז פֿון זיינע ביכלעך, וואָס ער האָט אַריינגעלעגט אין זיי דעם גאַנצען קאָפּ זיינעם. נישט איינמאל האָב איך איהם געזאָגט: ישראַליק, צו אַלע רוחות יענע ביכלעך, אַ שיינע ריינע כּפּרה דער גאַנצער עקזאַמענט און פֿערשלאָג דיר נישט דעם קאָפּ מיט אַזעלכע נאַרישע ביכלעך, מיט אַזעלכע משוגע׳נע מעשיות! אַ קאַטאָוועס, אַ לאַנגע צייט כּסדר הויך אויף אַ קול אַריינ׳חזר׳ן אַ מעשה עפּיס מיט אַ גבור, וואָס ער האָט אויסגעראַמט זעקס און דרייסיג שטאַלען פֿון פֿערד, אַ מעשה פֿון אַ סאָלאָוויי אַ ראַז־בויניק, אויך מיט אַ בעריהמטען ריצער, וואָס פֿלעגט אויסטרינקען אַ ירדן מיט בראַנפֿען און אויכרייסען גרויסע דעמבענע בוימער אַזוי גרינג ווי אַ האָר; מעשיות פֿון אַ מכשף קאשציי, און עפּיס פֿון אַ באָבע יאהא, וואָס האָבען געקעהרט די וועלט און וואָס זייערע פֿערד האָבען גערעדט ווי מענשען; מעשיות פֿון אַ שטיפֿמאַמע, וואָס האָט איהר שטיפֿ־זוהן פֿאַרשטעלט אין אַ צאַפּ. און אַזעלכע מעשיות פֿון דראַקעס, גע־שלעג, מלחמות, מכּות, צרות ופּורעניות, און איך ווייס נאָך וואָס. וואָס דען? גוטס קען פֿון דעם אַרויסקומען?

— ס׳טייטש, מאַמע־לעב! — האָב איך געזאָגט, אין אונזערע ספרים שטעהען דען נישט געשריבען אַ זעלכע מעשיות? וועניג האָסטו מיר אַליין דערצעהלט, און וועניג האָב איך מיר פֿון אַנדערע אָנגעהערט דערצעהלענדיג אויך אַזעלכע מעשיות און נאָך מעשיות פֿון וואָווקאַלאַקעס און פֿון גלגולים? און מתים וואָס געהען אַרום אויפֿ׳ן עולם התהו, און מעשיות מיט רוחות, קליפּות, מיט קליינע קינדער, מיט חתנים, כּלות, וואָס זענען אַריינגעפֿאַלען צו די בת־רצנים. וויפֿיעל געבראָטענע היהנער האָבען יודען ביי אונז שוין געהערט קרעהען, פֿאַר זיך אויף דעם פּאַ־לומעשאַק? — וויפֿיעל קעלבלעך, וויפֿיעל קיה, וויפֿיעל אָקסען, ביקעס, פֿערד און אייזלען האָבען פֿון דער העלער הויט זיך צעוויינט און גע־בעטען תיקון: וויפֿיעל אַזעלכע האָבען שוין די בעלי שמות מתקן געוועזען און זיי געבראַכט צו קבר ישראל? — „מי מנה עפר יעקב"

— וואָס איז דאָס פֿאַר אַ ווערטער? — האָט די מאַמע מיט שרעק זיך אָנגערופֿען און געמיינט, איך רעד ווידער פֿון דעם וועג. האַ, וואָס הייסט דאָס אַזוינס „מנה"?

— הונדערט מיט צוואַנציג יאָהר זאָלסטו מיר לעבען, ציפּעלע,— האַפּט זיך אונטער ברײַנדיל מיט אַ זיס שמייכעלע פֿאַר תענוג, וואָס זי

קען אצינדר ארויסוויזען, אז זי איז א וואויל־קענעוודיגע. — נישקשה, נשמה מיינע, דאָס טייטש: „מנה״, ווער קען איבערצעהלען, „עפר״ די ערד, דאָס מיינט מען די קברים, „יעקב״ וואָס מען האָט אָנגעמאַכט ביי יעקב, דאָס מיינט מען די יודען, וואָס הייסען יעקב. דאָס איז דאָך א פסוק אין „צאינה וראינה״ און דער רבנו בחיי זאָגט...

— וואָס ער זאָגט מכּח גלגולים, — האָט דער בעל־שם זיך אריינ־געמישט אין שמועס,—שווער איך ביי באָרד און פאות, אז מיר אליין האָט זיך שוין געטראָפען אין מיין לעבען א סך גלגולים ארויסצוטרייבן, איך האָב זיי אליין געהערט שרייענדיג, איך זאָל אזוי הערען שופר של משיח!

— ס׳טייטש גלגול! ס׳טייטש גלגול! — האָט ברײנדיל געזאָגט מיט א פערפרומט פּנים׳ל. — ס׳טייטש, דאָס שטעהט דאָך אין דער תורה. דאָס איז זעהר געוועהנטליך, וואָס דאַרפט איהר מעהר, אָט האָט איהר אייך קאַבצאַנסקער גלגול! די גאַנצע וועלט האָט אין זיין צייט מיט דעם גלגול געקלונגען. שאַ, ברוך מזכיר נשכחות! ביי אונז האָט דען זיך נישט געטראָפען א מעשה מיט א שוואַרצען קאָטער? דאָס איז געווען א דריי יאָהר נאָך מיין חתונה מיט דעם צווייטען מאַן, עליו השלום, פונקט אין דער צייט, ווען איך בין פערגאַנגען אין טראָגען מיט מיין חאַצקעלען, זאָל געזונד זיין. איך געדענק דאָס ווי היינט. אז מען האָט דענסטמאָל גצלאָזט אויסרופען אין אלע שוהלען, דער עולם זאָל געהן זעהן, ווי מען טרייבט דעם גלגול, און מעוברת׳ע טהאָרען נישט געהן קוקען...

—דו הערסט, מאַמע־לעבּ?—האָב איך צו איהר זיך אָנגערופען,— דו הערסט, וואָס דער בעל־שם און ברײנדיל זאָגען?

— עט, כ׳לעבען, ישראליק! — ענטפערט זי עפּיס אָהן לשון, — אונזערע, להבדיל, זענען עפיס אנדערס. עט, וואוהין דו פערקריכסט! עט, עט, ווי קען מען אזעלכעס פערגלייכען? יענץ איז אין דער טומאה און דאָס איז אין דער קדושה, להבדיל.

—אמת, ציפּע, ווי איך טראָג באָרד און פאות—האָט דער בעל־שם צוגעבאַסעוועט דער מאַמען. — א גוטער תּירוץ, כ׳לעבען, ציפּע! אזוי איז טאַקי דער אמת, בנאמנות!

—נו, א שטשאָ ווי קאַזשעטע?—האָב איך א זאָג געטאָן צו דער

אַלטער גוי'ע, אַרויסזעהענדיג, אַז עס איז אומזיסטע רעד, מען וועט מיך נישט הערען.

— ווין מאַיע פראַווא, — האָט זי געענטפערט און געשאָקעלט מיט דעם קאָפּ. עטאָ איחניע דילע, טראַסצי איח מאַטערי!

* * *

עס מאַכט זיך אַ מאָל, אַ מענשען חלומ'ט זיך עפּיס, און אַז ער שטעהט אויף, איז פון דעם חלום קיין זכר נישט געבליבען. שפּעטער אָבער, אַז ס'גיט איהם אַ קלאַפּ אין מח עפּיס ווי אַ אָבקלאַנג פון דעם חלום, לאָזט עס איהם נישט רוהען, ביז וואַנען ער דערמאָנט זיך נישט אָן איהם אינגאַנצען. און דאָס אייגענע האָט זיך געטראָפען מיט מיר אויך.

די עטליכע ווערטער, וואָס די מאַמע האָט מיר דערצעהלט אויפ'ן וואונק, האָבען מיר געפּיקט אין קאָפּ, איך זאָל מיך דערגעהן די איבע־ריגע זאַכען, וואָס האָבען עפּיס געשוועבט פאַר מיר מטושטש, נישט לאָזענדיג אָנצוחאַפּען זיך אין מח. אין אַ צייט אַרום איז מיר אַלצדינג קלאָר געוואָרען.

אין דער מאַמעס קלייט האָט געדינט אַ משרת נאָך פון בחור־ווייז אָן, אַצינד שוין אַ בעטאָגטער איד מיט אַ באָרד, אַ איד מיט אַלע געננ, און אַ משרת מיט אַלע פּאָסטעמקעס. געהייסען האָט ער סנדר'ל שלנו, אונזער סענדעריל. דעם סנדר'ן האָט דאָס שטאַרק געאַרט, וואָס איך בין אַראָב פון וועג, אָבגעבענדיג זיך מיט נאַרישע זאַכען. און מיין גאַנצע אויפפיהרונג איז נישט לכבוד פאַר אַזאַ געהויבענע משפחה, לויטער יחוס, ווי מיינע, און וואָס נאָך? ער האָט אין דערינען געזעהן אויך אַ פחיתת הכבוד טאַקי פאַר זיך אַליין, ווי דער שטייגער איז פון משרתים, וואָס נעהמען זיך איבער מיט דעם כבוד פון זייערע בעלי בתים, און ביי איטליכער געלעגענהייט האָט ער זיך געוואָלט מיך אַ שטאָך צו טאָן, נאָר דאָך מיט אַ מאָס. דאָסמאָל האָט איהם די מעשה מיט מיר אַ שרעק ווי אויפגעבראַכט אויף מיך.

—ס'טייטש, — האָט ער געזאָגט: — ער זאָל אונז אַזוי פערשוואַר־צען דעם פּנים!

איינמאָל אַז מיר האָבען זיך צווערטעלט און ער האָט געוואָלט

בעוויזען מיר, ווי ווייט די אַפּיקורסות האָט מיך פֿערפֿיהרט, איז ער שוין אַרוים מיט דער גאַנצער שפּראַכע, געשטראָפֿט, דערצעהלענדיג מיר די מעשים מיינע מיט אַזעלכע ווערטער:

— אַרייננעהענדיג איינמאָל אויף דעם הויף, איז דיר אָקעגען געקומען אונזער הייכער גאַלאַנסקער האָהן. ? וואַשע בלאַגאָראָדיע! — זאָגסט דו צו איהם און נעהמסט אַראָב דאָס היטעל, — איהר זייט אַ גוואַרדייעץ, טראָגט שפּאָרען און שענע פֿעדערען, די וועלט האַלט אייך פֿאַר אַ געבילדעטען, פֿאַר זעהר אַ פֿאַרשטענדיגען; נאָר זייט מיר מוחל, וואָס איך וועל אייך זאָגען, אייער אויפפיהרונג איז, כ׳לעבען, עפּיס נישט אַזוי שען. זינט איהר וואוינט ביי אונז, הערט מען נישט מעהר, ווי איהר שרייעט, פּילדערט און שלאָגט זיך, דאָס — מיט דעם, דאָס — מיט יענעם, אַלץ פֿאַר ווייבער, פֿאַר נאַרישע זאַכען. קאָרג ליבעס פיהרט איהר אַלע טאָג, ווילט איהר נאָך ביי דעם אַנדערען זיין איינציגע אויך צונעהמען. וואָס, אַ שטייגער, האָט איהר געהאַט ערשט צו יענעם שלימזלניק? פֿאַר וואָס זייט איהר געגאַנגען מיט איהם אויף אַ דועל און האָט איהם פֿערוואונדעט? אָט אויף-דערויף האָט איהר שפּאָרען, איינער דעם אַנדערען איין אויג זיך ארויסצונעהמען? און דאָס הייסט נאָך ביי אייך כבוד, האָנער! ביי דעם געמיינעם עולם הייסט עס פשוט רציחה, אַ רחמנות, כ׳לעבען, אויף אייער ווייב. זי, נעבעך, פּלאָגט זיך, פיהרט זיך דאָרט אַרום מיט אייערע קינדער. איהר ווילט צו זיי אַפילו קיין שמעק נישט טאָן, לויפט גאַנצע טעג נאָך אַנדערע און האָט אין זינען נאַרישקייטען. הער ג אַ נ ז, הער א י נ ד י ק געפעלען מיר, כ׳לעבען, בעסער. די וועלט האַלט זיי פֿאַר נאַראָנים, פֿאַר פּראָסטאַקעס, זיי פיהרען זיך אָבער אויף גאַנץ אָרענטליך, זענען געטרייע טאַטעס און מפרנס ווייב און קינדער, ווי גאָט האָט געבאָטען. אין פֿערגלייך מיט זיי, טויגט איהר, כ׳לעבען, וואַשע בלאַגאָראָדיע, טאַקי אויף כפּרות.

— אַוועקגעהענדיג פֿון דעם האָהן, דערזעהסטו אונזער קוה מיט דעם קעלביל נעבען צעבער פֿאַלאָווע. דו האָסט מיט זיי זיך געווידעט זעהר שען. אַ, מאַדאַם קוה! — זאָגסט דו, — ווי געהט עס? וואָס מאַכט אייער ווערטהער געמאַהל, הער ביק? אייער אַנצוג, מאַדאַם, געפעלט מיר זעהר, ער איז אי שטאַרק, אי שען. דער עק, וואָס שלעפט זיך אייך הינטען נאָך, איז היינט די נייעסטע, די לעצטע מאָדע, ער פּאַסט זעהר די דאַמען... גאַנץ שען, כ׳לעבען, אייער מאַן האָט פֿון אייך

בעקומען הערנער! אָ, זעהר אַ שענע מתּנה, כ'לעבען. עס מוז איהם שטאַרק הנאה טאָן... למאַי איז ער תּמיד אַזוי בעשעפטיגט? מען מיז מיט אַ ווייב אַמאָל אַרויסגעהן שפּאַצירען און אינאיינעם מאַכען וויזיטען. וואָס דען זאָל אַ דאַמע טאָן?... איהר האַלט, אַ פּנים, מיט יענע, מאַדאַם קוה, אַז נקבות זענען נישט בעשאַפען געוואָרען צו ערנסטע אַרבייט, ווי די מענער. וואָס פאַר אַ פּנים האָט עס, אַ שטייגער, אַז אַ שיקסע טרייבט זיך? יאָ, האָט איהר שוין בעקאַנטשאַפט געמאַכט מיט אונזער האָלענדערקע? אַך, זעהר אַ שענע, אַ דיקע דאַמע! אויסלאַנד איז טאַקי גאָר עפּיס אַנדערש! הער ביק איז, דאַכט זיך, מיט איהר אַ גאָהענטער שמעלקע! — געניסען זי אַביסעל קאָנפעטור, — האָסט־דו איהר געוויזען אויף דעם צעבער, — געניסען זי, מאַדאַם, און גיט אייך אייער פריילין! שעהמט זיך נישט, פריילין קעלבּיל. זעהר גלייך, מאַדאַם קוה, וואָס איהר האַלט אייער פריילין תּמיד נעבען אייך. וואָס קומט אַרויס פון די דאָזיגע, וואָס מען גיט אָב ערגיץ אויף דער האָדיוולע? אַ געגאַרטע זאַך, כ'לעבען! רעדט מען שוין בעסער אייער פריילין שידוכים! שעהמט זיך נישט, פריילין, נישקשה, דאָס איז אַ בע־קאַנטע זאַך. קעלבּעלע איז אַ גוטע, אַ כּשר'ה ווי די מאַמע. איך זאָג אייך, חלילה, נישט קיין קאָמפּלימענט, טאַקי נאָר דעם ריינעם אמת...

גראָד דענסטמאָל, בעדאַרף זיך מאַכען, קומט צו אונז מיט אַ וויזיט הער צעמפּעל מיט דער פרוי און מיט די טעכטער. האַפּסטו, נישט היינט געדאַכט, דעם צעבער, טראָגסט איהם נעשווינד אין זאַל אַריין, שטעלסט איהם אַנידער פאַר די געסט און מאַכסט צו זיי אויף קיהיש צו עסען פּאַלאָווע. שוין צייט, כ'לעבען, זאָגסט דו, די קיה אויסצומעלקען און זיי צו פערטרייבען. ביז וואַנען איז דער שיעור אַזוי זיך אַרומצושלעפען? ביי אונז אין דעם בעל־הבתישקייט געהט עס עפּיס צו גאָר אָהן אַ טאַלק!... דו קענסט דאָך דיר משער זיין, ווי אַלע זענען געליבען געפּלעווט און ווי איטליכען איז געוועזן אויף דעם האַרצען. מען האָט דיך געשווינד אַרויסגע'פּטר'ט. פּלוצלים הערט מען אַ געשריי, מען לויפט אַרויס און מען זעהט — פינסטער איז געוואָרען איטליכען אין די אויגען! אין שטוב שטעהט רב איציק וואָלף, אונזער פיינע־בריה, אַ קאַטאָוועס אַ גבאַי, וואָס אַלצדינג אין דער שטאָדט איז אין זיינע הענט און מען גלויבט איהם אויף נאמנות! דו שטעהסט אַקעגען איהם און שרייעסט, נישט היינט געדאַכט, מיט אַזעלכע

זוערטער: משטיינס-געזאָגט, ווי אונזער קהל פיהרט אינגאַנצען! אַבי מען בעקומט שוין דעם באָק, דעם קהל׳שען צאַפּ, לאָזט מען איהם אָב און קיינער קוקט זיך אויף איהם מעהר נישט אַרום. וואָס טהוט אָבער אַזאַ צאַפּ? ער געהט מייסטענס אין קלויז, דאָרט איז זיין מקום מנוחה, ער לעקט, זייט מיר מוחל, די ווענט, באַברעט זיך אין שמות, שפּרינגט אויף אין גערטנער מיט דער גאַנצער חברה ציגען, חאַפּט זיך שטילערהייד אַריין צו איטליכען אין שטוב; קוים קעהרט מען אַוועק די אויגען, שטעקט ער אַריין די מאָרדע אין אַ מולטער, אין אַ קעסטעל, אָדער אין אַ פושקע און מאַכט אַשאָדען. נעהם-זשע, קהל, אָן דיין צאַפּ פאַר דעם בערדיל און מאַך אַזוי, אַז ער זאָל מעהר נישט שפּרינגען אין די גערטנער, מעהר נישט חאַפּען פון מולטער, ניין! דאָס טוהט נישט קיינער, איטליכער האָט מורא צו איהם אפילו זיך צוצוריהרען. מאַכט זיך אַ מאָל שטעהן איין עדה יודען און שמועסען פון תוך-זאַכען, דער-זעהען זיי פון דער ווייטענס אָט דעם קהל׳שען צאַפּ, הויבט די הויט אויף זיי אָן צו ציטערן און צולויפען זיך אין אַלע זייטען.

— חרפּות, בזיונות האָסט דו אונז אָנגעטאָן מיט דיינע מעשים, אַ זעלכע שענע לייט, כשר׳ע מענשען האָסט דו געמאַכט פאַר בהמות! אַי-אַי-אַי! — לאָזט אויס סענדערל, אָנהאַפּענדיג זיך פאַר׳ן קאָפּ. — עס זאָל זיך עפּענען אַ גרוב, וואָלטען מיר לעבעדיגערהייד אין איהר אַריין...

דאס זיעבעטע קאפיטעל.

ישראליק וויל נאך אלץ ווערען א מענש.

פאר דריי עבירות בין איך געוועזען שטארק פעררופען אין שטעדטיל: דערפאר וואס איך בין א בחור העכער פון צוואנציג יאהר און גאך נישט קיין בעווייבטער; דערפאר וואס איך האב פערבויגען דאס לערנען, אוועקווארפענדיג אינגאנצען די גמרא, און דערפאר וואס איך בין אריינגעטאן מיט'ן גאנצען קאפ אין די ביכלעך. די אידען אין מיין שטעדטיל האבען מיך געהאלטען פאר א אפיקורס, געקוקט אויף מיך קרום, מיך אויסגעווייכט. נישט געוואלט שטעהן אין מיינע ד' אמות.

געגוג וועה איז דאך דעם עלענדען אין דער פרעמד, נעבעך, נאר און חינד איז נאך פיעל מאל מעהר יענעם, וואס איז עלענד ביי זיך אין דער היים. דארטען, אין דער פרעמד, קען דער עלענדער קיינעם נישט, און קיינער קען איהם נישט. אודאי איז דאס א הארצוועהטאג, אבער קיין בזיון שטעקט דאך נישט דערינען. ביי זיך אין דער היים, צווישען אייגענע, צו זיין פרעמד—אט דאס איז אזא לאגע, וואס דערינען ליעגט אי הארצוועהטאג, מיט בזיון אינאיינעם. דאס ביטערע געמיטה פון אזעלכען, נעבעך, קען פיהלען יענער נאר, וואס צווישען די פערבעטענע אויף א נ׳אסיפה, אדער אויף א קערמעשיל, א שטייגער, לאזט מען איהם זיצען אליין, קיינער קוקט זיך אויף איהם, בכיון צו נישט בכיון, נישט ארום. עפיס טאקי נאר ווי א רואה ואינו נראה איז ער, ער איטליכען זעהט, און איהם,—קיינער נישט. זאגט ער עפיס א ווארט, הערט מען נישט, וואס ער זאגט, און זיינע ווערטער קומען צוריק איהם טאקי אין די אויערען אריין. ענטפערט איהם יא א מאל איינער מיט

אַ האַלבען מויל, אַזוי אונטערן נאָז, זעהט דאָס אויס, ווי ער שענקט איהם אַ וואָרט, טראָסטענדיג דערביי ביי זיך: נאַ און געה דיר צו אַלדי רוחות!

ווען איך זאָל ווי פריהער געווען זיצען טאָג ווי נאַכט פערשפאַרט ביי מיר אין צימער איבער מיינע ביכער, וואָלט איך אפשר די לאַגע מיינע, צו זיין פונ'ם עולם פערהאַסט, נישט אַזוי שטאַרק געפיהלט. אַצונד אָבער, אַז צוליעב דער שלאַפקייט מיינער, נישט־דאָ־געדאַכט, בין איך געצוואונגען געווען ווייניגער צו לערנען און אַ מאָל טאַקי אויף אַ צייט אינגאַנצען אַוועקלעגען דאָס לערנען, אָט דענסטמאָל פלעג איך עס גוט פיהלען, ווי פינסטער און ביטער מיר איז, פון אייגענע און פון פרעמדע אָבגעריסען צו זיין, נישט אַהין, נישט אַהער.

די מאַמע מיינע האָט זיך שטאַרק געערגערט, וואָס מיט מיין אויפ־פיהרונג און מיט'ן גאַנצען בענעהמען זיך כיינעם בין איך אַוועק אין אַ זייט פון אַלע אידען אין שטעדטיל. דאָך האָט זי זיך געהיט נישט צו זאָגען מיר אַ קרום וואָרט, כדי דערמיט נישט צו קרענקען דעם בן־יחיד איהרען, און דערפאַר איז די ליעבשאַפט מיינע צו איהר פאַרגרע־סערט געוואָרען נאָך מעהר, און ווען מיר איז נישט גוט געווען אויפ'ן האַרצען, פלעגט עס מיך ציהען, ציהען, אויסגיסען פאַר איהר מיין ביטער געמיטה.

— אוי, מאַמע, נישט גוט! — קלאָג איך מיך פאַר איהר אַ מאָל, אין אַ שווערער מינוט — נישט גוט אַ מענשען צו זיין אַליין!

די מאַמע מיינע טוהט זיך אַ חאַפּ, דערהערענדיג עס, מאַכענדיג צו מיר מיט אַ שיינענדיג פנים פאַר פרייד:

— האָסט מיך מחיה געווען, זוהנעניו! ערשט טאַקי האָט מען דערפון גערעדט. מען זאָל געווען דערמאָנען משיח'ן, וואָלט ער געקומען איך זעה דערינען בעשיינפערליך דעם בעסטען סימן, אַז דאָס, וואָס איך האָב דיר אַצינד צו זאָגען, איז פון דעם אויבערשטען טאַקי. איך בין זיכער, אַז היינט וועסטו מיך שוין גערן אויסהערען; דאָס מזל דיינס זאָל דיר פון היינט אָן—אוי הלואי רבונו של עולם—אָנהויבען צו שיינען אַזוי ווי דער ליכטיגער מאָרגענשטערען. הערך־זשע, מיין זוהן! היינט האָט מען מיר פאָרגעלעגט אַ שידוך פאַר דיר, אָבער גאָר אַ טייערען. אַ כלה— אַ גאָלד! אַ שענע, אַ רייכע, אויך...

— גענוג ! גענוג ! — בעט איך דער מאַמען . זי אָבער הערט נישט און שיט מיט שבחים טאַקי אַלץ ווייטער.

— איך געלט אַ סך, מתנות, צירונג, גאָלד און זילבער, בריליאַנטען, אַ שענע גאַרדעראָבע, קעסט, אַלצדינג כּדרך הנגידים ! ...

— אַלצדינג כּדרך היהודים, ווי בּיי אידען טאַקי ! — שריי איך אויס אַריינפאַלענדיג איהר אין די רעד — אַלטע מעשיות ! אָנהויבּען הויבט זיך עס אָן כּדרך הנגידים און דער אויסלאָז איז ווי געוועהנטליך, כּדרך הקבּצנים : קינדער אַ זעציל, דלות, אַ בּיטער לעבען, מלמדות, בּטלנות, מעקלעריי, אַ געבויגענע רוקען, אַ בּוקען זיך, אַ קניען, אַ זאָגען מודים, אַ פאַלען תּחנון, אַ לויבּעניש, עלינו לשבּח, טפּוי ! לשבּח, לשבּח, לשבּח און לשבּח ...

— גענוג, לאָז שוין זיין גענוג ! — מאַכט די מאַמע, אָבּשפּרינגענדיג צוריק אַ דערשראָקענע — עפּיס אַ מבול פון ווערטער, בּעהיט זאָל מען ווערען. שאַ, שאַ, איך וועל שוין מעהר נישט רעדען. ווען דו זאָלסט נישט געווען אָנהויבּען, וואָלט איך קיין וואָרט נישט געזאָגט, דו מיט דיין מויל אַליין האָסט אָקאָרשט געזאָגט, ווי אין פּסוק שטעהט : נישט גוט צו זיין אַ מענשען אַליין. דאָס טייטש : נישט גוט אַ מענשען צו זיין אָהן אַ ווייב .

— ע־ע, מאַמע ! דאָס האָבּ איך גאָר געזאָגט אַ געגען דעם, וואָס איך געפין מיך דאָ איינער אַליין דערווייטערט פון אַלע מענשען .

— דו, ישראָליק, דו אַליין האָסט זיך דערווייטערט פון לייטען, דו געהסט דאָך אין זייער וועג נישט. אויבּ דו ווילסט, קענסט־דו דאָך די זאַך פערריכטען .

— אפשר אַ בּעל תּשובה ווערען ראַטסט־דו מיר, מאַמע. צוריק אַ בּטלן זיין מיט די אַלע פּאַסטעמקעס פון די בּטלנים אונזעריגע ? טאָן אַזוינס, וואָס אַ געגען דעם פערשטאַנד און דעם ווילען מיינעם און זיין כּל ימי אַ שוטה, כּדי שוטים זאָלען פון מיר צופרידען זיין — ניין, מאַמע ! דערמיט וועל איך מיר נאָר ערגער מאַכען : אַ מענש, וואָס טהוט קאַפויר זיין פערשטאַנד, קאַפויר זיין ווילען — דער איז אַ גאָרנישט, ערגער פון אַ נבלה. דאָס איז נישט אויף אידען אַליין, נאָר בּכלל אויף אַלע מענשען געזאָגט געוואָרען.

די מאַמע שווייגט, קוקט אויף מיך פערזאָרגט, שאָקלענדיג מיט׳ן

קאָפּ, און זיפצט. מיר איז שטאַרק אָנגעזאָלצען אויפ'ן האַרצען און איך קלאָג מיך פאַר איהר פאַר גרויס צער:

— וועה מיר, מאַמע, וואָס דו האָסט מיך גאָר געבוירען, אַנ'אוּמגליקליכער, אַ פערהאַסטער זיין ביי אַ וועלט מענשען! ביטער איז מיר פון אייגענע, פון אידישע קינדער, און ביטער איז מיר פון „יענע", פון די נישט־אייגענע. די האַסען מיך דערפאַר, וואָס איך בין נישט אַזאַ יוד, ווי זיי ווילען, און ביי יענע בין איך ווי אַלע יודען אויף צרות אַ יוד. — פאַר דער דאָזיגער זינד, וואָס איך מיט מיינע עלטערן זענען מיט איהר אויף דער וועלט געקומען, וואָס מיר האָבען זי בירושה פון אברהם אָבינו אָן, ווערען מיר בעשטראָפט מיט גרויסע צרות, מיט אונטערדריקונגען, גזרות רעות, יסורים, לייד, און כל המיני פורעניות. אַ געגען אַזאַ אומגליק האַלט איך עס פאַר דער גרעסטער שולד, מאָן אַלע מיטעל, וואָס נאָר מעגליך. אַ מענש, וואָס מען נעהמט איהם אַרויס פון כלל מענשען; וואָס מען דערנידעריגט דעם מענשליכען ווערטה, גאָטס מתנה אין איהם; וואָס מען פאַקט איהם אַריין אין אַ ענג אָרט ווי אַ פויגעלע אין שטייג, נישט צוריהרען זיך פון דאַנען אַהין, און ביי איהם איז עס—עט, גאָרנישט,—אָט אַזעלכען וואָלט פיעל גלייכער געווען, ער זאָל גאָר נישט געבוירען ווערען אויף דער וועלט. איך בין אַ מענש, מאַמע! איך לעב און וויל לעבען, עס גלוסט זיך מיר אַרויסגעהן פון דער ענגשאַפט און לעבען מיט לייטען גלייך אין גאָטס גרויסער וועלט. טאָן וואָס נאָר מעגליך איז, אַז דאָס יודישקייט זאָל מיר ניט שאַדען, און די לאַגע מיינע צו פערבעסערן.

— אוי, וואָס רעדסטו, מיין זוהן! — טהוט די מאַמע אַ געשריי, בלייך ווערענדיג ווי די וואַנד, נאָר צום חלש'ען.

— בערוהיג זיך, מאַמע! — נעהם איך זי איין מיט גוטע רייד— ישראל דיין זוהן איז ישראל, און ישראליק וועט ער פערבלייבען אויף אייביג. פערבעסערן די לאַגע מיינע מיין איך דורך בילדונג. דורך דעם וואָס איך וועל ענדיגען דעם אוניווערזיטעט, וועל איך בעקומען בעזונדערע זכיות, צווישען זיי אויך דעם זכות, אַרויס פון דער ענגשאַפט, פון דעם תחום און פראַנק און פריי זיך בעוועגען אויף דער גאַנצער וועלט.

— נו, מילא, ווילסט, אַ פנים, זוהן מיינער, צו דיינע מעשיות, טאָג ווי נאַכט שוויצען איבער דיינע ביכער! — זאָגט די מאַמע זאָרגענדיג.

ויך פֿאַר'ן געזונד פֿון מיין גוף און פֿאַר די רוהיגקייט פֿון מיין נשמה — אוי, דיינע ביכער, דיינע ביכער! נאָר אויף לייד און אויף צרות זענען זיי אונז. ישראל! אַ פּראָסטע יודענע בין איך און איך פֿערשטעה כּלל נישט, וואָס איז דיר אַזוינס די דאָזיגע וועלט, פֿון וועלכער דו רעדסט אַזוי אָפֿט, און צו וועלכער עס ציהט דיך אַזוי שטאַרק? זיין לע'ם דער מאַמען דיינער, האָסט, דאַנקען גאָט, ביי מיר אַלע בעדערפֿעניסען דיינע. און פֿאַר וועמען האָרעווע איך און רייס קריעה מיין גאַנץ לעבען? טאַקי נאָר פֿון דיינטוועגען דאָך, זוהנעלע.

— זיין אַלעדינגעהער און זיצען אויף דער מאַמעס קאָרק, אָך, ווי מאוס דאָס איז! אַ דערוואַקסענער בחור ווי איך זאָל זיך האַלטען אין דער מאַמעס פֿאַרטוך, עסען און גאָרנישט טאָן, — וואָלט גלייכער געווען איהם, איהר, פֿאַר לייטען, אַז ער זאָל גאָר נישט געדאַכט ווערען אויף דער וועלט. ניין, קיין בטלן וויל איך נישט זיין, גענוג בטלנים ביי אידען חוץ מיר.

— איך בעט דיך, לעג אַוועק דיינע ביכער, יענע ביכלעך דיינע... ישראל, און די דאָזיגע „פּראַווע" צו וואוינען וואו מען טהאָר נישט, פֿון וועלכער דו רעדסט, אָך, דערצו איז דאָ אַ מיטעל — געלד, אַ שיין פֿון אַ בעל מלאכה.

— וואָס הייסט געלד?!

— אָך, מען בעצאָהלט פֿאַר אַ „קופּעצעסטוואָ" פֿון וועלכער גילדע עס איז, און דאָס גיט דעם אידען דאָס רעכט צו זיצען דאָרט אין דער וועלט, צו וועלכער עס ציהט דיך אַזוי שטאַרק.

— אוי, ווערה איז יענעם, וואָס איהם שטעהט־ביי דער זכות פֿון געלד און נישט זיין אייגענער זכות, אַ רעכט, וואָס קומט דורך געלד, איז אַ שאַנדע אי צוגלייך דעם, וואָס ער גיט עס, אי פֿאַר יענעם, וואָס בעקומט עס. פֿע, איך וויל עס נישט, און מסחר האָב איך בכּלל פֿיינט. איך האָב עס פֿיינט צוליעב די סוחרים, וואָס דער גרעסטער טייל פֿון זיי, פֿון די טאַנדעטניקעס ביז קרעמער און באַנקירען, זענען אַלע פֿון לבן אַרמי'ס תּלמידים, און די סוחרים ווידער האָב איך פֿיינט צוליעב דער קנאָה, קאָנקורענץ, און די גרויסע פּלאָנטעריניש און דעם גאַנצען שטייגער פֿון האַנדעל־וועלט, וואָס ווילענדיג — ניט ווילענדיג ווירקט דאָס שלעכט אויף זיי. גענוג טאַנדעטניקעס, גענוג קרעמער זענען דאָ ביי אידען חוץ מיר! און דאָס וואָס דו זאָגסט — אַ שיין פֿון אַ בעל

מלאכה,—ס'טייטש, מאַמע, ווי קומט צו מיר מלאכה? ניט איך קען זי, ניט איך ווייס זי.

— מלאכה איז ניט אַזוי נויטיג, — האָט מיר אײַנגערוימט די מאַמע, — דער עיקר איז דער שיין פון אַ בעל מלאכה, דו פערשטעהסט!...

אַ קרים מיט'ן נאָז האָט געדינט פאַר אַ ענטפער אויף דער מאַמעס ווערטער, וואָס האָבען מיר נישט געשמעקט. חאָטש אייגענטליך איז דאָ אַ היתר, אַז עס געהט אין לעבען אַריין, אויפצוטאָן אַנאָויבער־הסברה, ווי צום ביישפיעל: אַנ'עירוב, מען זאָל מעגען טראָגען, אַנ'עיסקא, אויף צו נעהמען פראָצענט, וכדומה.

אַ היבשע ווײַלע האָב איך געשוויגען, פאַרדרעהענדיג די נאָז, דערנאָך בין איך אַרויס מיט דער שפּראַכע, קורץ און שאַרף: איך ווייס נישט מעהר ווי אַ דיפּלאָם פון אוניווערזיטעט און דעם דיפּלאָם מוז איך זעהן צו בעקומען מיט מײַן גאַנצען כח. איך וועל נישט רוהען ביז איך וועל איהם האָבען. איינמאָל פאַר אַלע מאָל, איך וויל לערנען!

— לערנען די תורה דיינע, משטיינס־געזאָגט! אוי דיין תורה, אָט זי נעהמט דאָך ביי דיר צו דעם גאַנצען כח דיינעם. ישראל!...

— דאָס לעדיג־געהן שוואַכט מעהר אָב דעם כח און מאַכט איהם אויס מענשען.

די מאַמע, וואָס זאָל זי טאָן, נעבעך, האָט מיר נאָכגעגעבען, נאָר מיט אַ תנאי, איך זאָל מיר בעשטימען אַ צייט אויף לערנען, אַ צייט אויף שפּאַצירען געהן, אויף שלאָפען, און נאָך אויף אַזעלכע זאַכען צום אָבהיטען דאָס געזונד. ביי אַ געזונדען קערפּער איז דאָ אַ געזונטע נשמה.

בכן האָב איך אין אַ גוטער מזל'דיגער שעה צוריק זיך גענומען צו די ביכער, לערנענדיג גאַנץ געשמאַק מיט אַ סדר אַקוראַט ווי פריהער, ביז וואַן עס איז געקומען די צייט פון די עקזאַמענס.

אכטע קאַפּיטעל.

אַ מַאמֶעס הַאֶרץ אִיז אַ נָבִיא.

אין איין שענעם פֿריהמאָרגען, וועסנע־צייט, איז פֿערפֿאָהרען צו אונזער הויז אַ בויד, וואָס אין איהר האָב איך בעראַרפֿט פֿאָהרען קיין דניעפּראָוויץ, אָבצואַרבייטען דאָרט מיין עקזאַמען. די מאַמע איז געווען זעהר אומעטיג, די אויגען האָבען איהר נישט געטריקענט פֿון טרעהרען, אַלץ געוויינט און אויף מיך געקוקט, געקוקט און ווייטער געוויינט.

— וויין נישט, מאַמע! — האָב איך זי געבעטען און אַליין טאַקי זיך אויך צוויינט. עס איז מיר עפּיס שרעקליך שווער געווען אויף דעם האַרצען. — וויין, כ'לעבען, נישט, מאַמעניו! איך פֿאָהר דאָך נישט אוועק, גאָט ווייסט וואוהין און אויף וואָס. איך מוז שוין דאָך איבערקומען דעם טאַנץ, האָב אַזוי פֿיעל געאַרבייט, אַזוי פֿיעל געהאָרעוועט. גאָט וועט העלפֿען, איך וועל דערגרייכען מיין וואונש, איך וועל קענען פֿערדינען מיין ברויט בכבוד און זיין לייטען גלייך, — דענסטמאָל, מאַמעניו, וועסט־דו פֿון מיר נחת האָבען, וויין, כ'לעבען, נישט, וויין נישט, מאַמעניו!

— אַך, ישראָליק! — האָט זי געענטפֿערט, — עס איז דיר גרינג אַזוי צו זאָגען. אַ מאַמעס האַרץ אַז עס וויינט, קען מען עס אַזוי גרינג נישט איינגעהמען ווי אַ קינד. עס וויינט נישט אומזיסט. עפּיס שפּירט עס, עפּיס שמעקט עס אַזעלכם אָן, וואָס קיינער קען עס מיט דעם שכל נישט פֿאַרשטעהן. איך בעט דיך, ישראָליק, טאָמער וואָלט פֿאָרט אַ סברא געווען, דו זאָלסט נישט פֿאָהרען! צו וואָס זאָלסט־דו זיך אין די יאָהרען אַזוי, נעבעך, פּלאָגען? ווער ווייסט, אויב נאָך אַלע מיה וועט דיר שוין גוט זיין? אויב דיין פּלאָגען־זיך וועט דיר עפּיס העלפֿען? וויפֿיעל געבילדעטע מענשען געהען, ביי אונז יודען, אָהן שטיוועל,

נעבעך! וויפיעל געלעהרענטע מענשען ווערען פערפאלען און קומען אָב זייער גאַנץ לעבען! ישראליק, דער גאַנצער ענין פון די שקאָלעס וויערע און די תורה וואָס מען לערענט — דאָס איז דאָך גאָר אַ נייס, אונזערע עלטערן האָבען דערפון אַפילו נישט געוואוסט. הלואי זאָל דאָס נישט זיין אויף צרות אונז און כל ישראל, קינדער זאָלען פון די עלטערן נישט אָבגעריסען ווערען. איך בעט דיך, בלייב אין דער היים! שווער איז מיר, זעהר שווער צו שיידען זיך מיט דיר.

דער בעל־עגלה איז אַריינגעקומען אין שטוב, פערנומען אַלע מיינע זאַכען און האָט דערמיט אַיין עק געמאַכט פון מיין שמועס מיט דער מאַמען. מיר האָבען ביידע וויינענדיג זיך געקושט און געזעגענט, איך האָב מיך אַריינגעשטופט אינווענדיג אין דער בויד און אַוועקגעפאָהרען.

לאַכט אַייך, איהר היינטיגע אויפגעקלערטע, לאַכט אַייך פון וואָס איהר ווילט, נאָר לאַכט נישט, איך בעט אייך, דערפון, אַז אַ מאַמעס האַרץ וויינט נישט אומזיסט! כל־זמן איהר שווייגט און קענט מיר נישט ענטפערן, וואָס איז אַזוינס לעבען? ווי אַזוי עס ווערען ביי אונז אינוועניג אין די געהירען צוגעברייט און געמאַכט אַלע אונזערע געדאַנקען און געפיהלען? ווי אַזוי עס שפינען זיך, עס וועבען זיך אין אונז אוים וואונ־דערליכע חלומות פון אַזאַ שטאָף, פון אַזאַ פאָדים, וואָס לעת־עתה איז ער נאָך אַפילו אויף דער וועלט נישטאָ און וועט ערשט אויסוואַקסען שפעטער? — כל־זמן איהר שווייגט און הייבט עס נישט אָן צו פאַר־שטעהן, וועל איך אַייך, נישקשה, נישט לאָזען לאַכען דערפון, אַז אַ מענשענס האַרץ פיהלט און טרעפט! איהר טהאָרט נישט, איהר האָט נישט דאָס רעכט צו לאַכען, אויב איך זאָג, אַז מיין מאַמעס האַרץ האָט געוויינט נישט אומזיסט! — דער עקזאַמען איז מיר נישט געראָטען!

עס שאַדט אָבער נישט צו וויסען, ווי אַזוי און וואָס מיר האָט נישט געראָטען. דעם טאָג, וואָס איך האָב מיך בעדאַרפט עקזאַמענירען, בין איך דוקא געווען בעהאַרצט און האָב נאָך, פון קוראַזש וועגען, אויף אויסגעטרונקען אַ גלעזיל בראַנפען, הגם איך טרינק קיינמאָל נישט! נישקשה, האָב איך געטראַכט, גאָט וועט העלפען! וואָס האָב איך מיך אַזוי צו שרעקען? איך האָב דאָך צוטאָן מיט געלעהרענטע, איידעלע מענשען, מסתמא וועלען זיי זיך בעגעהן מיט מיר דעליקאַט, פיין, אַזוי ווי געלעהרענטע בעדאַרפען צו טאָן, און דערמיט וועלען זיי מיר אונטער־געבען שטאַרקייט. נאָר, אוי ווינה! קומענדיג צום עקזאַמען, האָב איך

באַלד אַראָבגעלאָזט די נאָז. די לעהרער זענען געזעסען אָנגעטאָן אין מונדירען מיט מעשענע קנעפּ און געקוקט אויף מיך אַזוי שטרענג, אַזוי בייז, גלייך ווי איך האָב גע'גנבה'ט, אָדער געקוילעט אַ מענשען; זיי האָבען געקוקט אַזוי ווי אין יענע צייטען אַ סטאַנאָוואָי, וואָס דאָס ערשטע ברוך־הבא איז ביי איהם געווען: „איסקודעוואַ? יאַ טעבי!... פּאַספּאָרט מאַיעש?"... צו וואָס, דאַכט זיך, זאָלען לעהרער, וואָס זייער עסק איז צו מאַכען פון אונז, פון אונזערע קינדער מענשען מיט שכל און מיט געפיהל, וואָס זייער עסק פאָדערט, זיי זאָלען זיין גוט, פראָסט און צו איטליכען צוגעלאָזט, בכדי עס זאָלען פאַר זיי זיך עפענען די הערצער, אין וועלכע זיי בעדאַרפען זייהען און פלאַנצען מדות טובות, — צו וואָס, דאַכט זיך, זאָלען זיי טראָגען מעשענע קנעפּ און קוקען שטרענג ווי קוואַרטאַלנעס? וואָס איהר ווילט זאָגט אייך, עפּיס קען מען זיך נישט פאָרשטעלען סאָקראַטעס, פּלאַטאָן, אַריסטאָטעלעס וכדומה אין אַזעלכע קנעפּלעך מיט אַזעלכע זויערע מינעס און פינסטערע צורות... עס פאַר־שטעהט זיך, אַז פון זייער ברוך־הבא האָב איך באַלד פערלאָרען דעם קוראַזש און האָב שוין נישט געוואוסט, וואָס מיט מיר טוהט זיך. אויב דאָס טאַקי מייטט דער פסוק, האָבען די לעהרער דערלאַנגט זייער וואונש, וואָס דערלאַנגען הייסט. מיין קאָפּ איז שוין געווען פערשלאָגען... באַלד דערויף האָט זיך געווענדעט צו מיר עפּיס אַ לעהרער מיט אַזאַ מינע, ווי איינער רעדט: אויך מיר אַ מענש! איך בין עס דער גרויסער קאָפּ, דער אָפענער מח. איך פרעג! פאַרשטעהסט־דו? איך, איך פרעג. דרך־ארץ, אַזאַס; מיט אַזאַ מינע האָט ער צו מיר זיך געווענדעט און מיך מכבד געווען מיט אַ פסוק פון דאַנען, פון דאָרטען, ביז מען איז אַרויף אויף אַ מעשה, אַקוראַט אויף דער באַבע יאַהאַ! איך האָב מיך פאַרדרעהט, פערפּלאָנטעט, פערקראָכען קיין בויבעריק. די לעהרער האָבען מיר אנגעטאָן כבוד, מיר געשענקט אַ גנעלעכטעריל, שוין מיט אַ פרעהליכער מינע און דערמיט איז געוואָרען איין עק פון מיין עקזאַ־מען, איין עק פון מיין גאַנצער מיה, איין עק, אַ סוף פון אַלע מיינע האָפנונגען!

פאַר צרות האָב איך נישט געקענט איינזיצען אויף דער סטאַנציע און האָב מיך אַרומגעבלאָנקעט אין דער שטאָדט, אויסגעמאָסטען אַלע גאַסען און די הויכע שענע בערג. איך פלעג קומען אויף דער קוואַרטיר נאָר וואָס־ס'איז אָבצועסען און שלאָפען. עס רעדט זיך נאָר אַזוי שלאָ־פען! דער שלאָף האָט פון מיר זיך אינגאַנצען אָבגעטאָן אוז איך פלעג

צוברענגען שרעקליכע נעכט, וואַרפענדיג זיך אויף מיין געלעגער פון איין זייט אויף דער אַנדערער! קוים האָב איך צוגעמאַכט איין אויג, זענען פאַר מיר, ווי פון דער ערד אויסגעוואַקסען עפּיס ווילדע געשטאַלטען, גע-קוקט אויף מיך בייז מיט זויערע מינעס — און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ שפּיל, די גוטע שפּיל. ס'איז געגאַנגען אַ קאָמעדיע, אין וועלכער איך פלעג זיין דאָס כפּרה-הינדעל, קוקען ווי אַ האָהן אין „בני-אָדם", וואָס פאַר מיר, נישט צו וויסען פון „בני-אָדם" די טייטש, וואָס „בני-אָדם" הייסט אַזוינס — און פּיהלען, עפּיס דרעהט איך מיך, דרעהט מען מיך אין דער לופטען, געבונדען אויף אַלע פיער, ווי מען שלאָגט מיט מיר כפּרות.

איינמאָל האָב איך בשעת אַזאַ שפּיל, אַ קרעה געטאָן, עפּיס נישט מיט מיין קול און האָב פון מיין קרעה זיך אַליין טאַקע דערשראָקען, אַזוי אַז איך בין נישט טויט, נישט לעבעדיק אַראָפּגעשפּרונגען האַסטיג פון מיין געלעגער אין אַרויסגעלאָפען צוקאָכט אין דרויסען. עס האָט מיר זיך גע-דאַכט, מען לויפט מיר נאָך אין איין קול: וואו איז ער ערגעץ?!. חאַפּט איהם!... לויפענדיג אַזוי העגדום-פענדום, אין איין אָטהעם, שלאָג איך מיך אָן פּלוצלים אין עמיצען עפּיס און דערפיהל, ווי אַ קאַלטע האַנד האַלט מיך אייזען פעסט. אַקעגען מיר, גיב איך אַ בליק, שטעהט אַ אַלטע באַבע, אַ דאַרע, אָהן אַ לויט פליישׁ, נאָר הויט און ביין. אויף דעם אָרט פון די אויגען זענען צוויי טיפע לעכער, בעברעהמט מיט אַ שמוציג-געקנייטשטע הויט ווי יערכע, פון אַ מיתה-משונה-קאָליר, דאָס מויל אָפען ביז צו די אויערען, אָהן איין צאָהן, ליידיג, וויסט, נאָר וואָס דאָס צינגעל אינווענדיק וואַרפט זיך, קרימט זיך צעפּלענדיג ווי אַ וואָרעם אין זיין גריבעל. אויפן אָרט הענגט איהר אַ קויש מיט גרויסע לעבעדיגע ראַקעס, וואָס קריכען אומגעלומפּערט איינע די אַנדערע אויף די קעפּ, מאַ-כענדיג מיט די הערנער, ווי די צוואַנגען. זי קוקט מיך אָן שווייגענדיג, דאָס מויל ציהט זיך איהר אויס נאָך ברייטער. דאַכט זיך, עס לאַכט. משטיינס-געזאָגט, אַ לאַכען, פון וועלכען עס לעגט זיך אויף דער נשמה אַ פינסטערער שאָטען מרה-שחורה און עס ווערט פערקיהלט אינווייניג אין בויך... עס קומט מיר אויפן געדאַנק די באַבע יאַהאַ, דאָס אומ-גליק מיינס שוין עטליכע יאָהר, וואָס שטעהט מיר אין וועג און לאָזט מיך נישט אויפקומען. אַ קאַלטער שווייס טרעט מיר אויפן לייב אַרויס און עס ווערט מיר איבעל, נאָר צום חלשען. איך טהו מיר אָן אַ כח, גיב מיך אַ ריס פונם אָרט און לאָז מיך לויפען ווי אַ דולער.

די באַבע יאַהאַ האָט אויף מיך אָנגעמאַכט אַזאַ אימה.

האָב לויפיענדיג מיך אַרומגעקוקט אין אַלע זייטען שטאַרק היטענדיג זיך, מיך זאָל זי נישט בעגעגענען. געהערט האָב איך פון גאַנץ לאַנג, אַז וואוינען וואוינט יאַהאַ אין דניעפּראָוויץ, און האַלט שטאַרק אין דער מורא איטליכען פון יענע מיט די לאַנגע נעזער. לאָז איינער אַזעלכער זיך איהר נאָר אַ וויז טאָן, האַפּט זי אידם בײַ דער נאָז, טהוט אַ פּייף — קומען די גוטע לייט די מזיקים, רוחות. זי שלעפּט אידם בײַ דער נאָז און יענע שטופּען אונטער, ישובו בנים לגבולם. קומען די לאַנג-נאָזענדיגע אין זייער רוה אַריין. פון יענער צייט אָן האָב איך אָנגעהויבען אַלץ טאַפּען מיך בײַ דער נאָז, בעהאַלטענדיג זי ווי ווייט מעגליך פאַר גרויס סכנות

דאס נײנטע קאפּיטעל:

ער האָט זי װידער דערטאַפּט.

שפּאַצירענדיג אײנמאָל אױף דער גאַס, דערזעה איך פֿון דער־װײטענס, װי פּאָליציײַלײט שלעפּען עפּיס אַ מין בהמה און שלאָגען עס טױט־שלעג. לױט מײן שולדיגקײט, װי אײנער פֿון דער חברה „צער בעלי־חיים" בעדאַרף טאָן, האָב איך מיך באַלד געלאָזט געהן צו די פּאָליציײַלײט, בעטען אױף איהר רחמים. אַז איך בין צוגעקומען נעהענטער און אַ קוק געטאָן, האָט מיך בעשלאָגען אַ קאַלטער שװײס,—דאָס איז זי מיט די בײנער—מיט דער קאַלטענװאַסער פּאה, מיט דעם געדגעלע און מיט דעם קרומען צוקאַראַדאַשעטען רוקען! דאָס איז זי, זי — מײן אַלטע, מײן דאַרע, מײן בידנע שקאַפּע!

— פֿאַר װאָס, — פֿרעג איך די פּאָליציײַלײט, — פֿאַר װאָס שלאָגט איהר אַזױ אַ לעבעדיגע בעשעפֿעניש, נעבעך?

— נישט דײן עסק, טראָג זיך װײטער, זלידניע!

— כ'בין אַ חברה־מאַן פֿון דער חברה „צער בעלי־חיים,—איהר פֿערשטעהט?

— מיר פֿיהרען זי אין פּאָליציע,—ענטפֿערען מיר די פּאָליציײַלײט מיט אַ האַלבען מױל

— פֿאַר װאָס קומט נאָך שלאָגען?

— אָהן אַ קלאַפּ האָט דאָס פֿיהרען עפּיס קײן פּנים נישט, אַזױ װי אַ חתונה אָהן כלי־זמר,—ענטפֿערען זײ מיט שפּאָט!

— עס איז דאָך אָבער אַ צער בעלי־חיים, טוט איהר דיך נישט װעה, אַז מען שלאָגט זי? ס'טײטש, איהר שלאָגט דאָך אַ נפש, אַ מענשליכען נפש! —

— וואָ־אָ־אָ־אָ־ס!?—רופֿען זיך אָן די פּאָליציײַלײַט אויסשטעלענדיג אויף מיר אַ בײזען פּנים און בדקעווען מיך מיט די אויגען.

פֿון דעם דרײַגאָרענדיגען „וואָס" און פֿון דעם בדקעווען מיך בין איך פֿערציטערט געוואָרען מיט די אבֿרים, בעזונדערס מיט דער נאָז, און כּמעט נישט ווײסענדיג, איז מײַן האַנד אַרײַן אין דער קעשענע, און פֿון דער קעשענע אין זײערע הענד און באַלד טאַקי זענען זײ געוואָרען ווײכער. און בענוצענדיג זיך מיט זײער גוטסקײט, האָב איך זײ אַ פֿרעג געטאָן שוין ווי אַ גוטער בעקאַנטער:

— אָט דאָס בעשעפֿעניש,—מיט וואָס האָט זיך עס פֿערזינדיגט?

— די בהמה דאַרף זיך ניט אומשלעפֿען אין שטאָדט. על פּי דין דאַרף זי ליעגען אין שטאַל בײַ זיך.

— למאי אַנדערע שלעפּען זיך אַרום אין די גאַסען דאָ?

– אָט, וואָס האבען מיר דאָ צו רעדען? אַזוי הײסט מען און אָט אַזוי טוען מיר. איבעריגענס, אַז דו שטעלסט זיך דאָ אַזוי אַרויס, זאָג, אפֿשר איז דאָס דײַן קליאַטשע?

איך האָב געוואָלט באַלד ענטפֿערן: יאָ, זי איז מײַנע, די קליאַטשע איז מײַנע! גראָד אָבער האָב איך אויף איהר אַ קוק געטאָן און עס האָט מיך מיאוס פֿערדראָסען, ווי אַזוי זי שטעהט זיך רוהיג, אָהן אַ פּיצעל געפֿיהל, גלײַך ווי דער גאַנצער שמועס געהט זי נישט אָן; גלײַך ווי נישט זי מײנט מען, די וואַנט מײנט מען; גלײַך ווי זי טראַכט זיך׳ נו, מילא, אַז מען בעלײדיגט מיך, אַז יענע מאַכען חוזק, וואָס־זשע אַרט עס מיך? אָדער גלײַך ווי זי טראַכט גאָרנישט, טאַקי פּשוט גאָרנישט. עס ליגט איהר נישט מעהר אין זינען, ווי דערטאַפּט מען ערגיץ עפּיס, אָנצושטאָפּען די קישקע. פֿאַר פֿערדראָס האָב איך שוין געוואָלט זאָגען: נײן, ד[illegible] גישט מײַנע, מיר געהערען זיך כּלל נישט אָן! האָב געוואָלט אַ שפּ[illegible] און אַוועקגעהן... נאָר באַלד האָט זי מיך אָנגעהאַפּט בײַם האַרצען, אַ[illegible] אַז מיט פֿײער האָב איך אַ זאָג געטאָן:

מסתמא איז זי מײַנע...

וואָס טויג דאָ אַ סך צו ברײען פֿון מײַן גאַנצען שמועס דערנאָך מיט די פּאָליצײסקע? כּ[illegible]רץ, איך האָב מיך מיט זײ אויסגעדונגען, בעצאָהלט, אָבגעגעבען זײערט און אויסגעלײזט די קליאַטשע פֿון זײערע הענט, נאָר באופֿן, איך [illegible] זי אַרויספֿיהרען פֿון דער שטאָדט. אויב אָבער זי וועט זיך פֿאַפּאַ[illegible]ען נאָך אַ מאָל פֿאַר זײערע אויגען, מעג איך מיך ריכטען, אַז דענסטמאָל וועט מיר שוין קאָסטען... טײַערער.

איך האב געהאלטען װאָרט און, נישט לאַנג געטראַכט, לאָז איך מיך מיט דער שקאַפּע אין װעג אַריין.

שטעלט אײך פֿאָר מײן לאַגע אויף דעם װעג, ערטערװײז גריבערדיג מיט שטײנער און מיט דערנער, גײ איך, שלימזל, צופֿוס מיט אַ קליאַטשע! איך פּלאָג מיך, אַרבייט איבער די קרעפֿטען, גײ פֿאָראויס און זי קוים װאָס זי שלעפּט זיך, קוים װאָס זי הויבט אַ פֿוס. דאָס איז נאָך גוט, צוצײטען פֿערשמרוּיכעלט זי זיך, שטעלט זיך אַנידער, חאָטש האַק זי און בראָק — נישט פֿון דעם אָרט! זי נעהמט זיך גאָר אַראָב פֿון דעם װעג און װיל פֿערקריכען ערגיץ אין אַ בלאָטע. װאָס טהוט מען מיט איהר? װאָס פֿאַר אַ עצה גיט מען זיך דאָ? איך נעהם זי אָן בײ דער טשאָפּרינע און שלעפּ זי מיט געװאַלד. איך װער אָבער מיד זי שלעפּענדיג און גײ אָב מיט שװײס. עס רײסט מיר אויס דאָס האַרץ זי צו שלעפּען, אַ רחמנות, עס מוז איהר װעה טאָן! שלעכט, זעהר אַ שלעכטער עסק! איך שטעל מיך אַנידער מיט פֿערלעגטע הענט, שטאַרק אָנגע'ברוגז'ט אויף איהר און בטל חלומות:

— פֿע, כ'לעבען! — זאָג איך אָנגעדרודעלט, עפּיס װי גלאַט אַזוי אין דער װעלט אַריין. — איך האָב מיך נישט געריכט, כ'לעבען, זי זאָל מיר אָנטאָן אַזוי פֿיעל צרות, אַזוי פֿיעל לייד פֿאַר מײן פֿרײנדשאַפֿט, פֿאַר מײן גוטסקײט! איך קריג מיך דאָ פֿאַר איהר אַזוי, האָמפּער מיך און נעהם מיך פֿאַר איהר אָן; איך פֿערװאָרף פֿאַר איהר אַ גוט װאָרט, בעט זי װי־עס־איז אָב, מען זאָל זי אַזוי מיאוס נישט בעהאַנדלען; איך גײ צוליעב איהר צופֿוס װי אַ בעטלער, כבוד שוין אין אַ זײט, לעג אַנידער מײן געזונט און פּײניג מיך דאָ אַזוי, — װאָס איז? בכדי זי זאָל זיך צו־שלאָגען צו עפּיס בעסערס, אויסצוזורהען, צו עטהמען פֿרײ — און זי מאַכט מיר אַ פֿערפֿוילטע לעבער, טהוט מיר אין דער גאַל אַריין, װי דער ערגסטער שונא! אַדרבה, איך פֿרעג, איז דאָס רעכט, איז דאָס שען? — פֿע, כ'לעבען! איך מאַך בײ מיר גאַנצע פּלענער און טראַכט זעהר פֿיעל װעגען איהר, אַלץ װעגען איהר, און זי צושלאָגט מיר אַלע מײנע געדאַנקען מיט איהר איצטיגער אויפֿפֿיהרונג. איך זאָג איהר: גײ! — שטעלט זי זיך אָב פֿון הינטען; איך שרײ: גײ מיט דעם װעג! — קריכט זי אין בלאָטע. איך אַדרבה ואַדרבה — און זי אַלץ קידער־װידער, אַלץ קאַפּויר! אַדרבה, איז דאָס רעכט, איז דאָס שען? טפֿו! נאַר נאָ געלעכטער, כ'לעבען... איך װײס זעהר גוט, — זאָג איך, נאָכדעם װי איך שװײג אַביסעל, טײטענדיג מיט אַ פֿינגער גלײך איהר

אין כּנים אַריין, — ווען איך זאָל מיך אַרויפֿחאַפּען אויף דיר רייטענדיג, אָנטאָן דיר אַ צוים און אַ שמיץ טאָן, וואָלסט־דו זיכער געגאַנגען, וואו־הין איך וואָלט דיך געקערעוועט. פֿאַר דעם, וואָס רייט אויף דיר, שקאַפּעלע, האָסט־דו דרך־ארץ, דו ציטערסט פֿאַר זיין וואונק, פֿאַר זיין בליק און שעצסט־זיך איבערגליקליך, אַז דו שטעלסט איהם צופֿרידען, ער מעג אפֿילו שינדען, אַראָבציהען דיר די פֿעל; נאָר מיין האַרץ אָבער דערלאָזט מיך נישט צו רייטען אויף דיר. לאָז מיר דער צונג זיך צוקלעבען צום גומען, אויב איך וועל דיר זאָגען: טראָג! אויב איך וועל דיר דערלאַנגען אַ שמיץ, בידנע שקאַפּע, לאָז מיר אָבדאַרען מיין רעכטע הענד! בעטראַכט זיך נאָר גוט.

אַזוי רעד איך צו דער קליאַטשע מיט פֿייער, אַזוי טענה איך און זאָג איהר אַ דרשה פֿון דעם גאַנצען האַרצען, איך וויין פּשוט ווי אַ קינד פֿאַר ווערטאָג, און זי שטעהט זיך, שטשיפּעט גאַנץ קאַלט־בלוטיג גראָז ביי דער זייט פֿון דעם וועג. וואָס טהוט מען? וואָס הויבט מען אָן? טענות העלפֿען נישט, דרשות טויגען נישט, עס איז נישט צו מאַכען נישט מיט בייזען, נישט מיט גוטען. אַוועקוואַרפֿען זי, — לאָזט מיך דאָס האַרץ נישט, עפּיס האָב איך אויף איהר שרעקליך רחמנות און עס ציהט מיך צו איהר ווי אַ מאַגנעט. איך נעהם זי ווייטער ביי דער טשאָפּרינע און שלעפּ זי, אויף גאָטס בעראָטה, ווי ווייט איך קען. איך בעט גאָט, לאָזען וועניגסטענס נישט דורכפֿאָהרען קיין פֿרעמדע מענשען און לאָזען זיי נישט לאַכען פֿון מיר און פֿון מיין קליאַטשע; לאָזען חאָטש פֿרעמדע נישט זעהן, וואָס צווישען אונז געהט פֿאָר, לאָז עס חאָטש בלייבען בסוד, חאַטע פּאָקרישקע! דאָס געבעט אָבער איז נישט מקוים געוואָרען. צום אומגליק האָבען זיך בעדאַרפֿט אַ שאָט געבען פּאַרשוינען פֿון אַלע זייטען, אי פֿונ'ם איידעלען, אי פֿונ'ם געמיינעם גראַד מענשען. איטליכער האָט דורכפֿאָהרענדיג אויף אונז געטייט מיט די פֿינגער, געזאָגט אַ ווערטיל און געלאַכט. דער האָט געזאָגט: וואו האָט איהר עס דערטאַפּט אַזאַ לעבעדיגע קליאַטשע? אַזאַ כּשרה מציאה? — יענער: וואָס האַלט איהר זיך, יונגער מאַן, נעבען אַזאַ שלימזל? געהט אייך אַייער וועג און לאָזט די נבלה אייערע צופֿרידען. וואָס דולט איהר אַייך אומזיסט אַ קאָפּ, איהר וועט מיט אַזעלכע גאָרנישט מאַכען! זעהט איהר דען ניט, אַז זי שמעקט שוין מיט קברות־בלעטלעך, מיט צדוק־הדין? — נאָך איינער: אָט זעצט זיך אויף איהר רייטענדיג און ברעכט איהר די ביינער, ניישקשה, וועט זי הייבען פּיסלעך, וועט פֿליהען. — און ווידער ייז

אַנדערער זאָגט: נעהמט די שקאַפּע אויף די פּלייצעס, וועט איהר כ'לעבען, בעסער מאַכען!... ווי אַזוי מיר איז געווען אויף דעם האַרצען פון איטליכען אַזעלכע רייד צו־צוהערען, ווייסט נאָר איין גאָט וואויל.

דערווייל איז אונטערגעפאַלען די נאַכט. דער הימעל איז געווען איבערגעצויגען מיט אַ שוואַרצער חמאַרע. ערטערווייז האָט געבליצט און די קליאַטשע האָט אַלץ געמאַכט די פריהערדיגע אָנשטעלען. איך האָב זיך געאײַלט, געוואָלט אָנציהען ערגיץ אויף אַ נאַכטלעגער און דעריבער האָב איך אויף מיר גענומען, צו שלעפען מיין שלימזול מיט אַלע כּוחות. נאָר הערט אָבער אַ מעשה! אַז איך האָב זי אַ שטאַרקען ציה געטאָן, האָט זי זיך אויפגעשטעלט גאָר דיבאָם, געענטפערט קוממיות און געבריקעט. העי־העי! טראַכט איך: דו בריקעסט־זיך, דו ווילסט מיך שלאָגען, טאָ האָב־זשע דיר אַ גוטע נאַכט! שלאָף־זשע דיר אַליין. איך וועל מיר אַוועקגעהן, וועל איך פּטור ווערען פון אַלע צרות, וועל פערשפּאָרען פערשוואַרצט צו ווערען און צו זיין צום געשפּעט, צום געלעכטער אינ־איינעם מיט דיר. באַלד אָבער האָב איך צוריק כיך בעטראַכט: העי־העי! דו בריקעסט־זיך, דו ביסט אין כעס, ווילסט מיך שלאָגען, גאַנץ גוט; מסתמא הויבסט־דו אָן צו פיהלען, מסתמא אַרט דיך, און אַז עס אַרט דיך און הויבסט אָן צו פיהלען, איז דאָ אַ האָפנונג, אַז דו וועסט, אם־ירצה־השם, קומען צום שכל—און דענסטמאָל וועט זיין גאָר עפּיס אַנדערש!...

מיט גרויס ליבשאַפט האָב איך געהאַלזט, געגלעט מיין קליאַטשע און זי פאַמעליך, פאַמעליך געפיהרט ביז מיר זענען געקומען צו אַ גרויסען, געדיכטען וואַלד. אַהינצו זענען מיר אַריינגעגאַנגען אויף נאַכטלעגער.

דאָס צעהנטע קאַפּיטעל.

וואָס מיט ישראליק'ן האָט זיך פּאַסירט די נאַכט.

אונטער אַ הויכען, אַ גרויסען בוים האָבען מירביידע זיך געטאָן אַ וואָרף שטאַרק מיד און אָבגעשוואַכט פון אַזאַ ביטערער רייזע, ניעט פאַר אייך געדאַכט! עס האָט געטאָן אַ בליץ, גלייך ווי דער הימעל האָט זיך געשפּאָלטען און אָבגעטוקט די וועלט מיט פייער. באַלד דערויף האָט אַ הילך געגעבען אַ דונער און זיך אָבגערופען אַרום און אַרום מיט שרעקליכע קולות ווי פון טויזענדער האַרמאַטען. עס האָט זיך אויפגעהייבען אַ שטורמווינט, ער האָט משונה געפייפט, געוויינט, געהיילט ווי הונגעריגע וועלף, גלייך ווי עס האָבען דעם טאָג זיך אויפגעהאַנגען הונדערט מכשפים. דער אַנטשלאָפענער וואַלד האָט זיך אויפגעכאַפּט שטאַרק דערשראָקען. עס האָט זיך אויפגעהאַפּט איטליכס גרעזעלע, איטליכס צווייגעלע, איטליכס בלעטעלע, אַלע האָבען גע'רעש'ט, געפּילדערט, געפּלוידערט אויף אַלערליי קולות און פערמישטע לשונות. סאָראָקעס, וואָראָנעס און סאָוועס מיט זייער גאַנץ פּעקיל האָבען אויך צוגעקרעכצט, צוגעשפּילט אַ וויינענדיגס. יעדער בעזונדער האָט געקרעכצט, געזיפצט, געשריגען, איינער דעם אַנדערען מבלבל געווען, ביז אַ שלאַקס-רעגען האָט מיט אַ מאָל איטליכען פערשטאָפּט די מיילער.

שרעקליך אַזאַ נאַכט אין וואַלד, שרעקליך, שרעקליך!...

איך שפּאַר מיך צו, איינגעהייקערט און צעהנטען צום בוים. דער רעגען וואַשט מיך אַ שרעק, עס ציטערט מיר דאָס לייב, און צווישען די דונערען קלינגען מיר אין די אויערען יענע געטליכע, קרעפטיגע ווערטער אין תהלים.

ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירגזו...

עס וויגט די ערד זיך, שטורעמט אונטען,
עס ציטערען פון בערג די גרונטען —
קראַך-קראַך! אַט וואַלען זיי זיך איין,
ווי באַלד ער קומט אין כעס אַריין.
פון'ם נאָז איהם זעצט אַרויס אַ רויך,
אַ פייער פלאַמט פון'ם מויל ביי איהם
און גליהנדע קוילען פליהען הויך,
עס ברענט, עס שרפה'ט אומעטום!
ער נייגט דעם הימעל, געהט אַרונטער,
אַ וואָלקען שפּאַרט די פיס איהם אונטער.
ער רייט אויפ'ן כרוב, ער פליהט געשווינד
און שוועבט אויף פליגעל פון דעם ווינד. (תהלים י"ח׳—ח׳ יא)

זָט איז ער, גאָט! אָט זעה איך איהם באַלד פאָהרען דאָרט, דאָרט צווישען די צעריסענע חמאַרעס! — אַ שטיק שוואַרץ-גערי‏כטער וואָלקען, העל-ליכטיג ביי די קאַנטען, טראָגט זיך דאָרט אויבען אין דער געשטאַלט פון אַ מוראָ'דיג גרויס פערד, מיט אַ קלאָר-ווייסער גריווע אויף דעם טונקעל-געפלעקטען האַלז. פון די נאָזלעכער, פון'ם מויל פליהען איהם ביסליכווייז פייערדיגע בליצען, מיט אַ ציק הין-און-הער... דאָס איז ער — דער כרוב, אויף וועלכען עס זיצט רייטענדיג אַ שרעקליך גרויסער העלד, אַ גבור, אין אַ פורפּער-קלייד, מיט לאַנגע גרייז-גרויע לאָקען און מיט אַ לאַנגער געגרייזעלטער באָרד, ריין, ווייס ווי זילבער. נאָך איהם ציהט זיך אַ גאַנצע מחנה ריזען, עוג מלך-הבשן'ס, גוג-מגוג'ן, מיט אַלערליי חיות, וועלכע איהר ווילט. אַלע מיט ערענסטע פּנימער, אַלע עפּיס פערטראַכט, אַלע איילען, יאָגען זיך פלינק, דער גוטער יאָהר ווייסט וואוהין — און לאָזען נאָך זיך איבער אויפ'ן הימעל אַ בלויען, לויטערן שטעג. די לבנה שטעקט פון צווישען די וואָלקען אַרויס אַ שטיק קעפּיל און קוקט זיי נאָך פונדערווייטענס מיט אָבשיי, ווי איין עלטסטער בשעת עס פאָהרט דורך אין זיין אָרט אַ גרעסערער פּריץ פון איהם... די בוימער בויגען אָן די קעפּ, בוקען זיך מיט גרויס דרך-ארץ, האָבען אַ פּנים ווי די אָבגעשמיסענע — תרבית, שאַ-שטיל! און פון'ם גרינעם בלעטער-מאַנטעל קאַפּעט זיי טראָפּענס וואַסער, קאַפּ, קאַפּ אויף דער ערד, קאַפּ, קאַפּ מיר אויפ'ן קאָפּ.

אָ, הייליגער גאָט! לאָז איך אַרויס אַ געשריי און פאַל כורעים אויפ'ן פייכטען נאַסען גראָז. —

אַ ווילד משונה קול עפּיס, ווי אַ היילען פֿון אַ הונד, אַ מיאוקען פֿון אַ קאַץ און אַ בֿרומען פֿון אַ בער, לאָזט זיך פּלוצלינג הערען פֿון ערגעץ, אָנוואַרפֿענדיג אויף מיך אַ אימה, אַז איך בין פֿערציטערט געוואָרען און אַ שטעל געגעבען זיך אויף די פֿיס. שווער צו זאָגען: צו די קולות זענען פֿון פֿיעל פֿערשיעדענע חיות, צו אפֿשר איז דאָס איין חיה, וואָס שרייט אויף פֿערשיעדענע קולות. נאָך אַ ווייל — און אַ גערויש פֿון טריט לאָזט זיך הערען פֿון ווייטענס, ווי איינער געהט אין וואַלד איבער טרוקענע בלעטלעך און צעבראָכענע צווייגלעך. איידער נאָך איך האָב צייט געהאַט בעוואָפֿענען זיך מיט אַ שטיק האָלץ, וואָס וואַלגערט זיך דאָרט אויף דער ערד, טוהט אַ בלישטש אויף מיך פֿון דער טונקעלהייט אַרויס אַ פּאָר אויגען, ווי די לאַמטערנעס, און צוגלייך טאַקי טוהט זיך אַ וויז אַ קאָפּ, אַ אָפֿען מויל, אַ רויטע צונג, שאַרפֿע שפּיציגע שניי־ווייסע צייהן, בּאַלד דערייף אַ גאַנצער גוף, און פּוץ — אַ גרויסער וואָלף פֿאַר מיר, אַ שרעק אָנצוקוקען איהם, אַ בּרום — אַ שפּרונג — און איך בין אין די לאַפּעס! איך בין געווען ווי אַ מויז צאַפּלענדיג זיך אָהן אַ נשמה בּיי דער קאַץ צווישען די נעגעל. די טויט־שרעק, וואָס זענען מיך בעפֿאַלען די ערשטע ווייל בּיים ליעגען אין וואָלפֿס קלויען, זענען בּאַלד פֿערשוואונדען און איך האָב געפֿיהלט עפּיס אַ מין טעם גן עדן, וואָס צדיקים פֿיהלען עס בּיי דער פּטירה זייערער. איך זעה מיך ליעגענדיג בּשלום על משכּבי, אויף מיין געלעגער אונטער אַ חופּה פֿון פּורפּורוואָל, געבונדען מיט שטריק פֿון לייַנען די הענד און די פֿיס; אַ גרויסער פּענכֿער אַ אָנגעפּילטער מיט אייז זיצט ווי אַ קרוין מיט קריסטאָל מיר אויפֿ'ן קאָפּ, און משרתים אין די ווייסע בּגדי כּהונה בּעדינען מיך מיט'ן גאַנצען כּח; מען יעצט מיך אַריין אין אַ בּעטיל פֿון מירמעלשטיין און מען לאָזט אויף מיך אַ שטראָם עפּיס פֿון אַ מין וואַסער אַ זעלכֿעס. די מאַמע מיינע שטעהט לע'ם מיר אין מיין מחיצה, דער בּעל שם און די אַלטע גוי'ע, להבדיל, אויך זיי דאָרט, עס שיינען זיי די פּנים'ער, די אויגען טריפֿען זיי טרעהרען פֿאַר פֿרייד, צו־זעהענדיג דעם כּבוד, וואָס מען טוהט מיר אָן; איך קוועל־אָן קוקענדיג אויף זיי און זיי קוועלען־אָן קוקענדיג אויף מיך. נאָר אַ אָנקוועלען אָבער אָהן אַ אויפֿהער, אַ שטענדיגע פֿרייד מיט אַ שיינענדיג פּנים'ל אָהן אַ עק, איז מיר געוואָרען דערווידער. — פֿע, נאָר צום בּרעכֿען, גלייך ווי אַ מאכֿל פֿון האָניג, צוקער מיט לאַקריץ אינאיינעם. אַ זעלכֿער וואָס האַלט שטענדיג אין איין הנאָה האָבען איז, דאַכט זיך, אַזאַ שוטה, וואָס קיין גרעסערער פֿון איהם איז שוין גאָר

נישט דאָ. אויך די קרוין איז מיר געוואָרען לעסטיג אויפ׳ן קאָפּ. ווער איך אין כעס, מאַך צו די אויגען, כדי נישט אָנצוקוקען די שיינענדיגע פּנים׳לעך מיט דעם שטענדיגען הנאה האָבען. און ערשט שפּעט אין דער נאַכט האָב איך געחאַפּט אַ דרעמעל. איינגעדרעמעלט בין איך געוואָרען אויבען, און אויפגעוואַכט האָב איך זיך שוין אונטען, ערגעץ אין אַ וועלדעל, עפּיס נעבען אַ הייל, בעדעקט מיט גרויסע צווייגען סכך פון אַלטע ביימער. נישט ווסענדיג, ווי איך בין אַרויף אַהין, נישט ווי איך בין אַראָב אַהער, קוק איך מיך אַרויס פון צווישען די צווייגען און זעה עפּיס אַ פרייען פּלאַץ, אין דער מיט אַ טייך, אין וועלכען עס שטעקט אַ מעסער אין בלישצעט אַ געגען דער לבנה. אַ וואָלף לויפט שפּרינגענדיג הין און הער, און באַלד האָב איך איהם דערקענט — דאָס איז יענער, וואָס האָט פריהער מיך געחאַפּט. ער לויפט און קומט נאָהנט צו צום טייך, באַטראַכט איהם שטיל ברומענדיג און לויפט ווידער אַוועק, גלייך ווי ער לערענט זיך שפּרינגען. און צום סוף איז ער געבליבען שטעהן, מעסט אויס די ווייטקייט צווישען איהם און צווישען דעם טייך, גורט אָן זיינע לענדען, טוהט זיך פלינק אַ לאָז, און שפּרינגט אַריבער, איבער דעם מעסער, אויף יענער זייט און דאַרטען איז ער געפאַלען מיט אַ קלאַפּ, אויסציהענדיג זיך ווי גרויס ער איז אויף דר׳ערד.

— ברוך דין אמת! האָב איך געזאָגט מיט פרייד — געפּגר׳ט דער וואָלף!

שטעה איך אויף און געה טאָן דעם בר מינן זיין רעכט — אָבשינדען איהם די הויט. ערשט אויף דר׳ערד דאָרט ליעגט גאָר אויסגעצויגן עפּיס ווי אַ מענטש אַ געזונטער, אַ רויטער, מיט אַ געזונטען קאַרק, אַ גרויסע באָרד, מיט אַ טשאַפּרינע, אַ נאָז — נאָר אַ קירבעס, זיצט פערטיעפּט אין פּנים צווישען די אויגען, אַ קאָפּ ווי אַ לאַדישקע, און זעהט אויס ווי אַ שכור ביים אויסניכטערן זיך. דערזעהענדיג דאָס, האָב איך מיך דערמאָנט אין דעם, וואָס חכמים געלערענטע זאָגען אין זייערע ביכער, איבער וואָלפּקולאַקעס — דאָס זענען מכשפים און מכשפות, וואָס פערוואַרפען זיך אין וועלף און נעהמען צוריק אָן דערנאָך אַ מענשליך פּנים. פונקט טאַקי ווי דער דאָזיקער האָט אַצינד דאָ געטאָן. און ניט נאָר פאַר וועלף אַליין קענען מענשען זיך פערוואַרפען, נאָר זיי פערוואַרפען זיך אייך פאַר הינד און פאַר אַנדערע חיות רעות אין מזיקים און פאַר מיני מיאוסע שקצים אַזוינע. איך רייב אָן די הענד מיינע אין גראָז, ווי דער

דין איז, און ציה גוט אַראָב דאָס היטעל אויפ'ן קאָפּ, און מאַך אַ ברכה מיט גרויס כונה:

„ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם"!

יענער בן אָדם זעהט, ווי איך שעפּטשע שטיל מיט אַ פערקרימט פּנים'ל, און מיט אויגעלעך פערגלאָצטע צום הימעל, האָט ער אַ קוק געטאָן אויף מיך מיט רציחה, ער האָט געמיינט, אַז דאָס וויל איך איהם עפּיס אָבטאָן מיט אַ שפּרוך, און וויבאלד איך האָב איהם דערצעהלט, ווי דער אמת איז, און האָב אין טאָג אַריין געריהמט אונזערע וואויל־געלעהרענטע, אַז זיי וויסען די קונץ, ווי מען פאַרשטעלט זיך, ווייסען אַלצדינג, שרייבען איבער אַלצדינג און רעדען איבער אַלצדינג, האָט איהם אָבגעלאָזען דער כעס. אַז איך האָב געזעהן, דאָס ער איז שוין נישט מעהר אין כעס. ער קוקט אויף מיך און שווייגט, האָב איך איהם אַריינגערוקט אַ האַנד און געפרעגט, ווי ער הייסט.

— איך הייס קאַשצײ — ענטפערט ער מיר אונטער דער נאָז, אויפשטעהענדיג פון דר'ערד, גלייכט אויס די ביינער, אַ שאָקעל געבענ־דיג מיט דער טשאַפּרינגע.

— אַזוי, קאַשצײ! — מאַך איך שטאַרק פערוואונדערט מיט אַ שרע־קענדיג האַרץ, בויגענדיג זיך פאַר איהם מיט אַ חניפה'לע, כדי איהם צו געפעלען, — אַז וואויל איז דעם, וואָס זעהט אַזאַ מענשען ווי דו, וואָס מיט איהם קלינגט די וועלט. אַפילו אַ מינדסט קינד קען איהם שוין.

קאַשצײ שאָקעלט צו מיר מיט'ן קאָפּ, אַ בעוויז אַז ער איז זעהר צופרידען. און איך פויל מיך נישט און זאָג איהם אָב אַלע שבחים זיינע אין די אויגען, אַזוי ווי ס'שטעהט איבער איהם געשריבען, און דערווייל טאַקי מאַך איך צו בלאָטע די באָבע יאַהאַ, מיט אַנדערע די אַלע חכמים און שטערנזעהער, וואָס זיי קומען נישט צו זיין קנעכיל און האָבען דאָס נישט אין קאָפּ, וואָס ער האָט אין מינדסטען פינגער, אַלץ אויף דעם שניט טאַקי ווי אַ תלמיד חכם אַ איד איז זיך נוהג. קאַשצײ האָט הנאה געהאַט און האָט מיר געזאָגט גאַנץ פריינדליך:

— עס פרעהט מיך זעהר, ר' איד, וואָס איך האָב דיך נישט אויפגעגעסען בשעת דו ביסט געווען ביי מיר אין דער לאַפּע. בשעת איך בין אַ חיה רעה, איז דאָס פאַר מיר אַ אידען אויפצועסען דער געשמאַקסטער ביסען. דיין טרפה'נער מזל, וואָס דענסטמאָל איז מיר

דאָס בויך געווען איבערפול. נו, גוט, אַצינד קום, לאָמיר אויסטרינקען צוליעב אַזאַ גאַסט

אַז קאַשציי איז געוואָרען אַביסעל פאַרלעקט, האָט זיך איהם פער־וואָלט צו בעווייזען די גרויסקייט זיינע, ווער און וואָס אַזוינס ער איז. ער טהוט אַ פייף און באַלד ווערט אַ רעש, אַ געטימעל, און עס לויפען זיך צונויף פלינק פון אַלע זייטען סאָוועס, סאַראָקעס, וואַראָנעס, פלע־דערמייז, קעץ, מאַלפעס, פרעש, סאַלאַמאַנדרעס, יאַשצערקעס, מיני שלאַנגען, עקדעשען, פיפערנאָטערס, אַ שרעקליך גרויס געזינדעל, און דער גאַנצער וואַלד האָט געציטערט פון זייערע משונה ווילדע קולות. איך שטעה אין איינע שרעק און עס ציטערט אויף מיר דאָס לייב. קאַשציי טהוט אַ בלאָז, — ווערט עפּיס אַ גאַנצע איבערקעהרעניש — און פיינע נקבות, בילד שענע בתולות, יונגפרויען חנ׳עוודיגע שטעהען פאַר מיר. פון אונטער קורצע באַטיסטענע טוניקלעך, גוט צוגעשטאַנען צום קערפּער, זעהט זיך אַרויס אַ קלאָר רויזענפאַרביגע הויט, די גלידער ווי אָבגע־טאָקטע און עפּיס אַ חן ליעגט אין איטליכער בעוועגונג זייערער. אויגען — פייער, נעהמען דורך און דורך, בריהען די נשמה, צוקאָכען דאָס בלוט — און דאָס האַרץ ציהט, ציהט, געהט אַזש אויס. אַזוי פיעל שענקייט, אַזוי פיעל חן, איז דעם מענשענס האַרץ נישט אימשטאַנד אויסצוהאַלטען.

קאַשציי טהוט אַ זאָג — און ס׳לאָזט זיך הערען אַ געזאַ... נקבות צוגיסען זיך זינגענדיג אין ליעדער, ליעדער, וואָס חאַפּען אָן ביי דער נשמה און טראָגען, וואַרפען זי, פון איין פאַליע צו דער אַנדערער פאַליע, אין אַ ים פון קולות און שטורעמדיגע געפיהלען. בתולות און יונגפרויען מחנות־וויז געהען ארויס שוועבענדיג אין טענץ, אין טוניקלעך און שאַרפען פון גאַז, בלענדענדיג די אויגען מיט די פאַרבען פון אַ רעגענבויגען, מישען זיך אויס און ווערען ווי בייטלעך, בייטלעך רויזען, אַלערליי שענע בלומען. קאַשציי צוהיצט זיך, שפּרינגט אַריין צווישען די טענצערינס, אַריינציהענדיג מיך אויך אַהין און מירביידע טאַנצען אין קאָן. ער טאַנצט מעשה קאָזאַק, צו־זעצענדיג זיך אויף די פיסלעך, און איך העצקע מיך, דרעה מיך, שטעהענדיג אויף איין אָרט. ער זינגט אונטער „קראַסנאַיאַ דיעוואושקאַ" און איך זינג מיר „מה יפית" מיט אַ בויג, מיט אַ דרעהעלע. ס׳איז אַ געזינגעריי, אַ שפּילעריי, אַ טאַנ־צעריי, טוניקלעך פעררייסען זיך שוועבענדיג אין דער לופטען, ווי ווילבערנע דרעהדלעך, און אָרימס און פיס ווי די מאַרמאָרנע זיילען

בלישטשען, שײַנען פֿאַר די אויגען. די קולות פֿערשטאַרקען זיך, דער עולם טאַנצט און איך שאָקעל מיך שטאַרק בגילופֿין, טהו אַ פֿאַל פֿער־ דולט, ווײס נישט אויף וואָסער וועלט איך בין.

אויפֿוואַכענדיג זיך אויף מאָרגען פֿריה מיט׳ן בעגין האָב איך מיך געפֿונען ליגענדיג אונטער אַ בוים, טאַקי אויף דעם אײגענעם אָרט, וואָס איך בין פֿריהער דאָרט געפֿאַלען, דער קאָפּ איז מיר געווען שווער, אויפ׳ן האַרצען נישט גוט און זעהר צוטראָגען.

דאס עלפטע קאפיטעל.

ישראליק בעקלערט די וועלט.

א פריש געשמאַק ווינטעלע האָט פאַמעליך געבלאָזען און פון די אָלקענס, פונ'ם שטורם איז נישט געווען אפילו קיין זכר. דער אָבגע־טובלטער, אויסגעצוואָגענער וואַלד איז געשטאַנען ווי אַ חתן־בחור אָנגע־טאָן אין אַ נייער, גרינער זופּעצע, געמאַכט ערשט איצט אין פריהלינג, און געשיינט, געלויכטען ווי דער ליכטיגער מאָרגענשטערען, וואָס האָט, לויפענדיג פאָראויס, געבראַכט די פרעהליכע בשורה, אַז אָט באַלד קומט צופאָהרען די זון — די טייערע, גילדענע מחותנת'טע און די חתונה וועט זיך אָנהויבען! אַלצדינג אַרום־און־אַרום האָט געלויכטען, געפינקעלט אַלצדיגג האָט עפּיס ווי זיך צוגעגרייט. די ערשט נישט לאַנג וויסטע שמוציגע ערד האָט אויסגעזעהען איצט נאָר אַ כלה, טאַקי מיט דעם גאַנצען פוץ, מיט דעם חן, מיט שענע בוקעטען און קרענצלעך שמעקענדיגע בלומען. אומעטום האָט אויסגעזעהען ווי יום־טוב'דיג און אומעטום האָט געשמעקט געווירץ, זיסע, ליבע ריחות פון בשמים. — שען איז דער אָנבּרוך אויף טאָג ווענסנע־צייט אין וואַלד, שען, זעהר שען!

דער בעריהמטער כלי־זמר, דער סאָלאָוויי שטעהט זיך דאָרט ערג'ץ אין אַ ווינקעל און שפּילט אַ וויוואַט לכבוד יום־טוב. און אינ'ם זיסען שטיינער זיינעם הערט זיך עפּיס ווי אַ וויינענדיגס, אַ צעגיסען־זיך טיעף פונ'ם האַרץ אין שטיינער, אין אַ געבעט, עפּיס נאָר טאַקי אַ „אל מלא רחמים", וואָס די כלי־זמר שפּילען חתן־כלה, יתומים, נעבעך, אויף דער חתונה ביים בעדעקענס!

זיסער, ליעבער, סאָלאָוויי מיינער! וואָס איז דיר אַזוינס, וואָס דו ביסט אַזוי פעראומערט? פאַר וואָס איז א פרעהליכס אפילו, אז דו

שפּילסט, וואַרפסטו אַריין אַ ביטערען טראָפּען פון מרה־שחורה? פאַרוואָס אין דעם ים זיסען שטייגער דיינעם קאָלען—רויִשען חוואַליעס ביטערע טרעהרען? ס'טייטש! ס'איז דאָך אַצינד פאַר דיר אַ לעבען, ביסט דאָך איצט אַ בעל־שמחה! דאָס ווייבעלע דיינס האָט ווי אַ בעל־הבית'טע צורעכט געמאַכט דאָס הייזעל, צוגעגרייט אַ ווייך־פרישׁ געלעגער און ליגט למזל אַצינד אין קינפּעט. אַרום און אַרום שמעקט מיט זומער. דער וואַלד איז אָנגעטאָן אין דער יום־טוב'דיגער גרינער קאַפּאָטע, די ערד אין דער נייער חתונה־קלייד קוקט־אַרוים ווי אַ כלה האָפּען הייסע־וואַרעמע קושען פון'ם חתן—און אָט אַצינד, אין אַזאַ צייט גראָד, קומט דיר אויס צו שפּילען אַ פרעהליכס מיט אַ וויינענדיגס אינאיינעם!

אוי, איך פיהל דיין האַרץ, ליבער, טייערער סאָלאָוויי מיינער! דאָס האַרץ פון אַ בריה אַ פּאָעט פיהלט דעם צער פון דער וועלט, וואָס איהר פעהלט, נעבעך, וואָס איהר געהט־אָב—און דאָס וואָס ער פיהלט, אָט דאָס שפּילט ער,דאָס דערמאָנט ער תמיד אין פריידען, אויף שמחות. דו שפּילסט, אַ שטייגער, דיין ליבהאַרציגע ווייב אַ „מזל טוב" לעבעדיג, קנאַקענדיג, און אין מיטען קנאַק הערט זיך עפּיס אַ זיפץ, אַן'אָבקלאַנג פון אַ שרעקליכען ווינטער בשעת וואָגלענדיג זיך מיט דיר אין גלות ערגיץ אין אַ פרעמד לאַנד! דו שפּילסט דעם וואַלד,וואָס שיינט אין דעם נייעם גרינעם קאַפּעלושיל זיינעם אויפ'ן קאָפּ, און אינ'ם ליבליכען צו־ווינשעווען איהם פיהלט זיך עפּיס אַ וויינענדיגע שטימע, אַ הספד אויף די פאַר־אַיאָהרדיגע בלעטלעך זיינע, וואָס פוילען וואַלגערען זיך, נעבעך, אין שטויב איהם צו די פיס. און אונזער ערד, דער אויסגעפּוצטער כלה מיט פרישע בלומען, ביסט־דו מזכיר נשמות מיט אַ טרויער אויף איהרע קינדערלעך, וואָס זי האָט זיי און בעגראָבט זיי אַלע יאָהר. ביסט מיר ליעב, דו וועלט־בעריהמטער זינגער, דו סאָלאָוויי מיינער! אָט דאָס טרויערדיגע שטיקעל אין דיין זיסען שטייגער—אָט דאָס טאַקי ריהרט מיך בעסער פון אַלע דיינע ליעדער. דען אויף צרות,אין טרויער האָט דאָך די מאַמע מיך געהאַט,אין טרויער האָט זי מיך פערוויגט,און דאָס ליעד פון צרות, פון לייד,מיט וועלכס זי האָט מיך פאַרשלעפערט,איז מיר געבליבען דאָס ליעד, אוי־וועה,אויף דעם גאַנצען לעבען! וואָס געהער איך שלימזלדיגער מיך אָן מיט פריהלינג? וואָס פאַר אַ מחותן בין איך עלענדער מיט דעם גאַנצען יום־טוב'דיגען עולם—מיט דעם וואַלד דעם שענעם, מיט דער פרישׁ בליהענדער נאַטור דאָ? דער וועלטס פרייד איז ניט אויף מיר געזאָגט געוואָרען. אַז לייט לעבען איז נחת, איז אויף מיר אויסגע־

גאַסען אַ צאַרן. אַז בײַ זײ אין גאַס איז אַ שמחה, איז אין מײַן נעכיל אַ געוואַלד — בלוט, שרפות, פלאַם־פײַער און רויך. אַז גרינוואַרג ווײַזט זיך אין לאַנד און שפּילפּײַגעלעך לאָזן זיך הערן, גערהט בײַ מיר אַ סדרה תעניתים, יאָמער און קלאָג.

שפּיל, סאָלאָוויטשיקער, שפּיל! שפּיל אַ ריהרענדיגס, אַ וויינענדיגס, עס זאָל רייסען, צופּען בײַ דער נשמה!

דער סאָלאָוויי שפּילט, קלאָגט. זײַן ניגונדיל ריהרט מיר אויף אין הארצען פערבאָרגענע סטרונעס. זײ ברומען, שרייען, רעדען ווערטער, און עס קומען מיר אַרויף אויפ'ן געדאַנק אַלטע און נײַע ניט קיין פרעהליכע זאַכען.

עס לאָזט זיך מיר הערען אַ זיפצען פון אַ פערוויסטער נשמה — און אַ טרויעריג בילד, גלײַך ווי עס לעבט, טרעט מיר אַרויס פאַר די אויגען.

איז ווינטער. וואָלקענס. ווינט און שניי. אַ מרה־שחורה׳דיגער טאָג. אונטערן טיש, אויפ'ן לייסט, וואָס צווישען די פיסלעך, זיצט אַ „ציפּעטשקע", אונזער הוהן. זיצט עלענד, אַליין פאַר זיך, דאָס קעפּיל פאַרלעגט אונטער'ן פליגעל. צייטענווייז דוכט זיך, זי שלאָפט, טרוט זיך ניט קיין ריהר. און צייטענווייז גיט זי אַ ציטער. עס שטעלט זיך איהר פאַר דער זומער, גוטע טעג, ווען זי האָט געוואוסט פון אַ לעבען צו זאָגען. געשאַכט, געליעבט איז זי געווען בײַ „הענדלען", איהר מאַן, אַ הויכער, אַ שענער, אַ העלד, אַ יונג מיט שפּאָרען, אויפ'ן קאָפּ אַ קאַם ווי אַ קיווער. הענדיל איז געווען אין איהר פערקאָכט. אלץ קוצעניו־מוצעניו, נישט אָבטרעטענדיג פון איהר טאָג און נאַכט. אַלע פריה־מאָרגען פלעגט ער זי אַרויספיהרען פון קאַטוך און געשפּאַצירט מיט איהר אויפ'ן הויף און אין גערטנער. געגריבעלט זיך, געשפּילט זיך מיט איהר אין זאַמד, געזוכט, געניסטערט און צוגעטראָגען איהר, וואָס ער האָט געפונען דאָרט. אויף אַלע ווייבער געזאָגט געוואָרען אַזאַ לעבען, וואָס זי האָט בײַ איהם געהאַט. זי האָט זיך געלעגט, געקוואָקעט און אויסגעפיהרט הינדעלעך. צעהן קינדערלעך מיט אַ־מאָל האָט זי אויסגע־פיהרט. אַלע שענעטשקע, פוכלינקע, געלינקע. באַלד ביים אַרויסקריכען פונ'ם איי, שטיקלעך שאָלעכץ האָבען נאָך געקלעבט אויפ'ן געזעסעל, האָבען זיי זיך שוין אַ שטעל געגעבען אויף די פיסלעך, אַ פּיפּס געטאָן — שלום עליכם! הייסט עס אַזוי אין דער וועלט אַריין. די וועלט איז זיי געפעלען, אַ גוטע, אַ ליכטיגע, גאָר מחיה. נו, האָבען זיי געלאַכט

לוסטיג, פֿרעהליך, לויפֿענדיג אַהין־אַהער, וואוהין דאָס האַרץ גליסט. וואוהין די אויגען טראָגען. די מאַמע איז איבערגליקליך, נעהמט ז אַרונטער אונטער איהרע פֿליגעל און שיצט זיי, וואַרמט זיי און זיי דאַנקען איהר, פּיפּסענדיג גאָר פֿריינדליך. דעם גאַנצען טאָג פֿיהרט זי זיך מיט זיי אַרום, וואו ערגיץ אַ שטיקעל פּלאַץ, וואו ערגיץ אַ בערגיל מיסט. זוכט, ניסטערט דאָרט, אין געפֿינט זי עפּיס, איז איין קול: גיכֿער, קינדער, גיכֿער, גיכֿער אַהער צו מיר! פֿאַרבייגעהענדיגע פֿלעגען זיך אָבשטעלען קוקען אויף איהר מיט דעם קליינוואַרג און שטאַרק הגאָה האָבען. עס שטעלט ציפּעטשקע זיך פֿאַר פֿריהערדיגע גוטע צייטען, פֿאַרלענענדיג דאָס קעפּיל אונטער'ן פֿליגעל און זיצט זיך רוהיג.

און פּלוצים גיט ציפּעטשקע אַ ציטער, שטעלט־אויף די פֿעדערען און איז אָנגעבלאָזען — עס קומט איהר פֿאָר דער סוף פֿון איהר גליק און דער אָנהויב פֿון אומגליק איהרס. אין איין שענעם פֿריה־מאָרגען חאַפּט אַ שפּאַרבער אַוועק איהרס אַ קינד און הויבט זיך דערמיט אויף הייך אין לופֿטען. זי, נעבעך, שרייעט: פֿייגעלע, פֿייגעלע מיינס! נאָר שריי חי וקים, פֿערשוואונדען איז דאָס קינד. איין פֿעדעריל נאָר זיינס, אַ פֿעדעריל אַ ווייכֿינקע, מיט בלוט פֿערשמירטע, פֿאַלט אַראָב אויף דער ערד און טרייבט זיך, וואַקעלט זיך אַרום פֿונ'ם ווינט. זינט יענער צייט קומט אַ אויסחאַפּעניש אויף איהרע ליעבע עופֿה'לעך און זיי ווערען וואָס ווייטער אַלץ וועניגער, וועניגער. איינעם אַ טחויר אויפֿגעגעסען, דעם אַנדערען האָט אַ קאַץ אָבגעדרעהט דאָס קעפּעל און דער, יענער זענען אין דער מענשענס הענד אַריינגעפֿאַלען. פֿרייטאָג אַ־מאָל קומט זי די ווירטע מאַמע, אין קעך אַריין, פּיקען, ווי געוועהנליך, דאָרט, איז איהר פֿינסטער געוואָרען אין די אויגען — אוי־וועה, איהר טעכֿטעריל אַ בתולה, אַ גוטס, אַ וואוילס, ליגט געקוילעט אויפ'ן זאַלץ־ברעטיל! די קעכֿין שפּאַלט איהר אויף דאָס בייכֿיל, נעהמט אַרויס די געדערעמלעך און טהוט זיי אַ וואָרף איהר, דער בידנער מאַמע, און דער קאַץ, וואָס ליגט אויסגעצויגען אַ קעגען! פֿון אַלע קינדער איז ציפּעטשקען געבליבען איינס נאָר, אַ יונג הענדעל, קוים וואָס ס'האָט זיך איהם אויסגעשניטען דאָס קעמעלע אויפ'ן קאָפּ. אַז ער איז אַ ר י י ן אין די פֿ ע ד ע ר ע ן, געוואָרען בר־מצוה, אַ בר־קרעהער, הייסט עס, האָט ער זיך אויפֿגעשטעלט און אויף אַ דין קול'כֿען דאָס ערשטע מאָל געמאַכֿט קוקוריקו, עפּענטליך מיט דער פּאָמפּע. די מאַמע האָט זיך גאָר געשמאָלצען און געזאָגט, אָמן! הלואי „תרנגיאל", דער היהנערשער ברוך־הוא וברוך שמו, הלואי

לאָז ער געבען, דו זאָלסט „פאַרשטעהן קרעהען אויף טאָג",
ווי דער טאַטע דיינער, דער הכם! — דאָס גאַנצע טרייסט איהרם איז
געווען אָט דער תכשיט, ער און דער ליבער מאַן איהרער. זי האָט
נאָך ניט פערלוירען די האָפנונג צו זעהען פיעל גוטס אין איהר לעבען.
נאָר ברייט און טיעף איז דער לאַגעל פון טרעהרען, זי האָט איהם נאָך
ניט אויסגעטרונקען אינגאַנצען.

אין דרויסען איז אָסיען-צייט. זי מיט דעם מאַן, מיט דעט קינד
שפּאַצירען זיך אַרום אויף דער גאַס אינדרייען. זיי זוכען, שאַרען, פּיקען
און פלוידערען. ביים קומען אַ היים אָוועגדצייט חאַפּט מען דעם מאַן מיט
דעם זוהן און מען בינדט זיי איהר פאַר די אויגען, שטוב-מענשען נעהמען
זיי אָן ביי די פּיסלעך און דרעהען זיי איבער'ן קאָפּ. עס זיפּצען,
קרעכצען די געפּעגטעטע, נעבעך, און יענע דרעהען, דרעהען. דערנאָך
אָננעהמענדיג ביים קאָפּ טהוט מען זיי אַ שליידער אויף דער ערד. דער
עוֹחט טהוט אַ חיק און „ציפּעטשקע" בלייבט עלענד — אוים מאַן,
אוים קינד!

עס רייסט מיר דאָס האַרץ אויף דיר, אומגליקליכע ציפּעטשקע!
דו ביסט דאָך אַ היימישע, ביי אונז אין שטוב אַ אויסגעוואַקסענע, און פון
אַלע מיני פייגעל אויף דער וועלט ביסטו דאָך, דו אַליין, מיר די בעקאַנטע.
איך האָב זיך צוגעקוקט צו דיין שטייגער לעבען, זיך פעראינטערעסירט
מיט אַלצדינג, וואָס דו טהוסט, וואָס דו מאַכסט. און זינט איך האָב
דיך געזעהן זיצענדיג אַליין, פאַרלעגט דאָס קעפּיל אונטער'ן פליגעל,
שטעהט מיר דיין געשטאַלט פאַר די אויגען, ביסט פעראומערט, פער-
זאָרגט, טרויעריג. אַז-אָך-און-וועה צו דיר, נעבעך, ציפּעטשקע מיינע!
דיין צער, דיין לייד — דאָס איז פון יענע לייד, וואָס אויף דער וועלט איז
אָנגעשיקט געוואָרען זינט גאָט האָט זי בעשאַפען ביז אַצינד. די לייד פון
דער וועלט אָבער זענען אַלערליי, איינע פון די אַנדערע אַלץ מיט
אַ שטאַפּעל העכער, העכער. און איך, אַז אָך-און-וועה צו מיר, איך
בין געפּריוועט געוואָרען מיט אַלע — אוי, דורכגעגאַנגען זיי אַלע!

שפּיל, סאַלאָוויטשיקעל, שפּיל, צוגים זיך אין שטייגער! עס
ווילט זיך מיר אויסגיסען דאָ מיין האַרץ, מיין ביטער האַרץ.

דער סאַלאָוויי קנאַקט — און עס טרעט מיר אַרוים פאַר די אויגען
אַ אַנדער בילד, אַ פינסטערס, אַ טרויערדיגס.

אָסיען-צייט. אַ קליין נידעריג הייזעל. אינוועניג חושך, אָבגעלאָזט,
די בעט נישט פאַרבעט. קיין זאַך נישט אויף איהר אָרט. דער אויוון נישט

געהייצט. שוין לאַנג אַז מען זעהט נישט געהן קיין רויך פֿונ'ם קוימען. וויסט, פֿינסטער איז אין איטליכ'ם ווינקעלע. די ווענד דאָרט וויינען. אויף דער מילכיגער באַנק זיצט הינדע די אַלמנה. זיצט איינגעהייקערט, אין צרות, די פֿיס פֿאַרלעגט אונטער זיך. אָט שווייגט זי, איז שטום ווי די וואַנד, טהוט זיך נישט קיין ריהר. דער קאָפּ אַראָבגעלאָזט. די אויגען אויסגעשטעלט, קוקען פֿערגליווערט אין איין זייט. און אָט ווערט זי פֿערציטערט, חאַפּט זיך אָן ביים קאָפּ, יאָמערט און קלאָגט. נישט דרויף, וואָס זי איז אָרעם, קלאָגט הינדע. צום דלות איז זי געוועהנט. תענוגים האָט זי קיינמאָל נישט פֿערלאַנגט, נאָך זיי נישט געבענקט, זיך בעגנוגט מיט דעם ביסעל, וואָס זי האָט פֿון איהר אַרבייט פֿערדינט. אויף איהר זוהן, אויף איהר לעצט פֿערלאָרען קינד — אָט אויף וואָס זי קלאָגט. פֿינף זיהן האָט הינדע געבוירען און אַלע נאָר אויף צרות. דעם עלטערען האָט מען פֿאַר אַ רעקרוט גענומען. מענשען, ווי דער שטייגער איז, איז דאָך קאַרג די וועלט, קריגט מען זיך, שלאָגט מען זיך, איינער אויפֿ'ן אַנדערען וויל געוועלטיגען, דער יענעם וויל איינשלינגען, בעדאַרף מען דעריבער האָבען אַזוינע, אויף צו שיצען זיך פֿאַר'ן שונא, מיט אַלע מיני קליפֿערגעצייג. איז דער זוהן איהרער אַוועק צו הרג'ען אָדער גע'הרג'עט צו ווערען און נישטאָ איהם ביז אויף היינטיגען טאָג. דעם צווייטען האָט דער מלאך-המות גענומען. אוי, האָט ער זיך, נעבעך, אָנגעליטען ביז די כשרה נשמה איז איהם אַרויס! דער דריטער איז געוואָרען אַ קדוש. ניט אַ ווילדע חיה, ניט אַ וואָלף, אַ בער, האָט איהם פֿערצוקט, איהם האָבען געהרגעט מענשען, פֿלייש און בלוט ווי ער. עפּיס אַ בייזע מהומה, אַ שגעון איז אויף דער וועלט געקומען — לייט ווערען פֿערווילדערט, פֿערשטאָקט זייערע הערצער, וואַרפֿען זיך ווי חיות רעות אויף ברידער, ברעכען, שטעכען משוגענער-ווייז, אָהן רחמנות! דער פֿערטער זוהן, בערויבט, דערשלאָגען, דערנידעריגט, נעבעך, נעהמט פֿאַר צרות די טאָרבע אויף די פּלייצעס, דעם שטעקען אין דער האַנד און וואָגעלט זיך איבער ימים, מדבריות, ווייט אַהין, אַזש וואו דער שוואַרצער פֿעפֿער וואַקסט — און פֿערפֿאַלען ביז אויף היינטיגען טאָג! דער פֿינפֿטער, דאָס לעצטע אויג אין קאָפּ, איז אַ ציינד אין מלחמה-צייט אַריין אין דינסט, ערשט נעכטען פֿערלאָזט ער די וויסטע עלענדע מוטער און געהט אַנידערלעגען דעם קאָפּ ערגיץ אין עק וועלט... אָט אַציינד זיצט עס הינדע פֿערוויסט, פֿערפֿינסטערט, בעטראַכטענדיג דאָס גרויסע אומגליק, וואָס האָט זי און די קינדער געטראָפֿען. קינדער האָט זי געבוירען און אויף צרות נאָר

נעבוירען — אויף צרות איהר און אויף צרות זיי, נעבעך!

ציפעטשקע! דיינע היהנדעלעך, ווי באלד דערזעהענדיג די וועלט, האבען זיי פון דער וועלט גרויס הנאה געהאט. נעלטען זענען זיי געווען נישט מעהר ווי אייער און אויף מארגען שוין מאלענדיג פון זיך אוועזען, טאקי גאר ווי „אלטגעזעסענע"—געפיקט, געגעסען, זיך געשפילט, לעבעדיג, פרעהליך, געלאפען, געדרעהט זיך אהין-אהער, גליך ווי זיי וואלטען בעקאנט געווען מיט דער וועלט שוין א צייט מיט יאהרען. וויסען אלצדינג וואס מען בעדארף און וואס מען האט צו טאן. דיינע עופה'לעך האבען געלעבט, געוואוסט פון א יוגענד צו זאגען און וואויל בעקומען איז זיי די יוגענד. הינדעס קינדער אבער. אז-אך-און-וועה צו זייער קומען אויף דער וועלט! מיט זיי אינאיינעם זענען געקומען זייערע יסורים, קרענק און אלערליי וועהטאגען: בויכוועהטאג, צייהנוועהטאג, פאקען, מאזלען, סקארלאטינע. גענוג זענען זיי, נעבעך, אויסגעשטאנען צרות, א שטראף פון גאט, ביז עס האט זיך זיי געעפענט די אויגלעך, און דער-זעהן פאר זיך א וועלט, איז, ווי באלד נאר זיי האבען זי דערזעהן און געוואלט אביסעל זיך שפילען, צופיהרען די הענטלעך, איז אויף זיי ארויס א צארן, א וועהטאג, א שטראף פון מענשענס הענד. קינדער-האט הינדע מגדל געווען מיט פיעל מיה, מיט צער, פערבראכט אויף זיי אין צרות טאג מיט נאכט און—קוים אויסגעהאדעוועט, נעהמט מען זיי ביי איהר אוועק. נישט קיין מאמע איז זי, נישט קיין רעכט אויף איהרע קינדער האט זי, נאר א דינסט איז זי — דעם מלאך-המות'ס און דעם עולם'ס א דינסט—א שפחה-כנענית הייסט עס, וואס זי און די קינדער איהרע געהערען נים זיך. געבוירען זיי—האט זי. די מיה אויסצוהאדעווען זיי—האט געהאט זי—קומט מען דערנאך צום פארטיגען און מען נעהמט זיי צו. אי, וואס, די דאזיגע דינסט פיהלט, האט ליעב, זי בענקט, זי געהט אוים נאך די קינדערלעך—נאר ווער מען געהט עס אן? נישט מעהר ווי א דינסט איז זי! הינדע אבער איז נאך א מוטער, א בעשעפעניש פאר זיך, שלאגט זי זיך אין הארצען, רייסט אויף זיך די האר פון'ם קאפ, וויינט, קלאגט—און דאס ביטערע געוויין איהרע געהט אין הימעל אריין!

שפיל, סאלאוויטשיקעל, שפיל, אבער פאמעליכען א ביסעל; שרעקליך שרייעט אין מיר דאס הארץ, שרעקליך ברומען, ציטערען אין איהם די פערבארגענע סטרונעס נאר טאקי צושפרונגען צו ווערען. עס צולאזט זיך הילכענדיג דער סאלאווי אויפ'ן העלזעל, און אויף זיינע

שטורעמדיגע פאַליעס-טרעלען טראָגט זיך רעש׳דיג, צוטומעלט—מיין נשמה. עס טראָגט זיך, פליהט מיר דער מח און בילדער איינע פון די אַנדערע פערשיעדענע ליפען איהם פאַרביי. אָט איז אַ וואַלד, פעלדער גרינע מיט תבואות, מיט בלומען. דער מאָרגענשטערן שפּיגעלט זיך שמייכלענדיג אין די טוי-טראָפּענס דאָרט, מאַכט חן—און באַלד קומט אָפּיר די שטאָדט מיט איהר טומעל. מיט איהר געוויש. עפּיס אַ מרה שחורה, אַ חושך ליעגט אויף איהר. די זון, די לבנה—עפּיס נאָר ווי בגנבה חאַפּען זיי זיך אַריין צו לייכטען דאָרט—די מויצרען מיט די ענגע שמאָלע געסלעך פאַרשטעלען פאַר זיי דעם וועג.

עס שטעלט זיך מיר פאָר אַ טאָג אין דער שטאָדט, ווי אַזוי און מיט וואָס מענשען ברענגען איהם צו, מיט וואָס זיי שטעהען אויף און מיט וואָס זיי לעגען זיך שלאָפען. עס שטעלט זיך מיר פאָר אַ פריהמאָרגען: יודען שטעהען אויף און קרעכצען! ווייסען נישט וואָס מען טהוט, וואָס מען הויבט אָן, פון וואַנען מען זאָל זיך דערנעהרען? זייערע פּנים׳ער זענען בלייך, דער שטערן פול מיט קנייטשען, די אויגען וואַרפען זיך אין אַלע זייטען, גלייך ווי זיי זוכען עפּיס, אָן וואָס זיך אָנצוחאַפּען, אין וואָס זיך אָנצושפּאַרען, די חוואַליעס פון דעם טאָג זאָלען זיי, נעבעך, נישט דערטרינקען. זיי זיפצען, זיי קרעכצען און קנייטשען, קנייטשען דעם שטערן.

עס שטעלט זיך מיר פאָר ביי טאָג אַ יודענס שטוב, ווי דאָרט מאַכט זיך קיין רגע נישט צו די טיר, עס געהען אָרימע לייט, יונגע און אַלטע, ווייבלעך, מיידלעך, און קליינע קינדער, איינער געהט אַרויס, דער אַנדערער קומט אַריין. בתוך הבאים קומען אָן גבאי׳טעס מיט זייער חן. דערנאָך טוען זיך אַ לאָז שענע יודען אין זיידענע קאַפּאָטקעלעך. פּאָדערען געלט פאַר זייערע זכות אבות. נאָך זיי קומט אַריין אַ מגיד, אַ נשרף, אַ ירושלמי, אַ משולח, אַן׳עגונה מיט אַלטע, פערשימעלטע כּתבים. באַלד נאָכדעם קומט אַ שמש פון דער שוהל, מאָנט פאַר אַ שטאָדט, פאַר איין עליה, פאַר אַ „מי שברך״, פאַר אַ „מלא״, און פאַר אַ „נדר״; ערשט אָבגעפּאַרטיגט זיך מיט דעם, גיבען זיך איינער נאָך דעם אַנדערען אַ שאָט אַ פּעקיל פערשיעדענע גבאים מיט פּושקעס אי אָהן פּושקעס. איינער מאָנט מעמדות אויף ארץ ישראל, דער אַנדערער עפּיס אויף

תלמוד תורה, דער דריטער בעט אויף הכנסת כלה, דער פערטער אויף דעם הקדש, דער פינפטער אויף חברה משניות, דער זעקסטער אויף חברה נר תמיד וכדומה נאָך און נאָך חברות. בינתים קומען צוויי בכבודיגע בעלי־בתים מיט ברייטקייט, רוימען עפּיס שטילערהייד איין אין דעם אויער, זאָגען דערנאָך הויך אויף א קול מיט א זיפץ: היינט פערשטעהט איהר שוין, פאַר וועמען? און נעהמען... נאָר אין מיטען דרינען קומט דער קהל'שער שמש און מאָנט עפּיס צום רייסטער, דער דעפּוטאַט שטעלט נאָך א מאָל אריין א פּאָסטאָי, דער קצב זאָגט אָן מיט דער דינסט, אז פון איצט אָן, זאָל מען מוחל זיין צו־לעגען צו דער אָקע פלייש נאָך צוואַנציג גראָשען, מען האָט פערגרעסערט די טאַקסע... הכלל, מען רייסט פון אלע זייטען, איטליכער גיט א האַפּ, א קניפּ, א צופּ, עס שטעלען זיך אין די אויגען טרערען, עס איז שווער אויס־צוהאַלטען.

— שפּיל, סאָלאָוויישיקעל, שפּיל, איך וויל א ביסעל וויינען. עס שטעלט זיך מיך פאָר, ווי יודיש געלט, יודיש בלוט געהען לאיבוד, זיי גיסען זיך ווי וואַסער און ברענגען נישט קיין שום נוצען. משטיינס־געזאָגט, מה חסרנו, וואָס איז אונזער חסד, אונזערע צדקות?

אָט איז דער מאַרק מיט אלע מיני נפשות זיינע, פון קליין ביז גרויס. דער מאַרק מיט זיינע סוחרים און מסחרים, מיט זיינע אָבגעאַרער און אָבגענאַרטע, מיט די ווילדע תאוות, דעם נאַרישען כבוד, קנאה און שנאה, וואָס הערשען דאָרט. אָט טהוט זיך א ווייז דאָס גאַנצע פּעקעל קבצנים, מיני אביונים, דלפנים, געפאַלענע, אָבגעקומענע, נויט־בעדערפטיגע, הונגעריגע, ליידענדע, קראַנקע, צובראָכענע, דאַרע־קווארע, בלייכע מיט אויסגעצויגענע פּנים'ער. עס דרעהען זיך אַרום טאַנדעטניקעס, הענדלער, מעקלער, פערטראַכטע, מיט היטלעך פּער־ריסענע, יודען מיט זעקלעך, יודען מיט שטעקעלעך, לעדיגגעהער, בטלנים, אלע לויפען ווי די משוגעים, ניסטערען, זוכען פּרנסה, ווי ס'איז צו לעבען, צו דערהאַלטען די נשמה פון זייערע ווייבער און קינדער. אלע זענען פערטראָגען, צוטראָגע:, אלע טראַכטען ווי אַרום עפּיס א פערדינסטעל צו דערטאַפּען אוז ביי יענעם מיט א המצאה'לע אויסכאַפּען.

עס שטעלען זיך מיר פאָר רעדלעך פאַרשוינען, שענע מענשעלעך, וואָס האַלטען זיך ווי הינד, ווי ווראָנעס נעבען טויטע און נבלות, וואָס לעבען פון

יענעמס פליישׁ, פון יענעמס בלוט; מענשעלעך, וואָס זיי זענען נישט ווערטה קיין דרייער און גילטען פאָרט זעהר שטאַרק; מענשעלעך, וואָס איטליכער קען זיי פאַר קליינעטשקע און זענען דאָך זעהר גרויס; מענשע־לעך, וואָס זענען אין דער געמיינדע אַ מכה, וואָס מאַכען איהר קאַליע דאָס בלוט און נאָגען זי אויס; מענשעלעך, וואָס אָנקוקענדיג, דאַכט זיך, זיי זענען שטאַרק בע־שעפטיגט, פערנומען מיט וויכטיגע עסקים, עס שוויצט זיי תמיד דאָס פנים, שטענדיג פול מיט סודות, מיט סעקרעטען, רעדען אויף דעם וואונק — און באמת זענען זיי סווישטשען, לעדיגגעהער, גאָרנישטען, טויגע־ניכטסען; יענע מיני מענשעלעך, וואָס דרעהען זיך תמיד אַרום קהל, ווילען דער שטאָדט רק איינבערענגען, רק טאָן טובות, וואָס לעגען זיך איינגאַנצען אַוועק פאַר דער שטאָדט און לעבען בכבוד, עסען דאָס בעסטע און טרינקען אַ גוט גלעזיל וויין; מענשעלעך, וואָס דרעהען זיך אין די קהל־שטיבלעך, נעבען די גבירים, אויף די אסיפות, אין די יאַטקעס און אין די ווינשענקען; וואָס פיהרען די גאַנצע קאָמאַנדע ביי די וויבאָרעס, רוימען איטליכען איין אַסוד אין אויער און שרייען „זשעלייעס", אָדער „נעזשעלייעס" פאַר כל ישראל; מענשעלעך, וואָס וויטען זיך, נעהמען אַראָב דאָס היטעל פאַר איטליכען טשינאָווניקעל, פאַר איטליכען פּריק׳ל, וואָס קריכען תמיד זיך פאָרצושטעלען פאַר אַ נייעם גובערנאַטאָר, פאַר אַ נייעם פּאָליצמייסטער, ראַפּאָרטעווען תמיד מכח דער שטאָדט; מענשעלעך, וואָס זעהען אויס ווי שרעקליכע וועלף צווישען די אָרימע בידנע שאָף אויף דעם מאַרק!...

אוי ווי שרעקליך דער מאַרק איז, וויפיעל צרות, דאגות, לייד און פורעניות, וויפיעל דערנידערונגען, חרפות, בזיונות, וויפיעל פאַלש־קייט, שווינדעל, שפּיצלעך, קנייטשלעך, פאַר דעם זינדיגען שטיקעל ברויט! אָך, שווער, שווער ביטער קומט אָן דעם מענשענס פרנסה! עס רייסט, רייסט מיר דאָס האַרץ. אַ טרויעריגער, זעהר אַ טרוי־עריגער ניגון.

פֿאַמעליך, סאַלאַווײ, פֿאַמעליך, נישט אַזוי שטאַרק שפּיעל, זינגער, אױ, עס לאָפּנעט, עס האָט בײ מיר אין האַרץ שױן געלאָפּנעט אַסטרונע!

אומגליקליך ביסט-דו מענש, פֿערפֿלוכֿט ביסט-דו פֿון אַלע בהמות און אַלע בעשעפֿעניש אויף דער וועלט. דער אויבערשטער האָט דיך בעשאַפֿן מײסטעריש מיט מעלות פֿיעל, בעסערע ווי בײ אַלע אַנדערע בעשעפֿענישען זײנע, דיר טאַקי לטובה, און דו האָסט מיט די מעלות טובות זיך בענוצט צו דײן רעה. פֿיעל פֿערשטאַנד האָט דיר, מענש, גאָט געגעבען און דו האָסט זיך בעגאַנגען מיט איהם נישט ווי מען בעדאַרף. האָסט אָנגעהויבען פֿערעבענדעווען צופֿיעל, קלערען, גריבלען זיך, אַראָבנעהמענדיג זיך אין דער זײט, האַנדלען געגען דיר אַלײן און געגען דער נאַטור. בײ צופֿיעל חקירות איז צופֿיעל פֿעהלער. פֿון צופֿיעל אויפֿטהוענישען און נײע ערפֿינדונגען נעהמען זיך פֿיעל נײע צרות, מאַנגעל, צוואַנג און אומגליקען. פֿיעל נײע זאַכֿען, אַשטײגער, האָסט דו מיט דײן פֿערשטאַנד אַרויסגעבראַכֿט טאַקי דיר אַלײן אויף צרות — אַרויסצורײסען בײ דיר פֿון די הענד אַרבײט, פֿונ'ם מויל דאָס שטיקעל ברויט, צו בהאַלטען דיך אין דער קלעהם, און צו פֿאַרקירצען גיך דײנע יאָהרען! אומגליקליך מאַכֿסט דו זיך, מענש, מיט דײן פֿערשטאַנד און אומגליקליך אויך מיט דײן לשון, מיט דער שפּראַך. אָט די גוטע מתנה, צו וועלכֿער דו האָסט זוכה געווען, אָט זי איז דיר באָקאָם אויסגעפֿאַלען. דער הונד, אַשטײגער, אָט דער דאָזיגער כלב, וואָס בילט אויף דיך דאָ, פּונקט אַזוי בילט אויך יענער כלב, זײן חבר, ערגעץ דאָרט... אין שפּאַניען, אַשטײגער, אײן אָנפּאַלען, אײן געבילעריי, בײ אַלע הינד. דער אײזעל, וואָס אין אונזערע מקומות, עפֿענט אַ מויל און הירזשעט ווי אַלע אײזלען אין דער וועלט. דער אײזעל, יענער אײזעל, וואָס מאַכֿט עס אויס, אַלץ אײנס. אַלע פֿרעש אין די טײכֿלעך און די בלאָטעס קוואָקען גלײך אומעדום אין אײן צײט פֿון מצרים ביז אַצינד — און מענשען, זײ זענען אײנע צו די אַנדערע פֿרעמד און דאָס איז אַ צרה זעהר אַגרויסע. אומגליקליך ביסט דו, מענש, מיט דײנע פֿאַנטאַזיעס. גאָט האָט בעשאַפֿען דעם מענשען אין זײן געשטאַלט אַרײנגעבענדיג אין איהם אַמענשליכֿע נשמה פֿאַר אַלע מענשען גלײך, האָסט-דו זיך געקליגט, צוגעגעבען צו איהר נאָך אײנע עפּיס אַ בשותּפֿותדיגע, אַ מין געמאַכֿטע פֿאָלקס-נשמה, הײסט עס, באופֿן אַז זײ זאָלען זײן קאָנטרע צווישען זיך אין פֿיעל זאַכֿען. דאָס וואָס די טהאָר נישט, מעג יענע; וואָס דער רעכֿענט זיך

פאַר אַ חסרון, רעכענט זיך יענער פאַר דער גרעסטער מעלה; וואָס פאַר יענער איז דאָס אַ געבאָט, איינע פון די עשרת הדברות, איז עס פאַר דער אַנדערער נישט געזאָגט געוואָרען, און וויפיעל צרות און שפיכות דמים קומט דורכדעם אַרויס! אויך אין דיין פרומקייט, אין דיין גוטסקייט, דעם שטייגער אָרענטליכקייט דיינעם ליעגט אָפּט אַ הונד בעגראָבען, אַ אומגליק פאַר דיר.

אַ געטליכער גייסט, דער גייסט פון וויסען און גאָטספאָרכטיגקייט שטראָמט ווי אַ פלייצענדיגער טייך פונ׳ם הייליגען כסא הכבוד, שטראָמט צו בעלעבען און גליקליך צו מאַכען אַ גאַנצע וועלט מענשען. שטעהען גאָר אויף די ברעגען זיינע אויסגעשטעלט מיהלכלעך און מיני פאַבריקעס אַלערליי. איטליכע פון די פאַבריקעס ציהט דאָס וואַסעריל צו זיך פערהאַמעוועדיג, פערהאַלטענדיג עס, כדי עס זאָל דרעהען די רעדער פון דער מאַשינע ביי זיך און צוליעב זיך. דער מאַטריאַל פאַר די אַלע איז איינער, איין רויהעם שטאָף — וויבאַלד ער קומט אָן אויף דעם עולם, ווערט ער צוגענומען אַ טייל אין דער פאַבריקע, אַ טייל אין יענער. דאָרט ווערט דער נייע־אָנגעקומענער שטאָף אַריינגעבראַכט אין אַ פורעם אויסצואַרבייטען פון איהם אַכלי שלמה. פון דאָרט געהט עס אַרויס מיט דעם שטעמפּעל דערויף פון דער פאַבריקע אָפּט אַזוי, אַז עס שטעהט אין וועג יענער, וואָס פון אַ אַנדער פאַבריקע. די סחורות זענען פער־שיעדען, די קאָנקורענץ איז גרויס, איטליכער וויל גילטען בעסער אויפ׳ן מאַרק, און דורכדעם קומט אַרויס פיינדשאַפט, האַס, געשלעג, גזלה און רציחה. אוי, געגוג יסורים, צרות און לייד זענען דאָ אין דער וועלט פון זינט זי איז בעשאַפען געוואָרען, — קומען מענשען און לעגען נאָך צו זייערע פון זייער זייט!

פאַמעליכער, פאַמעליכער שפיעל, סאַלאַוויי! עס האָט שוין אין האַרצען געלאָפּנעט ביי מיר נאָך אַסטרוגע!

וויין, ישראָליק, וויין! האָט מיט איטליכען שפיעל דאָס וואַלד־כלי־זמריל מיר געזאָגט. עס האָט מיר זיך געדאַכט — איך בין אַ חתן ביי דעם בעדעקענס. חתן דומה למלך! — זאָגט דער בדחן און דערמאָנט מיר דערביי, אַז איך בין אַ יתום... ישראָליק, לאָזט ער אויס צום גראַם מיט אַ ריהרענדיג קול: אַ יתום מוז אויף דער וועלט פון איטליכען אויבשטעהן זעהר פיעל; — וויין, ישראָליק־לעב, וויין — כלי־זמריל, שפיעל! אַ יתום ביסט דו ישראל און אַ חתן צו גלייך! — אַ חתן וואָס, איז דומה למלך, און אַ יתום — אַ וואָרים, געטראָטען מיט די פיס;

דאָס קומט דאָך אויס ווי האָניג מיט גאַל אויסגעמישט אינאיינעם. אַ יתום אַ שטענדיגער, געפאַלענער, מיט כבוד פון אַ חתן אויף אַ ווײַלע: דאָס איז נאָר אַ שפּאַס אַ ביטערער, אַ שרעקליכער שפּאַס, וואָס ריהרט טיעף ביי די לעבער. מיר איז שטאַרק נישט גוט אויפ'ן האַרצען, עס שווינדעלט מיר אין קאָפּ און אַלצדינג אַרום מיר דרעהט זיך און טאַנצט, עס שפּרינגען געוועקסען אין די פעלדער, עס טאַנצט דער וואַלד, און די בוימער פליעסקען צו מיט די צווייגען. עס נעהמען זיך אויך צונויף און טאַנצען מיני געשטאַלטען — פון גבאים, שמשים און כלי קודש, געשטאַלטען פון צאַפּעס, אָקסען, פערד און האָרטעס, אַלע אינאיינעם, און פון דעם געשווינדען דרעהען־זיך אַרום און אין אַקאַראָהאָד, שוועבען פליהענדיג פאות, ווײַדלען, הענד, טשאָפּרינעס, פערדישע עקען, און אויערען פון אייזלען; כ'הער כלי־זמר שפּיעלען, ליהודים, ל"ג בעומר, ס'איז חתונות ביי אידען, פאָראויס לויפען ווייסע חברה הענדום פענדום. הינטען געהט אַ גרויסער עולם, ס'איז אַ געזעמעל פון מקבלים, אביונים, קבצנים, דלפנים, טויגעניכטסען, קאַלעקעס, מלמדים, פאַר צעהניאָהרדיגע, פאַראַיאָהריגע און היינטיגס־יאָהרדיגע בעלי־בית'לעך, וואָס עסען קעסט. עס ברענען הבדלות. דאָס פיהרט מען צו דער שוהל אַ חופּה, אומגליקליך צו מאַכען דאָרט אַ יונגעל מיט אַ מיידעל, וואָס ווייסען נאָך גאָר נישט פון וואָס צו זאָגען. ביז שפּעט אין דער נאַכט, זעה איך, פיהרט מען חופות, עס ווערען אָבגעמאַכט עפּיס א גוזמא חתונות. אַלטע באָבעס פליעסקען, מחותנים טאַנצען, דער עולם איז לוסטיג, אַ פרייד, אַ שמחה! — מזל טוב אייך, יודען, מיט שפּאָגעל־נייע אָרימע לייט! מזל טוב אייך מיט אַ ניי פעקיל לעדיגגעהער! מיט נייע קאַנדידאַטען אויף מלמדים, אויף מקבלים, אויף באַנק־קוועטשער און אויף גילדענעאָדער־יודען! מזל טוב אייך גאָר מיט א פריש צעטעל פון קייטינע גרעט: מיט אַלע אַייערע שמוציגע, פוילע און פוסטע בענשעלעך! מזל טוב אייך מיט פריש־צאַפּעלדיגע פיאַווקעלעך! גרייט אָן, יודען, בלוט, גרייט אָן געלט, געלט, געלט! —

געוואַלד, סאַלאַווײ, גענוג, גענוג צו שפּיעלען! עס רייסט מיר דאָס האַרץ, עס שפּרינגען, עס לאָפּנען אין מיר אַלע סטרונעס!...

דאס צוועלפטע קאפיטעל.

די קליאטשע א פירוש אויף איוב.

— דיין קול איז עס, מיין גוטער, אלטער בעקאנטער?

— איך בין עס, מיין שלימזלדיגער פרינץ, מיין בידנע, אומ-גליקליכע קליאטשע! — ענטפער איך צוויינענדיג זיך.

— וואס וויינסט-דו? פרעגט זי, א שטארקען שאקעל געבענדיג מיט דעם האלז, גלייך ווי זי וואלט פון זיך אראבגעווארפען א גאנצען בארג משא און מיך פריינדליך אנגעקוקט מיט אזא פנים, טאקי גאר ווי א מענש. — דו האסט געמוזט אויסשטעהן און ליידען פון מיר צרות.

— אך! — האב איך געענטפערט, — מיינע צרות זענען גארנישט, דו האסט זיי מיר געמאכט אומגערן. דו ביסט, נעבעך, נישט שולדיג. דיינע צרות, זעהסט-דו, זענען אהן א ברעג, גרויס ווי דער ים. איך וויין קוקענדיג אויף דיר, מיין געפאלענער, פערוואגעלטער פרינץ. אך, ביז וואנען וועסט-דו אזוי אבקומען, אליין זיך ארומשלעפען און פון איטליכען אלץ ליידען? ביז וואנען, אך, וועסט-דו זיין א שקאפע, דער וועלטס אייביגע קליאטשע?

— ביז וואנען, — האט זי געזאגט, — מענשען וועלען ווערען בעסער און קליגער, ביז וואנען עס וועט אויפהערען אי אכזריות אי רחמנות, אי רעות אי טובות, אי צו-להכעיס אי צוליב-זאכען, נאר אמת און גע-רעכטיגקייט אליין וועלען הערשען אויף דער וועלט; ביז וואנען עס וועט אויפהערען צו זיין א חילוק צווישען מענשען, א וואלף וועט וואוינען מיט א שאף, א בער מיט א קוה וועלען אינאיינעם זיך פיטערן און א לייב וועט ווי א רינד עסען שטרוי; ביז וואנען עס וועט זיך פעהלען אל-דאס-

בין, די ניט־גוטע וועלען פערלירען זייער כח און עס וועט אָבגעווישט ווערען טרערען פון איטליכענס פנים!...

— אַך! — האָב איך געקרעכצט, עס איז נאָך צו־וויט צו וואַרטען! ביז יענער צייט, האָב איך מורא, זאָל מען דיר דערוויל נישט דערגיהן דעם עק, נישט אַרויסנעהמען די נשמה!

— מיט מיר, האָט זי זיך אָנגערופען, מיט מיר געהט עס אַקוראַט ווי מיט מיינעם אַ אַלטען חבר איוב, וואָס בשעת ער איז איבערגעגעבען געוואָרען דעם שטן אין די הענט, האָט גאָט דענסטמאָל אַזוי געזאָגט: שטן, וואָס דו ווילסט, טוה מיט מיין איוב׳ן, שלאָג איהם, טוה איהם אָן געבראָטענע לייד, מאַך איהם ברוין און בלוי דאָס לייב, גאָר זיין גייסט, זיין נשמה זאָלסט־דו היטען!...

— איוב, — האָב איך אַ געשריי געטאָן, — דאָס איז טאַקי דיין חבר, ניין, דאָס ביסט־דו טאַקי אַליין! דאָס איז אַ משל אַקעגען דיר. דאָרט שפּיגעלט זיך אָב דיין גליקליכעס לעבען אַ מאָל אין עושר און כבוד; דאָרט שפּיגלען זיך אָב דיינע יסורים, די רדיפות, די שטעלווערטלעך פון דעם עולם בשעת דיין גרויס אומגליק; דאָרט שפּיגעלט זיך געטריי אָב איטליכע זאַך בעזונדער. איוב ביסט דו! דו ביסט איוב מיט זיין שטן, מיט זיינע מכות, מיט זיינע פאַלשע חברים, וואָס פאַלען אויף איהם אָן אין דער שלעכטער צייט און בעשולדיגען איהם, ער איז נישט גוט, ער איז נישט פרום... איוב איז דיין היסטאָריע. דער אָנהויב איוב און דער מיטען האָבען שוין ריכטיג ביי דיר זיך אַרויסגעוויזען, זיין סוף וועט ביי דיר אויך, גאַנץ זיכער, מקוים ווערען. דער שטורם, אין וועלכען גאָט און די גערעכטיגקייט וועלען זיך בעוויזען, וועט, מיין איך, זיין אַ גרעסערער, אַ שטאַרקערער פון דעם, וואָס איז געוועזען ערשט נישט לאַנג!...

— מען שמועסט, — האָט זי זיך אָנגערופען, — אַז דאָס האָט מאַקי אָנגעשריבען יענער בעריהמטער מענש, וואָס האָט מיך אַ מאָל פון אַ קליאַטשע צוריק פאַר אַ מענש געמאַכט, ער האָט דערמיט געקוקט גאַנץ וויט!...

איך קוק מיך אום צו מיין קליאַטשע — ערשט איך דערזעה, זי ליגט אויסגעשטרעקט ווי אַ טויטע אויפ׳ן רוקען און סאָפּעט גאַנץ שטאַרק.

— אָך! — האָט זי צו מיר זיך אָנגערופען מיט אַ קרעכץ — זיי האָבען מיך גאָר פערמוטשעט. איך פיהל, אַז אַלץ וואָס ווייטער געהען

מיר אויס די קרעפטען. אין דער צייט, ווען עס עפענט זיך מיר אויף דאָס מויל צו רעדען, ווען איך הויב מיר אָן אַרומצוקוקען און אַלצדינג צו בעטראַכטען, דערנסטמאָל הויב איך ערשט אָן צו דערפיהלען מיינע וועהטאָגען... אַך, זיי האָבען מיך שרעקליך אָבגעשוואַכט, שרעקליך קראַנק געמאַכט—איך פיהל אין מיר נישט קיין גאַנץ אבר, קיין גאַנץ ביינ־על! זעהר שטאַרק האָבען מיך דאָ ערשט פערמוטשעט עטליכע פאַרשווינדלעך, איך בין פון זייערע הענט קוים גאַנץ אַרויס מיט דעם לעבען.

— העלף מיר, איך בעט דיך, אַביסעל זיך אויפצוהייבען און אָנצושפאַרען זיך אויף דער זייט, ס'איז עפּיס קיין דרך־ארץ נישט ווי איך ליג אַזוי אויסגעשטרעקט, מחילה, איך קען מיך, לא עליכם, אַליין קיין ריהר נישט טאָן. אוי מיין קאָפּ, מיין קאָפּ!

— וואָס איז? — האָב איך זי אַ פרעג געטאָן מיט רחמנות,—דער קאָפּ טהוט דיר, נעבעך, וועה?

— אוי, — האָט זי געענטפערט,—עס טהוט מיר וועה איטליכס א ב ר, איטליכס ג ל י ד בעזונדער, מיין גאַנץ ל י י ב א ו ן ל ע ב ע ן. עס טהוט מיר וועה אי ד ע ר ק אָ פּ, דער קאָפּ, אי דער גאַנצער פ אָ ד ע ר־ח ל ק,—דער פאָדער־חלק ווי אויך, מחילה, דער ה י נ ט ע ר, הינטער־חלק!...

— לאָז זיך פונדעסטוועגען נאָר נישט אָב, האָב איך זי געבעטען טאָרגען, אַז מיר וועלען זיין אין דער שטאָדט, וועל איך בעטען אַ דאָקטאָר, ער זאָל דיך בעטראַכטען און דיר עפּיס פערשרייבען.

— אַי, אַי! האָט זי זיך אַ חאַפּ געטאָן זעהר דערשראָקען. דער־מאָן מיר נישט, איך בעט דיך, דערמאָן מיר נישט קיין דאָקטאָר! ווער קען נאָך אַזוי ווי איך די דאָקטוירים, די קאַנאַוואַלעס מיט זייער רפואות, מיט זייערע פערשרייבעכטסען?!... ביי זיי איז באַלד לאָזען צו דער אָדער, בלוט אָבצאַפּען און דורכציהען זאַוואַלקעס. איך האָב שוין, ברוך השם, אויף מיר אַ סך בלויע צייכענס פון זייערע פערשרייבעכטס. זעהסט־דו ביי מיר אָט די פרישע סינאַקעס? דאָס האָט מיר נישט לאַנג גע־מאַכט אַ דניעפּראָוויצער קאָנאָוואַל מיט זיין קליפּערגעצייג און מיט זיין פערשרייבעכטס. ער איז פשוט זיך מחיה, ווען עס מאַכט זיך איהם אַ געלע־גענהייט צו פערשרייבען. עס זענען דאָ זעהר פיעל אַזעלכע דאָקטוירימלעך, וואָס ווי באַלד נאָר עפּיס אַ מינדעסטע זאַך, אַ קליינינקייט, האָבען זיי שוין ליעב צו שרייבען, און שרייבען אָן אַ מגילה, אַ גאַנצע גרויסען בויגען...

— דערצעהל מיר נאָר, —האָב איך זי געבעטען, — וואו ביסט־דו געווען די גאַנצע צייט, זינט דו ביסט פון מיר פערשוואונדען געוואָרען? ווער איז יענער פאַרשוין, וואָס האָט דענסטמאָל זיך אַרויפגעחאַפּט אויף דיר רייטענדיג? פון וואַנען האָט ער זיך גענומען?

מיין קליאַטשע טהוט זיך אָן אַ כח, הויבט אויף דעם האַלבען קערפּער, אָנשפּאַרענדיג זיך אויף די צוויי פאָדערסטע פיס, קוקט מיך אָן פריינדליך, און הויבט אָן צו דערצעהלען:

— יענער, וואָס האָט אויף מיך זיך אַרויפגעחאַפּט רייטענדיג, — האָט זי אָנגעהויבען צו דערצעהלען, — דאָס איז געווען אַ לץ. נאָכדעם, אַז די דייטשלעך, די נישט־גוטע, לאָזען מיך אַ ביסעל צורוה, וואַקסט געוועהנטליך פלוצלים אויס אַ לץ, אַזוי ווי פון אונטער דער ערד, זעצט זיך אויף מיר רייטענדיג און טרייבט מיך איבער בערג, איבער טאָלען, איבער פעלדער, איבער וועלדער. אַבי נאָר איינער האָט געמאַכט דעם אנהויב, שפּרינגען שוין אַרויס נאָך אַ סך לצים פון פערשיידענע געשטאַלטען און פון פערשיידענע שטאַנדען. עס ווערט אַ געשפּעט, אַ געלעכטער ביז דעם הימעל, איטליכער זאָגט אַ ממרא, אַ סליחה, נישט געשטויגען, נישט געפלויגען, איטליכער גיט אַ פייג און שטעלט אַרויס אַ צונג. אַלע פון גרויס ביז קליין זעצען זיך אויף מיר אָן און האָבען מיט מיר צו טאָן. פיעל מאָל צוקריגען זיי זיך איבער מיר; איינער זאָגט, מען זאָל מיט מיר זיך נוהג זיין אַזוי, און דער אַנדערער זאָגט עפּיס אַנדערש; יענער זאָגט, איך זאָל פליהען אין דער לופטען, און דער ווינשט, איך זאָל געהן דורך דער ערד. עס ווערט אַ ליאַרם, אַ געשריי, אַ געפילדער, אַ מהומה, אַז דער קאָפּ ווערט דול הערענדיג. אַזוי שפּילען זיי זיך מיט מיר אָן, שרייען זיך אָן און דער „איבינער וואַפּראָס" ווענען מיר בלייבט טאַקי אַלץ נישט גערעדט. אין קאַלעמוטנע וואַסער, זאָגט דער עולם אַ ווערטיל, איז גוט פיש צו חאַפּען. דאָס איז אויך געזאָגט געוואָרען אויף מיר. אין מיטען דער בייזער מהומה חאַפּט מיך דערווייל איינער פון דער חברה, פאָהרט אויף מיר אַרוים אין דער וועלט, מאַכט מיט מיר געשעפטען און הויבט מיך אָן צו פערקויפען צו פערשיידענע מענשען. איך זאָג צו פערשיידענע, מחמת אין אַ קורצע צייט דיען איך זעהר פיעל בעלי־בתים. איידער איך האָב מיך נאָך נישט רעכט אַרומגעקוקט ביי איינעם, קומט דער רוח און טראָגט מיך אַוועק צו איין אַנדערען. ביי וועמען, ווילסט־דו, בין איך שוין דען נישט איבערגעווען? ווער האָט דען נישט גענאָסען און פון מיר נישט אָבגעלעקט אַ ביינדעל? הויב אָן פון אַ מינדסט

פריצ'ל, פון ר סאָטסקע, אַ קוואַרטאַלנע וכדומה ביז עפּיס העלערס; פון אַ מגיד, אַ מוכיח, אַ מוסר־זאָגער, אַ ירא־שמים ביז גאָטס סטראַפּטשעס וכדומה אַזעלכע טשינאָווניקעס צחישען די הימעלמענשען; פון אַ לאַקיי, אַ סטאָטריטעל, אַ פּיסמאָוואָדיטעל, אַ נאַדזיראַטעל ביז אַ דירעקטאָר אין די יודישע שולען; פון אַ שמש, אַ קהל'ישען שרייבער, אַ חאַפּער, אַ סבאָר־שטשיק, אַ פּאָווערעני, אַ דעפּאָטאַט, אַ בעל־עצה, אַ בעל־טובה, אַיין אָנהאַפּער ביז דעם בעל־טאַקסע פון פלייש און סוועטשנאָי סבאָר וכדומה די גאַנצע כנופיא קהל; הויב אָן פון בעהעלפער, מלמדים, שדכנים, ברחנים, בטלנים, טויזענטערליי גבאים, משולחים און שתדלנים, ישיבה־בחורים, פּרושים, לומדים, זיידענע מענשען, שענע יודען, טאַטענס־קינדער, תהלים־זאָגער, משניות־לערנער, בעלי־תפלות, שופר־בלאָזער, דרעהדלעך־מאַכער, פורים־שפּילער, מצה־רעדלער, ביז די דיינים, שוחטים, מנקרים, משגיחים, מאַקעדינס, קנייטלעך־לעגערינס, פעלד־מעסטערינס וכדומה דאָס גאַנצע כלי־קודש. אַלע כסדר האָבען אויף מיר זיך אָנגע־זעצט, פאַר איטליכען האָב איך, נעבעך, בעדאַרפט אַרבייטען און איטליכען אויף מיר טראָגען, זיי קאָסטען מיר געזונט און לעבען, איך האָב פון זיי צו זינגען און צו זאָגען. ניחיי וואָלט מיין אַרבייט כאָטש אָנגעלענט געווען—חלילה! וויפיעל איך זאָל נישט אַרבייטען, איז אַלץ ווייניג. אַלץ קאַרג. אַ קאַטאָוועס עפּיס אַזאַ פעקיל, אַזאַ גרויסע הונגעריגע כנופיא! ניחיי וואָלט מיין אַרבייט כאָטש עפּיס נוצען געבראַכט—חלילה! איך אַרבייט, איך האָרעווע—פאַר וועמען? משטיינס־געזאָגט, פאַר וועמען? ... מעשה שטן פאַל איך תמיד אַריין אַזעלכע לייט אין די הענט, זיי נעהמען ביי מיר אַרויס דעם דם התמצית, פערשלאָגען מיר דעם קאָפּ מיט דעם מוח און מאַכען מיך אויסצודרעהען. פון די לייט וויים איך זעהר פיעל זאַכען, איבער זיי איז דאָ פיעל צו שמועסען און צו פרעגען. נאָר נישט אַלץ אָבער וואָס מען ווייסט, קען מען ריידען, נישט אַלע קשיות קען מען פרעגען און נישט אויף איטליכער קשיא בעקומט מען אַ תירוץ. וואָס זאָל מען טאָן? מען מוז אַ מאָל זיך בעגנינגען מיט איין תירוץ אויף אַלע קשיות: „עבדים היינו לפרעה במצרים", דאָס הייסט: פאַר אַ קליאַטשע האַט מיך געמאַכט דער קעניג פון מצרים!

— איין קשיא וועל איך דיך טאַקי פרעגען,—האָב איך צו איהר געזאָגט—ווי קומט עס, אַז אויך יענע פריצים, וועלכע דו האָסט גערעכענט אין צעטעל, זאָלען וועלען אין די הענט נעהמען אַזאַ וויסטע, בידנע קליאַטשע?

— מעשה שטן, האָט זי געענטפערט, ווערען זיי פֿאַרבלענדזט די אויגען. מעשה שטן, נאַרען זיי זיך און מיינען, אַז איך בין גאָר נישט קיין בידנע, אַדרבה אַ האָרעפּאַשנע, אַ קאַפּיטאַלנע קליאַטשע!...

— אומגליקליכער פרינץ, בידנע קליאַטשע! — האָב איך אַ קרעכץ געטאָן און מיך שטאַרק פֿערטראַכט.

דאס דרייצעהנטע קאפיטעל.

אַ בְּרִיעף אִין קָאמִיטֶעט פוּן דֶער חֶבְרָה-צַעַר בַּעֲלֵי חַיִים.

נאָכדעם אז די שקאַפע האָט אָבגעדערצעהלט איהר מעשה, האָב איך פון דעם גאַנצען האַרצען אַ זיפץ געטאָן און ווידער זיך פערטראַכט.

— עפּיס טראַכסט-דו מיר היינט צופיעל! — האָט די שקאַפע צו מיר זיך אָנגערופען. — דו ביסט עפּיס זעהר צוטראָגען, לעג זיך צו שלאָפען און רוה זיך, כ'לעבען, אוים אַביסעל.

— איך זאָל שלאָפען?! — טהו איך אַ זאָג מיט פייער. — איך זאָל שלאָפען בשעת דו ליידסט, בשעת דו קרעכצסט, בשעת דיר טוהט וועה איטליכם אבר?! איך זאָל שלאָפען אין דער צייט, בשעת דו בעדאַרפסט האָבען הילף, בשעת דו קענסט זיך, נעבעך, אַליין פון דעם אָרט נישט ריהרען און מוזט האָבען עמיצען, וואָס זאָל דיר העלפען אַביסעל זיך אויפצוהייבען, זיך צו שטעלען אויף די פיס?! אמת טאַקי, איך בין נישט דער מענש, וועלכען דו בעדאַרפסט אייגענטליך האָבען אין דיין נויט. וואָס קען אַזאַ שלאָף מענשיל, ווי איך, דיר העלפען? וואָס, משטיינס-געזאָגט, איז איננאַנצען מיין כח? קוים וואָס איך האַלט מיך אַליין אויף די פיס, מען קען מיך מיט אַ בלאָז אומוואַרפען. דו בעדאַרפסט האָבען איינעם אַ שטאַרקען, אַ בר-יכולת, אַ געזונטען און אַ געניטען. נאָר כל-זמן אָבער דער איינער איז נאָך נישטאָ, כל-זמן דו האָסט נישט קיינעם, טהאָר איך מיך נישט מאַכען נישט-וויסענדיג און מיך לעגען שלאָפען. איך מוז אָנווענדען אַלע מיינע כחות דיר, נעבעך, האָטש עפּיס מיט וואָס-ס'איז צו העלפען. ניין, חלילה, ווי טהאָר איך, ווי קען איך שלאָפען? — איך, זאָגסט-דו, זאָל רוהען! אדרבה, איז מעגליך צו רוהען נאָך אַלצדינג, וואָס איך האָב געהערט און געזעהען?

קען איך רוהען, אַז אַזעלכֿע גרויסע צרות שטעהען פֿאַר מיינע אויגען, אַז דאָס גאַנצע פעקיל לעדיגגעהער, בלוטזויגער פֿערשלאָגען מיר דעם קאָפּ און דרעהען זיך פֿאַר מיר, ווי שרעקליכֿע מחנות היישרעקען? אָט, אָט, דאַכֿט זיך מיר, פֿאַלען זיי אָן, צונעהמען זיי מיך אויף שטיקלעך; אָט גיט איטליכֿער נאָר אַ קליינעם ביס, עסען זיי מיך אויף און עס בלייבט פֿון מיר נישט קיין שריד ופליט. ניין, זאָג איך דיר, איך וועל נישט שלאָפֿען, איך וועל נישט רוהען!...

— דו רעדסט, — האָט מיין שקאַפּע געזאָגט און געשאָקעלט מיט דעם קאָפּ, — דו רעדסט מיט פֿייער ווי אַ יונגער מאַן, זיי מיר מוחל; ווי איינער, וואָס האָט ערשט געענדיגט די קלאַסען. געוועהנטליך מאַכֿען זיי גיכֿע בעקאַנטשאַפֿטען און ווערען צו איינעם ווי צוגעזאָטען. עס טראָגט זיי אונטער דאָס מינדסטע פיצעל עולה, זיי ווערען אש־להבה, רעדען פֿאַר פֿייער, פֿאַר וואַסער, נעהמען זיך אין קאָפּ אַריין זאַכֿען און מיינען דערמיט, אַז זיי וועלען די גאַנצע וועלט איבערשטעלען... איך האָב שוין אין מיין לעבען אַ סך אַזעלכֿע געזעהען; דערנאָך אַז זיי ווערען אַביסעל עלטער, קומען אין דער וועלט, הויבען אָן צו פֿיהלען דאגת־פרנסה, דענסטמאָל לאָזען זיי אַראָב די נאָז, עס נעהמט זיי אָב דאָס לשון, און חוץ זייער אייגענעם אינטערעס געהט זיי וויטער קיין שום זאַך נישט אָן. עס איז נאָך האָטש גוט, אַז זיי אַליין בלייבען עהר־ליך, פֿערקויפֿען נישט דעם אמת פֿאַר אַ גראָשען און שטעהען נישט־צו צו יענע לייט, מיט וועלכֿע זיי זענען פֿריהער געוועזן קאָנטרע, פֿאַר זייערע קרומע גענג; עס איז נאָך גוט, אַז זיי לויבען נאָך האָטש נישט די דאָזיגע לייט פֿאַר דער גאַנצער וועלט און זידלען נישט אָב, שיטען נישט אָב מיט פריסעק זייערע פֿריהערדיגע גוטע פֿריינד... מיט דיר וועט עס אויך אַזוי געהן. אַצינד ביסט־דו יונג, הייס ווי פֿייער, שפּעטער אַביסעל וועסט־דו זיך אָבקיהלען, וועסט מיך פֿערגעסען און גאַנץ רוהיג שלאָפֿען, — וואָס וועט דיך אָנגעהן אַזאַ בידנע שקאַפּע? שפּעטער, נישקשה, וועסט־דו ווערען קעלטער און שטילער. דאָס איז שוין אַזוי על פי דרך הטבע אי ביי מענשען, אי ביי בהמות. קוק, אַ שטייגער, אָן אַ מינדסטע קעלביל, ווי אַזוי שטאַרק זי דריגעט מיט די פֿיסלעך, ווי אַזוי שטאַרק זי פערדרייסט דעם עק און שפּרינגט, נאָר אַ מחבל. קוק זשע אָבער דאָס אייגענע קעלביל טאַקי אָן שפּעטער, ווען עס ווערט אַ אָקס, ווי שטיל עס איז, ווי עס געהט אָנבויגענדיג דעם קאָפּ אין דעם יאָך. וואָס מאַכֿט עס אויס? איטליכֿער, כ'לעבען, ווערט שפּעטער אַ אָקס...

— כ׳לעבען! — האָב איך זיך אָנגערופען נאָך מיט מעהר פייער, — דו האָסט אין מיר, כ׳לעבען, אַ טעות! אַי, דו זאָלסט וויסען, וואָס ביי מיר אין הארצען איז, וואָס איך האָב שוין פאַר דיר געטאָן און דענק נאָך עפּיס וויטער צו טאָן!

— „וואָס דו האָסט געטאָן און וואָס דו דענקסט וויטער צו טאָן?" — רגפּט די שקאַפּע פערוואונדערט זיך אָן. דערצעהל אַדרבה, דערצעהל, לאָמיר הערען,

איך האָב אָקעגען אַ פּאָר מינוט זיך געבאָרעט אין דער בוזעם־קעשענע און אַרויסבעקומען פון דאָרט געשריבענע פּאַפּירען

— אָט דאָס, — מאַך איך מיט אַ ערענסט פּנים, אַרויסנעהמענדיג אַ ביינען פון די פּאַפּירען, — אָט דאָס וועט דיר בעווייזען, אַז איך האָב ליעב טאַקי צו טאָן, נישט נאָר אָבקומען גלאַט מיט רעדען אַליין, אַזוי ווי אַנדערע. דאָס איז מיין בריעף, וואָס איך האָב מכח דיר, פאַרשטעהסט־דו מיך, געשריבען צום קאָמיטעט פון דער חברה „צער בעלי־החיים", נאָכדעם אַז איך בין בעקאַנט געוואָרען מיט דיין ב׳טרער לאַגע.

די שקאַפּע מיינע שטעלט אויף די אויערען און איך לייען איהר אויף אַ קול מיין בריעף מיט די ווערטער:

„די מדה פון רחמנות איז אַזוי גרויס און אַזוי שטאַרק אין דער מאָדע היינטיגע צייטען, אַז מענשען האָבען אָנגעהויבען רחמנות צו האָבען נישט נאָר אויף מענשען אַליין, היינו: זיי נישט פיינט צו האָבען, נישט צו פּייניגען, נישט צו פאַרדרעהען זיי דעם קאָפּ מיט דעם לעבען, ווי אין די אַלטע יאָהרען, נאָר אויטליכען צו בעטראַכטען פאַר אַ ברודער, פאַר אַ חבר, פאַר אַ פריינד, נאָר קיין שום חילוק נישט צו מאַכען, פון וועלכען לאַנד און פון וועלכער נאמנה ער מעג זיך זיין; נישט נאָר מיט מענשען אַליין, זאָג איך, האָט מען היינט אנגעהויבען זיך צו בע־געהן מיט רחמנות און מיט מענשליכקייט, נאָך מעהר אפילו מיט בהמות, אַפילו מיט זיי בעגעהט מען זיך היינט מיט באַרמהערציגקייט און מען בעטראַכט זיי פאַר גאַנץ בעשעפעניש, און וואָס דעריבער פערדינט טאַקי מיט רעכט היינטיגע צייט דעם נאָמען: „די צייט פון מענשליכקייט".

— מליצה, מליצה, מליצה! פאַלט מיר די שקאַפּע אַריין אין די רעד מיט געשפּעט. זעהר שענע מענשליכקייט! האָסט געמעגט אויך צו־שטעלען, אַז היינט נעהמט איינער ביי דעם אַנדערן אַרויס דאָס לעבען

זעהר גרינג, גיך און באלד, מיט גוטע ביקסלעך און קלוגע המצאות, וואס דער בארמהארציגער דור האט, לטובה פאר די מענשען, אויסגעטראכט!

— ווארט נאר, ווארט. — שריי איך פערפלאמט, — און לאז זיך דינען! וואס טויג מיר, וואס דו רעדסט! הער אקארשט ווייטער, חייטער, און זיי מיך נאר נישט מבלבל. ביי וואס בין איך געבליבען שטעהן? יא ביי דעם:

„היינטיגע צייט פערדינט מיט רעכט דעם נאמען: די צייט פון מענשליכקייט". דער כבוד פאר אזעלכע מדות טובות קומט אייך, רבותי, אייך, טייערע, דימענטינגע און גוטע מענשען, אייך, פיהרער פון דער בעריהמטער חברה „צער בעלי החיים"! דורך אייך זענען דאך געהאלפען געווארען אזוי פיעל לעבעדיגע בעשעפעניש, אזוי פיעל בהמות, אזוי פיעל עופות, דורך אייך בענעהמט מען זיך שוין היינט מיט זיי בעסער, מענשליכער, אוים מארע פייניגען, שלאגען, אנטאן לייד! אומעטום, אויף אלע וועגען, אויף אלע שטרויזען, אין אלע שטעדט, אין אלע דערפער, אין אלע לעכער, זענען דאך היינט דא אייערע בארמהארציגע משולחים, גוטע, פארשטענדיגע חברה-לייט, וואס גיבען גוט אכטונג און רעכנען זיך מיט איטליכען אב פאר א מינדסטע בעליידיגונג, חלילה-וחס מען זאל היינט בעליידיגען!...

— מליצה, מליצה, מליצה! — האט די שקאפע ווידער איבער-געשלאגען מיר די רעד מיט א גרוים געשפעט. — אז וואויל איז אייך, לעבעדיגע בעשעפעניש! אז וואויל אייערע קינדער, וואס איהר לעבט אין אזא דור, וואס גוטע חברה-לייט זארגען זיך פאר אייך! טאנצט, בהמה'לעך, טאנצט!... אין דער בוינע, זיי מוחל, געה אריין, ועסט-דו הערען א קאנצערט, וועסט הערען און זעהן, ווי היהנער, גענז, אינדיקעס וכדומה זינגען, שפרינגען און צאפלען זיך פאר גרוים פרייד! דארט שטעהט נאטס בן-יחידי'ל, דער מלך פון אלע בעשעפעניש, עפים א שוחט'ל, א פרום מענשיל, ער מאכט א ברכה, גיט א חיק א האהן, און באלד טאקי, אין דער הייסער רגע, פליקט ער איהם אוים די גאנצע פעדערען. דער האהן שרייעט „אמן", אויף א קול, און פארגעהט זיך אזש פאר גרוים תענוג. ער ווארפט-זיך, ער צאפעלט-זיך נאקטערהייט, א מאל טאקי א גאנץ היבשע צייט ביז די נשמה געהט איהם אוים, און איבערגעהענדיג טוהט איהם משונה הנאה, וואס ער האט א זכיה, אינ-איינעם מיט אלע היהנער פון דער שטאדט איבערצולאזען זיינע פעדערען

בירושה דעם גוטען, דעם פֿרומען, דעם באַרמהאַרצעדיגען שוחט'ל.. נענוג אָנגעפּאַקטע זעקלעך מיט פֿעדערען האָב איך, נעבעך, אין גלופּסק, ביי די שוחטים, איבערגעפֿיהרט. פֿון דער דאָזיגער ירושה, אַזאַ טייערע, גילדענע ירושה — אָדער ווי ביי זיי הייסט עס חזקה־פֿעדערען — האָב איך נענוג געשוויצט, בין גוט פֿערשוואַרצט געוואָרען, עס טהוט מיר פֿון איהר וועה די ביינער!

— עט, עט! האָב איך זיך אָנגערופֿען, פֿערפּלאָמט און פֿער־פּאַליעט פֿון דעם לייענען. עט, וואָס איז דאָס פֿאַר אַ שיכּות? דו פֿאַר־שטעהסט, כּ'ילעבען, נישט דעם גאַנג פֿון שרייבען, האָסט דרינען נישט קיין געפֿיהל. הער בעסער ווייטער, ווייטער, וואָס ווייטער שטעהט גע־שריבען! שוויינ בעסער און הער מיט קאָפּ, וואָס איך לייען. אָט וואָס איך שרייב ווייטער:

„און אַזוי ווי איך האָב דעם כּבוד, אויך דאָס גרויסע גליק, איינ־געקייפֿט צו זיין אין דער חברה, בכֿן איז אויף מיר מוטל אייך צו מעלדען מכּח גאָטס אַ בעשעפֿעניש, וואָס עס האָט עפּים נאָר קיין נאָמען נישט, וואָס איך ווייס אָסור אליין נישט, ווי איך זאָל עס אייך דאָ אָנ־רופֿען. זאָל איך עס אָנרופֿען קליאַטשע, איז עס, דאַכט זיך, — לאַכט נאָר נישט, איך בעט אייך — איז עס עפּים אַ מענש; לאָמיך זשע עס אָנרופֿען מענש, איז עס, דאַכט זיך, אַ קליאַטשע! נאָך אַ מאָל, רבותי, לאַכט פֿון מיר נישט! איך טראַכט עס נישט אויס פֿון דעם קאָפּ. פּשוט איז פּשוט, דאָס מין בעשעפֿעניש לעבט אויף דער וועלט. עס איז אַ קליאַטשע, נאָר עפּים האָט עס געפֿיהלען און אַלע פּאָסטעמקעס, אַקוראַט ווי אַ מענש. אַז מען זאָל דאָס נעהמען על פּי חקירה, קען מען אַפֿילו אויסווייזען, אַז „אין כּל חדש תּחת השמש“, דאָס הייסט, אויף דער וועלט טרעפֿט זיך אַזעלכע זאַכע. וואָס זענען דען געווען די פּאַריער, אַ שטייגער, אין אינדיען? טאַקי עפּים מיני מענשען, פֿאַר־רעכענט אַזוי פֿיעל ווי די הינט... וואָס זענען דען געווען יענע, וועלכע עס האָבען אַ מאָל געאַרבייט „פּאַנשטשינע“ — דאָרט אין אַמעריקא? איך עפּים נישט קיין מענשען, נישט קיין בהמות, ניט־דאָ געדאַכט! וואָס בעדאַרפֿט איהר מעהר, האָט דען ערשט נישט לאַנג איינער אַ גרויסער יעזואיט, פּאַטער בורגשטאַללער אין דער שטאָדט פֿעלד־קירך, פֿאַר גרוים כּעס נישט געשטעלט דעם בעריהמטען חכם אַלעק־סאַנדער פֿאָן הומבאָלדט אין דער מדרגה פֿון די בהמות? ער האָט פּשוט געמאַכט דעם דאָזיגען חכם פֿאַר אַ פּיה, פֿאַר אַ בהמה! אַ נס

וואָס מען האָט בייצייטענס זיך אַרומגעקוקט, זיך שטאַרק אויסגעלאַכט, איז דערפֿון גאָרנישט געוואָרען... נאָר איך וויל מיך דאָ אָבער נישט אַריינלאָזען אין חקירות, אין די הויכע דרכים. אַזוי צי אַזוי, נאָר הנה זייט וויסען, אַז אין אונזער קאַנט איז דאָ אַ מין בעשעפֿעניש, וואָס עס קומט, נעבעך, שרעקליך אָב· דער וואָס בעדאַרף, אַרבייט דערמיט מעשים, האָט פֿון דעם הנאָה; עס געהט אין דעם יאָך און טראָגט משא איבער די קרעפֿטען. פֿונדעסטוועגען בענעהמט מען זיך מיט איהם זעהר שלעכט, היינו: מען האַלט דאָס בעשעפֿעניש אָבגעזונדערט פֿון דער שטאָדט-טשערעדע, גלייך ווי עס איז אַ זאַראַזע. לאָז עס ערגיץ־חאַפּען אַ לעק, עפּיס אַ ביסען, רייצט מען אָן הינט, מען שרייט: גוואַלד, עס געהט אין שאָדען, — און עס שיטען זיך אויף דעם שלימזל קלעפּ פֿון אַלע זייטען. אַ סך חברה-לייט זעהען עס צו און — אַ חידוש! — זיי מאַכען זיך נישט-וויסענדיג, גלייך ווי אַזעלכס איז הפֿקר און געהר זיך כלל מיט דער חברה נישט אָן. איך האָב מיך געפּריוועט אַ פּאָר מאָל פֿאַר איהם אַרויסשטעלען זיך, האָב איך געהאַט מיין עהרליך אייט-קומעניש. גוואַלד, וועל איך שרייען, וואָס טהוט זיך דאָ אַזוינס?! אָנגענומען אין דער סברא, אַז דאָס בעשעפֿעניש, פֿון וועלכען איך שרייב דאָ, איז טאַקי נישט מעהר ווי אַ קליאַטשע, אַוועקגעלעגט שוין אַלע אַנדערע זאַכען אין דער זייט, אָבער פֿאָרט איז זי דאָך גאָטס אַ בעשעפֿעניש, נישט ערגער פֿון אַנדערע קליאַטשעס. עס איז אויף איהר, נעבעך, אויך אַ צער בעלי-החיים!...

און איהר, באַרמהאַרצעדיגע גבאים פֿון דער טייערער חברה, וואָס אייער רחמנות איז אַזוי גרוים אויף אַלע חיות, אויף אַלע בהמות, דער-באַרמט אייך אויך אויף דער ווישטער, אומגליקליכער קליאַטשע! שטעהט איהר ביי אין איהרע נויטען און נעהמט זיך אָן איהר קריוודע. שפּרייט אויף איהר אויס אייערע פֿליגעל און לאָז זי דורך אייך אויך געהאָלפֿען ווערען. לאָז זי, שלימזלדיגע, נעבעך, אויך וויסען, אַז היינטיגע צייט איז נישט מעהר הפֿקר אַ וועלט. עס איז דאָ אַ חברה „צער בעלי-החיים!“

דאס פערצעהנטע קאפיטעל :

אַ ענטפער, וואס דער קאמיטעט האט אויפגעטאן אין דעם דאזיגען ענין

די לעצטע ווערטער פון מיין בריעף : „היינטיגע צייט איז נישט מעהר הפקר אַ וועלט, עס איז דאָ אַ חברה „צער בעלי-חיים !“ האָב איך אויסגעלאָזט אויף אַ קול, אַזוי הויך, אַזוי שטאַרק, אַז עס האָט אַזש געהילכט אין דעם גאַנצען וואַלד, גלייך ווי די אַלע בעשעפעניש דאָרט האָבען אָנגעקוואָלען הערענדיג אַזעלכע ווערטער, פאַר שמחה זיך אַרומגענומען, איינער דעם אַנדערן געזאָגט „מזל-טוב !“ מיט אַזאַ גוטער בשורה און אַ געשריי געטאָן: עס זאָל לעבען און געזונט זיין די חברה צער בעלי-חיים ! דעם נאָמען פון דער חברה האָב איך באמת געהערט זיך אָברופענדיג גאַנץ קלאָר אין דעם וואַלד. די שקאַפע אָבער האָט געשוויגען, געשאָקעלט דעם קאָפּ און געקוקט אויף מיר מיט אַ שמייכעלע. עפּיס ווי איינער זאָגט: אַי, ביסט-דו אַ לעקיש !... מיך האָט דאָס אפילו אַביסעל פערדראָסען, איך האָב אָבער בּיי מיר געטראַכט: עט, זי האָט אין שרייבען אַ קליינע ידיעה... פאָרט, לא עליכם, אַזוי פיעל יאָהר אַ קליאַטשע.

איך האָב מיך אַ קראַץ געגעבען אין דער פאָטיליצע, צוגומען נאָך אַ בויגען פאַפיר און געלייענט דאָס, וואָס דער קאָמיטעט פון דער חברה האָט מיר געענטפערט.

„אין אונזער תשובה אויף אייער בקשה מכח דער קליאַטשע, אָדער דעם בעשעפעניש, וואָס מיר קענען גאָר נישט פאַרשטעהן, וואָס פאַר אַ מין שלימזל דאָס איז, זענען מיר, קאָמיטעט פון דער חברה „צער בעלי-חיים“, אייך, ליבהאַרציגער האַר, מודיע, אַז חוץ איך זענען

שוין צו אונז אָנגעקומען אַ סך פּראָשעניעס פֿון פֿערשיעדענע מענשען אַלץ מכח דער דאָזיגער קליאַטשע. אַ טייל קלאָגען זיך אויף די דאָזיגע, וואָס פּייניגען זי, בעשרייבען איהר שלעכטע לאַגע און בעטען רחמים, אַז מיר זאָלען געבען בפירוש אַ ···תּעהל צו אונזערע חברה־לייט, אומעטום, וואו די קליאַטשע געפֿינט זיך, זאָל מען מיט איהר זיך בעגעהן מענשליך, אַזוי ווי מיט אַלע אַנדערע בהמות און בעשעפֿעניש, וויאַזוי שטעהען אונטער אונזער שוץ, גאָר אָהן אַ שום אונטערשייד; מיר זאָלען איינמאָל פֿאַר אַלע מאָל אָנזאָגען, אַז אין דעם דין פֿון רחמנות זענען נכלל אַלע בעשעפֿעניש גלייך, אפילו די קליאַטשע אויך, און אַז מען וועט זעהן, ווי עמיצער בעהאַנדעלט זי שלעכט, זאָל מען מיט איהם מאַכען אויף דעם אָרט זיך אָברעכענען כפי הזאַקאָן. צווישען דעם דאָזיגען טייל געפֿינען זיך אויך אי אַזעלכע, וואָס מאַכען פֿון דער קליאַטשע אַ־גאַנצען פּירוש, פּלאַפּערען און פּלוידערען איבער איהר עפּיס משונה ווילדע הגדתות, פּונקט, מחילה, ווי איהר, ליבהאַרציגער האר. אַקעגענזשע ווידער אַ טייל שרייבען פֿאַרקעהרט. „איהר קענט נישט און איהר בעדאַרפֿט נישט", זאָגען זיי צו אונז, „זיך אויפֿשטויסען מיט די דאָזיגע, וואָס דערלאַנגען אַזעלכער אַ מאָל אַ קלאַפּ, דער קלאַפּ איז זעהר נויטיג, מען קען נישט אויסקומען אַנדערש". לויט זיי זאָגען, פֿיהרט זי זיך אויף עפּיס זעהר ווילד, איהר גאַנצער הילוך איז נישט ווי עס בעדאַרף צו זיין, וויל מען זי איינשפּאַנען, ווי דער שטייגער איז, שטעלט זי זיך אויף דיבאָם, זאָגט קוממיות־ ־פֿערקוקט מען זיך אַ מאָל, שפּרינגט זי אַרויס פֿון די האָלאָבלעס, וואַרפֿט זיך אַראָב די גאַנצע משא, האָט ליעב שטילערהייט אַוועק צו טאָן, אַ בים צו טאָן קליינע קינדער. זי מוז אויף זיך האָבען אַ בייטש, אָהן אַ שמיץ איז גאָר אוממעגליך מיט איהר אויסצוקומען. היינט דערצו איז זי נאָך אומריין. עס העננט איהר נאָך אַ לאַנגע קאָלטענעוואַטע גריווע, עס יאַטרעט זיך איהר עפּיס אויף דעם קאָפּ, איז יאַדעשליווע. מען קאָן זי אויף קיין סברא נישט לאָזען זיין צווישען אַנדערע פֿערד, זי וועט זיי נאָך זיכער אָנשטעקען. און וואָס צום אַרבייט איז נוגע, טויג זי בשום אופֿן נישט צו איטליכער אַרבייט, נאָר עפּיס צו געוויסע, נישט קיין שענע מלאכות. צו די אַלע מעלות האָט זי נאָך שטאַרק ליעב צו געהן אין שאָדען. נישט איינמאָל פֿערנעהמט מען זי צווישען תבואות, וואָס זי פרעסט, צוטרעט זיי און טוהט דערמיט • פּויערען, נעבעך, שרעקליכע הזקות אָן, בשעת אַנדערע פֿערד, אַ סך שענערע, בעסערע פֿון איהר, פּיטערען זיך גאַנץ פֿיין, ווי עס געהער צו

זיין, אויף דעם גרינגעם גראַז. עס איז דעריבער מסוכן אַזעלכע צו האַלטען אין דערפֿער. איהר בעדאַרפֿט איך, כ׳לעבען, גאָר נישט וויטענדיג מאַכען, נישט זולען זיך צו יעגעם, וואָס איז אַ מאָל זי מכבד מיט אַ קלאַפּ. נישט אויף איטליכען קאָן די חברה רחמנות האָבען. זי פֿערדינט, נישקשה, דעם קלאַפּ. זי איז אַ אַנשיקעניש, אַ פּלאַג פֿון זיין ליבען נאָמען!״

ביי דער קליאַטשע, נעבעך, האָט זיך אַרויסגעריסען אַ זיפֿץ טיעף פֿון דעם האַרצען, זי האָט אויפֿגעשטעלט די אויערען, אויפֿגעעפֿענט דאָס מויל, הערענדיג אַזעלכע מסירות, אַזעלכע בלבולים אויף איהר. איך האָב אַביסעל מפסיק געווען בכדי צו חאַפּען דעם אָטהעם, דערנאָך האָב איך ווייטער געלייענט:

„נאָכדעם אַז מיר, קאָמיטעט, האָבען גוט אויסגעהערטביידע צדדים און פֿון אונזער זייט אויך פֿערנומען וועגען דער קליאַטשע שטילערהייט „סוויעדיעניעס״ דורך אונזערע חברה־לייט, האָבען מיר די גאַנצע „דיעלע״ מכח איהר מיט אַלע פּאַפּירען איבערגעגעבען אַבעזונדער קאָמיסיע, זי זאָל עס ריכטיג בעקלערען און געפֿינען גוטע מיטעל, ווי מען זאָל די זאַך פֿערבעסערן. די קאָמיסיע האָט אין דער זאַך שטאַרק געאַרבייט, און פֿון איהר זייט אויך חוקר ודורש געווען ביז זי איז, ברוך השם, געקומען אויף אַ שטייגער.

— עס וועט שוין אַ מאָל אַיין עק, אַ סוף נעהמען די פּוסטע רייד? — האָט די קליאַטשע אַ פֿרעג געטאָן, עס ווערט, כ׳לעבען, נישט גוט הערענדיג.

— נישקשה, וועסט באַלד הנאה האָבען, האָב איך געענטפֿערט און ווייטער געלייענט:

„אין איהר „דאָקלאַד״ האָט די קאָמיסיע אונז פֿאָרגעלעגט איהר חות־דעת מיט די דאָזיגע ווערטער: קודם כל, זאָגט זי, זאָל מען דער קליאַטשע אַראָבנעהמען די קאָלטענעס, לאָז זי באמת ווערען אַביסעל ריינער. בכדי אויסצומיידען אַ סך ספֿקות וועגען דעם ענין און צו פֿערבעסערן איהר צושטאַנד אויף להבא, מוז מען, נאָך אונזער מיינונג, זעהן, זי זאָל נישט זיין אַזוי פֿערגרעבט, מען בעדאַרף איהר שטעלען אַ גאַנג — זי בילדען און אויסלעהרנען, ווי צו שטעלען אַ פֿוס און נאָך זאַכען. דענסטמאָל ערשט לאָז זי זיך בענוצען מיט אונזער רחמנות; ערשט דענסטמאָל, אַז זי וועט קענען די אַלע קונצען, וועלכע מען פֿער־לאַנגט פֿון אַ געלעהרענטער קליאַטשע, דענסטמאָל וועט די חברה איהר

ביישטעהן און נישט צו־לאָזען, מען זאָל זי גראָב בעהאַנדלען. דערווייל מוז מען אַכטונג געבען, אז פון די פעלדער מיט תבואות לאָז זי, בכל־האופנים, זיין אַביסעל דערווייטערט, טאַקי פון איהר טובה וועגען. דאָס הייסט, ווי רי מעשה איז, נעהט זי, אָדער געהט זי נישט אין שאָדען, דערווייל לאָז מען אויף איהר נישט אָנפאַלען...

דער דאָזיגער פּלאַן פון דער קאָמיסיע איז אָנגענומען געוואָרען אין מיר האָבען שוין פון אונזער זייט געטאָן אַלצדינג וואָס מעגליך איז, איהם, מיט גאָטס הילף, אין קורצער צייט אויסצופיהרען.

„אינדעם אַז מיר ווענען אייך דאָס מודיע, קענען מיר זיך ניט איינהאַלטען נישט צו דאַנקען אייך, בּאַרמהאַרציגער האר, פאַר אייער געטרייעשאַפט, מיט וועלכער איהר דינט תמיד דער חברה, און פאַר אייער גרויס רחמנות, מיט וועלכער איהר זאָרגט זיך שטענדיג פאַר די אומ־שולדיגע, אומגליקליכע בעשעפעניש, נעבעך. דער קאָמיטעט, ניט קשה, האָט אַ אויג און פערשטעהט, אַזעלכע נוצליכע מענשען ווי איהר צו שעצען. א. ז. וו.

קיים נאָר וואָס געענדיגט דעם דאַנק, וואָס דער קאָמיטעט גיט מיר, דערהער איך אין וואַלד אַ געשריי. מיינענדיג, טאָמער איז עס דאָרט אַ חיה רעה אָדער אַ גזלן, ווייס איך וואָס אין אַ וואַלד קען זיך מאַכען! טהו איך מיך אַ חאַפּ צו דער בּוזעם־קעשענע, רוק זיך אַרונטער בעסער אונטער די צווייגען און זיץ אין שרעק, אין איינע צרות. דאָס קול האָט ווייטער ווייטער געלאָזט זיך בעסער הערען און נאָך אין אַ פּאָר מינוט ארום איז פון דעם וואַלד אַרויסגעפאָהרען אַ פּויער מיט אַ גרויסע פוהר האָלץ. ער האָט געשריגען, געפּלוכט און געשאָלטען, געשלאָגען טויט־שלעק זיין קליין פערדיל, נעבעך, וואָס איהם איז שרעקליך שווער געוועזען צו שלעפּען אַזאַ משא און פּלעגט זיך אַלץ אָבשטעלען. עס איז מיר אַראָב ווי אַ שטיין פון הארצען. ווי באַלד אָהן סכנות, בין איך בעהאַרצט אַרויס פון דער בעהעלטעניש, צוגעגאַנגען צום פּויער און זאָג איהם:

— טשוּיעש! פאַר וואָס שלאָגסט־דו אַזוי דאָס פערדיל, נעבעך? אַ רחמנות, מען טאָהר אַזוי נישט שלאָגען

— שטשאָ ווין טאַם קאָזשע נעמאָזשנאָ! — האָט דער ערל שטאַרק פערוואונדערט געענטפערט און זיך גענומען ווייטער צום פערדיל, נעבעך.

— אָהן הענד! — מאַך איך שוין טאַקי אַ ביסעל איז כעס, — קיין ריהר זאָלסט איהם נישט טאָן.

— ווער הערט דיך? וואָס פאַר אַ רעכט האָסט־דו צו מישען זיך נישט אין דיין זאַך און נישט צו לאָזען מיך שלאָגען מיין חודאָבע? — ענטפערט מיר דער פויער מיט עזות.

— איך בין איינער פון דער חברה „צער בעלי־החיים״! האָב איך געענטפערט מיט גדלות און געמיינט, דער ערל וועט זיך אי־בערשרעקען און אַראָבהאַפּען דאָס היטעל.

— דער רוח זאָל דיר וויסען מיט דיין חברה! טשעפּע זיך אָב, משוגענער, צו אַלדי שוואַרץ יאָהר! איך האָב דאָ נישט קיין צייט צו טענה'ן. דעם וואָגען האָלץ בעדאַרף איך ברענגען איז דער שטאָדט נאָך גאַנץ פריה

— דאָס פערדיל אָבער קען נישט שלעפּען אַזא אָנגעלאָדענעם וואָגען

— נו, שפּאַן זיך איין און העלף איהם שלעפּען, אַז דו ביסט אַזא וואוילער

— וואַרף אַראָב אַ ביסעל האָלץ.

— בעצאָהל מיר, וועל איך אַראָבוואַרפען.

— הערסט־דו חכם! בעצאָהל איהם! פ...ר וואָס זאָל איך דיר בעצאָהלען?

— צי ביסט דו משוגע, צי שכּור, צי ביסט־דו אַ ליץ, צי וואָס? טפו! טשעפּע זיך אָב, זלידנע, צו אַלדי רוחות! — רופט דער ערל זיך אָן שב...רק אין כעס אין טהוט אַ שמיץ דעם פערדיל.

— איך בין אַ חברה־מאַן! איך וועל דיך נישט לאָזען, הערסט־דו?

— איך וועל דיר ברעכען אַ ביין, משוגענער! צו אַלדי שוואַרץ יאָהר מיט דיינע חברות! האָט דער פויער געפלוכט, געשאָלטען און שוין געהאַט בדעה מיך אַ שמיץ טאָן מיט דער בייטש.

איך בין נישט טויט, נישט לעבעדיג אַנטלאָפען און האָב זיך געזעצט אויף מיין פריהערדיג אָרט.

דאס פופצעהנטע קאפיטעל.

לערהרען זיך טאנצען!

אַ היבשע צייט בין איך מיר געזעסען שטיל און דער צונג האָט מיר זיך נישט געלענגט צו רעדען אַ וואָרט. דערנאָך האָב איך כּיך אַביסעל אויסגעהוסט און אַ פרעג געטאָן די קליאַטשע:

— האַ, וואָס זאָגסט־דו צו דער חברה? ווי גוט, ווי פיין זי איז, ווי זי האָט דיך אין זינען און וויל פערזאָרגען דיין תכלית! זי וויל דיר פערריכטען דאָס מזל, אַז ווייטער זאָל מען דיך אַזוי שלעכט נישט בע־האַנדלען. נאָר דאָס ווענדט זיך אָבער אויך אַ סך אָן דיר. דיין גליק, דיין בעסערע מערכה הענגט פיעל אָב טאַקי פון דיר אַליין. ווען דו וועסט פאָלגען, אָננעהמען אַלע פאָסטעמקעס, אַלע גענג פון געלעהרענטע פערד, וועט דיר, אם ירצה־השם, שפּעטער זיין גוט. אַנשטאָט די גראָבע מלאכות וועט מען דיך געברויכען צו שענע און גרינגע אַרבייט. ווער ווייסט, וואָס מיט דער צייט קען זיך מאַכען? עס קען נאָך ווערען פון דיר לייט און זאָלסט בעקומען גאָר אַ אַנדער פּנים. האַ, וואָס זאָגסט דו?

איך בין ביי מיר זיכער געווען, אַז די קליאַטשע וועט גאָר אָנ־קוועלען פון דער בשורה. עס וועט איהר פּשוט אַ שטיק געזונד צו־קומען, הערענדיג אַזעלכע ווערטער. זי וועט זיך אָנחאַפּען, ווי מען זאָגט, מיט הענט אי מיט פיס און פאַר גרויס שמחה אָבגעבען אַ דאַנק און אַ לויב דעם, וואָס איך האָב די הענט נישט געוואַשען, ווי אויך מיר, זיין שליח, וואָס האָב איהר אָנגעזאָגט אַזאַ גוטע בשורה. איך בין זיך מודה, אַז מיר טוהט עפּיס משונה ווילד הנאה, ווען איינער דאַנקט מיר פאַר אַ טובה, וואָס ער האָט פון מיר, אָדער דורך מיר, געהאַט.

עפּיס פיהל איך מיך דענסטמאָל, אַז איך בין זיין האַר און ער איז מיין קנעכט, איך בין דאָס דער פיינער מענש, דער בעגליקער, דער בעל=רחמים, דער בעל=טובה און ער איז עט... אַ נעבעך... מיר, פאַרשטעהט זיך, קומט אַלצדינג, מיר קומט אי געלט אי אַלע תענוגים און איהם וואָס?... לאָז ער זיך פרעהען, וואָס אַזאַ מענש, ווי איך, האָט אויף איהם רחמנות געהאַט און איהם עפּיס נגעגעבען. ער וואָלט דאָך פון מיר נאָך נעקענט האָפּען גאָר אַ פּסק. אַ שטיינער, ער זאָל געווען אַריינקומען צו מיר און געבעטען עפּיס אַ זאַך, וואָס איהם בעריהרט עס אין דעם לעבען, ביי מיר אָבער איז דאָס גאָר אַ שפּאַט, — דענסטמאָל האָט מיר גראָד געקענט אויסקומען, אויף איהם קרום אַ קוק צו געבען, זיך נישט צו לאָזען ריידען און צו פערדרעהען מיט דער נאָז אַזוי, אַז ער וואָלט קוים די טיר געטראָפען. מיט איין קוק וואָלט איך איהם צוקוועטשט, ווי אַ פליג, און זיינע אַלע האָפנונגען, משטיינס=געזאָגט, צעריסען ווי אַ שפּינוועבס. אינגאַנצען האָט עס זיך געווענדט טאַקי נאָר אין איין האָר. — בשעת אַזעלכער דאַנקט מיר, פיהל איך, ווי גרויס, אַ פּנים, איך בין. עס דאַכט זיך מיר דענסטמאָל, גלייך ווי ער איז מיר מודה אויף די ברכות, ג'ט מיר אָב די וועלט, אויך יענע וועלט און זיך אַליין האַלט ער מיט רעכט טאַקי פאַר אַ גאָרנישט. מיר, פאַרשטעהט זיך, קומט אַ גרינג לעבען, אָהן מיה, אָהן אַרבייט, אָהן זאָרג. דערויף בין איך דאָך אַ פיינער, איידעלער מענש, און איהם... איהם איז עפּיס אַ אַנדער זאַך... מיר זענען טאַקי ביידע פלייש און בלוט, פונדעסטוועגען איז נאָך אַ גרויסער חילוק צווישען בלוט און בלוט. איידעל בלוט איז פאָרט עפּיס אַנדערש. היינט איז טאַקי אונזער ביידענס טבע אויך נישט גלייך, איך בין געוועהנט געוואָרען גוט צו לעבען מיט אַלע תענוגים; זאָל מיר נישט זיין צו דער צייט דאָס גלעזיל קאַווע, דאָס גלעזיל טהעע אָדער לאָז מיר צו מיטאָג נישט דערגעהן עפּיס אַ געריכט און לאָז איך מיך אַ איבריגען ביוג טאָן, בין איך פּשוט אויס מענש; ער אָבער איז געוועהנט געוואָרען צו האָרעווען, ער איז פאַרגרעבט, אָהן אַ שום געפיהל. אַ אָרימאַנס קישקע קלייבט גאָר נישט איבער, חאַטש דאַר ברויט, חאַטש קרעמענעס, אַבי עסען... ווי קומט ער צו מיר? בשעת עפּיס אַ געמיין מענשעל, עפּיס אַ נויטבעדערפטיגער דאַנקט מיר מיט אַ ציטערדיג קול, שטעה איך און שמייכעל מיר אַביסעל, עפּיס זעהר משונה, וואָס לאָזט זיך גאָר נישט צו בעשרייבען. עס ליגט אין דעם שמייכעלע אי עניוות אי גדלות, אי כלומר'שט ערענסט אי געשפּעט, אי צוגעלאָזט.

קייט, אי אַ שטופּ פון זיך אויף אַ מייל, אי מהיכא־תיתי אַ רחמנות, אי מהיכא־תיתי אַ רוח אין דיין טאַטען, אי רשות יענעם צו ריידען אי אָנ־צוהערעניש: פונדעסטוועגען דרך־ארץ! אַז איך שענק איהם דענסמאָל אַ קוק, דאַכט זיך מיר, ער איז זיך פּשוט מחיה; שענק איך איהם נאָך עטליכע ווערטער, לאָז מיך צו איהם אַראָב און זאָג איהם פאַר גוטסקייט מוסר, ווי, אַ שטייגער: מען בעדאַרף אַרבייטען, האָרעווען, פערדינען כשר דעם גראָשען מיט שווייס. מען בעדאַרף זיך נישט פוילען, מען בעדאַרף לעבען מיט חשבון; אָדער איך מיש מיך גלאַט אַריין אויף גאָטס בעראָטה, מיט עצות אין זיינע זאַכען און זאָג מיר בויך־סברות, אָט אַזוי בעדאַרף מען דאָס און דאָס מאַכען, דאָס און דאָס שרייבען, אַזוי איז גוט, אַזוי איז שלעכט וכדומה דעות גאָר אָהן אַ שום טעם — דאַכט זיך מיר, קוועלט ער פּשוט אָן, ער זאָגט אויף מיין איטליכס וואָרט נאָך אָמן און דאַנקט מיר פאַר מיין זיסען מוסר, פאַר מיינע קלוגע עצות. איך מיין, אַז אין דרינען זענען מיר גלייך אַ סך גבירים, אַ סך בארמהאַרצעדיגע, גרויסע לייט. איך דערקען עס תמיד אין זייער פנים, אין זייער שמייכעלע, אין זייערע שיינענדיגע איטעלעך, אין זייער דבור, אין זייערע עצות און אין זייער מוסר־זאָגען. נאָך בעסער ווייזט זיך עס אַ מאָל אַרויס אין זייער האַנד־געבען. דאַכט זיך אין פלוג, וואָס איז אַזוינס אַ האַנד־געבען: ביי פּראָסטע מענשלעך איז דאָס פּשוט, מען גיט יענעם די האַנד, מיט אַלע פינגער, ווי זי איז, גאָר אָהן חכמות. ביי די פיינע מענשען אַקעגען שטעקט אין דעם האַנד־געבען גרויסע חכמות, מען גיט זי אויף פילערליי אַרטען; אין איטליכער אַרט ליגען גאַנצע הלכות, עס ליגט דרינען אַ גאַנץ לשון. בשעת איך בין געוואָרען אַ פיינער מענש, האָב איך אָוועקגעלעהרענט די חכמות פון אַ האַנד־געבען, אַ לאַנגע, לאַנגע צייט. אַז גאָט וועט מיר שענקען געזונד און לעבען, טראַכט איך אָבדרוקען זעהר אַ דיקען ספר, אין עטליכע חלקים, מיט דעם נאָמען „חכמת־היד". דער ערשטער חלק שמועסט פון נעהמען. מילא דאָס איז אַ גרינגע זאַך, איין כלל אויף תמיד, פאַר איטליכען גלייך, אַז נעהמען בעדאַרף מען מיט דער גאַנצער האַנד, און אויב עס לאָזט זיך, איז מען זיך אומעטום נוהג צו נעהמען מיט ביידע. די גאַנצע שווערקייט ליגט אין געבען. דערויף שטעלען זיך אַלע מפרשים, דרינען זענען דאָ טויזענט פירושים, און דאָס איז דער עיקר אין דעם ספר. איך בין זיכער, אַז די וועלט וועט פון דעם ספר אַ גרויסען נוצען האָבען, בפרט יענע מיני מענשעלעך, וואָס ווערען

פלוצלים אויפֿגעריכט, וואָס ווילען זעהר שפּילען אַ ראָליע. און אַלע זאַכען נאָכצוטאָן די גרויסע לייט, די פֿיינע-בריות; ווי אויך יענע מיני נקבות, וואָס וואַרפֿען פלוצלים אין די עלטערע יאָהרען פֿון זיך אַראָב דעם שלייער, פוצען זיך אויס נאָך דער לעצטער מאָדע, מאַכען חן, בלאָזען פֿון זיך זעהר שטאַרק און ווערען פֿון דער העלער הויט גאַנצע דאַמען!...

היינטיגס מאָל אָבער איז מיר נישט בעשעהרט געווען הנאה צו האָבען. די קליאַטשע, וועניג וואָס זי האָט מיר נישט געדאַנקט, האָט זי נאָך, ווי עס האָט אויסגעזעהן, אַפילו נישט געוואָלט העָרען מיינע רעד. זי האָט זיך אַוועקגעקעהרט גאָר אין דער זייט און געגעסען גראָז מיט אַזאַ מינע, ווי זי וואָלט לחלוטין נישט געוואוסט, אויב איך געפֿין מיך גאָר דאָ נעבען איהר. דאָס האָט מיך אַביסעל געאַרט, איך האָב איהר נאָך אַ מאָל איבערגעחזרט מיינע פֿריהערדיגע ווערטער, זי האָט טאַקי ווייטער זיך נישט וויסענדיג געטאַפּט און געטאָן איהר זאַך, ווי אייכער רעדט: וואָס אַרט מיך, אַז יענער פלוידערט? אַז יענער וויל מיך לעהרנען? — אַזאַ בעליידיגונג האָב איך שוין נישט געקענט אויפֿהאַלטען. וואָס הייסט? עפּיס נאַרישקייטען דערצעהל איך דאָ? איך שמועס-ראָך מכח השכלה, מכח בילדונג!... עס האָט מיך אונטער-געטראָגען, פֿאַר וואָס דאָס איז ביי איהר עפּיס נישט אַזוי אָנגעלעגט. איך האָב זיך אויפֿגעשטעלט געשווינד אויף די פֿיס, מיך אומגעקעהרט מיט דעם פּנים צו דער קליאַטשע און איהר געזאָגט אַ גאַנצע דרשה.

— איטליכען איז בעקאַנט, האָב איך געזאָגט מיט פֿייער, איטליכען, פֿון קליין ביז גרויס, איז בעקאַנט, אַז אַלע חכמים פֿערגלייכען די בילדונג אָדער געלעהרענטקייט צו דער ליכטיגקייט: ותורה אור, און די געלעהרענטקייט איז ליכט, זאָגט אויך דער פסוק. אָבער דאָס גראָבקייט און דאָס נישט-געלעהרענטקייט פֿערגלייכען זיי צו פֿינסטערנים. אַ געבילדעטען איז ליכטיג אין די אויגען, און אַלע זיינע רמ״ח אברים. די בילדונג גיט איטליכען, אַקוראַט ווי דאָס ליכטיגקייט, גליק און לעבען. ווער עס איז נאָר געבילדעט, לעבט זעהר גליקליך און עושר, און כבוד. ער האָט תענוג פון דער וועלט און די וועלט האָט גרויס תענוג פֿון איהם, איטליכער האָט איהם משונה ליעב, געהט נאָך איהם פשוט אויס. מען גיט איהם דאָס שענסטע, דאָס בעסטע, אַפילו דאָס טעלערל פֿון דעם הימעל נעהמט מען איהם אַראָב און מען בראָנגט איהם צו פֿון פֿייגעלמילך. הכלל, עס איז איהם גוט, גוט, נאָר גוט. גבירים, רייכע

ריין, קוועלען פֿון איהם גאָר אָן, זענען פּשוט זיך מחיה און לעקען די פֿינגער פֿון זיינס אַ וואָרט. איטליכער שלעפּט איהם צו זיך ווי אַ מיי-דען בריליאַנט, און לאָזען זיי מאַכען אַ באַל, אַ מיטאָג, אָדער עפּיס אַ קערמעשיל, שטעהט ער ביי זיי אין צעטעל דער ערשטער, ווי אַ שפּיגעלע. זיי פֿאַרשטעהען, נישקשה, אַז טאַקי געלד איז שמעלץ, היינט איז עס דאָ, מאָרגען נישטאָ, אָבער ער — ער אַליין איז געלט, ער איז גאָלד און זילבער. וואָס טויג איהם געלד? וואָס טויג איהם צירונג? אַז ער אַליין גילט ווי אַ מטבע, אַז ער אַליין איז אַ אבן-טוב! לאָז ער פּרוּווען עפּיס בעטען אַ הלואה וכדומה, דערפֿילען זיי תיכף ומיד זיין בקשה מיט גרויס שמחה. וועלכער גביר, אַ שטיינער, וועלכער רייכער מאַן האָט אין זיין לעבען, אַ מאָל אין עפּיס אַ זאַך אַ געבילדעטען אָבגעזאָגט? וועלכער, אַדרבה וועלכער? — איך מיין טאַקי קיינער נישט! קלאָגט זיך אויף זיי גראָד אין דער זאַך עמיצער, איז ער זיכער אַ ליגנער, און אויב ער איז בעקאַנט פֿאַר נישט קיין ליגנער, מוז דרינען אודאי עפּיס זיין, איינער דעם אַנדערען האָט, אַ פּנים, נישט געמוזט פֿאַרשטעהן, ביידע האָבען געמוזט אַ טעות האָבען... די אָרים-טאָקראַטען, דאָס הייסט, די פֿיינע לייט, וואָס פֿעררייסען די נעז און בלאָזען פֿון זיך תמיד, גלאַט אַזוי אָהן אַ שום טעם; וואָס פֿערלאַנגען, אַז איטליכער זאָל פֿאַר זיי האָבען אָבשיי, צוליעב זייערע מאָדנע הויזען, שטיוועלעטען וכדומה, צוליעב זייער מבינות אויף שענער סחורה און אויף אַלע געשמאַקע זאַכען, ווי אויך צוליעב זייער גוטען מיטאָג, וואָס אין איהם קומט אַריין מעהר אַביסעל פֿלייש מיט שמאַלץ און מעהר מיט אַ געריכט, ווי ביי דעם געמיינעם עולם — אָט די אָבגעפֿיינטע מענשעלעך, זאָג איך, לויפֿען דעם געבילדעטען אַקעגען און גיבען איהם גרויס כבוד אָב. אַפילו יענע מיני דאַמען, וואָס מאַכען שטאַרק חן, אַזוי אַז ביים צו-געהן צו זיי אַ מאָל ווערט מען בטל, מען מינעט זיך עפּיס משונה, מען ווייסט נישט ווי מען זאָל שטעהן, ווי מען זאָל זיצען, וואו מען זאָל אַהינטאָן די הענט; מען ווערט עפּיס אַזוי צומישט, אַז מען רעדט בויבעריק און מען ווערגט זיך מיט איטליכס וואָרט; עס פֿאַרענדערט זיך עפּיס דאָס קול, עס רוישט עפּיס אין די אויערען, אַז מען הערט כמעט אַליין נישט, וואָס מען רעדט; יענע מיני דאַמען, וואָס אין זייער געזעלשאַפֿט בענעהמען זיך אַפילו די גאַנץ וואוילע מיט עפּיס אַ געצוואונגענער אונגעצוואונגענקייט, דאָס הייסט אויף פּראָסט יודיש, זיי טוהען זיך אָן אַ כח, צווינגען זיך, אַז זייער בענעהמונג זאָל אויסזעה

נישט גְעצוואונגען, כלומר׳שט פריי; וואָס מיינען, אַז זיי בעגליקען יענעם מיט אַ וואָרט, מיט אַ קוק; וואָס טראָגען אויף דעם קאָפּ וויכטיגע זאַכען, גאַנצע בערג... אַ באַרג פרעמדע האָר און אַ וואַלד שמאַטעס־בלומען, — אַפילו זיי היינגען זיך אויף דעם געבילדעטען און קוויקען זיך מיט זיין איטליכס וואָרט. בעדאַרף עס דען טאַקי אַזוי נישט צו זיין? זאָגט עס דען אויך נישט דער פסוק? ער זאָגט: אַשרי אָדם, אַז וואויל איז דעם מענשען, מצא וועלכער האָט געפונען חכמה, חכמה! פאַר וואָס? וואָרום כי טוב סחרה, איהר האַנדעל איז בעסער מסחר כסף, איידער מיט זילבער, בשמאלה, אין איהר לינקער האַנד עושר וכבוד איז עושר און כבוד. נו, בעדאַרף מען נאָך דען האָבען אַ בעסערן ראיה ווי אַ פסוק?... איך וויל דאָ נישט זעהר מאריך זיין, אויסצווייזען פון דער וועלט, ווי שלעכט, ווי ביטער און פינסטער עס איז די נישט־געלעהרענטע, ווי שלאַף און דערשלאָגען זיי זענען, נעבעך, ווי מען לאָזט זיי ערגיץ נישט פשוט קיין קאָפּ אויפהייבען, ווי זיי ליידען און קומען, נעבעך, אָב; ניין! איצט וויל איך דערפון נישט רעדען, איך וויל דאָ נישט מעהר בעווייזען, ווי גוט די בילדונג איז, און דערפון וויל איך אַרויפקומען אויף דיר, דו זאָלסט פאַרשטעהן, ווי עס בעדאַרף ביי דיר שטאַרק אָנגעלעגט זיין דער פּלאַן, וואָס מען וויל דיך...

נאָר מיין קליאַטשע אָבער האָט אין מיטען דעם שמועס פלוצלים זיך אויפגעשטעלט און אַוועקגעגאַנגען ווייטער אַביסעל, זיך גענומען עסען גראָז, גאַנץ קאַלטבלוטיג, קיין קוק אַפילו נישט צו טאָן אויף מיר. איך אָבער האָב נישט געוואָלט שווייגען, עס איז מיר שוין געגאַנגען אין נצחנות, עס האָט מיך שוין טאַקי גוט פערדראָסען. עפּיס וואָס בין איך, אַ יונגעלע, וואָס עפּיס בין איך? עפּיס פלוידער איך, וואָס? איך האָב איהר האָטש פונדערווייטענס, האָטש זי האָט נישט געוואָלט הערען, אַלץ געזאָגט ווייטער מיין שמועס מכּח איהר און אויסגעלאָזט אויף אַ קול מיט דעם פסוק: אם תאבו, אויב איהר וועט פאָלגען ושמעתם און איהר וועט הערען, טוב דאָס גוטסקייט הארץ פון דעם לאַנד תאכלו וועט איהר עסען!...

דאס זעכצעהנטע קאפיטעל

קיין טאַנץ גערט נישט פאַר קיין עסען.

אָבזאָגענדיג דאָס, האָב איך מיד און פערשוויצט, מיט אַ פער־פלאַמט פנים און אַ געשוואָלען האַרץ מיך אַוואָרף געטאָן אונטער'ן בוים.

די קליאַטשע איז ביי מיר געווען שטאַרק אָבגערופען נאָך אַזאַ אויפפיהרונג. איך האָב זי געהאַלטען פאַר אַ פערפאַלענע, אַ פערפאַלענע אויף אייביג. עס וועט שוין פון איהר קיין לייט נישט זיין. שונאים זענען אַ פנים טאַקי גערעכט, אַ וועלט איז טאַקי נישט משוגע, מכתמא איז זי טאַקי אַ שלימזול, אַ פאַרשלעפּטע קרענק פון זיין ליבען נאָמען. וואָס וועל איך דאָ באמת זיך ניאַנטשען מיט איהר? איך וועל נאָר וואַרטען אַביסעל, האָב איך געטראַכט, ביז וואַנען עס וועט רעכט טאָג ווערען, דענסטמאָל וועל איך פון איהר ענטלויפען, וואוהין די אויגען טראָגען, אפילו פאַרגעסען דעם „זיי־געזונט" און מיט איהר זיך נישט געזעגענען. לאָז זי זיך טאָן, וואָס זי וויל. מיר געהערען זיך מעהר שוין כלל וכלל נישט אָן.

און אַזוי ווי איך זיץ דאָ, הער איך פון דער וויטען, ווי אַ קול עפּיס אָנרופענדיג זיך צו מיר:

— יאָ, וואָס בעטייט עס אַזוי דיין ענטלויפען, ס'טייטש, אַזאַ מענש ווי דו, זאָל ענטלויפען?

„די קליאַטשע איז טאַקי נאָר אַ מכשפה, זי ווייסט, וואָס אין האַרצען טהוט זיך. זי האָט זיך, אַ פנים, אָנגעשטויסען, אַז איך וויל פון איהר ענטלויפען! — אַזוי האָב איך ביי מיר געטראַכט מיינענדיג, אַז דאָס קול

איז פון דער קליאטשע, זי רעדט דאס צו מיר. — מאך איך מיך א תם און ענטפער איהר שטאמלענדיג:

— וואס ענטלויפען?... ווער?... פאר וועמען?...

— פאר דעם פויער!

— א, פאר דעם פויער, פרענגסטו. וואס איך בין ענטלאפען? — זאג איך שוין רוהיגער, — א פויער בלייבט טאקי א פויער, א פרא אדם. ער האט מיך גאר געוואלט שלאגען!

— ס'טייטש, וועמען שלאגען? דיך? און דו האסט איהם געשווינגען?

— נו, וואס האב איך דען געקענט טאן?

— א ז ו ז ו י! דו קענסט נישט, ביסט ענטלאפען! און דאס בירגע פערדיל זיינען נעבעך. האט ער טאקי אלץ געשלאגען! ס'טייטש, אויף די וועגען, אויף די שטרוזען זענען דען נישטא אייערע בארמהארציגע חברה-לייט?

איך בין געבליבען צומישט און נישט געהאט וואס צו ענטפערן.

— טאקי, א פנים, די בעלי-רחמים'ס זענען די בעלי-רחמים'ס און די אומשולדיגע בעשעפעניש, די אומגליקליכע פערדלעך ליידען, א פנים, אלץ טאקי, נעבעך! א פנים, די דאזיגע שלימזלניקעס, וועלכע מען האט פריהער געפייניגט, פייניגט מען נאך אי אצינד! ס'טייטש, עפיס איז דען הפקר א וועלט?

איך האב פון די ווערטער אראבגעלאזט די נאז.

— וואס הייסט, „היינטיגע צייט איז דאך נישט מעהר הפקר א וועלט. עס איז דא א חברה „צער בעלי-החיים".

אך האב איהר נישט געקענט קוקען אין די אויגען און אוועקגעדרעהט דעם קאפ.

— בשעת דו האסט פריער ארויסגערעדט די דאזיגע ווערטער אויף א קול פון דעם גאנצען הארצען, האט מען געקענט מיינען, כ'לעבען, אז איצט איז זיכער משיח-צייט! אט נעהמען זיך צונויף אלע חיות און בהמות אינאיינעם ווי ברידער. אט ווערען וועלף „פאני-בראטציע" מיט שאף, לעמפערטען ווערען חבר מיט ציגען, איינער בעט דעם אנדערען מחילה פאר פריהערדיגע זינד, פאר אמאליגע נארישקייטען; וואס ס'איז געוועזען, איז געוועזען, פון היינט אן זאל געמאכט ווערען גוטע תקנות: די שארפע נעגעל מיט די שרעקליכע צייהן זאל מען אוועקלעגען אויף דער פאלצע, אוים מארע צו פערגיסען בלוט, צו עסען יענעמס פלייש, נישטא

מעהר קיין שטאַרקע מיוחסים, אַלע זענען גלייך, מען לאָזט אַ־ויס אַ פרעהליך קול: אורא, אורא! עס איז משיח־צייט, און ווי אַלע פרעהען זיך און טאַנצען, בעדאַרף גאָר אָנקומען אַ פויער מיט אַ פערדיל שלאָגענדיג איהם טויט־שלעק — און כ׳וועל פאַרשטערט די גאַנצע שמחה. איך בעט דיך, וואָס האָט ער דיר דער פרא־אָדם געזאָגט?

זי שפעט פון מיר? טראַכט איך, מיר אין האַרצען מיט פערדראָס און ענטפער נישט קיין וואָרט.

אַ פנים עס איז אַ טעות, עס איז נאָר אַ פורים־שפיל, אַ ריינע קאָמעדיע, כ׳לעבען: דאָ זיצט אַ קאָמיטעט פון אַ חברה „צער בעלי־החיים“, זאָרגט זיך, שמועסט פון רחמנות, פון מענשלכקייט, און דאָרט פלאָגט מען מאַקי די אומגליקליכע בעשעפעניש. ווער עס וויל, לאָדט אָן די פערדעלעך מיט משא איבער זייערע קרעפטען און זעצט פון זיי די נשמה אַרויס. מען העלפט זיי נאָר, ווי עס זעהט אויס, מיט אַ גוט וואָרט, מיט אַ דיפּיק, מיט אַ קרעכץ: ס׳איז נאָר אַ ריין טעאַטער, כ׳לעבען! היינטיגע צייט פערדינט טאַקי מיט רעכט דעם נאָמען: די צייט פון קרעכצען, פון רעדען, פון פלוידערן.

— געווג! — האָב איך זיך שטאַרק צו בייזערט, נישט קאָנענדיג זיך מעהר איינהאַלטען פון אַזעלכע געשעפטעריען — געווג, כ׳לעבען, צו שפעטען בשעת מען רעדט מיט דיר ערענסט, בשעת מען שמועסט מיט דיר מכח השכלה, מכח בילדונג.

— מיט איהר רעדט מען ערענסט?! — בעקום איך אַ ענטפער אויך מיט אַ בייזער — נו, מאָ העך זשע — וואָס ליגסטו אויסגעצויגען ווי אַ נבלה איך דער ערד? — הער זשע — וואָס מען זאָגט דיר מיט אַ פולען מויל. מיט איהר, זאָגסט־דו, רעדט מען ערענסט!? קאָפּ אין דער וואַנד! אַז דו ציהסט פאַר דער צונג, מוז מען דיר זאָגען אַז דו ביסט ווילד, דיינע ווערטער מיט די בריוועלעך דיינע — משונה ווילד, און, דאַכט זיך, נישט אַנדערש מאַקי, אַז דו ביסט פערריקט. אָט דעם אומגליקליכען בעשעפעניש זאָגט מען: לערען זיך אויס. פרעג איך דיך, ערשטענס, הכם מיינער, פאַר וואָס הייסט מען עס דווקא איהר? ווענין זיינען דאָ אין דער וועלט, אַ שטייגער, נישט געלעהרענטע פערד, מאַקי אמת פראָסטע, נישט דערצויגען אין קיין שום זאַוואָד און פונדעסטוועגען, הרין זייער שאָדען, אַזאַ לעבען איך איהר געזאָגט געוואָרען! צווייטענס, ווען זי קען, אמת, נישט די אָנשטעלען, ווי די איידעלע, דערצויגענע פערד, אָבער קיין גראָב פערדיל קען מען זי, דאַכט זיך, פאָרט נישט רופען.

און וואו שטעהט עס, אז איטליך פערדיל מוז דווקא האבען א דיפלאם
פון א זאוואד? דריטענס, אויב זי קען נישט הייבען פיסלעך, און מאכען
יענע אנשטעלען, ווי די זאוואדסקע פערד, א קעגען־זשע דערפאר האט
מען פון איהר מעהר, א סך מעהר נוצען ווי פון זיי. יענע זענען פטור פון
אלצדינג, וויסען נישט מעהר ווי די קארעטע, ווי די יאכט. מיט איהר
אבער ארבייט מען מעשים, זי טראגט אויף זיך אלערליי משא. וואו
איז דען איהר פלייש, איהר לייב און לעבען? זי האט עס פערלארען
אין דער ארבייט. וואס מען וויל, מעג מען זיך זאגען, נאר איהר מיה,
איהר פראצע האט זעהר, זעהר פיעל נוצען געבראכט... פערטענס, וואס
פאר א שייכות, איך בעט דיך, האט עסען און דאס נייטיגע בעדערפע־
ניש מיט בילדונג? מיט וואס פאר א יושר קען מען יענעם נישט לאזען
עסען, עטהמען פריי, סיידען ביז ער וועט זיך אויסלעהרנען עפּיס קונצען?
איטליכס בעשעפעניש, וואס ווערט געבוירען, איז קודם־כל א לעבעדיגע
זאך, פערזארגט פון דער נאטור מיט אלע חושים, מיט אלע אברים,
מאקי נאר פון זיינעטוועגען, כּדי דורך זיי צו בעקומען אלצדינג, וואס
עס בעדארף נייטיג האבען צום לעבען. עס האט, א שטייגער א מויל,
אויף צו עסען, עס האט א נאז, כּדי צו אטהמען, עס האט פיס, כּדי
צו געהן, נישט כּדי צו טאנצען. טאנצען וכדומה נאך א זעלכע שמאל־
טעלייען, דאס זענען נאר אויסגעטראכטע מעשיות, דאס האט מען אליין
זיך אויסגעטראכט שפּעטער און א נאמען געגעבען בילדונג. איך וויל
מיך דא נישט אריינלאזען אין חקירות, אויב די בילדונג מיט די אלע
קונצען זענען גוט אדער שלעכט; אויב דאס אלצדינג, וואס מען לעהרענט,
ווי אזוי מען האט עס צונויפגעשטעלט, פון וואנען מען האט עס גענומען,
אויב דאס אינגאנצען הייסט גאר בילדונג. ווארום מען זעהט דאך א סך
קונצען, וואס א מאל זענען זיי געשטאנען אין דער פראגראמע, שטארק
געגאלטען און היינט געהען זיי מעהר נישט אן; ווידער נאך קונצען,
וואס דאס גאנצע אנהאלטעניש זייערע, משטיינס־געזאגט, איז אויף
יענעמס געשמאק, אויף יענעמס השערות; ווידער נאך אזעלכע, כּלומר'שט
ערענסטע קונצען, וואס זענען געבויעט אויף יענעמס ווילען, אויף קאפּ־
ריזען, אויף אלטע פערשימעלטע מנהגים; עס זענען דא אויך אזעלכע
מעשיות, וואס לכתחילה האט מען זיי געשטעלט אויף א היהנערש פיסעל,
אויף דער פאנטאזיע, אויף דעם כח הדמיון; ווי אויך אזעלכע מעשיות,
וואס זענען זיך סומך אויף פאקטען, דאס הייסט אויף דעם, וואס אין
דער וועלט האט זיך פערלויפען, נאר די פאקטען גופא זענען אבער

פֿאַרדרעהט, איטליכער דערצעהלט זיי אויף אַיין אַנדער אופֿן, איטליכער קוקט אויף זיי אַנדערש, חוץ דעם ווערען זיי ווי־עס־איז אָבגעשילדערט נאָר פֿון דרויסען, אָבער מי־יודע, וואָס אינווענדיג טהוט זיך? היינט בעדאַרף מען דאָך טאַקי נישט פֿאַרגעסען, אַז יענע שוין כלומר׳שט ערענסטע מעשיות לאָזען דאָך נישט מעהר הערען ווי שטוקעס, אָנשטע־לען, קינדערשפיל, אינגאַנצען אַ פּוף, אָבער פֿון יענע אין תוך אַריין גוטע המצאות, שענע קונצען אַנטיק אין דער וועלט, פֿון זיי מאַכען די מעשיות עפּים נישט אַזאַ צימעס... נאָך אַ מאָל זאָג איך, אַז איך לאָז מיך דאָ נישט אַריין אין טיפֿע חקירות, אויב די בילדונג מיט אַייערע קונצען האָבען אַ ממשות אָדער נישט, אויב זיי האָבען דער וועלט גע־בראַכט גליק אָדער אומגליק. אַזעלכע חקירות געהען מיך אַצינד נישט אָן. איך וויל מעהר נישט זאָגען, אַז זיי זענען נאָר ביי־זאַכען, בשעת געבוירען ווערען האָט דאָס בעשעפֿעניש פֿון זיי גאָר נישט געוואוסט, עס האָט איהם טאַקי באַלד זיך נעגלוסט עסען, עטהמען און זיך בעוועגען נאָך איידער עס האָט גאָר געהאַט אַ רמז דרמיזה פֿון יענע אויסגעטראַכטע המצאות. מהיכא־תיתי, איהר קענט איהם נישט געבען די שענע אָשייני־קעס, דאָס טייערע געשפּאַן מיט די פֿליטערלעך וכדומה נאָך צאַצקעס און שפּילכעלעך, וואָס זענען פֿון אַייך בעשטימט פֿאַר יענע מיני קונצען, אָבער עסען, פֿריי עטהמען און אַלע נייטיגע זאַכען, וואָס זיין גוף פֿאָדערט און וואָס אָהן דעם קאָן עס זיך נישט בעגעהן — דאָס אַלצדינג מוזט איהר איהם געבען, עס האָט דערויף אַ רעכט, איהר קענט עס ביי איהם בשום אופֿן נישט אַוועקנעהמען. איהר קענט נישט דאָס בעשעפֿע־ניש האַלטען פֿערשפּאַרט, עס זאָל זיך נישט בעוועגען, וואָרום דורך דעם מוז עס ביסלעכווייז אָבשטאַרבען — נעהמט איהר דאָך צו ביי איהם דאָס רעכט צו לעבען; איהר טאָהרט עס נישט גלאַט פּייניגען, שלאָגען, וואָרום דורך דעם מוז איהם, נעבעך, וועה טאָן, עס קען נאָך ווערען אַ ביטערע קאַליעקע — נעהמט איהר דאָך צו ביי איהם דאָס רעכט געזונט צו זיין און הנאה צו האָבען אין דעם לעבען!...

אַז דו ציהסט שוין יאָ פֿאַר׳ן צונג, וועל איך דיר טאַקי בפּירוש אַרויסזאָגען: איך בין דיר מוחל דיין רחמנות! איך וויל נישט, אַז דו זאָלסט אויסאַרבייטען, מען זאָל זי נישט אַזוי פלאָגען, מען זאָל זי געבען איהר בעדערפֿעניש צו דערהאַלטען די נשמה, טאַקי נאָר גלאַט פֿאַר רחמנות, ווייל עס איז פּשוט אַ צער בעלי־חיים. זי וויל אפֿילו נישט, דו זאָלסט אויסבעטלען פֿאַר איהר אַלע נייטיגע זאַכען צום לעבען אי

מהאי טעמא, וואָס מען האָט און וואָס מען קאָן פֿון איהר האָבען נוצען. דאָס זענען אַלטע מעשיות, אַלטע לידלעך, וואָס איך האָב זיי שוין געהערט אין דער וועלט זינגען אין פֿערשיעדענע צייטען. געוועהנטליך, אַז די וועלט הויבט ערשט אָן זיך אַרומצוקוקען, זיך צובעטראַכטען, דענסטמאָל רעדט מען פֿון הומאַניזם, דאָס הייסט פֿון מענשליכקייט, פֿון רחמנות, פֿון באַרמהאַרציגקייט; שפּעטער אַביסעל, אַז די וועלט הויבט אָן פּאַמעליך פּראַקטישער צו ווערען, איז אין דער מאָדע צו רעדען פֿון אוטיליטאַריזם, דאָס הייסט, פֿון נוצליכקייט, פֿון דעם נוצען, וואָס מען קען פֿון דעם, פֿון יענעם האָבען. ערשט גאָר שפּעטער, אַז די וועלט בעקומט אי שכל, אי יושר, און פֿאַרשטעהט בעסער דעם גאַנג פֿון דער נאַטור מיט אַלע איהרע בעשעפֿעניש, דענסטמאָל הויבט מען אָן צו רעדען פֿון אמת, פֿון גערעכטיגקייט. — איך וויל גאָר נישט הערען קיין רחמנות, קיין נוצען, — רחמנות און נוצען זענען אַזעלכע זאַכען, וואָס די וועלט קען זיך אויף זיי נישט האַלטען. איך בין גלייך ווי אַלע, זאָגט מיט רעכט דאָס דאָזיגע בעשעפֿעניש, פֿלייש און בלוט זענען מיר אַלע, אונזערע בעדערפֿענישען זענען גלייך, און איין רעכט אויף צו לעבען האָבען מיר אַלע. האָט יענער אויף מיר רחמנות, הייסט עס אַזוי פֿיעל, ווי איך לעב נאָר אין זיין זכות; ער — האָט יאָ דאָס רעכט צו לעבען, און איך — ניט! אינגאַנצען וואָס איך האַלט מיך, וואָס איך זשיפּע, האָב איך עס צו פֿערדאַנקען איהם, נאָר איהם, — אין דער צייט אַז מיר ביידע זענען גאַנץ גלייכע בעשעפֿעניש מיט איינערליי בעדערפֿענישען, לאָזט מיך יענער לעבען, וויל איך ברייננ איהם נוצען, הייסט עס אַזוי פֿיעל, ער איז דער תּכלית, דער עיקר, און איך לעב נאָר, מחמת דערמיט טויג איך איהם, פֿאַר מיר אַליין וואָלט איך נישט בעדאַרפֿט גאָר בעשאַפֿען ווערען. איך וויל אָבער לעבען גלייך ווי אַנדערע, נלאַט וויל איך בין אויך אַ בעשעפֿעניש פֿאַר מיר. פֿאַרשטעהסט-דו מיך, מיין מליץ יושר, מיין באַרמהאַצעדיגער האַר? אויף אייער באַרמהאַציגקייט און אויף דעם, וואָס איהר קענט פֿון מיר האָבען נוצען, דערויף קען איך כּלל מיך נישט כּומך זיין. מאָרגען ווערט דיר, צו אַלדי שוואַרץ יאָהר, פֿערשטאָקט דאָט האַרץ, ביסט אין אַ שלעכטער לוינע, אָדער איך וועל דיר איינמאָל נישט קענען צו-שטעלען די צאָהל ציגעל אַקוראַט, — ווערסט-דו ברוגז, גיסט אויף מיר אויס דיין צאָרן — און עס ווערט פלוצלים אַ תל פֿון מיר! אַז איהר וועט מיט מיר זיך בענעהמען מיט גערעכטיגקייט, אַזוי ווי איהר בענעהמט זיך מיט אַנדערע, דענסטמאָל,

זעהסט-דו וועלען מיר שמועסען מכח קונצען, אין גוטע אומשטענדען, אין וואוילטאג, מהילא-תיתי, קריגען אין קאפ אועלכע זאכען. דו וועסט אפילו פערשפארען מיר צו זאגען דענסטמאל דרשות. הא, וואס זאגסט-דו דערצו, מיין האַרינקע?

וואס זאג איך? האב איך געענטפערט, איך זאג: נישט אנדערש, אז דער רוח רעדט היינט אוים דיר, טאקי נאר דער רוח!

אל תפתח פה לשטן.

אָט בין איך! — האָט זיך אָנגערופען עפּיס אַ אומבעקאַנטער פּאַרשוין פון א ווילד אויסזעהן מיט שטאַרק צושויבערטע האָר, און א רויט מיצעל ארומגעשטעקט מיט פעדערען פון אַלע מיני עופות. — אָט בין איך!— האָט ער געזאָגט, אַרויסשפּרינגענדיג פלוצלים פון צווישען די צווייגען, זיך געשטעלט אקעגען און אויסגעגלאָצט אויף מיר זיינע גרויע קעצישע אויגען.

נבהל ומשתימם בין איך געוואָרען, אז איך האָב דערזעהן דאָ אין וואַלד אַזאַ מין פּאַרשוין. אַלע שרעקליכע מעשיות פון גזלנים זענען ביים אַ מאָל מיר אַרויפגעקומען אויף דער מחשבה. דאָס איז זיכער אַ גזלן, האָב איך געקלערט, זיין געזונטער קאַרק, זיין פרצוף-פנים און זיין שרעקליכער בליק האָבען ארויסגעזעהען טאַקי נאָר ווי פון אַ מורא׳דיגען גזלן, וואָס האָט אַ סך מענשען אין זיין לעבען שוין אויסגעקיילעט. עס האָט מיר שוין זיך אויסגעדאַכט, ווי אט גיט ער מיר אַ וואָרף און נעהמט אַרויס אַ גרויסען חלף, מחמת מורא האָט מיך שטאַרק געטיאכקעט דאָס הארץ, געקלאַפּט אַ צאָהן אין אַ צאָהן און איך האָב געפיהלט אַ טעם מיתה, ווי דער חלף ליגט מיר אויף דעם האַלז. איך האָב צוגעמאַכט די אויגען און שטילערהייט געזאָגט ווידוי.

— וואָס שעפּטשעסט-דו עפּיס. יונגער-מאַנטשיק? — האָט ער געפרעגט און זיך צולאַכט מיט אַזאַ משונה געלעכטער, אַז עס האָט געגרילצט אין די אויערען און וויים אַרום אין דעם וואַלד האָט זיך אָבגערופען אַ שרעקליכעס ווידער-קול. גלייך ווי עס וואָלטען אַ לאַך געטאָן טויזענט אַלטע מכשפה׳טעס אַלע אינאיינעם.

דאָס איז, האָב איך געטראַכט, דאָס גוטע געלעכטעריל. אָט, אָט, עקט מיר זיך דאָס לעבען, אָט, אָט טראָג איך מיך איבער אויף יענער וועלט. עפּיס ווי אויף צו להכעיס האָט מיר דענסטמאָל די וועלט אַזוי שען, אַזוי גוט זיך פֿירגעשטעלט, אַז איך וואָלט באַדאַי אַלצדינג אַוועקגעגעבען, אַבי לעבען צו בלייבען, קיין מלוכה פֿאַרמעגט עס נישט, וואָס איך וואָלט דענסטמאָל אָבגעצאָהלט פֿאַר אַ קורצער צייט לעבען. אַך, וואָס פֿאַר אַ שענע וועלט אונזערע איז, וואָס פֿאַר אַ מענשען! ווי גליקליך איז דער, וואָס לעבט אויף דער שענער וועלט, וואָס לעבט צווישען לעבעדיגע מענשען! ווען אַ סך אַנדערע וואָלטען געפֿיהלט דאָס, וואָס איך דענסטמאָל, וואָלטען זיי געזאָגט: אַ כפרה גדלות, יחוס און כבוד! צו אַלדי שוואַרץ יאָהר אַלע ברוגז'ען, אַלע פּלאָטקעס, אַלע פּוסטע קריג, אַלע רכילות, שנאה און קנאה! דאָס אַלצדינג איז הבל הבלים, לויטער נאַרישע זאַכען. אַלע מענשען זענען ברידער, חברים, שטאַמען אַלע אייגענטליך פֿון איין פֿאָטער, אַלע האָט אייגענטליך איין גאָט בעשאַפֿען! ווען יענער, אַ שטייגער, וואָלט זיך געזעגענט מיט דעם לעבען און געווען ביי די געדאַנקען ווי איך, וואָלט ער געזאָגט: אַך, פֿאַר וואָס האָב איך עס פֿריהער נישט פֿערשטאַנען! אומזיסט, אומנישט זיך געבלאָזען און זיך אויפֿגעשטויסען דאָס מיט דעם: ער איז אַ משלחת, אַ שלעפּער, עפּיס פֿון דער פֿרעמד אַ בעטלער, און דאָס מיט יענעם: ער איז נישט פֿון מיין נאמנה, ער איז אַ שאַחריי, אַ בזוי, קוקט נישט אויף כבוד. פֿע, איך בין געווען אַ בייזער, אַ שלעכטער, אַ פּלוידערזאַק, אַ ליגנער, אַ חונף, אַ רכילות-טרייבער, אַ בלבול-מאַכער, אַ אָנחאַפּער מיט דעם מויל און מיט דער פֿען! וואָס האָב איך געהאַט צו אַנדערע — צו אומבעשירעמטע, צו דערנידעריגטע, צו דערשלאָגענע און פֿערוואָגעלטע, נעבעך? ווייניג האָבען די מענשען, נעבעך, אייגענע צרות, קאַרג יסורים און פּורעניות פֿון אַלע זייטען, קאַרג דחקות, גרויסע און דאגות איטליכע רגע, בין איך פּגע נאָך אויף זיי אויך אָנגעפֿאַלען! און פֿאַר וואָס, גוואַלד, פֿאַר וואָס?... בשעת מיר האָט זיך געדאַכט, דער חלף ליגט מיר אויף דעם האַלז, דענסטמאָל האָב איך מיך איבערגעבעטען מיט אַלע מענשען און אמות געפֿיהלט, ווי נאַריש דאָס איז, וואָס מען קריגט זיך, וואָס מען בייסט און רודפֿט איינער דעם אַנדערען ביים לעבען. עס זאָל געווען מעגליך זיין, וואָלט איך אַלע געהאַלזט, געקושט און וויינענדיג זיי מחילה געבעטען. די וועלט איז מיר אַזוי געפֿעלען, אַז אַוועקגעהענדיג פֿון איהר האָט מיר זיך געגלוסט, חאָטש נאָך אַ מאָל אויף איהר אַ קוק צו טאָן

איך האָב האַלב אויפגעעפנט די אויגען און שרעקליך צודולט געקוקט. אַלצדינג האָט זיך פערמישט, געגאַנגען מיט דעם קאָפּ אַראָב, מיט די פיס אַרויף. עס האָט מיר געבליצט אין די אויגען, געדונערט אין די אויערען און גרויסע טראָפּען שווייס האָבען מיר בעשלאָגען. עס איז מיר געווען קאַלט אי וואַרם. פייערדיגע רעדער, פינקלעך, פינטלעך פון אַלערליי פאַרבען, פון אַלע מיני געשטאַלטען האָבען פאַר מיר משונה זיך געדרעהט, זיך געטראָגען, דער רוח ווייסט וואוהין. זיי אין דערמיט איז געשטאַנען עפּיס אַ גרויסער, אַ שוואַרצער הונט, וואָס האָט אַלע רגע אָנגענומען אַ אַנדער פּנים, געגלאָצט מיט די אויגען, געקריצט מיט די צייהן, זיך געקרימט, געמינעט, געצויגען ביז ער האָט צום סוף אָנגענומען די געשטאַלט פון שרעקליך אַ ווילדען מענשען און איך האָב אין איהם דערקענט מיין אומבעקאַנטען פאַרשוין.

— חאַ, חאַ, דו ציטערסט! — האָט ער אוים מיר געשפּעט. — אָט אַזוי, פיינע מענשעלעך, האָב איך הנאָה, אַז איהר ציטערט און שווייגט.

איך האָב איהם שווייגענדיג אָנגעקוקט, אַקוראַט ווי אַ מויז קוקט אָן די קאַץ, וואָס שפּילט זיך מיט איהר איידער זי דערשטיקט זי און שלינגט זי איין.

—נו, אַז דו ציטערסט, האָט ער ווייטער געזאָגט, ווייס: זשע חאָטש פאַר וועמען. איך בין דער, וואָס האָב געעפנט אַ וועג אין אַ נייער וועלט אַריין, כדי די אַלטע זאָל ווערען תּמיד ניי; וואָס דורך מיר פעקעלט מען זיך כּסדר אַריבער אַהין ערגיץ, אַהין. כדי דאָ צו מאַכען אָרט... איך בין דער, וואָס מיט מיין קראַפט שטעה איך תּמיד בּרייט אַקעגען נאָך אַ קראַפט פון מיין ווידער-פּאַרטיי. מיר ראַנגלען זיך, איינער וויל דעם אַנדערען איינשלינגען, און דורך דעם שפּרינגט אין דער וועלט אַרוים נייעס, עס ווערט נולד אַלצדינג; איך בין דער, וואָס איך בין איידער דער „גאָרנישט" איז מיר פון דער העלער הויט שיינענדיג אַרויסגעשפּרונגען. ער ווערט באַלד אַ גאַנצער „יש", וויל דעם אַלטען פאָטער זיינעם פון דער וועלט טרייבען. מיר געהען כּסדר איינער דעם אַנדערען נאָך פוס-טריט און וואָס אַ טריט — ווערט און וואַקסט די צייט. — איך בין דער שר פונים פינסטערניש, דער מלך פון די רוחות, איך בין דער שטן, דער אַשמדאַי.

איך בין שיער אין חלשות נישט געפאַלען פאַר שרעק, אַז איך

האָב עס געהערט. דער אַשמדאי האָט צו מיר מיט אַ פינגער זיך צו־געריהרט און איך האָב מיך באַלד געפיהלט שטאַרקער אַזוי, אַז איך האָב געקענט שטעהן אויף די פיס און אַפילו אויך רעדען.

— זיי מיר מוחל, — האָב איך זיך אָנגערופען מיט גרויס דרך־ארץ — וואָס איך וועל דיר פרעגען. כפי איך, פראָסט מענשעלע האָב פערשטאַנען דיינע פאַרשטעלטע ווערטער, מיינסט־דו אַזוי: אַז דו מיט דיין ווידער־פּאַרטיי אַרבייטען איינע געגען די אַנדערע אין די זאַכען, וואָס עקזיסטירט אויף דער וועלט, יענער ציהט־צו און די שטויס־אָב, יענער האַלט צוזאַמען און צו שיידסט אַלצדינג, וואָס יענער בויעט, צושטערסט־דו, און דאָס וואָס דו צושטערסט, בויעט יענער אויף צוריק; יענער, אַזוי הייסט עס, איז דער בורא, דער בעשאַפער, און דו, אַשמדאי, דער פערטיליגער, דער צושטערער. אויף דעם שטעהט די וועלט, מיט אַלע בעשעפעניש; אויף דעם אופן זעהט מען, פיהלט מען תמיד אין איהר אַ ניי לעבען, עס טהוט זיך און בעוועגט זיך. ויהי ערב ויהי בקר — ס׳איז דאָ טאָג און נאַכט, אָרט און צייט. אויב אַזוי איז טאַקי, ווי איך האָב דיך פערשטאַנען, קומט דאָך עפּיס גאָר פון דיר אַזוי קיין שלעכטס נישט אַרויס?

— אָט דאָס טאַקי האָב איך דיר געוואָלט זאָגען, אַז איך, אַשמדאי, פערדאַרב נישט אַזוי די וועלט, ווי איהר, מענשעלעך. פון מיין שלעכטס־קייט, ווי איהר מיינט, קומט פאַר איהר נישט אַרויס צרות, אַל־דאָס־בייזע, וויפיל פון אייער גוטסקייט. אַוודאי הייס איך דאָך ביי אייך דער רשע, דער שטן. זאָל עפּיס וואָס־עס־איז אַ מאָל זיך מאַכען, איז אַ געשריי, אַ קלאָג, איטליכער אויף מיר, חאָטש אין דער וועלט זעהט זיך עס גאָר נישט אַזוי אָן. איהר אָבער, מענשעלעך, אַז איהר קוילעט אויס מיט אַ מאָל אַ וועלט, מאַטערט, טהוט אָן גרויסע צרות, איהר הייסט גוטע און פרומע! עס קומט אייך נאָך אַ גלעט אין בעקעלע, וואָרום דאָס טהוט איהר אַלצדינג מהמת גוטסקייט!... איהר האַלט זיך פאַר גרויסע חכמים. זעצט אויס פעהלער אין דער נאַטור, אין דעם גאַנג פון דער וועלט, שמועסט זיך איין, אַז איהר וואָלט מיט אייער שכל, מיט אייער גוטסקייט בעשאַפען אַ וועלט גאָר אַנטיק — און אז איהר האָט אין אייערע הענט גענומען אַ פּאַרטיגע וועלט איינגאַנצען, ווי זי איז, האָט איהר זי שרעקליך פערדאָרבען, אומעטום פאַרדרעהט, אומעטום קאַליע געמאַכט, זי האָט ביי אייך אַ פּנים, אַקוראַט ווי אַ טייטש זייגעריל פאַלט צו אַ קינד אין די הענט אַריין. איך ווי איך בין, בין איך מיר. אין דער גאַנצער

נאטור הערשען נאר געזעצען, וואס גילטען תמיד פאר איטליכען גלייך, דארט זענען נישטאָ קיין מיוחסים, נישטאָ קיין בארמהארציגקייט, אלצדינג ריהרט און בעוועגט זיך דורך אייביגע, גערעכטיגע געזעצען. איהר, גוטע מענשעלעך, ווילט עס אָבער נישט ליידען, ביי אייך ווילט איהר נאר נישט וויסען פון פאראדקעס. איהר האט זיך צוטיילט אויף טויזענטערליי פעלקער, נאמנות, כתות, קלאסען, סאָרטען, שטאנדען, צעלען וכדומה. און די דאָזיגע ווערען ווידער צוטיילט אין נאך און נאך אזעלכע. פאר איטליכען אלץ אנדערע פאראדקעס, אזוי פערשיעדען, אזוי פארענדערט.

— אָבער אקעגען וואס, האָב איך איהם געפרעגט, זאָגסט־דו מיר דאס אלצדינג?

— חע, חע, אקעגען וואס! איך זאָג עס זיכער נישט גלאט אזוי ווי דער שטייגער איז פון אייך, מענשעלעך, וואס בשעת צוויי קומען זיך צונויף, הויבען ביידע אָן צו פלוידערן אין דער וועלט אריין, כדי ארויסצוּ־ווייזען זייערע חכמות, זייער פילאָזאָפיע און מישען אוים בוידעם־פּאלעצע. איך זאָג עס אקעגען דיין פריהערדיגען שמועס, וואס דו האסט געהאַ־ערשט נישט לאנג מכח רחמנות, מכח אייערע חברות. פון וואנען, וויל איך דיר בעווייזען, האט עס אלצדינג ביי אייך זיך גענומען. די כפה דערפון איז נאר א פראסטע. דעריבער טאקי רעדט מען ביי אייך אלץ פון רחמנות און דעריבער טאקי פארמעהרען זיך אלץ בארמהארציגערע חברות, ווייל ביי אייך הערשט זעהר פיעל אכזריות, רדיפות און עולות; ווארום ווען נאר אמת און גערעכטיגקייט זאלען געווען גילטען, וואלט איהר דאך פערשפּארט צו פערזוכען דעם טעם פון רחמנות און וואלט נישט געהאט אזוי פיעל בעלי־רחמים׳ס, אזוי פיעל בעלי־טובות מיט אזוי פיעל חברות. איך זאָג עס, פארשטעהסט־דו מיך, מכח אייער גוטסקייט, מכח אייער גוטהערציגקייט זאָג איך עס, פארשטעהסט־דו?

— עט... בע... האָב איך געמאכט עפּיס אָהן ווערטער.

— זעהסט־דו, האט ער געזאָגט, אז איהר, מענשעלעך, בעקעט עפּיס אָהן לשון, עס איז א מאָל בעסער ווי גערעדט. פאר אייך רעדט איהר, דאכט זיך, א מאָל ווי קלאָרע, איהר קענט, א שטיינער, זאָגען: נא דיר א גראָשען און גיב מיר א בייגעל, נא דיר אזוי פיעל און אזוי פיעל און ארבייט מיר אָב מיין עסק וכדומה נאך זאכען, וואס זענען אייך אליין נוגע. מען פארשטעהט גאנץ גוט אייער כוונה. קומט אָבער א מאָל אויס צו שמועסען, אָדער עפּיס צו שרייבען איבער כלל־זאכען,

ווערט איהר, צו אלדי שווארצע יאהר, ריינע משוגעים, עלטע בהמות! איהר פלוידערט, משטיינס־געזאגט, נישט צו דער זאך: טויזענט ליגען, טויזענט פסוקים׳לעך און ווערטלעך, נישט געשטויגען, נישט געפלויגען. איהר נארט איינער דעם אנדערען, איהר דראפעט זיך אויף די גלייכע ווענט. איהר פארדרעהט, פארפלאנטערט אזוי, אז עס איז אוממעגליך ארויסצוקריכען, מען קען נישט פארשטעהן, וואס איהר ווילט. טאקי נאר שטעהן און וואונדערן זיך מוז מען דענסטמאל, ווי מענשען שרייבען, רעדען, שרייען און עס איז נישטא וואס צו הערען: ווי זיי קענען מיט זייער מתנה, מיט זייער לשון, זיך נישט פארשטעהן, ערגער, כ׳לעבען, ווי די בהמות!

— אקעגען וואס אבער, האב איך געפרעגט, ביסט־דו עס דא אזוי ארוים מיט דער שפראכע?

— נאך א מאל „אקעגען וואס“? — האט ער זיך אנגערופען. — עס פארשטעהט זיך, אז איך רעד דא נישט גלאט אזוי, אבי חוזק צו מאכען. איך זאג עס אקעגען דיין קארעספאנדענץ מיט דער חברה, אקעגען דיין פריהערדיגען שמועס מיט דער קליאטשע זאג איך עס. איך זאג, אז דיין „עט, בע“ וואס דו האסט פריהער געמאכט, מחילה, ווי א אייזעל, איז, כ׳לעבען, בעסער און קליגער פון אלע דיינע דרשות. בעטראכט זיך אדרבה אליין, אויב דו ביסט נישט ריין משוגע! פאר דיר שטעהט א פערמארטעטע, א הונגעריגע קליאטשע, וואס זי בעדארף נייטיג ווי אין לעבען אריין האבען כאטש אביסעל מנוחה, א מעסטעל האבער, א בינטעל היי, ווילסט־דו איהר גאר בעווייזען א הייא אין סידור און אלץ אויסדרינגען ווי גוט, ווי שען עס איז זיך אויסצולעהרנען עפים קונצען! מיינסט־דו אפשר, אז נאר דו אליין פלוידערסט אזוי דא? ניין! קום זיי מוחל, וועל איך דיר ווייזען א סך, וואס זאגען פאר הונגעריגע, דערשלאגענע מענשען פונקט אזעלכע דרשות ווי דיינע. מיינע געשעפטען פיהרען מיך זעהר אפט צווישען מענשען—דו מוזט וויסען, אז א שטן, א אשמדאי, איז זעהר שטארק תמיד בעשעפטיגט—איך מאך דארט איטליכען וויזיטען, האב קענטשאפט מיט אלע גרויסע לייט, איך זעה מיך אן, וואס זיי טהוען, וואס זיי ארבייטען, און הער מיך אן זייערע אלע שמועסען, זייערע אלע דרשות. לאמיר אנחאפען, א שטייגער, אזעלכע, עפים פון אזא ארט: מאל דיר, איינער שרייעט ביי אייך גוואלד אויף די מלמדים: ביז וואנען וועט מען אלץ אבגעבען קינדער צו אזעלכע קאטשאנעס, וואס מאכען פון זייערע תלמידים ווילדע מענשען, טויגעניכטסען? נאך איינער ליארמט: ביז וואנען

וועט מען אַלץ חתונה מאַכן יונגע קינדער? ביז וואַנען וועלן שדכנים צונויפפיהרען צוויי נפשות, וואָס קענען נישט און ווייסען נישט איינער דעם אַנדערען ביז נאָך דער חתונה? אַ דריטער שרייעט אויף די בטלנים, וואָס וואַקסען ביי אַייך ווי קראָפּעווע און פערפיהרען מיט זייערע נאַרישע זאַכען, מיט זייערע קרומע געננ דעם עולם? אַ פערטער שרייט: ביז וואַנען וועלען ביי אונז זיך פרוכפערן אַזוי פיעל בעל־טובות, בעלי־טאַקסעס, שטאָדט־פערזאָרגער וכדומה אַזעלכע מיני פאַרשווינען? — אַלע שרייען, פילדערען: שוין צייט דאָס אַלצדינג אַוועקצוואַרפן און ווערען קליגער, געבילדעטער, געניטער. נאָר קומט אָבער פון זייער שרייען עפּיס אַרויס? אַלצדינג בלייבט טאַקע ווי פריהער. עס קען טאַקי פון זייער שרייען גאָרנישט אַרויסקומען. פאַר וואָס? אַט מחמת דעם, מחמת אין דער וועלט הערשט איין געזעץ פאַר אַלע בעשעפעניש, פאַר אַלע מענשען גלייך, אַזאַ געזעץ, וואָס קיינער, יהיה מי שיהיה, איז נישט אימשטאַנד עס איבערצומאַכען, וואָס אַקעגן איהם העלפט נישט קיין שרייען, קיין רעדען, קיין דרשות און קיין שום מיטעל; אַזאַ געזעץ, וואָס איז שטאַרקער פון אַלע שטאַרקע, מעהר עקשן פון אַלע עקשנים, וואָס אַז מען שטעלט זיך איהם אַקעגען, זוכט עס זיך אויס טויזענטער אַנדערע וועגען, טויזענטער המצאות און הסברות, כדי זיך צו דערהאַלטען — איך מיין דאָ דעם דאָזיגען בעקאַנטען געזעץ, וואָס אַלע ווילען עסען, וואָס איטליכער וויל צו דערהאַלטען זיין לעבען, עס מעג זיך זיין אויף וועלכען אופן, מיט וועלכען מיטעל עס ווילט זיך. וואָס זענען דען מלמדים? דאָס זענען ביי אַייך אַ גחיסער, זעהר אַ גרויסער טייל מענשען, וואָס ווילען עסען, וואָס ווילען לעבען, און וואָס קענען עס אָבער אין דער וועלט אַנדערש נישט בעקומען נאָר דורך אַזאַ מיטעל דווקא, וואָס די וועלען נעהמען אַייערע קינדער אין חדר אַריין. אַזעלכע נויטבעדערפטיגע מענשען געפינען אַלע וועגען, טהוען כל־אַ־מיטעל, אַז אַייערע קינדער מוזען צו זיי אין די הענט אַריינפאַלען. אַקעגען אַייך אַרבייט אַ קראַפט, אַקעגען אַייך האַלט מלחמה אַ געזעץ. די עטליכע מענשען מיט זייערע פאַראַדקעס און מיט זייערע דרשות וועלען עס בשום אופן נישט בייקומען: דעסגליכען איז אויך מיט די פריהע חתונות. שרייעט דערויף וויפיעל איהר ווילט. — אומזיסט! עס איז דאָ אַ גרויסער טייל מענשען, וואָס קענען ביי אַייך אַנדערש נישט לעבען נאָר דורך צונויפפיהרען שידוכים, און די פאַרלעגען זיך דערויף מיט אַלע כוחות אונטערצוהאַלטען דעם שלעכטען אַיינפיהר און חתונה צו מאַכען אַייערע

קינדער. איהר מוזט אייערע קינדער פריה פיהרען אונטער דער חופה, ווארום דערויף זענען דאָך דאָ ביי אייך גאַנצע מחנות שדכנים, זיי מוזען זיין שדכנים, ווארום דערפון קענען זיי לעבען! אַזוי געהט עס אויך מיט די נאַרישקייטען. לאַכט דערפון, איהר דרשנים, איהר וואוילע יונגען, וויפיעל איהר ווילט — אומזיסט! וואָס זענען דען יענע בטלנים, יענע הבל׳ניקעס? דאָס זענען מענשען, אַ גאַנץ היבשער טייל מענשען, וואָס זיי איז אוממעגליך אַנדערש צו לעבען, אַ קיום צו האָבען, ווען נישט די נאַרישקייטען. זיי אַרבייטען מעשים, מאַכען אַלע קונצען, אַלע אָנשטעלען, צו דערהאַלטען ביי אייך אַלע נאַרישע זאַכען. איהר מוזט אין די נאַרישקייטען זיך האַלטען, ווארום דערויף זענען, דאָך ביי אייך דאָ יענע מחנות נאַראָנים; זיי, נעבעך, מוזען זיך מאַכען צו נאַראָנים, ווארום דערפון קענען זיי האָבען זייער שטיקעל ברויט און שען לעבען... דאָס גלייכען טאַקי איז מיט אייערע בעלי־טובות, מיט אייערע אַפּוטרופּסים. שרייט דערויף וויפיעל איהר ווילט, עס וועט אייך, כ׳לעבען, גאָרנישט העלפען! וואָס זענען דען אייערע שטאָדט־בעלי־טובות, אייערע תכלית־פערזאָרגער? דאָס זענען ביי אייך אַ סך מענשעלעך, וואָס וואָלטען, נעבעך, פּשוט נישט געהאַט מיט וואָס אַ טאָג איבערצולעבען, ממש געשטאָרבען פאַר הונגער, ווען זיי זאָלען זיך נישט מיהען מיט אַלע קרעפטען צו טאָן אייך אַלערליי מיני טובות: צו דערהאַלטען אייערע טאַקסעס, און אויסטראַכטען תמיד עפּיס גאָר פרישע אָבגאָבען, ווי אַ שטייגער, אויף מעהל, אויף זאַלץ, אויף שמאַלץ, אויף ליכט וכדומה; צו דערהאַלטען ביים לעבען אייערע מקבלים אין ארץ ישראל, און אייערע אָרמעלייט דאָ מקבר צו זיין; צו מגדל זיין אייערע יתומים אין תלמוד־תורות און נישט צו דערלאָזען יענע מיני גזרות, בכדי יודען, נעבעך, זאָלען טאַקי אַ פּנים האָבען ווי פריהער און בלייבען טאַקי דאָס, וואָס זיי זענען. זיי מוזען, נעבעך, זיך זאָרגען, אויף אייך רחמנות האָבען. זיי מוזען, נעבעך, אייך טובות טאָן, און איהר פון אייער זייט מוזט, נעבעך, פון זיי מקבל טובה זיין. אַקעגען אייך, זאָג איך נאָך אַ מאָל, אַרבייטען קי[illegible]בען, אַקעגען אייך שטעלט זיך אַרויס אַ נאַטורגעזעץ אין יענע אַ[illegible]ע מענשען, וואָס זוכען אייגענטליך עסען און טהוען אַלע מיטעל צו דער[illegible]ען זייער פרנסה, זייער לעבען. איהר זייט זיך מפרנס און לעבט איינער פון דעם אַנדערען, איהר עסט אויף און פערדאַרבט איינע די אַנדערע. זאָל מען אָבער געווען אייך לאָזען לעבען לייטען גלייך פריי, ווי עס געהער צו זיין, וואָלטען אַזעלכע זאַכען

בײַ אײַך כּלל נישט געווען. לאָז מען נאָר פֿאַר אײַך עפֿענען אַ וועלט, וועלען די אַלע זאַכען פֿון זיך אַליין אויפֿהערען און איהר וועט מיט אַ מאָל אויסגעלייזט ווערען פֿון אַלע צרות. נאָר כּל־זמן איך, אַשמדאַי, בין נאָך דאָ, וועל איך אַזעלכּס נישט צו־לאָזען. איך וועל מאַכען הוקעס־פּוקעס, אַז מען זאָל נאָר שרייען, זאָגען דרשות, האַלטען רעדע און גאָרנישט טאָן, מען זאָל אײַך תּמיד האַלטען אין דעם מויל או מכּה אײַך קיינמאָל נישט קומען אויף אַ לאַד. נישטאָ פֿאַר אײַך קיין אַנדער וועג, נישטאָ פֿאַר אײַך קיין אַנדער מיטעל צום לעבען! עסט, פֿרעסט איינער דעם אַנדערען, שלינגט זיך ווי די פֿיש איין איינע די אַנדערע. בײַסט זיך, רײַסט זיך, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!

— אַך! האָב איך געקרעכצט, און זיך געחאַפּט בײַ דעם קאָפּ, וואָס האָסט־דו צו אונז? וואָס האָבען מיר דיר געטאָן?

— וואָס האָב איך צו אײַך? — האָט ער געזאָגט און געקריצט מיט די צייהן, — איך בין אײַך אַ דם שונא דערפֿאַר, וואָס איהר האָט מיך געמוטשעט.

— וואָס רעדסט־דו? — האָב איך זיך אָנגערופֿען, מיר האָבען דיך געמוטשעט!?

— אײַער שלמה המלך, — האָט ער געענטפֿערט מיט כּעס, — אײַער שלמה המלך'יל האָט מיך, אַשמדאַי, אַ מאָל געחאַפּט און מיך געהאַלטען געשמידט אויף אַ קייט. ער האָט מיך שטאַרק געמוטשעט!

— גוואַלד, האָב איך געשריגען, אָבער וואָס זענען מיר שולדיג? פֿאַר וואָס זאָלען מיר, נעבעך, אָבקומען פֿאַר אַ מעשה, וואָס איז געשע־הען עטליכע טויזענט יאָהר צוריק? מען מוז אויסהערען ביידע צדדים. גוואַלד וואָס האָסט־דו צו אונז, נעבעך? וואָס האָבען מיר אָבצוקומען, וואָס זענען מיר שולדיג?

— שלמה המלך איז אײַערער! האָט ער זיך שרעקליך צובייזערט און אַ זעץ געטאָן די קליאַטשע, נעבעך, וואָס די גאַנצע צייט איז זי, שלימזלדיגע, געשטאַנען אין איינע צרות און משונה געציטערט. איהר, איהר זייט שולדיג! איצט ליגט אויף אײַך מיין קללה: זעהט אַלצדינג, נאָר נישט דאָס, וואָס מען בעדאַרף; הערט איטליכען, נאָר נישט אײַערע אמת'ע גוטע פֿריינד; רעדט אַ סך איבער זייטיגע זאַכען, נאָר ווי באַלד עס וועט אויסקומען אַ שמועס איבער אײַך, זאָל אײַך אָבנעהמען דאָס לשון; טאַפּט אָן אַלצדינג, נאָר נישט דעם רעכטען וועג צום גליק.

אייערע בעלי־טובות זאָלען ווי די פליי אין זומער זיך פּרוכפּערן און מעהרען. זיי זאָלען אייך אַזוי פיעל טובות טאָן, ביז וואַנען איהר וועט פון זייערע טובות קראַנק ווערען און מעהר קיין כח נישט האָבען זיי צו־צונעהמען. אייערע חברות זאָלען וואַקסען ווי קראָפּעווע און די קאַסע־ביכער זאָלען פערשוואונדען ווערען, עס זאָל פון זיי נישט זיין אפילו קיין זכר. אייערע טאַקסעס זאָלען אייביג נישט אויפהערען, דאַרט, קוואַרט, צאָהלט געלט און גריזעט ביינער! וועט איינער אַמאָל פאַר אייך זיך אַרויסשטעלען, זאָלט איהר, ווי די משוגעים, אויף איהם אָנפאַלען און וואַרפען אויף איהם שטיינער. אייערע גבירים זאָלען אומעטום שיטען געלט פולע הויפענס; נאָר נישט אויף וואָס אין נישט וואו מען בעדאַרף. דאָרטען וואו עס איז נייטיג, זאָלען זיי נישט וועלען געבען קיין גראָשען. איהר זאָלט זיין בני־רחמנים דענסטמאָל, ווען אייער רחמנות טויג שוין אויף כפרות, בשעת יענע שלעפּט זיך שוין אַרום מיט דער טאָרבע, אָדער בשעת יענער איז שוין נוטה למות און פּאָכט מיט דער נשמה; נאָר בשעת יענער האַלט זיך און זוכט מיטעל, ווי זיך בכבוד צו דערנעהרען, זאָלט איהר איהם רודפ׳ען, זאָלט איהם טאָן אַוואָרף און צוטרעטען מיט די פיס. איהר זאָלט אָנטאָן אַטלעסענע לאַנגע קאַפּאָטעס און קריכען מיט זיי אין דער בלאָטע. אפילו אַקבצן זאָל בעסער אָנטאָן זיידענע שמאַטעס איידער אַגאַנץ קלייד פון געוואַנט. אין עולם־הזה־זאַכען זאָל זיך זאָרגען איטליכער פאַר זיך בעזונדער, נאָר מכח עולם־הבא זאָל איינער זיך שטאַרק זאָרגען און אַערב זיין פאַר דעם אַנדערען. דערפאַר זאָלען פרעמדע ביי אייך איינפיהרען דעם דין פון ערבות אין אַלע זאַכען. וועט איינער עפּיס זינדיגען, זאָלט איהר אַלע שולדיג זיין. אויב עס וועלען אַמאָל ביי אייך אויפשטעהן גאַזעטענשרייבער, צו פאַרענטפערן אייך פאַר די אומות העולם, זאָל פון אַלע אַקיום האָבען און אייך בעסער געפעלען יענער, וואָס פאַרשטעהט נישט זייער לשון. פאַר דעם מינדסטען פון די אומות העולם זאָל אייערער דער גרעסטער זיך מאַכען קליין און האַלטען פאַר אַכבוד מיט איהם חבר צו זיין; אַקעגען־זשע ביי אייך זאָל דער מינדסטער פאַר דעם גרעסטען נישט האָבען קיין שום דרך־ארץ, איטליכער גאָרנישט זאָל זיך האַלטען פאַר אַגאַנצען יש, איטליכער שוטה פאַר אַווילדען חכם, איטליכער גראָבער יונג פאַר אַעדעלען מענשען; אַעם־הארץ זאָל אַהעזה האָבען צו שפּעטען פון אַגעלעהרטען, אַבור זאָל זיך האַלטען פאַר פרום, מעהר ווי פון

די קליאַטשע

אַ למדן, איהר זאָלט זיך בייִסען, רייסען, איינער דעם אַנדערען פרעסען צו אַלדי שוואַרץ יאָהר! רעלט אויף אייך, רעלט. איך האָב הנאה, איך לאַך פאַר שמחה!

ער האָט געגעבען אַ לאַך, אַזש דער גאַנצער וואַלד איז פול געוואָרען מיט געלעכטער, און איז פערשוואונדען געוואָרען.

דאס אכצעהנטע קאפּיטעל!

ישׂראליק — נישט ער הענגט, נישט ער שטעהט.

לצים לאַכען, נישט גוטע שפּעַיין? ער איז אַ געשפּעטעריי, אַ גערייִדעריי נאָר פעררוקט צו ווערען. זייער קאָפּ איז דול, די פיס, אוי, פיהלען נישט קיין אָנהאַלטעניש אונטער זיך — און איך הענג, דאַכט זיך, גאָר אין דער לופטען

— ברכא! — הערט זיך עפּיס ווי פון הימעל אַ קול — געה גע־דינען דעם פאַרשוין, גרייט איהם צו, ווי מען בעדאַרף, און ברענג איהם דערנאָך צו מיר אַ הין, אין דעם געוויסען אָרט...

און באַלד דערזעה איך פאַר מיר עפּיס אַ מענשען־געשטאַלט אויסזעהענדיג זעהר משונה.

— אָט האָסט־דו דיר, ישראל! — זאָגט ער צו מיר נאָכדעם אַז ער האָט מיך אָנגעקוקט און דערלאַנגט מיר אין באַק צוויי פלאַמענדיגע פּעטש.

— וואָס איז דער טעם פון די דאָזיגע פּעטש?! — מאַן איך שטאַרק פערוואונדערט

— נישקשה, ישראל איז ווערטה אַ פּאַטש. דאָס האָסט־דו דיר איין טעם. און צווייטענס איז פשוט ביי אונז אַזוי דער שטייגער צו געבען שלום

— אוי, זאָג איך מיט פאַראיבעל, אַזאַ שטייגער פון שלום געבען איז טאַקי נאָר ביי מזיקים

— אַזוי איז דאָס טאַקי ווי דו זאָגסט — ענטפערט ער מיר מיט אַ העויה'לע — איך ביז איינער פון „זיי". אַזוי איז מען ביי אונז מזיקים

זיך נוהג, נאָר וואָס וואונדערסט דו זיך אַזוי ? זענען דען איך מענשען זיך נישט נוהג אַזוי ווי מיר ?

איך שווייג, נישט וויסענדיג איהם וואָס צו ענטפֿערן.

— כ׳לעבען, ישראל, דו געפֿעהלסט מיר זעהר, בייג נור איין דאָס קעפּעלע דיינס, וועל איך אויף איהם אָנטאָן אט דאָס מיצעל.

— ס׳טייטש, דאָס מיצעל איז דאָך פֿאַר משוגעים! שריי איך מיט אַ ביטער געמיטה — איך וויל זי נישט! טהו מיט מיר וואָס דו ווילסט, שלאָג מיך, ברען מיך, אָבער דאָס מיצעל טהו מיר נישט אָנטאָן אויפֿ׳ן קאָפּ — איך בין נישט משוגע!

— דו שוטה איינער, ישראל! דו פֿאַרשטעהסט, אַז די כונה מיינע איז דיר לטובה. אַט דאָס מיצעל, ווער עס טהוט עס אָן, ווערט באַלד אַ רואה ואינו נראה און דיר פּאַסט עס טאַקי, זיין אַ אינו נראה, פֿון קיינעם נישט בעמערקט צו ווערען. דאָס איז אַזוי אַ זאַך, וואָס קיין בעסערס דערפֿון איז גאָר נישטאָ. זי וועט דיר נוצען פֿאַר אַ גוטען מיטעל צו דער פרנסה און זי וועט זיין פֿאַר דיר אַ שוץ פֿאַר אַשלעכטען אָנפֿאַל אין אַ ביטערע צייט. אַז חברה הולטייעס וועלען זיך אַנעהם טאָן אויף דיר מיט אַ קולאַק, וועסטו אָנטאָן דאָס מיצעל אַראָבּרוקענדיג עס ביז׳ן נאָז און מאַכען פליטה אַזוי, אַז פֿון דיר, ישראַליק, וועט אפילו אַ געדעכטניש נישט בלייבען.

— אָבער מיט וואָס האָב איך זוכה געווען צו דעם דאָזיגען גענאָד ?

— דו ביסט אַ גרויסער בעל מזל, אָהן עין הרע, ישראל, אָט אַזוי האָט מען מיר געהייסען טאָן און אָט אַזוי טהו איך.

ווי אַ בעהעלפֿער וועקט אויף דאָס קינד, וואַשט עס, טהוט עס אָן, נעהמט עס, טראָגט עס אויף די פּלייצעס, אַזוי האָט זיך ברכא מיט מיר אָבגעגעבען. שטעלט מיך אונטער אַ שטראָם קאַלטען וואַסער, ברעכט און גלייכט מיר אוים די ביינער, טהוט מיר אָן אַ משונה׳דיג העמד, אַמיצעל, אין אַ לייוועַנטענעם חאַלאַטיל און נאָך אַזעלכע זאַכען, וואָס איז נויטיג פֿאַר מיין געזונד.

ברכא איז געווען אַ גוטער שד, אַ בערעדעוודיגער, און האָט מיר בעדינט זעהר געטריי — גוט אויסגעגלייכט אויפֿ׳ן קאָפּ מיר דאָס מיצעל, אָבגעווישט מיר די נאָז, גאָר אָנגעקוועלען קוקענדיג אויף מיין שענער צורה און מיר דערצעהלט שרעקליכע מעשיות פֿון די שדים און פֿון זייער שטייגער לעבען:

די שדים זענען — לויט ווי ער האָט מיר דערצעהלט — אײַנ-
געטײלט אין פֿערשיעדענע כּתּות און ער, בּרכא הייסט עס, איז אײנער
פֿון די כּת-לצנים. די לצנים זענען גרויסע שווינדליוקעס, טרײבען שפּאַס
מיט מענשען, נאַריש מאַכענדיג זיך, און אַ מאָל טאַקי אָבּטאָנדיג
אַ מיאוסען שפּיצעל אויך. מיטוואָך אויף דער נאַכט און שבת צונאַכט —
דאָס איז די בּעסטע צייט פֿאַר זיי צו מאַכען די שפּיעל. אין יענע נעכט
נעהמען זיי אָן געשטאַלטען, וועלכע זיי ווילען, סיי מענשליכע און סיי
פֿון בּהמות, חוזק צו מאַכען און צו פֿערפֿיהרען די פֿאַרבּייפֿאהרענדיגע
אויפֿ'ן וועג. בּרכא האָט מיר דערצעהלט: איינמאָל האָט ער זיך געוויזען
איינעם פֿון די חכמים אין דער געשטאַלט פֿון אַ יפֿיפֿה, האָבּען זיי זיך
בּיידע אָנגעשפּיעלט בּיז דער האָהן האָט אַ קרעה געטאָן. און בּאַלד איז
ער ענטרונען געוואָרען, מאַכענדיג דעם חכם אַ נאָז מיט אַ גרויס געַ-
לעכטער. און נאָך אַ מעשה, ווי ער האָט זיך מיטוואָך אויף דער נאַכט
געוויזען פֿאַר אַ בּעל עגלה אין דער געשטאַלט פֿון אַ געבּונדען קעלביל,
קריכט דער פּאַרשוין צּראָב פֿון דער קעלניע, נעהמט עס און וואַרפֿט
עס אַריין אין וואָגען, און ווי ער בּאָברעט זיך דאָ אַזוי, אַזש מיינער
חאַפּט די פֿיס אויף די פּלייצעס, פֿערדרייסט דעם עק, און אַוועק.
בּרכא האָט געמאַכט דעם גרעסטען געלעכטער פֿון די בּעלי שמות און,
להבדיל, די מכשפֿים און טאָטערן מיט זייערע שפּרוכען און קמיעות,
זאָגענדיג, אַז זיי זענען גרויסע ליגנער. ווייס איך, וואָס? וועו? די שדים
הערען זיי, ווי דעם ראַבּען קאָטער. אַז איך האָב געטאַפּט בּרכא'ען
אין קאָפּ, אָנרופֿענדיג זיך צו איהם פֿערוואונדערט: ס'טייטש, בּרכא,
וואו זענען דיינע הערנער? האָט ער זיך צולאַכט מאַכענדיג: הערנער,
ניט מיר האָבּען, ניט מיר האָבּען געהאַט, עס איז זיך גלאַט אַזוי
אַ משל, פּונקט ווי די הערנער, וואָס ווייבּער בּיי אײַך שטעלען-צו זייערע
מאַנען. און אַז איך האָב איהם אַ פֿרעג געטאָן מכּח דעם, וואָס די
חכמים זאָגען, אַז שדים עסען און טרינקען ווי מענשען, פֿרוכפּערען זיך
און מעהרען זיך ווי מענשען, האָט ער מיר צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ
אויף יאָ, און נאָך צוגעגעבּען, ניט נאָר ווי מענשען, נאָר אויך מיט
מענשען, בּרענגענדיג דערצו ראיות פֿון דער תּורה, פֿון מדרשים. דער
געוויסער נחש הקדמוני, זאָגט ער, וועלכער איז, כּידוע, סמאל אַליין,
ער האָט דאָך פֿערפֿיהרט חוה'ן, און זי איז מעוברת געוואָרען מיט
קין'ען פֿון איהם. און אָדם אַליין, ווי ס'איז בּעקאַנט, האָט דאָך הונדערט
מיט דרייסיג יאָהר געלעבּט מיט קליפּות, וואָס האָבּען געבּוירען פֿון איהם

שדים און רוחות. די מלאכים, שמחזי און עזאל, זיי ווידער האָבען גע־לעבט מיט מענשליכע טעכטער און האָבען געבוירען די נפילים, די געוויסע ריזען. פונדעסטוועגען הערסט־דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען ס'וואָלט געווען גלייכער, אַז דו זאָלסט זיך נישט גריבלען אין אַזעלכע זאַכען, דו ביסט דאָך נישט קיין בעווייבטער, אַ בחור אַריבער צוואַנציג יאָהר, אַז אָח און וועה איז דיר... צובייזערט ער זיך אויף מיר שטאַרק, הויבט אויף די האנד, און עס פליהען מיר פעטש ווי האָלץ, ער פאַטשט אַלץ און זאָגט: אין יענץ, וואָס איז פאַר דיר אַ סור, גריבעל זיך נישט, בחור, אָט האָסט דו איינס, צוויי! וויל נישט וויסען וואָס ס'איז נישט דיין עסק. אָט האָסט דו דיר דריי, פיער, זאָלסט געדענקען, און זאָלסט דערציהלען באָזני הבחורים, אין די אויערן פון די בחורים, דיינע חברים, זיי זאָלען נישט מאוס מאַכען זייער מויל און זייער פען מיט ליעבעס־זאַכען.

אוי, פעטש! די דאָזיגע פעטש האָבען גוט טאַקי געווירקט אויף מיר. איך בין נאָך זיי געשמאַק איינגעשלאָפען ווי נאָך אַ באָד. וויפיעל איך האָב געשלאָפען, ווייס איך נישט, נאָר ביים אויפוואַכען זיך האָב איך מיך געפונען ליעגענדיג ביים אַשמדי אין האַנד, און ער פליהט אין דער לופטען.

דאס נײנצעהנטע קאפיטעל

ישׂראל פליהט.

— ברוך הבא! זאָגט מיר דער אַשמדאַי מיט אַ שמייכלענדיגע מינעלע, עס פרעהט מיך זעהר זעהן דיך, ישראל, פליהענדיג אין דער לופטען. קוק, די לופט פון דער גאַנצער וועלט שטעהט פאַר דיר פריי!

אַ קול עפים פון גאַנצע מחנות פערטראָגט זיך דונערענדיג ווייט אין דער לופט. און באַלד דערזעה איך פאַר מיר גאַנצע מחנות רוחות, לצים און אַלע מיני שדים און מזיקים, צווישען זיי אויך מכשפים, טאַשענשפּיעלער, פאָקוסניקעס, שפּרעכער פון אַלערליי נאַציעס אינאיינעם מיט רוסאַלקעס, אַלטע מכשפות, ציגיינערקעס, קאָרטען-וואַרפערינס פון איטליכער נאמנה; אַ טייל פאָהרען רייטענדיג אויף מיני פלעדערמייז, וואָס הייסען וואַמפּירען, אַ טייל אויף דראַקאָנען, מיני בייזע שלאַנגען מיט פליגעל; נאָך אַ טייל אויף סאָוועס, אויף יאַשצערקעס, און יונגע מכשפות רייטענדיג אויף מיני דראַבעס, קאָכלעפעל, אויף בעזעמס, קאָטשערעס און לאָפּעטעס. ס'איז געווען אַ פחד אָנצוקוקען דאָס שרעקליך פעקיל, וואָס האָט זיך געדרעהט פונקט ווי שטויב אַ רעדעל דרעהט זיך פון דעם ווינד. עס האָט געפייפט, געברומט, געפישצעט, געסווישטשעט, געטאַנצט, געשטיפט, נישט גערוהט קיין רגע.

— וואוהין טראָגען זיי זיך עס אַזוי? — וואונדער איך מיך אין האַרצען אויסשטרעקענדיג די נאָז מיינע, וואָס זי דינט מיר אויף אָנצושמעקען ווי די פּיהל-הערנערלעך, אַ שטייגער, ביי די זשוקעלעך. און דורך דעם טרעסע-געבען-זיך בשעת מעשה האָט דער אַשמדאַי, וועלכער האָט זיך שוין אין מיר געהאַט פערגעסען, זיך אומגעקוקט אויף מיר און געזאָגט:

— וואָס מאַכסט דו עפּיס, מיין האַרץ? ווי גערט עס דיר דאָרט, ישראל, אונטען אין דער וועלט, האָב קיין פאַראיבעל נישט, וואָס איך בין אַזוי גראָבליך געווען אַ גענען דיר, נישט צו פרעגען עס דיך גלייך טאַקי ביי׳ם ערשטען ברוך הבא.

— ווי עס געהט מיר, און ווי עס לעבט זיך מיר דאָרט? פרעגסט דו, וואָס זאָל איך דיר זאָגען, — ענטפער איך עפּיס אָהן ווערטער, — עט, גאָרנישט! כּ׳לעב... נאָר... די עבקים עפּיס נישט פויגעלדיג... עס פערדינט זיך נישט..

— הייסט עס, אַ פּנים, נישקשה, איז מעהר ווי דאָס געהט דיר נישט אָב — זאָגט דער אַשמדאַי אָנקוקענדיג מיר מיט אַ ממזריש שמיי־בעלע, — און בכלל, הייסט דאָס, איז דיר דאָרטען נישט שלעכט, אַז וואויל איז דיר, ישראל! נאָר... וואָס בעדייט עס דיין אומוואַקלען זיך, האַרץ מיינס, גלייך אַזוי ווי ס׳איז דיר ענג דאָרט? אַגב טאַקי, האַ, בוינ נור איין דאָס קעפּעלע, זיי מוחל, און גיב אַקוק אויף דער ערד דאָרט אונטען!

דאָס האָט מיר עפּיס נישט געשמעקט, די ערד, וואָס איז מיר אַ שטיעף־מאַמע, האָט נישט געצווינגען צו זיך דאָס הערץ מיינס. וויל איך פערדרעהען דעם אַשמדאַי מיט אַ אויבער־הסברה׳לע, פערפיהרענדיג איהם אין אַ שמועס איבער פּאָליטיקע, וואָס איך האָב, ברוך השם, דע־רינען אַ שטאַרקע ידיעה, אפשר וועט דאַדורך בטל ווערען די גזרה, — הויב איך מיך אָן צו־צולאָזען מיט אַ ברייטליכען שמועס איבער די מדינות, אָב׳פּסק׳ענדיג, וואו עס זאָל זיין מלחמות און וואו פריעדען, צונויפפיהרענדיג, אויסמישענדיג איינס מיט דאָס אַנדערע און אַלץ מיט איין אָטהעם ווי צו „עשרת בני המן"

— זיי נישט קיין קלוגעטשקער, ישראל, און טהו וואָס מען הייסט דיר, — בייזערט זיך אויף מיר דער אַשמדאַי, אַ בויג געבענדיג מיר צו דער ערד דעם קאָפּ, — קוק און זעה!

— איך קוק, איך קוק, — זאָג איך איהם מיט גרויס שרעק, — נור ס׳איז עפּיס מטושטש. ווי דורך אומריינע שפּאַקולען.

— וואַרט אַ ווילע, וועסט דו שוין קוקען דורך ריינע קלאָרע שפּאַקולען — זאָגט ער אַ פיהרגעבענדיג מיט דער האַנד זיינער איבער מיינע אויגען. און באַלד טאַקי האָב איך שוין געזעהן גוט, און שרעק־ליכע אַנגסטען זענען מיר בעפאַלען

— ציטער נישט אַזוי, ישׂראליק! — בעט דער אשמדאי מיך מיט אַ שמייכעלע — נישקשה, איך האַלט דיך גוט אין די הענד. קוק בעסער און גיב מיר איבער ריכטיג, וואָס זעהסט דו דאָרטען אַזוינס.

איך זעה — אויף פעלדער ווייט אַרום און אַרום ליגען אויסגע־שטרעקט טויטע קערפער פון מענשען אינאיינעם מיט נבלות, געפּגר'טע פערד. ביי אַ טייל זענען אָבגעריסען די הענד, ביי אַ טייל די פיס. ווידער ביי אַנדערע קריכען אַרויס די געדערים. צווישען זיי קריכען זיך, צאַפּלען זיך, נישט טויט נישט לעבעדיג, עפּעס מענשליכע גע־שטאַלטען, משטיינס־געזאָגט. פון וואונדען רינט זיי בלוט, די מיילער אָפען, די אויגען פערזאָטען און די ליפּען פערברענט, פערשמאַכט פון דאָרשט. העט דאָרט טראָגען הינט גאַנצע קעפּ, ראָבען און אַנדערע מיני רויב פייגעל בעפאַלען די טויטע, פּיקען, פּיקען זיי די אויגען, און רייסען זיי אויס שטיקער פלייש... אוי, בלוט! עס גיסט זיך, רינט בלוט גאַנצע טייכען, פון וועלכע עס זעצט אַרויס אַ הייסע פּאַרע, וואָס געהט אַרויף ביז צו די וואָלקענס.

— נישקשה, נאַרעלע! — פאַלט אַריין דער אשמדאי מיר אין דער מיט רייד מיט זיינס אַ וואָרט — פון די וואָלקענס, נאַרעלע, וועט עס, פערשטעהסט דו מיך, אַראָבטריפען אין גרויסע טראָפּענס, אָנצו־טרינקען זאַט די פעלדער מיט זייערע תבואות, און די שענע וויינ־גערטנער, וואָס זייער וויין וועט דורכדעם געראָטען און וועט דערפרעהען מענשענס הערצער... נישקשה, תכשיט מיינער. קוק וויטער! האַ, וואָס?

— הינט, זעה איך, לעקען בלוט — און מענשען... אוי, מענשען, מענשען עפּעס אַזוינע בעפאַלען ווי די הינט דאָרט זייערע טויטע ברידער, בעזוכען זיי, בע'גנב'נען און בערייסען זיי, אָהן אַ פּיצעל געפיהל פון מענשליכקייט, פון רחמנות. איינער דאָרט, זעה איך, אַ פערוואונדעטער, קוים וואָס ער זשיפּעט. עפּענט דאָס מויל, שטרעקט אויס די האַנד, לעכצענדיג, נעבעך, נאָך וואַסער, און יענע פאַרשווינען שלעפּען איהם, בעטאַפּען איהם און נעהמען צו אַלצדינג, וואָס געפינט זיך ביי איהם, קוקענדיג אויף איהם מיט אַ קאַלטע לעבער... ניין, איך קען נישט קוקען — שרעקליך, שרעקליך!

— עט! — מאַכט דער אשמדאי מיט אַ קנייטשעלע, שפּעטענדיג אויס מיר — גאַנץ געוועהנטליכע זאַכען... מלחמות! ווי דען אַנדערש? אַ שענער משא־ומתן וואָלט, כ'לעבען, געווען פאַר מיר, ווען מענשען, חס ושלום, וואָלטען זינט די וועלט שטעהט ביז אַצינד איינער דעם

אַנדערען נישט געמאַכט דעם טויט. דאָס איינציגע שטיקעל נחת, דאָס איינציגע שטיקעל נוצען, וואָס איך, טײַפֿעל, האָב פֿון אײַך, שענע, פֿײַנע מענשעלעך. שען איז נור דאָס אָ: זיי פֿערדאַרבען, פֿערטיליגען, טהוען אָן גרויס שאָד, און אויף מיר גיכט מען אויס דאָס גאַנצע כּאָד. זיי שעלטען און מיך מאַכט מען צום שלעכטען. צבוע'קעס! אין דעם חומש'ל, אין דעם תנ"כ'ל, נישקשה, איז איהם גאַנץ רעכט די מלחמות און די הריגות דאָרט. יענער וואָס איך טהאָר זיין נאָמען נישט דער־מאָנען, הייסט בּיי זיי דאָרט איש מלחמה, אַ פֿעלדמאַרשאַל אין אַ רויטען מונדיר מיט שפּאָרען. דאָרט איז רעכט, נישקשה, און דאָ איז איהם שרעקליך, שרעקליך!... מאַך נישט קיין חן, ישראָליק, קוק!

— איך קען נישט, אָסור! — שווער איך בּיי מיין יודישקייט — עס ליגט מיר נישט בּטבע אַזוינע זאַכען. פֿע, ווי איך בּין אַ יוד!... טראָג מיך, רוח'ל, טראָג מיך וויטער, ווייטער!

דער רוח טהוט שוויינענדיג אַ פֿליה ווייטער. איך האָב געמיינט, אַז די בּקשה מיינע איז אָנגענומען געוואָרען, אַזעלכע ווילדע מעשים וועל איך מעהר נישט אָנקוקען. נאָר אָבער אַ טעות. אין אַ ווילע אַרום בּלייבּט ער אויף איין אָרט שטעהן, און הייסט מיר ווידער אַראָבּקוקען אונטען.

פֿאַר מיינע אויגען וואַקסט אויס עפּיס אַ שטאָדט. איך זעה מחנות מענשען לויפֿען משוגענערווייז, פֿאַלען אָן ווי די היישרעקען אויף הייזער, בּרעכען פֿענסטער מיט שטיינער, זעצען אויס טירען, האַקען, בּראָקען, רייסען, צופּען, שלאָגען מיט אַכזריות, ערגער נאָך פֿון ווילדע חיות, יונג און אַלט גאָר אָהן רחמנות. און דאָס אַלצדינג, אוי־וועה, פֿאַר גאָט און פֿאַר לייט, אין דער מיט שטאָדט!...

— געוואַלד! — שריי איך מיט אַ פֿערקלעמט האַרץ — וואו זענען מיר... וואו זענען מיר עס אַצינד?

— אָט האָט איהר אײַך דעם חכם! — לאַכט דער אַשמדאַי אי־בּערווינקענדיג זיך מיט דעם גאַנצען פּעקיל לצים — די בּעסטע יונגע יאָהרען באַרבּעט מען זיך בּיי זיי דאָרט אַוועק מיט געאָגראַפֿיע, ווי עס הייסט בּיי זיי, משטיינס־געזאָגט, מען פֿאָהרט איבּער דער לאַנד־קאַרטע מיט פֿינף פֿינגער טאַקי, אָנטײַטענדיג איטליכעס ווינקעלע, איטליכעס טײַ־כעלע. די גאַנצע ערד, דאַכט זיך, איז אין זייערע הענד. אַ קאַטאָוועס עפּיס אַזוינע קעפּ, אַזוינע אָנגעשטאָפּטע למדים! און אַז עס קומט אויס אַ מאָל עפּיס וואָס אין אין דעם לעבּען איז מען בּהמות,

גרויסע עמי־הארצים, ווייסט מען נישט פון דאנען ביז אהין, זעהט מען נישט ווייטער פון דער נאז... בהמה! איבער רומעניען פליהען מיר אצינד, קוק, שוטה איינער, קוק!

— אי־אי! — שריי איך קולות ווי א קינד איבער דער גאס ביים בעהעלפער אויף די פלייצעס, נישט וועלענדיג אנקוקען דעם פינסטער־ען חדר, און פערמאך די אויגען.

— שא, שא, תכשיט מיינער! — נעהמט מיך איין דער אשמדאי, צמאקענדיג צו מיר מיט די ליפען, א גלעט געבענדיג מיך אין בע־קעלע. און דער גלעט זיינער האט מיר פשוט געעפענט די אויערען גוט צו הערען — אויב דיר, נשמה'ניו, איז שווערליך מיט א מאל צו קוקען, טא הארך־זשע דערווייל א ביסעל. נו, אצינד, וואס?

— איך הער א געשריי, א געבעט פון אומגליקליכע, נעבעך, איך הער א קרעכצען, א גוסס'ען, א חארחלען... אוי! — בעט איך רחמים — ווידער דאס אייגענע. געוואלד, לאז שוין זייז גענוג מלחמות, אנ'עק צו אכזריות, צו שפיכת דמים!

— שטילער, נארעלע, שא! זיי נישט אזוי צוקאכט, ישראל! דאס איז נישט קיין מלחמות. דאס איז גלאט אזוי זיך א מין שפיעל, א ניי־מאדנע שפיעל. מענשעלעך, נעבעך, צופיהרען זיך אביסעל די הענד. א מין יאכט, נארעלע, איז דאס. מען שלאגט און מען לאכט.

— ווער, וועמען? — טו איך א פרעג.

— האסט דען נישט דערקענט אין די הענד — ווער?! האסט דען נישט דערקענט אין דעם קול — וועמען? הקול קול...

— יעקב, אי־אי! — שריי איך, אנחאפענדיג זיך ביים קאפ — געוואלד, פאר וואס, פאר וואס?

— חי־חי־חא! — צולאכט זיך דער אשמדאי, טרעסענדיג מיט דעם ציגען בערדיל — ער פרעגט פאר וואס?! וואס מאכט עס אוים? יא פאר וואס, נישט פאר וואס, אבי מען שלאגט! דערויף איז דאך עס א שפיעל, א מין שפיעל, חי־חא־חא! א זון מיט א רעגען, א געוויין מיט א געלעכטער אינאיינעם, אט נייג דיין אויער, ישראליק, און הער!

— איך בעט דיך, האַרינקע, לאז מיך צו רוה! איך שווער דיר, אז איך קען מעהר נישט הערען, דאס קול פון מיינע ברידערס בלוט, וואס שרייען פון דר'ערד, איז מיר שווער צו הערען.

— פחדן! — טהוט דער אשמדאי אויף מיר א היק מיט שפאט — ער קען נישט! קען נישט קוקען, קען נישט הערען! און לייענען די

אָנגעמאַכטע געשיכטעס אייערע, ווי הייסט עס ביי אייך עפּיס היסטאָריעס-מיסטאָריעס, קענסט דו? אויף אָנצושרייבען אַ צעטעל פון פּיין, רדיפות, צרות, געברענטע-געבראָטענע לייד, און אַלע מיני פּורעניות; אַ צעטעל פון פּערטריבענע, פּערוואָגעלטע, געשלאָגענע, געפּאַטשטע, געמאַטערטע, אומגעקומענע — דערויף, נישקשה, זענען זיי בריות. חלילה, אַזוינס צו פּערגעסען, אדרבה, לאָז עס בלייבען ליגען אין טעם קינדס-קינדס-קינדער. עס איז מסוגל דעם פּאָלק צו דער נשמה, שען, פּיין, גאָר אַ מחיה... קראַצט מען ערגיץ אויס, העט אין די פריהערדיגע דורות, נאָך איין אויסגעפּאַטשטען, חאַפּט מען איהם אויף ווי אַנ'אבן טוב, נאָך אַ געשמיסענעם — פּוץ אַהער אויסגעשטעלט אין צעטעל... נאַ, קוק, לאָז די וועלט קוקען, וויסען אונזערע גבורות!... ס'איז אַ כבוד, אַ שענקייט, מען שעפּט דערפון נחת, מען פּיהלט זיך עפּיס פרישער, לעבעדיגער, משטיינס-געזאָגט, מיט אַ מענשליך פּנים — און, לאָז אָבער אויסקומען איינעם צו ליידען, אַליין טאַקי, עפּיס אַ מינדסט-קליינינקייט, אָדער צוצוזעהען עס מיט די אויגען, צוהערען עס מיט די אויערן, האַ-האַ! צאַפּעלט ער מיט די הענד, מיט פיס: ער קען נישט! אַ קאַטאָוועס עפּיס ישראליק, אַזאַ גבור, אַזאַ אָנגעלעהרענטער, אַזאַ יחסן! גאָר אַ שרעק! — לאָזט ער אויס מיט אַ בייז געלעכטעריל, אַ קוועטש געבענדיג מיך דערביי אַזוי, אז נישט ווילענדיג טהו איך אַ קוויטש.

אודאי איז מיר נישט ליעב געוועזען דער גאַנצער עסק: נישט דער קוועטש, נישט די שטעכווערטלעך, אָנצוהערעניש אַקעגען יענע, ווי ער זאָגט, יענע געשיכטעס. פּע, גאָר ניט קיין גוטער משא ומתן! נאָר וואָס קען מען אָבער טאָן, אז מען איז ביי יענעם אין די הענד, אז מען הייגט אין דער לופטען, אָבהייענגענדיג אינגאַנצען פון יענעמס ווילען, משטיינס-געזאָגט. אָט וויל ער, טהוט ער אַ מאַך מיט דער האַנד, וואַרפט מיך אַרויס — און עס ווערט פון דיר תל! ווי אין כעס מען זאָל נישט זיין, מוז מען שווייגען, אַראָבשלינגען אַלצדינג; ווי עס זאָל נישט פּערדריסען, מוז מען זיך נישט וויסענדיג מאַכען, יאָ, נאָך מאַכען אַ פרעהליכע מינע צו דער בייזער שפּיעל, כלומר'שט: עט, גאָרנישט. נאָר אַלצדינג איז גערעדט געוואָרען קעגען יענע — ביי זיי העלפּט הכמניות, פּערשטעלען זיך; טראַכט אַלץ דאָס בייז, אַבי אַ גוט פרום פּנים'ל, אַבי אַ צינגעלע ווי צוקער. דער רוח אָבער לאָזט זיך נישט נאַרען, ער פּערשטעהט זעהר גוט דיינע געדאַנקען. אַז מען זאָגט: „קלוג ווי דער רוח" — איז אַ פּנים טאַקי אמת.

— עפּים ביסטו מיר, ישׂראליק, גאָר צודרעהט. האַ, עפּים ווי שטאַרק נישט־צופריעדען. אפשר איז דיר ענג דאָס אָרט דאָ ביי מיר אין האַנד, מעגסט דו דיר אַרויס, אָהּ! — זאָגט דער אַשמדאַי, שאַרף אָנקוקענדיג מיך. און, נישט צו מאַכען מיט מיר גרויסע צערעמאָניעס, נעהמט ער און זעצט מיך אַרויף באַלד טאַקי צו זיך אויף דעם שפּיץ פון׳ם מינדעסטען פינגער.

איך שטעה אויף משקולת, נישט אַהין, נישט אַהער. פון אַ מינדסטען בלאָז, חלילה, קען איך פערשלײדערט ווערען העט־העט, בלײבען אַ קדוש, מען זאָל אַפילו נישט וויסען, וואו איז אַהינגעקומען מײן געביין, עס גרוילט מיר פאַר פחד דאָס לײב. — אוי, זעהר אַ מיאוסע לאַגע...

— ישׂראליק, ביי דיר איז די ברירה — מאַכט דער אַשמדאַי עפּים ווי אָנגע׳ברוגז׳ט — געה דיר, געה, זיי מוחל, אויב דיר נעפעלט נישט דאָ ביי מיר!

— וואָס הייסט עס געפעלט נישט?! — מאַך איך מיך תּם, שטאַמעל צודולט, מיט אַ חניפה־שמײכעלע, אָנהאַפּענדיג זיך אין דעם רוח מיט בײדע הענד — אַדרבה, פּאַני אַשמדאַי, ס׳איז גאָר אַ מחיה, זעהר גוט, אָהן עין־הרע! איך פאָהר מיר אומזיסט, אָהן אַ בילעט, ווי אַ פּריץ. דײנע לצים מאַכען זיך אַפילו אַ מאָל אַ ביסעל נאַריש מיט מיר, נאָר נישקשה, כ׳בין שוין געוועהנט מיט זיי. עט, גאָרנישט!...

און אײנרעדענדיג דעם אַשמדאַי אַזוי, קריך איך מיר דערווײל בגנבה אַרײן ווי אַ פלוי צו איהם אין דעם בוזעם און בעזעץ מיך דאָרט, וואו מען טהאָר נישט...

— אוי, ביסט דו אַ קלוגעטשקער, ישׂראליק! — מאַכט מיט אַ בייז געלעכטעריל דער אַשמדאַי, אויסשטרעקענדיג דאַביי די הענד און וויל מיך דערטאַפּען.

איך בין געוועזן ווי אַ איבערגעשראָקענער האָז פון דעם יעגער, וואָס יאָגט זיך איהם נאָך. דער קאָפּ איז מיר געוואָרען צודולט, פינסטער אין די אויגען און אין די אויערען האָט מיר גערוישט ווי אַ שרעקליכער וואַסערפאַל.

דאס צוואנציגסטע קאפּיטעל

וָואס אַשְׁמְדַאי ַקעָן

ערגיץ גאַנץ ווייט, אין די אויבערשטע וועלטען, צו מזרח־זייט, שפּאַלט זיך דער הימעל, און עס קוקען אַרויס פייער־רויטע קעפּלעך פון שענע ליכטיגע כּרובים. שרפים ואופנים, די גאַנצע הימלישע חיל, שטעהען מיט גרויס דרך־ארץ אויבען דאָרט. רופען איינער צום אַנדערן און זאָגען: קדוש, קדוש, קדוש—הייליג, הייליג, הייליג איז צבאות נאט דער הערשאַרען! און פון כּאָרען מלאָכים לאָזט זיך הערען אַ „הללויה", וואָס צוגעהט זיך אויף אַ געטליכער סטרונע איבער דער גאַנצער וועלט אין אַ זיסער, פיין־שטילער מעלאָדיע, ריהרענדיג איטליכע נשמה, וועקענדיג אַלע בעשעפּענישען. אַלע לויבען, דאַנקען דעם אויבערשטען, פול איז די וועלט מיט זיין כבוד!

אין די מחנות פון די רוחות איז אַ בייזע מהומה. די לצים ציטערען, פלאַטערען, די נישט־גוטע בלייבען צומישט, געפלעווט, עס ווערט אַ קאָכעניש, אַ פליהעניש, ווי די פער׳סמ׳טע.

מיט דעם אַשמדאַי הויבט עס אָן צו וואַרפען ווי אַ קדחת. עס דרעהט איהם צונויף פריהער ווי אַ קנויל, דערנאָך טהוט ער זיך ראַפּטאָם מיט אַ גרילצענדיג פייף אַ ציה־אויס, אונטערשפּרינגענדיג מיילען ווייט אין דער לופט, טהוט זיך פלוצלים אַ שטעל פעררייסען דעם קאָפּ אַרויף, עפענט אַ מויל, זידט, קאָכט, און רעדט מיט העזה אויפ־הויבענדיג דעם קולאַק אין דער הויך.

— אַז אָך און וועה צו אַייך, צום געזאַנג און לויב אַייערן!... איך קען אַייך, נישקשה. קנעכט זייט איהר, משרתים, אָהן אַ פּיצעל אייגענעם ווילען, נאַראָנים, בטלנים!... איך קען, נישקשה, אויך יענעם,

דעם בעל־הבית איירן, דעם גרויסען פּייץ. יענעם איז ליעב חניפה, צו הערען שטענדיג קאָמפּלימענטען, לויב און דאַנק פאַר זיין גוטסקייט. דאָס אַלסדינג, וואָס פּיי אַנדערע וויל ער נישט ליידען, האַלט עס פאַר אַ מיאוסע עבירה. חלילה בעטען געצאָהלט פאַר אַ מצוה, אַ דאַנק פאַר אַ טובה! איהם אָבער בענש, דאַווען, דאַנק און לויב אָהן אַ אויפהער פאַר איטליכס פּיצעלע—און איהר קאַרגט נישט, גיט איהם שבחים מיט דער פולער מאָס. חנפים, באַסאַקעס, קריכערס, אונטער־לעקערס זייט איהר!...

ברכה זאָגען, וואָס איך האָב אנגעהויבען ווי געוועהנטליך אין דער פריה, איז מיר געבליבען שטעהן אַ ביין אין האַלז. געה דאַווען, ווי מקיים יודישקייט ביים טייכעל דאָרט, נאָה אַזעלכע ווערטער וואָס אַ שרעק!

מיט רעש, מיט אימפּעט פליהען די רוחות איבער פּלאַנעטען אין שטערען, וויסט, וויט ערגיץ העט אין עק וועלט. עס ווערט מיט אַ מאָל שוואַרץ־טונקעל אין די אויגען. עס רוישט. שטורעמט אַרום און אַרום, עס בלאָזט, קלאַפּט מיט שרעק. דאָס האָט פון גאָט דער פערטריבענער, דער וויסטער פאַרצייטיגער „תהו־ובהו" זיך געריסען ווי אַ ווילדע חיה פונ'ם פערשלאָסענעם געפענגניש, אַריינצושפּרינגען אין דעם גבול פון אָרט און צייט. דאָס האָט דער אַשמדאי געפּאַטש מיט זיינע פליגעל, געקלאַפּט אין די טויערן פון דער אייביגער, אַמאָלדיגער פינסטערניש, געקראַצט, געזוכט עפּיס אַ שפּאַלט, ווי הינטען אַרום אַרויסצולאָזען זי פריי אין פערפינסטערן די וועלט. אוי, ווי שרעקליך דאָס דאָזיגע אָרט איז, גאָר אַ גוואַלד! דאָ איז די גרעניץ פון ליכט—„ווירקליכקייט"—און פון חכות—„גאָרנישט", אַ תהום. עס איז אַ געוואַלדעניש, אַ שפּאַרעניש, אַ ראַנגלען זיך דאָ צווישען די געטאַרקען. עס הויבען זיך אויף שוואַרצע חמאַרעס ווי די בערג, אָט־אָט, דאַכט זיך, פערשלינגען זיי הימעל און ערד. פייערדיגע מלאָכים אָבער, וואָס שטעהען אויף דער וואַך מיט בלויזע פלאַמענדיגע שווערדען, דונערן און בליצען און שרייען: „אַזאָס!... ביז דאַנען און ניט מעהר!"—עס ווערט אַ חאַפּעניש, אַ יאָגעניש, פּוץ צוריק אין זייער רוה אַריין...

די וועלטען—זיי זענען איז דעם בייטען זיך פון טאָג מיט נאַכט פאַרשיעדען צווישען זיך.

אין איין וועלט דאָרט טאָגט וואָס ווייטער אַלץ העלער און העלער. די הימלען דערצעהלען דעם כבוד פון גאָט. כתות מלאָכים זאָגען שירה,

איטליכע נשמה לויבט זיין נאָמען: הללויה! און אין א אנדער וועלט אקעגען איז שטאָק־פינסטער—נאַכט!... עס ווידמען זיך דאָרט מיני שלַק. שווימלען און גריבלען די אַלע ווילדע נפשות, בייזע רוחות שרייען ווי די לעמפערדען, ווילן פערצוקען, צערשטערען—אַלסדינג צו אַלדי שוואַרץ יאָהר!

יונה הנביא. איהם איז נים אַזוי שלעכט געווען צוליגען אין בויך ביים פיש, ווי מיר ביים אַשמדאַי אין בוזעם. אונז ביידען, אמת מאַקי, איז געווען גענוג פינסטער און ביטער. אַז־אַך און וועה צו אונזער ביידענס מזל, צו ליגען אין דער קלעהם. אין אַזא סכנות, משטיינס־גע־זאָגט. דאָ איז פאַרט אַ גרויסער חילוק. ער, יונה, האָט ווענינגסטענס געקענט האָטש שרייען, תפילה טאָן צום אויבערשטען, זיך בעטען א היים—און איך האָב געמוזט האַלטען מויל, נישט געטאָהרט אפילו א פיפס טאָן. שאַ! די לצים זאָלען עס, חלילה, נישט דערהערען, דער רוח זאָל מיך נישט אַ חאַפּ טאָן, דערמאָנענדיג זיך אין מיר, און ארויסוואַרפען מיך ווי אַ צערקוועטשטע וואַנץ אין דעם טיפען אָבגרונד.

עס איז אַ רעש, אַ געפילדער! הויך אין די הימלען דרעהען זיך, קעהרען זיך וועלטען. זונען און לבנות געהען אויף און אונטערגעהען, איטליכער בעזונדער פאַר זיך. עס ענדערן זיך די צייטען, עס בייטען זיך פון שטערען די וואַכען, די אַראָב, יענע אַרויף, איטליכער אין זיין צייט, יעדער אין זיין אָרט, עס זאָל עס געקרימט ווערען אויף אַ האָר! דער אַשמדאַי זעהט צו אַלסדינג און פוקעט זיך, קריצט מיט די צייהן און מאַכענדיג צו שאַנדע די גאַנצע וועלט. ווי עס זעהט אויס איז איהם דאָס מאָל נישט געלונגען אויפרייצען די הערשערען אויבען, זיי זאָלען אראָבפאַלען פון גאָט. ער פויקט צונויף זיין פעקעל רוחות און לאָזט זיך מיט זיי צוריק צו אונזער ערד, וואָס דרעהט זיך, אויסזעהענדיג ווי שפילצען־קעפעל, ערגיץ ווייט דאָרט. ער וויל, הער איך, זי נישט אָבלאָזען. קיין אַנדערע ווי זי טויג איהם נישט אַזוי צו זיין אַרבייט, דאָ האָט ער גענוג בעהעלפערס, גענוג מיטעל צו ווייזען זיינע גבורות. דאָ איז אַ האָפנונג, ער זאָל בייקומען, אין דער מלחמה מיט דעם רבונו של עולם זאָל ער זיין פון אויבען.

— וואָס טויגט איהר?... וואָס קומט אייך אַרויס פון יענע אַלע הימלען, פון אייערע אַלע גן־עדן׳ס, אַז איהר זייט קנעכט, לאַקייען? אַז איהר האָט נישט קיין פרייהייט, קיין אייגענעם ווילען, אַז איהר זייט נור

קוקעס, וואָס טהוען, מאַכען מיט די ליפּען, פּלאַפּלען אַזוי ווי מען דרודעלט זיי אָן!! טפו זאָל עס ווערען אינגאַנצען! — זאָגט דער אַשמדאַי, אויפשטעלענדיג ביידע קולאקעס אין דער הויך, שפּייעט מיט פעך און שוועבעל, בליצט—בלינצעלט מיט די אויגען, שיסט דערנאָך אוים מיט אַ געלעכטער, אַ שניידיגס ווי אַ מעסער, שרייט זיך איבער מיט די רוחות אויף משוגה׳ ווילדע קולות און גיט זיי אונטער חשק, גיכער נאָך איהם צופליהען.

ער פליהט האסטיג. וואָס אַ מאָך מיט די פליגעל, פליהט ער אָב אַ וועלט, וואָס ווייטער, ווייטער ווערט די ערד גרעסער, גרעסער און דער אַשמדאַי אַלץ רוהיגער. פלוצלים בלייבט ער שוועבען שטיל, ברעכט זיך, ציהט זיך, גלייך ווי ער וואָלט פון זיך אַראָבגעוואָרפען משא גאַנצע בערג, און אַריינפאָהרענדיג מיט דער האַנד צו זיך אין בוזעם, אַ קראַץ צוטאָן זיך מסתמא, טאַפּט ער גאָר אוםגעריכט מיך אָן.

— ע, ע, וואוהין, ישראליק, דו האָסט זיך פערקליעבען! לאָז מען נור אַ ווילע פונ׳ם אויג דיך אָבלאָזען, קריכסט-דו, קריכסט און באַלד אין דער גרגרת אַריינקריכען!... אַ-נו, זייט זיך מטריח, רב ישראליק, ווייטער אַביסעל, רוקט זיך, רב ישראליק, זייט-זשע מוחל! — בעט מיך דער אַשמדאַי מחילה און שלעפּט מיך אַרוים, האַלטענדיג צווישען די פינגער מיט אַ קליין קוועטשעלע.

אוודאי איז פע, טאַקי וואָס פע הייסט! דאָך פאַל איך ביי מיר נישט אַראָב, מאַך מיך הארץ, דערמאָנענדיג זיך אין מיין וואונדערליכער געשיכטע, וואָס מיט מיר האָט ביז אַהער זיך פּאַסירט, און טראַכט ביי מיר: בע... נישקשה! אַז איך האָב געקענט מאַכען ביז אַהער אַזאַ רייזע, אַ קאַטאָוועס עפּים אַזאַ רייזע, אוים זיין וואו די וועלט האָט איין עק, געפינענ-דיג זיך צווישען אַזוי פיעל נישט גוטע, אַלערליי שלעק און בלייבען גאַנץ מיט די ביינער, וועל איך, אם-ירצה השם, ווייטער זיך מסתמא אַ; אויסדרעהען. מיט דעם דאָזיגען במחון צאַפּעל איך ביים אַשמדאַי צווישען די פינגער, אָנקוקענדיג דערביי משונה, עפּים מיט אַזאַ מינע, ווי איינער רעדט: מילא אַ קוועטש איז אַ קוועטש, בין שוין געוועהנט... קליינינקייטען! וואָס-זשע אָבער, נו, וועט זיין ווייטער?

— דיין טרפה׳נע מזל, ישראליק, וואָס אַצינד גראָד בין איך אויפגערוימט, שענק איך דיר. אַנ׳עק וועל איך פון דיר נישט מאַכען,

פארקעהרט, איך וועל דיר נאך א ביסעל פארברייטערן דעם רוים אויף צו זיצען ביי מיר אין האנד.

אבי זוכה געווען צו הערען עפּיס א גוט ווארט, ווער איך שוין ביי מיר שטארק געהויבען... און שטעל מיך איין, ווי א היימישער, דעם אשמדאי אויף צוקאוועטשט צו טאן א פרעג:

— וואס איז מיט דיר, פּאני אשמדאי, אזוי די שמחה?

— אט ווערסט-דו, בהמה, באלד זעהן, פאר וואס—ענטפערט מיר דער אשמדאי מיט א משונה'דיג שמייכעלע, א שנעל געבענדיג מיר אין שפּיץ נאז, און א בייג מיר דעם קאפּ.

— א-נו, וואס זעהסט דו איצטער דארט אויף דער ערד?

— שווערליך!—זאג איך, רייבענדיג די נאז און די אויגען— עפּיס געהען ארויף זיילען רויך ווי פון טויזענט פייערשפּייענדיגע בערג. ס'איז דארט עפּיס א איבערקעהרעניש ווי סדום און עמורה!

— ניין, נארעלע! מאכט דער אשמדאי, א בלאז געבענדיג אזוי, אז דער רויך איז זיך צוגעגאנגען אין דער זייט—קוק אצינד, ווערסט-דו זעהן קוימענס. דאס רויכערען דארט גרויסע, הויכע קוימענס פון מיינע טויזענטערליי פאבריקעס, פאבריקעס פון הארמאטען, ביקסען און כלי-א-מיני אנדערע כלי-זין אויף צו מאכען דעם טויט; פאבריקעס מעהר ווי פיעל מען בעדארף אויף צו פעלשען אין לעבען נויטיגע זאכען, און אויך פאבריקעס אזוינע אויף צו מאכען שמאכטעס, וואס עפּיס ניט אזוי שטארק נויטיג אין לעבען אריין; פאבריקעס פון כלים און מאשינעס, צו פערשפּארען מענשענס הענד, פערוועלוועלערן זייער ארבייט און צו-נעהמען ביי א סך די פרנסה; פאבריקעס פון אזעלכע מיני המצאות ווי צו פערקירצען ארט און צייט און דורך דעם צו פטרקירצען זעהר אפט טאקי דעם מענשענס יאהרען, פאבריקעס צו דרוקען און פערשפּרייטען אין דער וועלט גיך און געשווינד זעהר פיעל נאריש-קייטען—ליגענס, רכילות, בלבולים, וואס נישט געשטויגען נישט געפלויגען, שנאה—קנאה, נאך און נאך אזעלכע מיאוסע זאכענישען און אל-דאס-ביז איינע אקעגען די אנדערע... קורץ און גוט—דאס איז דער רויך פון דער „ציוויליזאציע", ווי הייסט עס ביי אייך דארט. ווארט נור, ווארט א וויילע, אט האסט-דו א פּאנאראמע, קוק, זיי מוחל, און האב הנאה!

עס עפענט זיך אויף פאר מיינע אויגען א שטיק לאנד, וואונדער שען, נור א געמעהל. פעלדער געהילט אין א סאמעט-גרינעם מאנטעל פון יונגע פרישע תבואות, געשפּרינקעלט מיט בלומכעלעך ביי די קאנטען.

אין טאָלען פּיטערען זיך שאָף און אויף בערגלעך שפּרינגען קלאָר־ווייסע ציגען. אין דער לופט טראָגט זיך אַ קאָנצערט פון אַלערליי שטימען: אַ געזאַנג, אַ קנאַקען פון שפּיל־פייגעלעך אין וועלדער, וועלדלעך; אַ שמונצערן, אַ זשוזשען, אַ צימבלען פון פליהענדיגע מיקען, זשוקעלעך, אויבען, און פון שפּרינגענדיגע גרילען, היישעריקען אין דעם גראָז אונטען, און צו־ווילען, אַ הירזשען פון פערד, אויך אַ צובאַסעווען פון קיה אויף דער ברייטער געמבע. ווייט אַרום ליגען צוזייט דערפלעך, פערמעס, הייזער געזוגטע, געבוֹיט מיט אַלסדינג אין דעם בעל־הביתישקייט, דערביי גרויסע שענע גערטנער און וויינגערטנער. דאָרט בליהט דער ווינשטאָק, דער פיינענבוים צולאָזט זיינע בלעטער, רויזען און אַלע אַנדערע שמעקעדיגע קרייטעכצער גיבען פון זיך אַרוים אַ ריח פון געווירץ. קינדער שפּרינגען ווי די ציגעלעך אויף די הויפען, שטיפען־לאַכען פון'ם גאַנצען האַרצען, עלטערע זיצען אָנגעלעהנט אונטער בוימער, רויכערען, שמועסען גאָר פרעהליך, עסען, טרינקען און זענען פרעהליך.

—אַך—זאָג איך—ווי גוט, ווי שען! סאיז דאָך עפּים דאָ אַ לעבען, גאָר אַ גן־עדן!

דער אַשמדאַי קוקט אויף מיר אין דער זייט מיט אַ שמייכעלע, נישט צו רעדען אַ וואָרט. דערנאָך נעמט ער מיך אָן פאַר'ן שפּיץ בערדיל, אַ ציה געבענדיג מיר דערמיט דעם קאָפּ, איך זאָל אַרונטערקוקען.

—אַי־אַי!—לאָז איך אַרוים אַ ביטער געשריי—נישט צו דערקענען דאָס לאַנד, אַזוי וויסט איז עס, אַזאַ חורבן! נאַקעט זענען די פעלדער, נישטאָ קיין ווייץ, נישטאָ קיין קאָרען, אַ פייער האָט אויסגעקוילט, אויסגעברענט ביז איין גרעזעלע דאָרט. פערדאַרט שטעהען ביימער, די צווייגען צובראָכען, אוים פרעהליכקייט ביי מענשען. מען הערט נישט קיין קול פון פּיה—שאַ, נישט קיין פּיפּס, פייגעל און בהמות עפּים ווי אויסגעשטאָרבען!...

— דאָס האָט זי, די ציוויליזאַציע, זיך אַזוי געמיהט—דערקלערט מיר דער אַשמדאַי די זאַך מיט זיין געוועהנליך בייז געלעכטעריל—דאָס אין זי פאַר גוטסקייט געקומען אַהער אומגעבעטען מיט בלוט און פייער און ווילען רויך. געקומען איז זי פון גאַנץ ווייט זיך לאָזען צו דערקענען דעם היגען פראָסטען עולם דאָ מיט איהרע טובות. און אַזוי ווי דער עולם אָבער האָט זיך בעדאַנקט, געוואָלט לעבען ווי פריהער אָהן די טובות, האָט זי איהם געלעהרענט דרך־ארץ, געוויזען ווער עלטער איז. — וואָס

איז מיט מיר, פֿרעגסטו, אַזוי די שמחה? בהמה! ס׳איז אַ פֿרייד צו זעהן, ווי זי ברענט, סמאַליעט אַ וועלט. קלעקט איהר נישט אויף איהרע חפֿצות די וועלדער, גראָבט זי זיך ווי אַ קראָט טיעף אין דער ערד, רייסט דאָרט קברים פֿון פֿאַרצייטיגע געוועקס, פֿלאַנצען העט העט נאָך פֿאַר דעם מבול, פֿון וועלכע ס׳איז געוואָרען פֿערהאַרטעוועטע קוילען, און נעהמט זיי צו איהר געברויך. עס וועט איהר נישט קלעקען באַלד דאָס אויך, זי וועט אויסברענען, אויפֿפֿרעסען דאָס אינווענינגסטע אין דעם בויך פֿון דער ערד—דענסטמאָל וועט זי זיך אַ נעהם טאָן אויבען צו דער זון. פֿון דעם אַלטענם רייטוואָגען דאָרט אין הימעל וועט זי אַרויס־ננבֿ־נען די הייסע ברענענדיגע שרפֿים און זיי איינשפּאַנען אין איהרע מאַשינעס, צו שלעפּען, צו דרעהען רעדער, אונטערשמייסענדיג זי, מחילה, מיט עלעקטרישע בליצען, עס זאָל דונערן, שיסען, פֿליהען, טראַסקען — פּוף־פּאַף־פּיף!... בהמה! די אַלע קוימענם פֿון די גוזמא־גוזמאות־פֿאַברי־קען דאָרט—דאָס זענען מזבחות, וואו עס רויכערט זיך לכבוד מיר ולכבוד דעם גאָלדענעם קאַלב, דעם גאָט פֿון ספּעקולאַציעס, שווינדעל, פּראָיעקטען און געלד. דער דאָזיגער רויך טריקענט אוים די הערצער, רויכערט אוים פֿון אָרט די געפֿיהלען און פֿערוואַנדעלט אַלסדינג אין סחורה, ליעבע, פֿריינדשאַפֿט, פֿרומקייט, גלויבען, צדקה און דעסגלייכען—אויך סחורה, און וואָס נאָך? ער, דער דאָזיגער רויך, רויכערט ביסלעכ־ווייז פֿון דאָרטען אוים אויך יענעם, וואָס איך טאָהר זיין נאָמען נישט דערמאָנען, עס ווערט איהם דאָרט אַלץ ענגער, ענגער. עס בלייבט איהם אַלץ ווייניגער אָרט, ער רוקט זיך, מחילה, אַלץ ווייטער, ווייטער, און מיט דער צייט, ס׳איז דאָ אַ האָפֿנונג, וועט די ערד אינגאַנצען בלייבען מיינע...

„אַ־אַ, נישט דערהאַרען וועסט דו עס, רשע איינער!"—טראַכט איך מיר אין האַרצען, פֿערקרימענדיג זיך מיט אַ יראַת־שמים־פּנים׳ל, דו וועסט געהן צום גרונד און ער וועט אייביג בלייבען.

דאס איינאונצוואנציגסטע קאפיטעל.

ישראל בעגעגענט זיך מיט שלמה המלך'ס א גענעראל.

— הע־הע! — מאכט דער אשמדאי, פערכייסענדיג דעם קאפ עפיס ווי צו־הערענדיג זיך און סמארעט מיט דער נאז. און באלד טאקי קומט מיר צו די אויערעז אגעטימעל, א גע־פלוידעריי.

— גארנישט, גארנישט, מכשפה'טעס עטליכע האבען בעקומען די ספאזמע, חלשה'ן דארט — זאגט דער אשמדאי מיט א געלעכטעריל — געוועהנטליכע זאכען. אי, א צייט, א צייט! גאר נישט די מכשפה'טעס וואס א מאל! א מכשפה'טע א מאל, אז זי האט זיך גענומען פאהרען צענדיג, איז זי געפאהרען, געארבייט אויף אלע כלים, נישט מיד צו [illegible] אויף א האר, יענער אפילו זאל די כפרה ווערען. היינטיגע מכשפה'טעס אבער, משטיינס־געזאגט, נאר עפיס ווייס איך וואס אזוינס — איז ביי זיי נערווען, כפאזמעס. האבען ליעב, קאוואלערען זאלען זיי מינטערן... אי, א צייט! וואס פאר א מענשען, אזוינע מכשפות, אזוינע לצים, אזוינע רוחות. היי, ראהיראט!

א רוח, געקנייטשט, געבויגען פאר אלטקייט, דאר ווי א שפענדיל, א לייב פון א מיתה־משונה־קאליר מיט א היבשען הארב און א דינע לאנגע, פערדרעהטע נאז ווי ביי א עלעפאנט, קומט געשווינד צופליהען צום אשמדאי, שטעלט זיך איהם א קעגען, פערווארפענדיג דעם לאנגען אויסגעקראכענעם ווידעל צווישען זיינע היהנערשע פיס און אנבויגענדיג דעם שמאלען שטערען, אויף וועלכען עס סטארצען צוויי שטייפע צעפ־לעך האר ווי די הערנער ביי די ביידע ווינקלען.

— ראהיראט, מיין גוטער, געטרייער דינער! — ווענדט זיך דער

אַשמדאַי צום רוח מיט אַ שמייכעלע — וואָס מאַכען עפּיס דאָרט אונזערע דאַמען?

— חן, גענעדיגער האַר, מאַכען זיי. ווייבער!... ווייבער ווילען, וואָס? — אַ טענציל. נאָך אַזאַ לאַנגע רייזע גלוסט זיך זיי אַביסעל רוהה, אָבפּרישען זיך אַביסעל, אויספּוצען זיך, אונטערהאַלטען זיך, געפּעלען אַבי ווער, מען זיך זיין חאָטש דעם שוואַרץ־יאָהר...

— גוט, ראָהיראַט! געה, טהו דיין זאַך.

עס גערוערט נישט לאַנג, שפּרייט זיך אויס אין דער לופט העט ווייט, ביז קיין אויג קען נישט פערנעהמען, עפּיס אַ מין ווידענער טייערער קאָוויאָר, געשטיקט פון גינגאָלד מיט די שענסטע קווייטען און אַלערליי קונציגע געמעהלען, וואָס אויף דער וועלט. עס פונקלען, שפּילען דאָרט פאַר די אויגען סמאַראַגדען־גרינע ועלדער, פון וועלכע עס קוקען אַרויס רובין־רויטע פּאָמעראַנצען, פּערעסקעס פּאַרטיגע, שען־חנ'עוודיגע, שטעלען פון צווישען די בלעטער אַרויס פּולעטשקע, רויטליך־פּער־פּאַרבטע בעקעלעך, אָבגעשאָטען מיט דינע קורצע הערעלעך, בעטען זיך עפּיס ווי אַליין, שטומערהייט, זיי אַ געשמאַקען קוש צו טאָן. שוואַרצע קאַרשען מאַכען אייגעלעך, ווינקען, ווינקען און ציהען ביי דער נשמה. די אויגען צופּלאַקערען זיך פאַר גרויס חשק; וואוהין מען קוקט, איז שען, ליבליך; וואוהין מען זאָל זיך נישט קעהרען־ווענדען, מאַנטעט עס עפּיס, כאַנטעט, עפּיס גלוסט זיך, אוי — גאָר משוגע צו ווערען!...

ווי אַ היישערעק לאָזען זיך אַהין אַראָב די רוחות, גרויס און קליין, אַלט און יונג, צולויפען זיך דאָרט גאַנץ פריי אין אַלע זייטען און פער־שווינדען באַלד. דער אַשמדאַי לאָזט מיך אָב אויך פריי און הייסט מיר זיך דורכגעהן אַביסעל שפּאַצירען.

אַרויסדרייענדיג זיך פונ'ם טייפעלס הענד בין איך געווען ווי אַ לאַנגע צייט אַ געפּענטעטער האָהן, וואָס באַלד נאָך דעם אויפבינדען איהם ליגט ער אַ ווײַלע שטיל, און קוים חאַפּט ער דעם אָטעם, טהוט ער זיך אַ שטעל־אויף קוממיות און מאַכט קוקוריקו מיט ברייטקייט, ווי דער גרעסטער, בעסטער וואוילסטער האָהן אין דער וועלט... איך פער־געס זיך באַלד אין די צרות, בין גאָר אַ וואוילער יונג, שפּאַציר מיר אַרום, און צו וואָס איך זאָל מיך נישט צוקוקען, בעקום איך חשק, עס גלוסט זיך מיר אַלסדינג, עס ווילט זיך מיר אַלע יענע שענע זאַכען. — איך שטעל מיך אַזוי אָב איינמאָל אויף דעם שפּאַצירגאַנג ביי אַ גרויסען בוקעט פון די טייערסטע איידעלשטיינער: דימאַנטען,

בריליאנטען, סאפירען, רובינען אַלע סאָרטען, איינגעפּאַסט. אין גאָלד, עס הויבט מיך אָן אינווייניג עפּיס צו דרעהען, כּפי מיינע מבינות אין עס ווערט אודאי אַ שרפ"ט אַלפים טאָלער, און אפשר טאַקי נאָך מיט אַ שמיצעל אַריבער, טאַקי יאָ-יאָ די גאַנצע שרפ"ט מיליאָנען, זאָל עס נישט זיין צו קיין בושה! עס קאָטערט מיך: געוואַלד, איך זאָל עס האָבען, וואָלט איך עס דאָך פערקויפט, געמאַכט אַ שען קאַפּיטאַל, וואָלט געלעבט נגידיש, געהאַט אויף קאַשע מיט יויך און אָבגעטערכעט אזוי מיינע יאָהרען! — עס נעהמט מיך שטאַרק אָן דער יצר-הרע. באמת טאַקי, זאָגט ער, פאַר וואָס זאָלסט דו נישט אויפהייבען אַזאַ מציאָה, אַ כשרה מציאָה? וועמען טויג עס דאָ, ווער האָט דערפון דאָ הנאה? נישט גאָט, נישט לייט. דער שוואַרץ-יאָהר וועט די רוחות נישט נעהמען אָהן דעם אויך. זיי האָבען גענוג. נעהם! וועסט דערמיט זיך קויפען עולם-הבא. ביי איטליכם פיצעלע, וואָס דו וועסט דערפון געניסען, וועסט דו דאָך מאַכען אַ ברכה. אויף אַ פוטער-געבעקסיל, אַ שטייגער — מאַכען בורא מיני מזונות, אויף אַ גלעזעלע ווין, ווימאָראָזיק — בורא פרי הגפן. גאָט וועט הנאה האָבען, און דו טאַקי אויך... נעהם, נעהם! — איך קוק מיך אַרום אין אַלע זייטען — נישטאָ קיינער, איך שטעה אַביסעל און בין זיך מישב. איך מאַך מיר הארץ און...

און ווי איך שטרעק אויס די האַנד, פיהל איך פון הינטען עפּיס אַ קליין שמיצעלע ווי מיט אַ שטריק. איך קוק מיך נישט טויט נישט לעבעדיג אום און דערזעה יענעם אַלטען, האַרבאַטען רוח.

— אַ-אַ, שלום-עליכם! — זאָגט ער מיט אַ שמייכעלע, אַ שמיצעל געבענדיג מיר אויף דער האַנד, ווי דער שטייגער פון רוחות איז ביים גריסען זיך, מיט דעם ווידעל.

— עליכם שלום! — ענטפער איך אונטער דער נאָז, צוקוקענדיג זיך צו איהם מיט האַלב פערמאַכטע אויגען, כלומר'שט ווייס איך נאָך נישט רעכט, ווער ער איז — עפּיס, דאַכט זיך מיר, קענטליך.

— ראָהיראָט בין איך דאָך! וואָס, פערגעסען? איך בין ראהיראָט, דער גובערנאַטאָר פונים דאָזיגען קאַוויאַר.

— אַזוי! דער גובערנאַטאָר!! — טהו איך מיך אַ חאַפּ דערשראָקען, טראַכטענדיג ביי מיר: אוי, וועה, האָט ער געמוזט אודאי זיך אָנשטויסען, וואָס איך האָב געוואָלט אָקאָרשט טאָן.

— נישקשה, רב ישראל, מאַכט נישט אַזאַ פּירוש! איך וויל אייך דאָ ביי מיר אויפנעהמען ווי אַ טייערען גאַסט. סטייטש, כטייטש רב

ישראליק, אַז איך האָב די זכיה צו זעהן בײַ מיר אין לאַנד דעם אייניקעל פון אַזאַ בעריהמטען זיידען!

— אַי, איהר לאַכט?!

— חלילה! גאַנץ ערנסט. איך האָב זעהר גוט געקענט אייער עלטער־זיידען, דעם וועלט־בעריהמטען חכם — שלמה המלך, אַייך אויף צו לאַנגע יאָהר. איך האָב בײַ איהם אָוועקגעדינט אַ צייט מיט יאָהרען. די בעסטע יאָהרען, אַז איך בין נאָך געווען יונג און מיין עק נישט אויסגעקראַכען, ער האָט עס מיך געמאַכט פאַר גובערנאַטאָר אַ־דאָ־אָט!

אָט וואָס ראָהיראַט האָט מיר דערצעהלט מיט די דאָזיגע ווערטער:

„דער דאָזיגער קאַוואַר, וועלכען איהר זעהט, וואָס האַלט זעכציג מייל די לענג און זעכציג מייל די ברייט, האָט נעגעהערט שלמה המלך, אויף וועלכען ער פלעגט שטענדיג פאָהרען אין דער לופט גיך און געשווינד אַזוי, אַז ער פלעגט עסען מיטאָג אין דמשק, אין מזרח־זייט, און וועטשערע אין מדי, אין מערב־זייט. חיל האָט ער געהאַט אָהן אַ צאָהל, פון אַלע מיני בעשעפעניִשען אין דער וועלט. זיינע גרעסטע פלינעל־אַדיוטאַנטען, דורך וועלכע ער האָט קאָמאַנדעוועט, געשיקט זיינע בעפעהל, זענען געווען פיער: פון מענשען — אָסף בן־ברכיה; פון שדים — ראָהיראַט, איך מיט מיין כבוד אַליין; פון חיות — דער לייב, און פון עופות — דער אָדלער.

— סטייטש, וואו איז דער אויערהאָהן?! — פאַל איך אַריין ראָה־ראַטען אין די רעד — עפּיס שמועסט מען דאָך פון אַ אויערהאָהן אויך!

— עט, נאַרישקייטען. מישט נישט, איך בעט אַייך, איינס מיט'ן אַנדערען. דער אויערהאָהן איז פאַר זיך אַ מעשה, עפּיס מיט דעם ווערעמיל, און דאָס איז עפּיס גאָר אַנדערש — מאַכט ראָהיראַט מיט אַ זויערער מינע, פאַרדרעהענדיג די נאָז און דערצעהלט ווייטער:

„שטאָלץ איז שלמה המלך געווען, נישט ווי אַ רוח, נאָר ווי טויזענט מיליאָן רוחות אינאיינעם. ער האָט פון זיך געהאַלטען אַ שרעק, איינער מאַקי אין דער וועלט. דעריבער פלעגט ער, אַל איהם צו קיין גנאַי נישט זיין, טאָן אַ מאָל נאַרישקייטען און צוציהען זיך דערמיט פיינד־שאַפט, לייטישע רעד. איך אַליין האָב געהאַט מיט איהם אַ אויפטריט אַ מאָל, האָב נישט געוואָלט מעהר פיהרען אָט דעם קאַוואַר, זענען באַלד פערציג טויזענד מענשען אַראָבגעפאַלען אויף דער ערד, און ער האָט געמוזט בחרפה ובבושה בעכער ווערען. איינמאָל האָט ער געחאַפּט אַ פסק אָט פון זעמען. אויף דער רייזע אין דער לופט פליהען מיר

אַ מאָל איבער דעם טאָל פון די מילבען, הערט ער ווי אַ שוואַרצע מילב זאָגט צו די איבעריגע: גיכער אַריין אין די הייזלעך אַייערע, שלמהס מחנות זאָלען אייך נישט איבערפיהרען! — אַזוי! זאָגט ער שטאַרק אויפגעבראַכט. געה ראָהיראָט אַראָב דאָרט צו איהר. איך קום, מאַך אַ „סליעדסטוואָ”, שריי: סטייטש, סטייטש! יענע איז זיך מורדה. זי האָט געזאָגט. — ווער ביסט דו? איך בין די מלכה. — ווי הייסט דו? איך הייס „מחשמה”. אַהין-אַהער, איך אַרעסטיר זי און ברענג זי צו שלמה'ן. ער נעהמט זי אויף דער האַנד, גלייך זיך אַקעגען פנים און מאַכט צו איהר: זאָג, איז דען דאָ אויף דער וועלט אַ גרע-סערער פון מיר? — יאָ! ענטפערט זי, קורץ און שאַרף. — ווער? — ווער? — איך! — ווי אַזוי ביסט דו עס גרעסער? — ווען איך זאָל נישט זיין גרעסער פאַר דיר, וואָלט דאָך דער אויבערשטער דיך נישט געשיקט אַהער, דו זאָלסט זיך ניאַנצען מיט מיר, טראָגען מיך אויף די הענד. שלמה ווערט שטאַרק אין כעס, טהוט זי אַ שליידער אויף דער ערד, זאָגענדיג דערביי: מילב, דו ווייסט נישט ווער איך בין? איך בין שלמה דער זוהן פון דוד המלך... ע, נעהם זיך פונדעסטוועגען נישט אַזוי איבער, זאָגט זי, דו ביסט אַ בשר-ודם ווי אַלע אַנדערע! — שלמה איז געבליבען געפלעווט, זיך שטאַרק פערשעהמט פון דער מילבס ווערטער.

— איך בעט אייך איבער ווי אַ אייגענע מוטער — רוף איך מיך אָן פערוואונדערט — ס'איז עפּיס האַרבליך צו פאַרשטעהן. אַ מילב — און אַזוינע ווערטער! ווי געשיקט זיך עס?

— שאַ, שאַ! — זאָגט ראָהיראָט גאַנץ געלאַסען — אָבער אַז איך וועל אייך ברענגען אַ מדרש, ווייזען, אַז דאָס אייגענע שטעהט אין מדרש, וועט איהר שוין גלויבען?... איך האָב אייך צו דערצעהלען וועג'ן דעם ענין נאָך אַ מעשה, ווי שפּעטער אַביסעל אויף אזא לופט-רייזע האָט ער דערזעהן אַ וואונדערליכען פּאַלאַץ, אין וועלכען ס'איז געווען אונ-מעגליך אַריינצוגעהן, און נאָכדעם ווי ער האָט זיך געראַטהען מיט דעם אַלטען, זיבענהונדערט-יאָהריגען אָדלער אַ ל ע נ א ד, מיט דעם ניינ-הונדערט-יאָהריגען ברודער זיינעם אַ ל ע ו ף, און מיט דעם טויזענט-דרייהונדערט-יאָהריגען ברודער זייערען אַ ל ת ע מ ר, איז ער סוף-כל-סוף פאַרט אַריין אַהין אין די זיבנווענינגסטע חדרים; ווי אַזוי ער האָט דאָרט ביי אַ גולם פון דער קעהלע אַרויסדערטאַפּט אַ זילבערן טאָוועל, וואָס די אויפשריפט דאַרויף איז איהם שווער געווען צו לייענען; ווי עפּיס

א בחור איז געקומען פון דער מדבר און זאגט: אדני קעניג, דער כתב איז גריכיש און דער טייטש דערפון איז אזוי: „איך שעדער בן־עאד האב געקעניגט איבער טויזענדער מדינות, געריטען אויף טויזענדער פערד. געהאט טויזענדער מלכים אונטער מיר, און טויזענדער גבורים טויטגעשלאגען — און דאך אז דער מלאך־המות איז געקומען צו מיר, האב איך גאר נישט געקענט טאן". — אט דאס אלסדינג האב איך געוואלט דערצעהלען אייך באריכות, אין זעהר א לאנגע מעשה, נאר אצינד, אז איך זעה, איהר זייט, האט קיין פאראיבעל נישט, א שטיקעל אפיקורס, גלויבט נישט אין א גרייז־גרויעם אלטען רוח, איז קליגער און בעסער — צו שווייגען. דאך אבלאזען אייך אזוי, איז אונמעגליך. פארט רב ישראליק, פארט א טייערער גאסט, שלמה המלך׳ס אייניקעל; זאגט, וואס ווילט איהר, רב ישראליק!

איך האב געוואלט בעטען יענעם בריליאנטענעם בוקעט, צו חעלכען דאס הארץ האט מיר אלץ שטארק געצויגען, נאר באלד האב איך מיך בעטראכט — ניין! ארויסזאגען עס גליך, גלאט פשוט: גיב מיר! טויג נישט. דער רוח זאל איהם וויסען, וואס ער מיינט. אפשר איז דאס נור א אנשטעל. אלא וואס דען? מען בעדארף פריוזען הינטער ארום, מיט א שפיצעלע. — און באלד טאקי פאל איך אויף א אויבער־הסברא און טהו איהם א פרעג:

— זאגט מיר, פאני דאהיראט, אט וואס. לויט אייערע אייגענע ווערטער האט דער דאזיגער קאוויאר געגעהרט שלמה המלך, דאס הייסט מיין זיידען, כפי איהר זאגט. היינט איז דאך די קשיא ווי קומט ער צום אשמדאי, הא?...

דרינען איז געלעגען שמארקע אנצוהערעניש, א הקדמה צום בוקעט, אזוי: וועסט דו מיר געבען מיט גוטען, כהלכא־תיתי, וועל איך זיין צופרידען האטש דערמיט אויך. מיט שרפ״ט מיליאן טאלער קען מען אויך ווי ס׳איז לעבען. אלא נישט, וועל איך מיך ארויסשטעלען פאר א יורש, מאהנען דעם גאנצען קאוויאר, און דיך שטעלען פאר א עדות.

ראהיראט האט עס, א פנים, גוט פערשטאנען. ער איז געבליבען צומישט, זיך געקרימט און געשטאמעלט עפיס האלבע ווערטער.

— ס׳איז, פערשטעהט איהר מיך, א היסטאריע... א געשיכטע... ס׳איז עפיס פארגעפאלען א מאל צווישען שלמה המלך און דעם אשמדאי. עד דער אשמדאי האט איהם, פערשטעהט איהר מיך, פערווארפע

אייך פֿערהונדערט מייל. צוגענומען די מלוכה, די ווייבער, מחילה, אַלסדינג... ס'איז אַ גאַנצע מעשה, נאָר... איהר זייט אַ שטיקעל אַפּיקורוס־לאָזט אייך ראַהיראַט, אַ דרעה געבענדיג דעם ווידעל און ווערט פֿערשוואונדען...

— וואַרט, וואַרט, עס וועט אַ רוח אין אייער טאַטען אַריין! — טראַכט איך ביי מיר שטאַרק איבגעבראַכט. — אַ תירוץ אַביסעל: ער האָט צוגענומען!... אַ שענע געשיכטע, כ'לעבען, אַ שענע היסטאָריע!... איהר פֿערשטעהט? שלמה המלך'ס מלוכה, אַ „גוט" פֿון זעכציג מייל צוגענומען — און נאַ דיר אַ פֿייג!....

אייך שונאי ציון געזאָגט געוואָרען מיין ביטער האַרץ! וואָס אַ טריט וויטער קומט פֿאַר די אויגען, אַנטיקען וואונדער־שענע זאַכען, אַזאַ רייכקייט, אַזאַ גוטס — מיינס, מיינס בעונותינו הרבים און פֿאָרט נישט מיינס!

דאס צוויי און צוואנציגסטע קאפיטעל.

ווי אזוי מען טאנצט פאר דעם אשמדאי.

פלוצלים וואקסט פאר מיר אוים, ווי פון דער העלער הויט, א פאלאץ — און עס גיט מיר א טיאחקע דאס הארץ, מיין יודיש הארץ!...

דער פאלאץ איז אינוועניג טייער געפוצט. מעבעל פון פימסענ־האלץ, זילבערנע טישען געגרייט מיט גילדענע קרעדענצען און אלערליי כלים פון קריסטאל. עס שימערט, עס בלענדעט, פארנעהמט די אויגען. עס דרעהען זיך דארט ארום, אוי־וועה, בת־מלכות, באלאווע געקליידט, אין גאז, כמעט האלב נאקעט, מיט הוילע ארעמס און מיט דעם גאנצען האלז ביז די ברוסט, פע, אין דרויסען. עפים נור טאקי ווי אין די געשריבענע מעשיות. — אויף א הויכער בימה, אין דער מיט שטעהט ווי א אנגעמאלטער גולם, אנגעבויגען דעם קאפ מיט א משונה ערנסט פנים, דער אשמדאי מיט זיין כבוד אליין. יונגע מכשפה'טעס, יפהפיות דרעהען זיך ארום איהם, טאפען איהם, גלעטען איהם דאס ציגענ־בערדיל און ער שמאכט עפים אזוי נארישעוואטע פאר נרוים פערגניגען. אלטע מכשפה'טעס, גרין און געל פאר קנאה, קוקען עס צו פון דערוויי־טענס, און אוים גרוים פארכט צו־צוגעהן נאהנט צו איהם, ער זאל זיי נישט א בריק טאן, נעהמען זיי און פאר ליעב פראסטע לצים, אלטע דראבעס; טאנצען, שפרינגען משוגע'נערווייז אין א ראד און ביים פאר־בייגעהן גיבען זיי איהם אב כבוד מיט גרוס אבשיי; לצים־קאוואלערען טהוען זיך א בוק, און דאמען־קליפות שנורען צונויף די ליפעלעך און מאכען א קניקס. מען קניעט זיך, מען בוקט זיך און מען רויכערט איהם

אונטער מיט ווייריך. דער אשמדאי שמעקט דעם זענפטיגען ריח, גליך ווי דאס איז איהם נייטיג אין לעבען אריין.

איבערהויפט האט דער אשמדאי אין יענער צייט אויסגעזעהן מיט זיין גאנץ בענעהמען: מיט זיין שמעקען, מיט זיין לאזען זיך גלעטען און אלע זיינע חנ׳דלעך—עפים טאקי זעהר לעקישעוואטע. גאר ניט, דאכט זיך, דער אשמדאי, וואס פריהער, נאר א למך, משטיינס־געזאגט, וואס בעט זיך ביי די ווייבער, וואס קוקט יענעם אין מויל אריין און בעדארף אנקומען צו אנדערע...

— ליבער, זיסער ישראליק!.. ווענדט דער אשמדאי זיך צו מיר מיט א ווייכער, שוואכער שטימע פון געבעט—אוי, השמקני, ישראליק!

„מכות! ווערסט עס ביי מיר נישט פועל׳ען"—טראכט איך ביי מיר און מאך מיך תם, גלייך ווי נישט אנשטויסענדיג זיך, וואס ער וויל,וואס השמקני בעטייט.

א שמעק, א שמעק!—גיט ער מיר מיט א רחמנות פנים׳ל צו פאר־שטעהן דעם טייטש—דו ווערסט מיר דערמיט צוגעבען כח...

—בתמיה, ווי געשיקט זיך עס!

— מאך זיך נישט גע׳פגרט, ישראליק! ווייסט זעהר גוט נישקשה, אז „יענער", גאר דער גרויסער תקיף, ער וויל אויך דורך זיינע דיענער בעקומען קראפט; זאל דורך זייער דינסט זיין בכח... הא, וואס זאגען דארט עפים אייערע ספרים?

— והשנית—רעד איך מיך טאקי מיינס, ווי כלומרש׳ט נישט געהערט, וואס ער בעבעט מיר עפים אזוינס—והשנית, פרעג איך דיר, צו־וואס בעדארפסט־דו קבצנ׳ען ביי מיר א שמעק, אז די גאנצע וועלט ווייריך שטעהט דיר פריי? נעהם, שמעק וויפיעל דו ווילסט.

— אט, הויבט זיך אן חקירה! נישט פאר דיין מוח, ישראליק, אזוינע הויכע זאכען... איבריגענס, שא! ברענגען צום לאכען איינעם קען דוקא יענעמס א קיצעל... אצינד פערשטעהסט־דו שוין אביסעל?

— בע! — מאך איך מיט א קנייטשעלע — האסט אנגעטאן מיט דיינע קיצלערס...

— געה טענה מיט א יודען! — מורמעלט דער אשמדאי, אוועק־קעהרענדיג אנגעברוגזט דעם קאפ אין דער זייט.

איינע פֿון די בת־מלכּות, אַ שענע, שוואַרץ־חנ׳ווריגע קליפּה, הויבט אויף איהרע אויגען צו מיר און זאָגט שטיל פֿערקאָכט: קום — טאַנצען!

— טפֿו! שפּיי איך אויס, רויטווערענדיג פֿאַר בושה און טרעף גראָד איינעם פֿון די „נישט־גוטע", דעם יצר־הרע גלייך אין באָרד אַריין.

— אַ, דו, קלויזניק. פֿלאַסקעדריגע, מעריד, פּרא־אָדם, אָהן גע־פֿיהל, אָהן טאַקט, אָהן וועלט, אָהן לעבען, אָהן אַלץ־מיט־אַנאַנדער! — וואַרפֿט זיך דער יצר־הרע אויף מיר מיט מיאוסע ווערטער, און טהוט מיך, ווי דער שטייגער זיינער איז, אַ קיצעל.

די קליפּה ווינקט, ווינקט, נעהמט קיין אויג נישט אַראָב פֿון מיר, איהר איטליכס בליק איז אַ פֿייל, טרעפֿט טיעף אין האַרץ, איטליכער קוק ציהט, ציהט... און באַלד טאַקי, אַליין נישט רעכט צו געדענקען ווי און וואָס מיר איז געשעהן, שטעה איך געאַרמט מיט דער יפהפיה, און ביידע פֿערפֿלאַמט מיט אַ שמייכעלע טאַנצען מיר קאַדריל! מיט אונז אין קאָהן טאַנצען נאָך פֿיעל אַנדערע פּאָרלעך לצים מיט קליפּות פֿון אַלערליי סאָרטען — אַלע יענע פֿיינע לייט, וואָס האָבען אָנגעטאָן כּבוד יודישע קינדער צו שטעהן אין זייער געשיכטע... דרעהענדיג זיך אין דער לעצטער פֿיגור פֿאַרביי דעם אַשמדאַי טהוט מיך די קליפּה אַ ציה — אוי וועה! איך טהו מיך, איהר צוליב, אַ בוק, און גיב איהם אַ שמעק ווײַרויך!... ער ווערט עפּיס פֿרישער, שטאַרקער, ווי אַ אַלטער תּרח נאָך אַ גוטען שמעק טאַבאַקע. ער טוהט אַ דריגע מיט די היהנערשע פֿיס, פֿערבייסט דעם ווײַדעל — און פֿוץ אַראָב פֿון דער בימה ניסענדיג־קײַכענדיג פֿאַר פֿרייד.

איך בלייב אָהן אַ נשמה פֿאַר שרעק און מיין: אָט־אָט חאַפּ איך פֿון איהם דעם אייגענעם פּסק, וועלכען יוסף דילערייניש האָט אַמאָל געחאַפּט פֿונ׳ם סם נאָך דעם שמעק ווײַרויך, וואָס ער האָט איהם פֿאַר רחמנות געגעבען.

— לעבעדיג, עולם! — גיט אונטער דער אַשמדאַי קוראַזש — לאָז זיך גיסען נסכים — גיסונגען פֿון וויין, פֿון וואָס איהר ווילט!...

עס הויבען זיך אויף ווי אַ שטורמווינד לצים, קליפּות פֿון פֿער־שיעדענע מינים און געשטאַלטען, גרויס און קליין, אין יונג און אַלט אַלע אינאיינעם. עס איז אַ אויסמישעניש, אַ יאָגענים אַהין, אַהין... יענע מיט רויטע נעז, מיט געמבעס, פֿון דער גוטער קאָמאַנדע, לויפֿען

פאַראויס מיט אַ געפּייפּעריי, אַ ליאַרם, אַ געשריי, לעבעדיג־פריילעך מיט'ן קנאַק.

— גיכער, ישראליק, אַהער! זעה און הער מיין גרויס כבוד דאָ אויף דער ערד — זאָגט דער אַשמדאַי און איז מיר מכבד מיט קוקען, געבענדיג מיר בשעת־מעשה אַבויג אַראָב הינטער אַרום דעם קאָפּ.

עס הערט זיך אַ ווילדע שירה פון טויזענדער אָפענע מיילער, אַ לאַכען, אַ פּלאַצען פון גלאָז און פלעשער, אַ קלאַפּען, צוזעצען, אַ ברעכען פון פּעסער — עס גיסען זיך נסכים פון בראַנפען, וויין און אַנדערע געטראַנקען. עס הערט זיך אויך אַ ביטער געוויין פון ליידענדע, אַ ברעכען די הענד, אַ שלויכצען, אַ קרעכצען פון טויזענטער געבראָכענע הערצער — עס גיסען זיך נסכים פון בלוטיגע טרערען. עס איז אַ אויס־מישעניש פון פריידענגעשריי און פון אוי־וועה, פון שטאַרקע, האַפערדיגע — אַ געטימעל, און פון שלאַפינקע, געפאַלענע — קולות ביז אין הימעל, פון בייסעניש, רייבעניש, פון שטעלווערטער, געשפעט, לייטישע צינגער און אָנצוהערעניש מיט הענט, מיט פינגער.

אוי, נישט אנגענעהם איז די שירה, וואָס די ערד זאָגט — אַ ווילדע, זעהר אַ ווילדע שירה!

— גענוג, גענוג! — שריי איך — גוואַלד לאָז זיין גענוג געקוקט! נישטאָ קיין ענטפער!...

דער אַשמדאַי, זעה איך, איז עפּיס פערדולט, שטאַרק פערענדערט. דאָס פּנים רויט, דאָס שוואַרצאַפּעלע פערגרעסערט, די אויגען ווי גלעזערנע, אויסגעגלאָצט, דער קאָפּ פערבלענדעט זיך, קוים קוים וואָס ער פלאַנטעט מיט די פליגעל. ער זינגט דרעהענדיג זיך אין דער לופט אָבהענדיג אַהין־אַהער, אָט־אָט, דאַכט זיך, פאַלט ער אַראָב ווי אַ שטיין, איך מיט איהם — און עס ווערען מיר צושאָטען די ביינער. שלעכט אַ שרעק! איך חאַפּ מיך צו איהם — הע־הע! עס זעצט איהם אַרויס פון דער נאָז אַ ריח פון נסך, פון בראַנפען, שפּירט. אַזוי, דו ביזט שכור! זאָג איך, און גיב איהם טאַקי מיט דעם גאַנצען כח אַ גוטען קניפ — אויסקרענקען זאָלסט־דו יענעמס בראַנפען, יענעמס בלוט, נאָר נישט אַצינד; שפּעטער, שפּעטער, אַז איך וועל דיינער פּטור ווערען און אַרויס בשלום פון דיינע הענט. איך קנייפּ איהם, מינטער איהם — אומזיסט די מיה. מען מוז, טראַכט איך, רופען צו איהם זיינע מכשפה'טעס, שפּרעכערקע. איך קוק מיך אום אַהין צו זיי — אַלע זענען פאַרלעקט, יונג און אַלט — אַלע פער־הנאַקט, נישטאָ, משטיינכ־געזאָגט, מיט וועמען צו ריידען!... ס'איז מיר

געווען צו מוטה ווי יענע בשעת די שיף זייערע טרינקט זיך אין ים.

און בשעת איך בין דאָ אַזוי צוטראָגען, טהוט זיך פון אונטען עפּיס אַ זעץ, אַזוי, אַז איך שפּרינג אַזש אונטער און דער אַשמדאי טהוט זיך אַ האָפּ־אויף.

— טפו, טפו! — שפּייעט ער, שצירעט אוים אַ פּאָר אויגען און מאַכט מיט די לעפּצען עפּיס אָהן ווערטער, שטאַרק צודולט.

איך גיב אַ קוק — הע־הע! מיר געפינען זיך אויף אַ דאַך ביי אַ פּאָנאַר, דורך וועלכען עס שיינט אַריין ליכט ווי דורך אַ פענסטער אונטען אין אַ גרויסען זאַל.

— אַט, וואוהין... פערקראָכען... אַ ראַטהויז... חי־חי־חי! — געבעט דער אַשמדאַי, אונטערשמייכלענדיג ווי אַ שכּור, קוקט אַריין פון אויבען אין זאַל דורכ'ן פענסטער און שאָקעלט מיט דעם קאָפּ ווי ער ווינקט זיך דאָרט מיט אַ בעקאַנטען — אַ־אַ, שלום עליכם, שלום עליכם, ואני המן!

— וואָס המן, וואו, הייגט המן? המן איז אויפגעהאַנגען געוואָרען מיט זיינע בנים שוין מעהר פון אַ פּאָר טויזענט יאָהר צוריק! רעדסט עפּיס, מחילה, ווי—ווי אַ שכּור, האָב איך געוואָלט זאָגען, און האָב פּאַר מורא זיך געחאַפּט צוריק.

— בהמה! אַז מען דאַרף אַ גנב, בהמה, שניידט מען איהם אָב פון דער תליה! וואָס מיר וואָס אַ מאָל וואָס, וואָס מיר הייגט וואָס? הערסט, ישראָליק—המן! אַלע דאָ זיינע בנים, ויזתא אויך—בעבענדיג אַזוי נעהמט ער און קוועטשט מיר צו שטאַרק דאָס פּנים צום פענסטער — זעהסט, האַ?

— יאָ! — זאָג איך, פערבייסענדיג די ליפּען — איך זעה פון דיין קוועטש קראָקוי און לעמבערג.

— געראָכט! — לויבט מיך דער אַשמדאַי, אַ קניפּ געבענדיג מיר אין בעקעלע — ווי ער קען עס אַ ביסעל געאָגראַפיע!! אָהן עין־הרע!.. נו, וואָס ווייטער?

— די זאַל איז פול מיט מענשען. איינער, איך זעה, שטעהט אויף דער בימה, און ווי ער עפענט נור אויף דאָס מויל, פּאַטשט מען איהם שוין פון אַלע זייטען בראַוואָ!

— אַט דאָס מיין איך טאַקי! — לאַכט דער אַשמדאַי, אַ בויג געבענדיג מיר פון הינטען דעם קאָפּ און ווייטער אַ קוועטש—דו הערסט די דרשה?

— נישטאָ, משטיינס־געזאָגט, וואָס צו הערען—ענטפער איך אונטער דער נאָז, פאַראיבעל האָבענדיג אויף דעם קוועטש.

— נישטאָ, זאָגט ער, וואָס צו הערען! — קרימט זיך נאָך דער אשמדאַי, אַרויסשטעקענדיג מיר אַ צונג — יענער דאָרט רעדט, דאַכט זיך, מיט אַ מויל, גאַנץ קלאָר: ישנו, זאָגט ער, ס'איז דאָ אַ פאָלק, צוזייעט, צושפּרייעט, זאָגט ער, בכל—אין אַלע מדינות... הער נאָר ווייטער, ווייטער וואָס ער זאָגט!

— אַלטע מעשיות! — זאָג איך, אַ מאַך־געבענדיג מיט דער האַנד— עס שלאָגט צום האַרצען, ווערט נישט גוט הערענדיג, פע, כ'לעבען! איך בעט דיך, לאָז זיין גענוג.

— אַ שאַד, כ'לעבען. דאָס וואָס דו האָסט געזעהן און געהערט איז ערשט אַ טראָפּפען פון ים. נאָר מיר אַליין איז אַצינד עפּיס אויך פע, בורר! מען בעדאַרף נעהמען נאָך אַ ביסעל נסך צום אויסניכטערן זיך... קום אַהין צווישען דאָס דייניגע...

— פאַר וואָס, געוואַלד, צווישען מייניגע?

— משקה אויף אָנצוטרינקען אַ וועלט—דאָס איז ביי זיי, דאָס איז זייער זאַך... יענער, וואָס האָט מיך צום ערשטען מאָל אָנגעטרונקען אָנשטאָט וואַסער מיט וויין, מיך געמאַכט שכּור, ווייסט־דו דאָך גאַנץ גוט, ווער ס'איז געוועזען — דאָס איז געוועזען אַייערער. בניהו בן־יהוידע! וואָס. האַ, אפשר אַ ליגען? געה, פרעג אַייערע קלויזניקעס; הער וואָס אַייערע חכמים דאָרט זאָגען!...

— אייביג קען מען אָקעגען אַייך נישט יוצא זיין. אַז מען גיט אַייך וואַסער, שרייט איהר; גיט מען וויין אָנשטאָט וואַסער, שרייט איהר אויך,—הײנט וואָס זאָלען מיר מיט אַייך טאָן!— גענוג! איך בין דול... איך בעט דיך, זאָל זיין גענוג! לאָז מיך אָב!

אַ מכשפה'טע, אַ מכוערת, טהוט זיך פלוצלים אַ וויז, מאַכט אַ קניקס, לויפט צו דערנאָך צום אַשמדאַי מיט אַ זיס שמייכעלע אויף די פערשנירטע ליפּעלעך, און שושקעט זיך מיט איהם אַוועק אַ היבשע צייט. איך גיב אַ קוק—דאָס איז זי, יענע יפיפה, מיט וועלכער איך האָב פריהער געטאַנצט. זי האָט אויך געקוקט אויף מיר, געמאַכט מיר אויגעלעך מיט חן. איך בין זיך מודה, אַז ס'האָט מיך שטאַרק געמאָנטעט צו איהר, איך זאָל בלייבען מיט איהר מיין גאַנצען לעבען.

— דו בעטסט ביי מיר, תּכשיט מיינער, איך זאָל דיך אָבלאָזען— זאָגט דער אַשמדאַי, אַ קוק געבענדיג מיט אַ ממזריש שמייכעלע,

און קוועטשט איטליכען וואָרט זיינעם. איך שטעה צומישט, חרטה האָ־בענדיג דערויף, וואָס איך האָב פריהער געבעטען, און ווייס נישט וואָס צו ענטפערן איהם.

— נו, וואוהין ווילסטו, זאָל איך דיך אראָבלאָזען? רוף מיר אָן דאָס אָרט, וואו דו וואוינסט, מען האָט דאָך דיך געפונען הענגענדיג אין דער לופטען?

איך שטעה ווי אַ גולם און ווייס נישט, וואָס צו ענטפערן איהם, אַזוי ווי אַ אונטערגעוואָרפענער, וואָס געדענקט נישט, פון וואַנען ער איז.

איך שטעה און קעהר מיך אום מיט אַ בייזער געמיטה אין מזרח־זייט... עפען דעם מויל, אין הייסע טרעהרען טריפען מיר פון די אויגען.

— דיינע געדאַנקען, ישראל, ווייס איך; דיין אומקעהרען זיך מיט'ן פּנים וויינענדיג אין מזרח־זייט, פערשטעה איך אויך, וואָס דאָס בעדייט — פערלאַנגען פערלאַנגסט־דו גאָר אַ גרויסע זאַך. נאָר דיין אונגליק איז, ישראל, וואָס דו ביסט נישט פּראַקטיש, ישראל, נאָר אַ פאַנטאַזיאָר, נישט נאָר אַ פאַנטאַזיאָר ביסט־דו, נאָר אַ גרויסער בעל פלפול; אָט די מידה פון פלפול און פשט'לען זיך — דאָס איז דער גרויסער חסרון, וואָס געפינט זיך ביי אַלע דיינע ברידערלעך, סיי ביי מאַרקמענשען, סיי ביי בית־המדרש'ניקעס. דער פלפול פערקרימט זיי דעם שכל, ער מאַכט זיי פאַר פערקאָכטע קנאים, פאַר גרויסע בעריהמערס און איבערטרייבער. ער מאַכט אָן שנאה און קריג און מחלוקת. אין ס'ווערט צערשטערט דאָס ברידערשאַפט צווישען זיי. זיי זענען זיך מפלפל און דרש'נען אַ סך דרשות און טאָן טהוען זיי גאָרנישט, אָט די מאוסע מדה לאָזט זיי נישט פעראייניגען זיך צו אַ בשותפות'דיגער אַרבייט לטובה דעם גאַנצען פאָלק. דיר, ישראל, פעהלט וועלט און דערוויל קען מען דיר נישט געבען קיין אַנדער עצה ווי די, וואָס דו האסט געגעבען דער קליאַטשע, זי זאָל זיך לאָזען לערנען און פאַרשטעהן. און ביז דו וועסט קומען צום שכל און בעקומען דיר דיין אָרט אויף דער ערד וועסט־דו פליהען אין דער לופטען, אָט די מכשפה, וואָס דו זעהסט, די וועט זיך פון היינט אָן אבגעבען מיט דיר; זי וויל זיך מיט דיר בעקענען, געה מיט איר.

איך מיט דער יפיפה מיינער קוקען מיר זיך אָן בוקענדיג זיך איינער צום צווייטען. לויט'ן בעפעהל פון דעם אַשמדאַי קומט ראַהיראַט מיט אַ גרויסער קאַטשערע און באַלד טהוט מיין יפיפה אַז אַ גרויסע און

ווילד משונה־הוט, בעפוצט מיט גאַנצע פלעדערמייז פון ביידע זייטען, און זעצט זיך רייטען אויף דער קאָטשערע, און איך ישראל זעץ זיך איהר פון הינטען אָנהאַלטענדיג זיך אָן איהר מיט ביידע הענד—און מיר פליהען פרעהליך־לעבעדיג אין לופטען.

דאָס דרייאונצוואַנציגסטע קאַפּיטעל.

מען קרוינט ישׂראל'ן פֿאַר אַ בעל טובֿה און מען זעצט איהם אויף רייטענדיג אויף דער קליאַטשע.

דער וואָס עס איז נישט געפֿלויגען אין דער לופֿט אַזוי ווי איך, רייטענדיג אויף אַ קאַטשערע, דעם איז אונמעגליך איבערצוגעבען דעם טעם פֿון אַזאַ נסיעה מיט ווערטער, מען מוז דערצו אַליין געפּרובט ווערען. און דעריבער האָב איך פֿליהענדיג אויף דער רייזע מיינער, מתפלל געווען מיט גרוים כּונה, זאָגענדיג: רבונו של עולם! מיט וואָס האָב איך עס, אָרימער בעל עבֿרה, פֿערדינט מעהר פֿון אַלע בני אָדם, קינדער פֿון אָדם און חוה, דערהויבּט צו ווערען און טהון טאָן פֿליהען אונטער דיינע הימלען ווי אַ פֿויגעל טהוט פֿליהען אין דער לופֿטען? מאַך דו, אַלמעכּטיגער גאָט, פֿליהען אין דער לופֿטען אויך זיי, די מענשען פֿון דער וועלט, ווען נ׳ט אַלע, צו וועניגסטען אַ טייל פֿון זיי, צוליעב דיין וואָרהאַפֿטיגקייט, צוליעב דיין גערעכּטיגקייט, טאַטע פֿאָטער אין הימעל! אויב דו האָסט זיי נישט געלייטזעליגט מיט פֿליגעל, זאָל דער רוח זיי נעהמען און טראָגען אויף זיינע פֿליגעל, זאָלען זיי פֿליהען אין דער לופֿטען פֿון קליין ביז גרויס, זיי, מיט ווייבער און קינדער, זאָלען זיי וויסען, וואָס פֿאַר אַ טעם פֿליהען אין דער לופֿט האָט.

וויפֿיעל די רייזע אין דער לופֿטען האָט געדויערט, קען איך בעשטימט נישט זאָגען; איך ווייס נישט מעהר, אַז אַ לאַנגע צייט בין איך געפֿלויגען ביז מיר זענען צום סוף געקומען אין אַ גאַנץ גרויסען און שרעקליך אַ טיפֿען טאָל, ערגיץ אין אַ העק, צווישען משונה הויכּע בערג, וואָס גרייכּען ביז דעם וואָלקען. עס געהט מיר נאָך איצט אַ גרויל איבער דעם לייב, אַז איך דערמאָן זיך אין דעם טאָל, אַזוי

ווילד, אַזוי וויסט איז ער געווען. פֿון גראָז און בוימער האָט מען נישט געהאַט אַפּילו קיין סימן. אויף איטליכען טריט האָט מען געזעהן נאָר דערנער און הויפֿענס שטיינער. צווישען זיי האָבען געשווירבערט און געגריבעלט שלאַנגען, פּיפּערנאָטערען און עקדישען. עס האָט געגרילצט אין די אויערן, הערענדיג דאָס געשריי, וואָס ווילדע חיות און עופֿות האָבען פֿון זייערע נאָרעס אַרויסגעלאָזט, אויף אַלערליי טרויערדיגע און וויינענדיגע קולות. עס האָט אויך געשטונקען עפּיס אַ ריח פֿון שוועבעל מיט טיפֿעלסקייט אינאיינעם, און ערטערווייז האָט פֿון דער ערד אַרויסגעזעצט וואָלקענס רויך, וואָס זענען ווי אַ טומאַן זיך צוגאַנגען אין אַלע זייטען. אָט אַזאַ מאָל האָבען די רוחות זיך אויסגעוועהלט, דאָ איז זייער וואוינונג!

פֿון דאָרט פֿיהרט אַ שפּאַלט צווישען סקאַלעס אין אַ גאַנץ גרויסער הייל, וואָס איז גאָר אונמעגליך צו בעשרייבען אַפּילו אַ טויזענט חלק פֿון איהר ווילדקייט. דאָרט פֿלייצט אַ טייך שוואַרצער טינט און אויף זיינע ברעגען וואַקסען וועלדער פענעס. אין די וועלדער ווירמען זיך לצים, אַזעלכע מיני בעשעפֿעניש, עפּיס מאַלפּעס, וואָס האָבען אַ געשטאַלט נאָר טאַקי ווי פֿון מענשען. פֿון דערווייטענס האָב איך געזעהן, ווי לצים האָבען אין דעם טייך אָנגעטרונקען מיין בידנע קליאַטשע, נעבעך, זי דערנאָך געבאָדען, און אונטערגעטוקט אַ סך מאָל אין טינט אַזוי, אַז זי איז פֿון דאָרט אַרויסגעגאַנגען שוואַרץ ווי אַ רוח...

— דאָס איז מיין קאַנצעלאַריע! האָט דער אַשמדאַי צו מיר געזאָגט. דעם דאָזיגען טייך און די וועלדער, וועלכע דו זעהסט דאָ, האָב איך אָנגעגרייט פֿאַר דיינע ברידערלעך. מען וועט אויף זיי שרייבען און שרייבען כל-זמן עס וועט נישט אויסגעהן דער טינט פֿון דעם טינטער, און די פענעס פֿון די וועלדער. זעה! פֿון דעם טינטער געהען אַרויס קאַנאַלען, טינט-לייטונגען, גאַנץ ווייט אין פֿאַרשידענע מקומות, אין די רעדאַקציעס און אין די קאַבינעטען פֿון געוויסע מענשען. דער דאָזיגער קאַנאַל, נומער 999,999, וואָס דו בעטראַכסט איהם איצט, ער געהט אין דעם טינטער פֿון דעם דניעפּראָוועצער גאָזעטענשרייבער. טינט און פענעס איז דאָ אַ ים און שרייבער ווי זאַמד.

ער האָט אַ שמוצער געטאָן און די לצים האָבען פֿון די וועלדער זיך אַ שאָט געגעבען צו איהם ווי די פֿליגען, זיך אויסגעשטעלט אין אַ גלייכער שורה, איטליכער מיט אַ פען אין דער האַנד, און מיט אַ קיווער פּאַפּיר אויף דעם קאָפּ.

— דאָס זענען מיינע שרייבער! האָט ער צו מיר זיך אָנגערופֿן, און מיך דערביי אָנגעקוקט מיט אַ שמייכעלע.

ווי אַ יענעראַל האָט ער זיך דערנאָך געוויטעוועט מיט דעם פֿאָלק פּיסאַקעס. עס איז געוואָרען אַ געשריי: אוררא, אוררא! אַז עס איז שטילער געוואָרען, האָט ער אָנגעהויבען זיי צו מושטירען. דער מושטיר איז בעשטאַנען אין אַרויסשטעקען די צונגען, מאַכען אַ פֿייג און לאַכען. נאָכדעם האָט ער הויך געקאָמאַנדעוועט: צו האַלטען ווי מען בעדאַרף די פּענעס! צו טונקען!... פֿאַרטיג מיט דעם, האָט ער צוצויגנע אויף אַ קול אַ געשריי געגעבען: שרייבט!

די קאָמאַנדע האָט זיך אַ נעהם געטאָן שרייבען, אַלע כמעט די זעלבינגע זאַכען און די אייגענע ווערטער. די האָר האָבען מיר זיך געשטעלט, לייענענדיג די אָנגעשריבענע ווערטער, זיי זענען געווען אי שפּיצעכדיג, אי מיט קרוטשקעס און געשטאָכען ווי שפּיזען. ביי אַ טייל האָט שרייבענדיג געציטערט די הענט און געטיאָכקעט דאָס האַרץ. ווי איך בין שפּעטער זיך דערגאַנגען, זענען די דאָזיגע געווען רעקרוטען, ערשט וואָס אָנגעקומען אין דעם פֿאָלק. זיי איז נאָך שווער געווען אַזעלכע זאַכען... חוץ די האָבען נאָך אַ טייל געאַרבייט ווי די פּאָזשאַרנע קאָמאַנדע און געשפּריצט פּשוט בלאָטע.

נאָך דער סמאָטרע האָט דער אַשמדאַי ווייטער אַ שמוצער געטאָן — איז צוגעקומען עפּיס אַ רוח, אַ ריז, אָנגעטאָן אין דער פּאָלנער פֿאָרמע, בעהאַנגען אַרום דעם קאָפּ מיט פֿעדערען, מיט פּענעס און מיט פֿלעדערווישען.

— וואָס האָסט דו אין דער צייט, וואָס איך בין נישט היע געווען, עפּיס געטאָן? ווי שטעהען אונזערע עסקים? האָט דער אַשמדאַי דעם רוח געפֿרעגט. אַגב אונז ביידע פֿאָרגעשטעלט איינעם דעם אַנדערען: דאָס איז מיין סעקרעטאַר, האַר לוציפֿער, און דאָס איז רב ישראָליק!

דער סעקרעטאַר לוציפֿער האָט געמאַכט אַ זויערע מינע און מיך נישט געווירדיגט אַפֿילו מיט אַ בליק. ער האָט באַלד אַרויסגענומען זיין ראַפּאָרט און געלייענט:

„אייער אַשמדאַיסקע פֿינסטערניש! מלך פֿון אַלע רוחות און מחבלים, פּרינץ פֿון אַלדי שוואַרצע יאָהר, הערצאָג פֿון שבעה מדורי גיהנם, גראַף פֿון סדום און עמורה, ערץ־פּאַסטיך פֿון אַלע זינדענבעק אין עזאזל, א. ז. וו.

אונזערע אַגענטען, די בעלי־טובות אין אַלע שטעדט, זענען אין

זייערע ראַפּאָרטען מודיע: אַז דורך זייערע גרויסע סטאַראַניעס אומעטום, וואו מען בעדאַרף, איז זיי צום סוף געראָטען, אַז די טאַקסע פֿון פֿלייש זאָל נישט בטל ווערען".

דער אַשמדאַי האָט געשמאָלצט פֿאַר שמחה. איך דאַנק אייך, האָט ער געזאָגט צום סעקרעטאַר, איך דאַנק אייער טונקעלע שוואַרציזלטיג־קייט, דוקעס לוציפֿער, דערפֿאַר וואָס איהר האָט מיר צום ערשטען ראַפּאָרטעוועט אַזאַ וויכטיגע זאַך. ער האָט דערנאָך זיך געווענדט צו מיר מיט די ווערטער:

— זעהסט דו, דאָס איז בײַ מיר אַ בשורה. איינמאָל וועלען דיינע ברידערלעך עסען מכות פֿלייש און דורך דעם תמיד קרענקען. קרענקט, פֿוילט, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! צווייטענס איז די טאַקסע מיר פשוט נויטיג צום עסק. דורך איהר בילדעט זיך בײַ אייך די גאַנצע באַנדע בעלי־טובות, וואָס פֿיהרען איטליכען בײַ דער נאָז און לאָזען אייך קיין קאָפּ נישט אויפֿהויבען; פֿון איהר האָבען אַלע מיינע אַגענטען ושאַלאָ־וואַניע און זייער פּרנסה בכבוד; דורך איהר האָבען אַייערע פּוסטע מענשעלעך אין די הענט כומעס געלט, אויסצוגעבען אויף אַלסדינג, וואָס מען טהאָר נישט זאָגען; דורך איהר האָט איהר דעם בעסטען סימן, אַז מיט אַייערע הוצאות אויף אַלע נויטיגע בעדערפֿעניש און בכלל־זאַכען זייט איהר אָבגעשיידט פֿון די אומות העולם; דעריבער איז גאָר אינמעגליך, אַז איהר זאָלט זיך פֿעראייניגען מיט זיי אין די העלביגע געפֿיהלען פֿאַר דער מדינה, און דעריבער טאַקי וועלען שלעכטע מענ־שעלעך תמיד געפֿינען אַ געלעגענהייט דערפֿאַר אויף אייך אָנצופֿאַלען. אַייער לאַגע וועט זיין פֿערפלאָנטעט, פֿאַרדרעהט. הלואַי איך זאָל שוין מיט אַלע אַנדערע מענשעלעך האַלטען אויף דער מדרגה, ווי איך האַלט מיט אייך!... איצט פֿאַרשטעהסט דו, פֿאַר וואָס דאָס איז בײַ מיר אַזאַ בשורה? חלילה וחס, די טאַקסע זאָל געווען בטל ווערען, ווי עטליכע האָבען עס פֿערלאַנגט, וואָלט איהר — נישט דערלעבען זאָלט איהר דאָס! — מיט אַ מאָל פטור געוואָרען פֿון אַ סך צרות. נו מיינע אַגענטען פֿאַרשטעהן [illegible] פּאָליטיק. זיי פערדינען אַ נאַגראַדע פֿאַר זייער סטאַראַניע.

מיט ריכטיגע ידיעות, האָט לוציפֿער [illegible] ראַפּאָרטעוועט, זענען זעהר פֿיעל אָרימע לייט געשטאָרבען, און בכלל קרענקען זיי זעהר פֿיעל דורך די טובות פֿון זייערע בעלי־טובות"

— גוט! האָט דער אַשמדאַי געזאָגט. זעהר גוט! בשעת דער

חלי-רע ווײַזט די טאקסע ארויס איהר כח צווישען דעם ארמען עולם. ערשט נישט לאנג האב איך ערגיץ אין א שטאט געלייענט א אנגע-קלעבט צעטעל אין דער גאס. אויף דעם צעטעל איז אונטערגעשריבען דברי המבקשים לטובת אחב"י". דארט איז מען מודיע דעם עולם, אז ווי אין דער וועלט הערט זיך די חלי-רע, בכן זאל מען למען-השם עסען פלייש. אפילו אין די נײַן טעג. בשעת לײַענען האב איך געלאכט, ווי מען ראטה צו עסען פלייש, אלץ לטובת אחב"י. לטובת אחב"י — און אלײַן העכערט מען דעם מקח!

„קאנדידאטען אויף בעלי-טובות, האט לוציפער ווײַטער געלײַענט, זענען דא זעהר פיעל פון אלערליי סארטען מענשען, עס איז גאר נישטא אזוי פיעל שטעלען. סײַדען מען זאל צו איטליכען „פאמאשטשניק" פון א גלאוונעם בעל טובה צווייצען נאך אקעגען א הונדערט אונטער-פא-מאשטשניקעס און זײַ אלײַן וועלען זיך שוין זארגען צוגעפינען נײַע „איסטאמשניקעס", פון וואנען צובעקומען זײַער געהאלט. עטליכע האבען מכח דעם שוין ארײַנגעשיקט גאנץ שענע פראיעקטען. איך האב עס איבערגעגעבען א בעזונדער קאמיסיע, וואס בעשטעהט פון שמחזאי ועזאל, פון אהרימאן, אחעראן, טיפאהן, שיווא, בעל-זבוב. — אין גלופסקער בקור-חולים געהט איצט די הנהגה, דורך א פאר פון אונזערע אגענטען, גא- קײַן חיות נישט. מיר האלטען שוין מיט גלופסק אויף א שטײַגער!— רעקרוטען זענען אין דער צײַט אנגעקומען אין די פאלקען „פיסאקעס" דרײַ טויזענד דרײַ הונדערט מיט דרײַ און דרײַסיג. זײַ זענען נאך לעת-עתה נישט פארטיג, ווי עס געהער צו זײַן. בעל-זבוב האט זײַ גענומען צו זיך אויף דער „אוטשעניע".—טינט איז אין דער לעצטער צײַט פער-ברויכט געווארען זיבען טויזענט פינף הונדערט נײַן און נײַנציג עמער מיט אנדערהאלבען קוואטירלעך".

— אזוי ווייניג! האט דער אשמדאי זיך אנגערופען און געמאכט א מינע, אז ער איז נישט צופרידען.

לוציפער האט געוואלט עם דערקלערען, נאר ווי באלד ער האט געעפענט דאס מויל צום רעדען, איז ארײַנגעפלויגען א רוח מיט דעפעשען, דער אשמדאי האט א ווינק געגעבען, לוציפער זאל בײַ דעם „דעזשורנע" צונעהמען די דעפעשען און לײַענען.

—די דאזיגע דעפעשע, האט לוציפער געמעלדעט, איז פון רומעניען, מען בעט רחמים ארויסצושיקען טינט, ווי צום גיכסטען: עקזעמפליארען פון איטליכער זאך. וואס מען וועט דארט אנשרײַבען, זענען זײַ זיך

מתחייב צושיקען תמיד פינקטליך אין אונזער ביבליאָטיקע... די צווייטע איז פון עסטרייך. מזל-טוב אייך, גרויסער אַשמדאַי מיט אַ גוטער בשורה! האָט לוציפער פרעהליך געזאָגט מיט אַ שמייכעלע און אַרויסגעשטעלט זיינע שפּיצעלדיגע הינטישע ציינער. דער קאַרדינאַל שוואַרצענבערג בעט עפּיס נאָר אַ גוזמאַ טינט פאַר זיין גאַזעטע. ער וויל מיט אונז מאַכען אַ געשעפט, אַז חוץ דעם טינט, וואָס ער אַליין בעדאַרף האָבען צו זיין געברויך, זאָלען מיר איהם נאָך געבען אין קאָמיסיע פאַר אַלע קאַטוילישע גלחים אין בעהמען און אין מעהרען, וואָס האָבען דאָרט זיך גענומען געשמאַק צום שרייבען, גאָר ווי אין די אַלטע יאָהרען.

— לעבען זאָלען מיר טאַקי, מיינע געטרייע געזעלען, האָט דער אַשמדאַי אַ זאָג געטאָן גאַנץ לוסטיג. כל-זמן אין זיי קלאַפּט זיך נאָך אַ דפק האָב איך, נישקשה, נישט וואָס צו זאָרגען. לוציפער! מען וועט בעדאַרפען אונטערגעבען אַביסעל אין דעם טינט פון יענע מאַטעריאַלען: בלוט, גאַל, גרינע ווערים, יאַשטשערקעס, טייפעלסקייט וכדומה. כדי ער זאָל אַרויסקומען עכט גוט.

— דאָס אַלסדינג האָב איך שוין אַליין אַריינגעטאָן, האָט לוציפער געענטפערט און זיך גענומען לייענען די איבעריגע דעפּעשען. ער האָט איבערגעלייענט וואָס דער רעדאַקטאָר פון „גאַזעטאַ נאַראָדאָוואַ“ אין גאַליציע פאָדערט. דערנאָך האָט ער מיט אַ רחמנות-פּנימעל אַ מאַך געגעבען: אַ, דאָס איז פון אונזער ד נ י ע פּ ר אָ ו י צ ע ר! ער קלאָגט זיך, נעבעך, אַז ביי איהם איז שוין כמעט אויסגעטריקענט דאָס טינטעריל. ער האָט פּשוט נישט שוין וואָס צו שרייבען און דאָ בעדאַרף מען אין דער געהעריגער צייט אַרויסגעבען אַ נומער! — אַ רחמנות, כ׳לעבען.

— געשווינד עפענען די קראַנען! — האָט דער אַשמדאַי געקאָמאַנדעוועט מיט אַ געשריי.

אפשר אַ ראָטע רוחות האָבען זיך אַ וואָרף געגעבען צו די קראַנעס. דער טינט האָט געפּליעצט דורה די „טינט-ליטונגען“ אין פאַרשיעדענע ערטער.

פלוצלים איז אַריינגעפלויגען אַ הוילע, אַ נאַקעטע נשמה, האָט געשוועבט אַרויף און אַראָב, ווי אַ זומערפויגעלע און זיך אַלץ געשלאָגען אָן דער ערד מיט איהרע פלאַם-פייערדיגע פליגעלעך, העל בלוי, ווי דער פלאַם פון אָנגעצונדענעם שפּירט. אַליין האָט זי אויסגעזעהען ווי אַ גרויסע, װעהר אַ דינע בולבע פון זייף, געשפּילט פון אַלערליי פיינע קאָלירען

וואָס האָבען פֿערנומען די אויגען. אַז מען האָט גוט זיך צוגעקוקט, האָט מען קוים געקענט דערקענען עפּיס אַ געשטאַלט פֿון לויטער גאַז.

— אָך! האָט דער אַשמדאַי אַ געשריי געטאָן און זיך אָנגעכאַפּט ביים קאָפּ. אַז ער האָט זי דערזעהען. עס איז נסתּלק געוואָרען אַ גרויסער בעל־טובה, אַ גרויסער בעל־רחמים, איינער פֿון מיינע בעסטע אַגענטען! דאָס איז זיין נשמה, וואָס איז איצט נאָך דער פּטירה, געקומען, צו וואוינען ביי מיר אינאיינעם מיט די נשמות פֿון אַלע בעלי־טובות...

איך האָב מיך צו דער נשמה שטאַרק צוגעקוקט און זי דערקענט. דאָס איז געווען די נשמה פֿון באמת אַ משונה ווילדען בעל־טובה אין מיין שטאָדט!

— קלאָג, וויין, ישראליק! האָט דער אַשמדאַי צו מיר געזאָגט מיט אַ טרויערדיגען קול. דיין שטאָדט האָט פֿערלוירען אַ גרויסע אבדה, דיין קהל האָט אָנגעוואָרען אַ גרויסען בעל־רחמים, אַ צאַצקעלע! יאָמערט, קלאָגט, טייפֿעל, רוחות! איך, אייער מלך, האָב פֿערלוירען דעם בעסטען בעל־עצה, דעם געטרייסטען סאָוויעטניק, אָהן איהם בין איך ווי אָהן דער רעכטער האַנד!

אין דער גאַנצער הייל, אין דעם גאַנצען טאָל האָט זיך נעלאָזט הערען אַ שרעקליכער יאָמער אויף אַלערליי ווילדע קולות. עס האָט זיך געהערט אַ היילען, ווי אַ הונט היילט אַ מאָל שרעקליך ביי דער נאַכט הינטער דעם פֿענסטער, אויך אַ מיוקען, אַ וויינען, ווי קעץ וויינען, בשעת פֿרוכפֿערונגס־צייט, אויף די דעכער. עס האָט זיך געהערט אַ טרויער־דיגער הספּד פֿון סאָוועס, אַ קראַקען פֿון סאָראָקעס, אַ קוואַקען פֿון זשאַבעס. עס האָט זיך געהערט אויך אַ שמוצערן פֿון שלאַנגען, אַ פּישטשען פֿון שצערעס, אַ מריקען פֿון ביקעס, אַ ברומען פֿון בערען, אַ ברילען פֿון לעמפּערטען און אַ סקריפּ פֿון אַ ריקבעט. גלייך ווי אַלע ווילדע בעשעפֿעניש האָבען געוויינט, געקלאָגט אויף אַזאַ בעל־טובה, אויף אַזאַ כּשרה נשמה. איך בין שיער אין חלשות נישט געפֿאַלען, שיער נישט טויב געוואָרען פֿון אַזאַ שרעקליכען הספּד.

דער אַשמדאַי האָט קוים מיט צרות איינגעשטילט דעם עולם, געכאַפּט די נשמה אין זיין האַנד, ווי מען כאַפּט אַ פֿליג, און זי מקבר געווען טיעף אין דער ערד מיט די ווערטער:

— וואָס העלפֿט דאָס וויינען, אַ מענש מוז שטאַרבען! פֿריהער אָדער שפּעטער, דער רוח האָט דיר געמוזט כאַפּען. ווער־זשע טאַקי בעגראָבען ניין איילען אין דער ערד און געה צו אַלדי שוואַרצע יאָהר:

איך וועל מיך מוזען בענעהן אָהן דיר און געפינען, נישקשה, אַ אַנדער שלאַק אויף דיין אָרט ... ישראליק-לעב! האָט ער נאָך דעם מין הספר זיך געווענדט צו מיר, עס וועט דיר גאָר נישט העלפען, דו וועסט מיר מוזען אין דיין שטאָדט ווערען אַ בעל-טובה אויף זיין אָרט

— איך וויל נישט, איך קען נישט זיין קיין בעל-טובה! האָב איך געשריגען נישט מיט מיין קול. האָב רחמנות, שיק אַ אַנדערען אויף זיין אָרט. עס זענען דאָ אַ סך בעלנים, אַ סך קאַנדידאַטען אויף בעלי-טובות. שיק וועמען דו ווילסט און בעפריי מיך פון אַזאַ התמנות!

— זאָג מיר, איך בעט דיך, קיין דעות נישט, האָט ער געענטפערט, כּכתמא וויים איך, וואָס איך טוה.

— וואָס האָסט-דו אין מיר אַזוינס דערזעהען? האָב איך געשריגען, איך בין, כ'לעבען, אַ שלימזלניק און וועל גאָר נישט טויגען צו אַזעלכע געשעפטען. איך וועל דיר רעקאָמענדירען קליגערע, בעסערע און געניטערע פון מיר. שיק לייבעלע רב אבעלעס, משה'לע רב בונם'ס, טרייטעל רב יוסילעס, פישקע רב ניסעלעס, אָדער איינעם פון זייערע כּנופיות, איטליכער פון די לייט, אין זיין גראַד, פאַרשטעהט זיין עסק און אַרבייט אָב אַ זאַך ווי אַ מייסטער. ווי קום איך צו זיי?

— די דאָזיגע אַלע לייט זענען שוין פערנומען, איטליכער פון זיי האָט אַ שטעלע. עס וועט דיר גאָרנישט העלפען, ישראליק, זאָג איך, אַשמדאַי, דיר נאָך אַ מאָל. שווייג בעסער און זיי נישט קיין עקשן, אויב עס גלוסט זיך דיר צו לעבען און אויב דו פערלאַנגסט נישט, איך זאָל דיר דאָס עקשנות מיט גוואַלד אַרויסטרייבען. קיין וואָרט נישט מעהר, עאַ! וואָרום...

ער האָט געמאַכט אַזאַ שרעקליכע מינע און אַזוי געשאָקעלט אויף מיר מיט אַ פינגער, אַז די הויט האָט אויף מיר געציטערט און פאַר שרעק בין איך געבליבען שטום ווי די וואַנד.

— אָט אַזוי, ישראליק, האָב איך דיך טאַקי ליעב, אַז דו שווייגסט, — האָט ער זיך אָנגערופען, שוין מיט אַ זיס שמייכעלע, און אַ גלעט געגעבען מיר אין בעקעלע. — דו ביזט, נישקשה, אַ גאַנץ קלוגעטשקער, ישראליק! קיין פינגער אין מויל דאַרף מען דיר אויך נישט אַריינלעגען. איך פיהל, אַז דו וועסט טויגען און מיט דער צייט זיין אַ כלי-שלמה. נאָר איידער איך וועל דיר געבען אַזאַ טייערע שטעלע פון אַ בעל-טובה,

מוז איך דיך אַביסעל קלאָר מאַכען אין עסק אוז דיר געבען אַ אינסטרוק־
ציע, ווי אַזוי דו זאָלסט זיך נוהג זיין.

„הער, ישראליק־לעב! די שטאָדט — דאָס בין איך! דער פּשט
דערפֿון איז גאָר פּראָסט: טוה אַלעס ווי דו ווילסט. און זאָג: אַזוי וויל
קהל. דער גאַנצער קהל איז ווי אויף דער וועלט נישטאָ, נור דו איינער
ביסט דאָ. דאָס איז מיין ערשטע געבאָט. מיין צווייטע געבאָט איז —
אַ יראת־שמים־פּנימ'ל! יראַת־שמים איז ביי אַ קלוג מענשיל אַ גוטע קוה,
זי גיט איהם אַ סך מילך און פּוטער, ווי די בעסטע האָלענדערקע. אַזאַ
קאַפּיטאַלנע קוה מוז מען דעריבער שטאַרק פּילעווען, מען בעדאַרף איהר
צופּטערם אונטערוואַרפֿען אַ בינטעל כּפול־שמונה־ציצית, זי האָדעווען מיט
רבינו תּם'ס תּפילין, פֿערמישען איהר אַ גרויסען טלית־זאַק מיט פֿערשיע־
דענע מיני בלעטלעך און שמות, זי זאָל טאַקי אָוועקשטעהן איבער דעם
זעבער עטליכע שעה אַלע טאָג; מען בעדאַרף זי לאָזען לעקען מזוזות
און פּאָיען זי מיט מציצה, מיט חברה־קדישא־מעד, מיט יאָהרצייט־
בראַנפֿען, וכדומה אַזעלכע געטרענק. אַזוי איז יראַת שמים ביי מיינע
אַגענטען פֿון דער פֿרומער קלאַסע. מיינע אַגענטען פֿון דער היינטיגער
וועלט נעהמען אויך אָן אַ יראַת־שמים־פּנימ'ל, נאָר עפּיס אויף אַ אַנדער
אופֿן. זיי מאַכען זיך געוועהנטליך צום תּם, לעבען מיט איטליכען גוט,
שמייכלען זיס, דרעהען דאָס צינגעל אַהין און אַהער, טראָגען זיך גע־
קליידט עפּיס נישט קורץ נישט לאַנג, זייער באָרד איז עפּיס נישט גאַנץ
אי נישט געגאָלט, וואַרפֿען זיך אין אַלע זייטען און ווילען פֿאַר
איטליכען יוצא זיין. עטליכע זענען צווישען דער כּתּה דאָ, וואָס האָבען
לחלוטין נישט אַזאַ יראַת־שמים, דערפֿאַר בעשטעהט זייער גאַנצע חכמה
נישט מעהר אין [illegible], אין [illegible]מאַרקייט, אין אַ קולאַק... זיי זענען אָבער
נאָר עטליכע פֿון אַלע אַזעלכע פֿאַסקע־עזות־פּנימער בעדאַרף מען נישט
נעהמען קיין ראיה. לאו כּל־אדם איז זוכה צו אַזאַ מדרגה. — מיין דריטע
געבאָט איז: ר ח מ נ ו ת! דער פּירוש דערפֿון איז, מען דאַרף טאָן כּל
הפסלנות, רייסען פֿון טויטע און פֿון לעבעדיגע און אַלץ זאָגען אַ רחמנות!
שטילערהייט בעדאַרף מען אַ קניפּ טאָן, אַ בים טאָן, און פֿאַר דעם עולם
אַלץ זאָרגען, קרעכצען, זיך אַלץ משתּדל זיין לטובת הכּלל. — מיין
פֿערטע געבאָט איז: י ד א ח ת! דאָס הייסט, בלאַטצושליסען תּמיד מיט
דעם שטאַרקען. מען דאַרף זיין פֿערקניפּט און פֿערבונדען, אַ שטיינער,
מיט דעם בעל־טאַקסע, וואָרום ער איז די סיבה פֿון אַלע סבות, דער
מקור פֿון אַלע טובות, ער איז די טובה אַליין. ער איז פֿלייש פֿון אייער

פלייש, ביין פון אייער ביין; דעריבער זאָל מען פאַרלאָזען באַדאַי דעם טאַטען אי די מאַמען און זיך בעהעפטען מיט דעם בעל-טאַקסע, צוזיין מיט איהם איין לייב און לעבען. זיי מבטל דיין רצון פאַר זיי רצון, כדי ער זאָל מבטל זיין אַ מאָל זיין רצון פאַר דיין רצון: פון אייך ביידע קען זיין אָגיל ואשמח, קיילעכדיג און שפּיצעכדיג. — מיין פינפטע געבאָט איז: פּרעטענציע! דאָס טייטש: וויפיעל מען זאָל נישט שטילערהייט נעהמען, וויפיעל מען זאָל נישט רייסען און פערדינען, זאָל מען פאַר דעם עולם אַלץ זיך קלאָגען, נישט זיין צופרידען און האָבען שטענדיג פּרעטענציעס צו דער שטאָדט, אַז מען ווערט אָן, מען דערלעגט, עס איז נישט כדאַי, וואָס מען פּייניגט זיך אַזוי לטובת הכלל. — מיין זעקסטע געבאָט איז: ליולע! פּשוט איז פּשוט, מען בעדאַרף דעם עולם פערוויגען און איהם זינגען עפּיס לידלעך, ער זאָל שלאָפען. דער עולם איז אַ קינד, אַז מען זינגט איהם אַ לידעל, דערצעהלט איהם אַ מעשה, מאַכט ער צו די אייגלעך און שלאָפט; אַז מען מאַכט איהם בו, מיינט ער, מען איז אַ בער; שמייסט מען איהם, קושט ער די רוט. דאָס בעסטע לידעל צו פערוויגען דעם עולם איז דאָס אַלטע לידעל מיט דעם קעסטעלע, נאָכדעם געהט יענץ לידעל: „תורה איז די בעסטע סחורה", די אַלטע מעשה „אַ רב מיט אַ רביצין", אַ מעשה פון דער ווייסער חברה, פון בעלי-שמות וכדומה נאָך אַזעלכע מעשיות. — מיין זיבעטע געבאָט איז: עט, בע! דער פּראָסטער פּשט פון די האַלבע ווערטער איז: באים עס טרעפט זיך אַ מאָל, אַז דער עולם — דאָס נאַרישע קינד צושרייעט זיך גוואַלד, איז גלייכער אין דער הייסער מינוט גאָרנישט צוטאָן, עס גרימט איהם זיכער אין בייכעלע, עס טהוט איהם שוין, נעבעך, שטאַרק וועה. עט, בע! זאָל מען דענסטמאָל מאַכען עפּיס אָהן ווערטער. נישקשה, דאָס קינד וועט זיך איבערשרייען און ווייטער אַנשלאָפען ווערען, נאָך געשמאַקער ווי פריהער. — מיין אַכטע געבאָט איז: מבטל צו זיין! דאָס הייסט: ווען איינער הייבט גאָר אָן פלוצים צו פרעגען עפּיס קשיות, עס איז איהם קשה דאָס, אָדער יענץ, זאָל מען איהם פּשוט מבטל זיין, ער איז אַ אפּיקורוס, אַ הולטיי, אַ גאָר-נישט, עס איז גאָר נישט רעכט מיט איהם צו רעדען. — מיין נײנטע געבאָט איז: אָנצורייצען! דאָס טייטש: ווען איינער, נעבעך, שרייט, ווײנט אַ מאָל מיט בלוטיגע טרערען: גיוואַלד, מען קנייפּט, מען צופּט, עס טהוט וועה! בעדאַרף מען אויף איהם אָנרייצען די אינגלעך, זיי זאָלען איהם מאַכען: בע, בע, שענער בחור! ער זאָגט אויס פון דעם

חדר! — מיין צעהנטע געבאָט איז: באַבסקע מיטעל! אַז דאָס דאָזיגע קינד ווערט פערשלאַפט, אוים מענש און פאַלט מיט דער נשמה, זאָל מען נישט לאָזען רופען אַ דאָקטאָר, מען זאָל הייסען בעסער טאָן אַלטע, באַבסקע מיטעל, פאָהרען צו אַ שפּרעכער, צו אַ ציגיינער, צו אַ ונאַחער וכדומה".

אָט די דאָזיגע צעהן געבאָטען זאָלסט־דו היטען. — דורך דעם וועסט־דו מיר געפעלען, וועסט לעבען גליקליך אין וואוילטאָג, דו מיט דיין ווייב, מיט דיינע קינדער און זיך קונה זיין עולם־הזה. מיט עולם־הבא זאָלסט־דו מסלק זיין אַנדערע. זאָג זיי צו פלייש און ווין אויף יענער וועלט, נאָך דעם טויט; דו אָבער עס פלייש און טרינק ווין דאָ אויף דער וועלט.

איך האָב אויפגעעפענט דאָס מויל, אויסגעשטעלט די אויגען, געשטאַנען און געקוקט ווי אַ גולם פון די דאָזיגע צעהן געבאָטען.

— דו מוזט טאַקי באַלד פאָהרען, ישראליק! האָט דער אַשמדאַי ווייטער געזאָגט. דיין שטאָדט איז דערוויל געבליבען אָהן אַ בעל־טובה, עס קען דערוויל, חלילה, דערפון עפּיס אַרויסקומען גאָר נישט קיין גוטס פאַר מיר. איך וועל דיר מיטגעבען די קליאַטשע, זאָלסט אויף איהר פאָהרען רייטענדיג.

— אַך! האָב איך אַ געשריי געטאָן, אַז ער האָט מיר אַרויס־געערדט די קליאַטשע. איך קען נישט, כלעבען, איך קען נישט פאָהרען רייטענדיג!

— עט, האָט ער געמאַכט, וועסט קענען, נישקשה! מיר וועלען דיך אויסלערנען. די קליאַטשע איז זעהר אַ פּאַקאָרנע, מען קען אויף איהר זעהר גרינג פאָהרען רייטענדיג. קוק נישט דערויף, וואָס זי זעהט אוים נישט אַזוי שען, דערפאַר האָט זי אין זיך אַנדערע מעלות, זי וואַקסט פון אַ גאַנץ גרויס אָרט. וועסט מיט איהר צופרידען זיין, נישקשה, און נישט וועלעז שפּעטער אַרויסצולאָזען זי פון די הענט. איך פערזיכער דיך!

אויף זיין בעפעהל האָט מען געבראַכט צושלעפּען די אומגליקליכע קליאַטשע, נעבעך. עס איז מיר געוואָרען אַ לאָך אין הארצען אַ קוק געבענדיג אויף איהר. פערוויסט, פערפינסטערט איז זי, נעבעך, געוואָרען. איין גאָט ווייסט, וואָס זי האָט געמוזט אין יענער צייט פון די לצים אויסשטעהן, נעבעך! איך האָב אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ, זיך געשעהמט, ווי אַ גנב, איהר צוקוקען אין די אויגען און מיך

בצוואָשען מיט טרעהרען, דערמאָהנענדיג זיך, אַז איך וועל אויך מוזען פאָהרען אויף איהר רייטענדיג און ליגען איהר אויף דעם האַלז ווי אַ משא. קיין אַנדער וועג האָב איך פּאַר מיר נישט געזעהן, ווי זיך דערפון אויסצודרעהען...

—לאָמיר קרוינען ישראליקען! האָט דער אַשמדאי אַ זאָג געגעבען. לאָמיר איהם אָנקוקען אין שלייער, וואָס פּאַר אַ פּנים ישראליק האָט אין דער פאָרמע פון אַ בעל-טובה און ווי אַזוי ער רייט אויף דער קליאַטשע. עולם, צום עסק!

ס'האָט נישט געדויערט קיין מינוט, האָבען זיינע משרתים אַריינגעבראַכט אַ גוזמא קליידער פון פערשיעדענע קאָסטיומען און אַלער-ליי פאָרמעס. איינער פון די לייט, אַ ממונה אויף דער גאַרדעראָבע, דעם אַשמדאי'ס קאַמערדינער, האָט מיך גענומען אין זיינע הענט און אָנגעהויבען כסדר מיך אָנצוטאָן. ער האָט מיך פאַרקאַמט מיט אַ טשוב, אויסגעשמירט די האָר מיט אַ סך פּאָמאַדע, מוסאַטאָף, צוגעפוצט מיט חכמות דאָס בערדיל, אָנגעטאָן מיר דערנאָך אַ מאַשינקע מיט פיער קליינע מוטערפּערלנע קנעפּלעך אויף דעם האַרצען, אַ מאַנטינען טיכעל אויף דעם האַלז, דערנאָך אַ פּאָר געזונטע שטיוועל געקאָוועטע מיט אַ סך אייזערנע שטיפטען, מחילה, אַ פּאָר געוועגטענע הויזען, וואָס זענען געהאָנגען ווי די טאָרבעס, אַ קאָמלעטענע קאַפּאָטקעלע און אַ סורדוט לאַנג ביז איבער די קניע, אויף דעם קאָפּ אַ קאַשקעט, גענעהט עפּיס מיט קונצען.

— אַ! האָט דער אַשמדאי זיך אָנגערופען, אַז ער האָט מיך בעטראַכט פון קאָפּ ביז די פיס, דאָס איז די פאָרמע פון אַ קהל'שען שרייבער! ישראליקען פּאַסט נישט אַזאַ מין קאָסטיום. זוך אויס עפּיס אַ אַנדער פאָרמע.

דער קאַמערדינער האָט מיך געשווינד איבערגעקעמט, אונטערגע-שוירען די האָר, אויסגעצויגען דאָס בערדיל, אָנגעטאָן מיר אַ אַנדער וועסטיל, דאכט זיך, פון אַטלעס, פערשפּילעט העט ביז דעם האַלז, אַ קאָרטענעם סורדוט הינטען מיט אַ שפּאַלט און היבש לענגער פון דעם פריהערדיגען אַזוי, אַז די מייטקעס האָבען אונטען זיך אַרויסגעזעהען גאָר אויף אַ צוויי, דריי פינגער. אויף דעם קאָפּ אַ כעריאַזע, אַ סטאַטעטשנע היטעל.

—נו, וואָס איז דאָס פּאַר אַ מין? —האָט דער אַשמדאי ווייטער געזאָגט, — מיך אָנקוקענדיג. —אַ, די פאָרמע פון קהל'שע דעפּוטאַטען! חאַפּען זאָל זיי דער רוח, מיט זייערע שפּאַלטען הינטען און מיט זייערע

נוזמות טיפּע קעשענעס! ניין, ישראליק בעדאַרף האָבן עפּיס אַ אַנדער פּאַרמע. קוק אָן דאָס רחמנות-פּנימל זיינס, וועסט-דו שוין פאַרשטעהן, וועלכע עס וועט איהם פּאַסען.

נאָך און נאָך פּאַרמעס האָט דער קאָמערדינער מיר אָנגעמאָסטן, און בשעת מיך אָנטאָנדיג, קעמענדיג אַלע רגע אַנדערש, האָט ער מיך געצופּט, געצויגען, געריסען די האָר, אַזוי אַז טרערען האָבען מיר זיך געשטעלט אין די אויגען. גאָר אויף דעם סוף האָט ער מיך אינגאַנצען אָבגעשוירען, איבערגעלאָזט אַ פּאָר שענע פּאות, מיר אָנגעטאָן אַ יאַר-מילקע, אויבען אַ גרויסען ספּאָדיק, אַ העמד מיט אַ גרויסען, אויסגע-לעגטען קאָלנער, פערבונדען מיט בענדלעך אָהן אַ האַלזטיכעל, אַ לאַנ-גע טלית-קטן, קורצע שאַמענע פּלויזערען, שיך און זאָקען, אַ לאַנ-גע אַטלעסענע קאַפּאָטע מיט אַ גאַרטעל און אַ טוליבעל פון פעה. דער קאָמערדינער האָט מיך אָנגעקוקט, זיך משונה פערקרימט, געמאַכט אַ וויינשעל און אויך אַרויסגעשטעלט דעם צונג.

— דו שיינסט, ישראַליק! — האָט דער אַשמדאַי נעלאַכט פאַר פריידּ, אַז ער האָט מיך דערזעהען. — איך בין פּשוט זיך מחיה דיך צוזעהן אין די בגדים! דיין פּנים איז אויסגעפּריעט ווי אַ צימעס, דו שוויצסט אין דעם פּעלץ, דו לויכסט אַרויס פון דעם ספּאַדיק, ווי דער ליכטיגער מארגענשטערען. שוויץ, שוויץ, ישראליק, זעהר גוט!... עס געהט נאָך עפּיס אָב צו דער פּאַלנער פּאַרמע, האָט ער געזאָגט, זיך אומקעהרענדיג צו דעם קאָמערדינער, דו געדענקסט, ווי יוסיל-דינטשעס פּלעגט מקבל פּנים זיין אַ נייעם גובערנאַטאָר?

— גערעכט, גערעכט! — האָט דער קאָמערדינער געענטפערט, איך האָב אין דעם זיך גאָר פאַרגעסען, אַ-האַ, אַ-וואַ! באַלד אבער וועט עס געטאָן ווערען.

מען האָט מיר באַלד טאַקי הינטען אויף דער פּאַטיליצע אויסגע-גאָלט עטליכע קיילעכדיגע רעדעלעך און דאָרט צוגעשטעלט אויף עט-ליכע מונוט באַנקעס, פון שענקייט וועגען.

— איצט איז ישראליק אין דער פּאַלנער פּאַרמע. האָט דער אַש-מדאַי געזאָגט, אַצינד קען ער שוין רייטען אויף דער קליאַטשע..

מיט גרויס פּאַראַד האָט מען מיך געשלעפּט צו דער קליאַטשע. „רייט, ישראליק, רייט! האָט חברה צוגעזונגען. אַז וואויל איז דיר, וואָס דו האָסט זוכה געווען צורייטען אויף אַזאַ קליאַטשע. אויף דער וועלטס-קליאַטשע! קריך אַרויף מיט די הענט, מיט די פּיס, און פּאהר,

אויף איהר, ווי אַ פריץ, רייטענדיג ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, ביז דער רוח וועט דיך חאַפּען און עמיצער אַנדערש וועט אַרויף אויף דיין אָרט״!

— זיי מיר מוחל, בּידנע קליאַטשע! האָבּ איך זי מחילה געבּעטען. אַז איך בּין שוין געזעסען אויף איהר רוקען, מיט פערווייטע אויגען און מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ. וואָס זאָל איך טאָן, וואָס קען איך מאַכען? אַז לצים צווינגען מיך, אויף דיר צו רייטען... אַז אָך און וועה איז אונז בּיידע! אָך און וועה איז דיר, נעבּעך, וואָס דו בּיסט אַ קליאַטשע, וואָס דו בּעדאַרפסט מיך טראָגען, און וועה איז מיר, אַז איך, דיין פריינד, בּין געצוואונגען צוזיצען דיר אויף דעם קאַרק! וואָס זאָלען מיר בּידנע טאָן, אַז מיר בּיידע, נעבּעך, זענען אין דער קלעם, אַז מיר בּיידע זענען אַזוי אומגליקליך און געצוואונגען דערצו...

די לצים האָבּען דער קליאַטשע, נעבּעך, מיט כּח דערלאַנגט אַ שמיץ אַזוי, אַז זי האָט מיט אימפּעט אַ לויף געטאָן. עס איז געוואָרען אַ מהומה, אַ געשריי: אורראַ, אורראַ! לויפענדיג האָט בּיי איהר טיעף פונ'ם האַרצען זיך ארויסגעחאַפּט אַ זיפץ, איהר זיפץ האָט מיר די נשמה אַרויסגענומען, איך בּין געוואָרען צומישט און אַראָבּגעפאַלען אויף דער ערד ווי אַ סנאָפּ.

— נישקשה, פאַל נאָר בּיי זיך נישט אַראָבּ, וועסט, נישקשה, טויגען, ישראליק! האָט דער אשמדאַי געלאַכט און מיך צוריק אַרויפגעזעצט אויף דער קליאַטשע. לאָמיר קיין סך שיהות נישט מאַכען, שוין צייט צופאָהרען, חזר בּיי דיר גוט איבּער מיינע געבּאָטען, שים נא ידך תּחת ירכי און שווער מיר, דו זאָלסט זיי מקיים זיין.

איך בּין געזעסען ווי אַ לייטענער גולם און האָבּ נישט געוואוסט, וואָס מיט מיר טהוט זיך.

— היאָ נישט, היאָ נישט, ישראליק! האָט דער אשמדאַי אַ זאָג געטאָן, גיכער טהו וואָס מען הייסט דיר; גיכער, די צייט איז טייער.

נישט ווילענדיג האָבּ איך אויסגעשטרעקט מיין האַנד און זי אַרונטערגעלעגט דעם אשמדאַי תּחת ירכו. ער האָט אַ ווינק געגעבּען צו דעם סעקרעטאַר, און לוציפער האָט מיר בּאַלד אָנגעהויבּען פאָרצולייענען זעהר אַ שרעקליכע שבועה.

— וואָס שווייגסט־דו, ישראליק? האָט דער אשמדאַי מיט פערדראָס צו מיר געזאָגט. פאַר וואָס זאָגסט־דו נישט נאָך, וואָרט פאַר וואָרט, די שבועה? בּיי מיר מיינסט־דו וועט אָנגעהן שטיקעס, מסירת־

מודעהלעך, ווי בײַ אײַך, שענע מענשעלעך? ניין! זאָג איך דיר, מסירה־מודעהלעך געהען בײַ מיר נישט אָן, בײַ מיר העלפט נישט, זיך מאַכן ווי געפגרט, שווער!

— איך קען נישט שווערן — האָב איך געענטפערט מיט אַ ציטערדיק קול.

— וואָס? האַ! האָט דער אַשמדאַי מיט כעס אַ געשריי געטאָן, אַזוי אַז די ערד האָט אונטן געציטערט.

די קליאַטשע האָט עפּיס אַ שאָקעל געטאָן מיט דעם קאָפּ, גלייך ווי זי וואָלט דערמיט געזאָגט: יהודי, בלא! האַלט זיך טאַקי, יהודי, אַלץ אײַערס, לא, לא און לא!

— איך קען נישט שווערן. האָב איך איבערגעחזרט מײַנע פריי־ הערדיגע רעד שוין מעהר בעהאַרצט.

— שווער! האָט דער אַשמדאַי אַ געשריי געגעבען נאָך שרעקליכער אין כעס, אַזש פונקען זענען איהם געפלויגען פון די אויגען און פון דעם מויל האָט אַרויסגעזעצט אַ רויך.

מײַן קליאַטשע, נעבעך, האָט אַ זיפץ געטאָן. איהר זיפץ האָט מיך דערמאָנט איהרע אַלע גרויסע צרות, וועלכע זי האָט אין איהר לעבען איבערגעליטען. סטייטש, סטייטש, האָב איך מיך בעטראַכט, ווייניג שטעהט זי, שלימזל, אוים פון אַנדערע, זאָל איך מיך נאָך אויף איהר, נעבעך, אויך אָנלעגען! וואָס עס וויל, מעג זיך מיט מיר זײַן, איך בעדאַרף אַזאַ זאַך נישט טאָן. אויסהאַלטען כוז איך דעם נסיון, טאַקי ווי אַ ערהליכער מאַן.

— בשום אופן נישט! בשום אופן וועל איך דיר נישט שווערן! האָב איך דעם אַשמדאַי קאַלטבלוטיג געענטפערט, און אַרויסגענומען מײַן האַנד מתחת ירכו. בשעת אַרויסנעהמענדיג האָב איך איהם נאָך, מעשה־שטן, בעדאַרפט גראָד אַ גראַבעל טאָן דאָרט.

דער אַשמדאַי איז געוואָרען פלאַם פייער, אַ מורא איהם געווען דערנטטמאָל אָנצוקוקען. ער האָט מיט אַ משונה געשריי אַ שפּרונג געטאָן אין דער לופטען, זיך אויסגעצויגען שרעקליך הויך, געשטעלט איין פוס אויף דער ערד, די אַנדערע אויף דעם הימעל, מיך אָנגענומען בײַ די האָר און אַ שליידער געטאָן, ווי אַ האַלעשקע, מיט אימפעט.

איך בין אַראָבגעפאַלען ווי פון דעם הימעל! בײַ דעם אָנהויב פאַלען האָב איך געהערט זעהר אַ ווילד געלעכטער פון אַלע לצים

איינאיינעם. די קליאטשע, האב איך געזעהן, שוועבט אויף אין דער לופטען, דרעהט זיך און פאלט נאך מיר.

— אך, מיר פאלען, מיר פאלען!... האב איך קוים מיט צרות א געשריי געטאן.

— נישקשה! האט מיר די קליאטשע נאכגעשריגען, אז איך פאל, שטעה איך אויף. נישט איינמאל בין איך שוין אזוי געפאלען און פארט נישט פערפאלען...

איך בין געפאלען אלץ נידריגער, נידריגער ביז איך האב צום סוף אנגעריהרט די ערד מיט דעם קאפ, זיך געטאן א זעץ און פאר גרוים וועהטאג ארויסגעלאזט א שרעקליך געשריי.

איך האב געפיהלט, אז עפיס עמיצענס הענט האבען מיך ארומגענומען. דאכט זיך, מען וויינט איבער מיר און הייסע טרעהרען קאפען מיר אויף דעם פנים.

דאס פיערצוואנציגסטע קאפיטעל.

טְרַאסְצַא אִיח מַאטֶערִי!

אויפעפענענדיג די אויגען האָב איך געזעהען, איך ליג אויסגעצויגען אויף דעם פאָל נעבען בעט, ביי מיר אין חדר. מיין מאַמע וויינט און העלפט אונטער עפּיס מענשען, מיך פון דאָרט אויפצוהייבען.

אַז איך בין שוין געלעגען אין בעט, האָב איך אָנגעהויבען מיך צובעטראַכטען, וואָס טהוט זיך דאָ מיט מיר אַזוינס? פון וואַנען האָב איך פלוצלים מיך אַהער גענומען? איך האָב מיך געטאַפּט און געקוקט זעהר פערוואונדערט אין אַלע זייטען. אין שטיבעל ביי מיר האָב איך ווייטער דערזעהען דעם בעל־שם און די אַלטע מכשפה'טע, וואָס האָבען זיך עפּיס געפּאָרעט און געשפּראָכען. די מאַמע האָט מיך געטאַפּט ביי דעם קאָפּ און געוויינט.

— וואָס וויינסט־דו, מאַמע? האָב איך זי געפרעגט און פאַר ליבּשאַפט זי אַ קוש געטאָן.

— אַך, ישראָליק, ישראָליק! האָט זי געחליפּעט, אַך, וויפיעל צרות איך בין פון דיר אויסגעשטאַנען! געדאַנקט און געלויבט איז השם יתברך, אַבי דו האָסט שוין געעפענט די אויגען. — דו האָסט אַ גוטען זעץ זיך געגעבען אַראָבפאַלענדיג פון דעם בעט?

— מאַמע! האָב איך מיך אָנגערופען, וואָס איז ווייטער אַזוינס געשעהען?

— אָט פרעג גאָרנישט, פרעג גאָרנישט! אַלץ טאַקי דיינע ביכלעך.

— וואָס ביכלעך? וואָס מיינע ביכלעך?

— אָט יענע נאַרישע מעשיות, מיט וועלכע דו האָסט דיר דעם קאָפּ פערשלאָגען — האָט די מאַמע אַ מאַך געגעבען מיט דער האַנד.

מילא דו האסט זיך איינגעשפּארט דוקא צושטודירען די דאָקטאָריע. נו, וואס האב איך געקענט מיט דיר מאַן? אין ברירה. אָבער צו־וואס נאָך אַזעלכע בילבלעך, אַזעלכע מעשיות, אַזעלכע שמאַכטעס? וואס פאַר אַ שייכות האָבען זיי מיט דאָקטאָריע? איינער וויל לערנען דאָקטאָריע, נו, געה דיר לערען וויפיעל דאס הארץ דיינע גלוסט, וועסט־דו זיך אויסלעהרנען און קענען, טאַקי וואס קענען הייסט, נאַ דיר אַ בלעטיל, אַז דו קענסט היילען, חאָטש דו ביסט ווייטליך פון יענע מיני מעשיות. אלא ניין, זאָלען דיר נישט העלפען אַלע מעשיות. דאַכט־זיך, אַזוי האָט בעדאַרפט צוזיין, נאָך מיין ווייבערשען שכל, וועדליג ווי מיין ווייבערשער מוח נעהמט. וואס טענה'ן זיי אָבער? וואס האָבען זיי גע־ענטפערט? אַז איך האב, נישט היינט געדאַכט, געהאַט דאס לויפעניש צו איטליכען בעזונדער. ניין! מעגסט דיר האָבען אַ גרויסען קאָפּ, מעגליך אַפילו, אַז פון דיר זאָל אויסוואַקסען אַ גרויסער מענש, אַ בע־ריהמטער דאָקטאָר, אַבי דו ביסט נישט אַזוי קלאָר אין יענע מעשיות, אין יענע מיני היסטאָריעס, ווי זיי רופען עס עפּיס, איז אינה מקודשת, שטעהט מען נישט אין דיר! נאַט אייך היסטאָריעס, נאַט אייך מעשיות אויף מיין קאָפּ! אַ ניחיי וואָלטען זיי, רבונו של עולם, פערחאַפּט גע־וואָרען, וואָלט איך, נעבעך, פערשפּאָרט האָבען אַזעלכע גרויסע צרות!

— וואס צרות, מאַמע?

— וואס צרות, פרעגסט דו, ישראליק. סטייטש, וועניג צרות, וועה איז מיר, האָבען זיי, נישט היינט געדאַכט, מיר אָנגעמאַכט!

אָט וואס די מאַמע האָט מיר מיט אַ וויינענדיג קול דערצעהלט:

„אַז איך האב מקבל געווען דיין בריף פון דניעפּראָוויץ, אַז דו האסט עפּיס נישט גוט געענטפערט אויף דעם עקזאַמענט פון יענע היסטאָריעס, און דעריבער איז אַ עק פון דיין דאָקטאָריע — האב איך גערעכענט, אַז באַלד וועסט־דו צוריק אַ היים קומען, וועסט, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, אַוועקוואַרפען אַלע דיינע נאַרישע פּלאַנען, בעסער חתונה האָבען און לעבען, ווי גאָט האָט געבאָטען, ווי יודען בעדאַרפען צו לעבען. איך וואַרט אַ טאָג — דו קומסט נישט, נאָך אַ טאָג — ביסט נישטאָ, דו שרייבסט נישט אַפילו קיין אות. דער קאָפּ ווערט מיר צו־שפּאָלטען טראַכטענדיג, וואס קען עס זיין? איך רוה נישט, איך שלאָף נישט, עס נעהמט זיך מיר נישט אין דעם מויל קיין עסען, דו ביסט דאָך, ישראליק, מיין איינציג קינד, אין אויג אין דעם קאָפּ! וואס טויג מיר דאס גאַנצע לעבען אָהן דיר? אין דער שטאָדט האָבען דערוויל

װענען דיר זיך אַרױסגעלאָזען אַ סך פֿאַרשיעדענע ממרות. אַ טײל האָבען געזאָגט, דו ביסט געשטאָרבען; נאָך אַ טײל — זאָל זײ נאָר דאָס מױל אָבנעהמען — האָבען געזאָגט, יאַקבי דו האָסט זיך געשמדט און װײס איך נאָך זאָלען, װאָס שונאים האָבען אױסגעטראַכט. איך האָב שױן מעהר נישט געקענט אױסהאַלטען און בין אַלײן געפֿאָהרען קײן דניעפּ-ראָװיץ. קומענדיג אַהינצו, װײסט און פֿינסטער איז מיר, האָב איך דיך געטראָפֿען אין אַ שרעקליכער לאַגע! דו ביסט שװאַרץ װי די ערד, אױסגעדאַרט, אױסגעדײװערט, אָהן אַ לױט פֿלײש אױף דעם לײב, נאָר הױט און בײן. — איך פֿרעג דיך, װאָס [דו מאַכסט? ענטפֿערסט-דו מיר, נישט הײנט געדאַכט, עפּיס בױבעריק. איך רעד דאָס און דו עפּיס לאָקש, בױדעס, אַ קוה איז געפֿלױגען איבער דעם דאַך! קוקענדיג אױף דיר איז מיר געװאָרען אַ לאָך אין האַרצען, איך האָב געמײנט, אָט פֿאַל איך אַנידער און שטאַרב. לײט האָבען מיך גע-ראָטהען צוגעהן בעטען די לעהרער, זײ זאָלען מיט דיר מטיב זײן, טאָמער װעט די גוטע בשורה אױף דיר װירקען און דו װעסט צו זיך קומען. איך בין, פֿאַרשטעהט זיך, געגאַנגען, געװײנט, געבעטען, אָבער אומזיסט! זײ האָבען מיר געענטפֿערט: נײן, אונמעגליך! איך האָב געדונגען אַ פֿוהר און דיך געבראַכט צופֿיהרען אַ הײם. װאָס אַ טאָג ביסט-דו אַלץ ערגער [מרה-שחורה'דיגער געװאָרען, פֿלעגסט זײן אַלץ פֿערטראַכט. נאָר אַז דו האָסט זיך שױן צורעדט, האָסט-דו, רחמנא ליצלן, גערעדט פֿאַר פֿײער, פֿאַר װאַסער, געבבטלט חלומות אױף אַלע פֿײנע לײט. אױף אַלע אונזערע שׂענע, כּשרה מענשען אין דער שטאָדט. נאָך גוט, אַ נס, כ'לעבען, װאָס חוץ הײמישע מענשען, האָב איך צו דיר קײנעם נישט צוגעלאָזט, האָבען לײט חאָטש נישט געהערט און װײסען נישט, װאָס דו האָסט, נישט הײנט געדאַכט, אױף זײ אױסגערעדט. דו ביסט געװאָרען אַלץ שלאַפֿער, שלאַפֿער און זיך אַרײנגעלעגט צום-סוף אין בעט. אַקעגען צװײ װאָכען ביסט-דו װי אין הינהערפלעט געלעגען מיט פֿערמאַכטע אױגען, כּמעט אָהן אַ סימן לעבען, נאָר װאָס צוצײטענס האָסט-דו פֿון דער היץ גערעדט, דער-צעהלט װילדע מעשׂיות. אַך, ישׂראליק, מײן טײערער ישׂראליק, װאָס דײנע ביכלעך, דײנע מעשׂיות האָבען אָנגעמאַכט! זאָל, כ'לעבען, שױן זײן געװנג, געװנג! הלואי װאָלסט-דו פֿריהער געפֿאָלגט אַ מאַמען און התונה געהאַט, װי דער סדר-העולם איז, װי עס פֿיהרט זיך בײ אונז יודישע קינדער, װאָלטען מיר בײדע דאָך בעהיט געװען פֿון אַזעלכע

יסורים. אַך, דיינע מעשיות, דיינע מעשיות! אַך, דיינע היסטאָריעס, דיינע היסטאָריעס!".

— דאָס וואַקסט אַלץ פֿון זיי, פֿון זיי, פֿון די גוטע לייט, מיין איך! האָט דער בעל־שם זיך אָנגערופֿען. ערשט נישט לאַנג האָב איך געהאַט מיט זיי פונקט אַזאַ מעשה. די ערלטע ווייסט אויך פֿון דער מעשה, וואָס איך האָב געהאַט. נו, אַ שטשאָ, דאָברע בילאָ? האָט ער אַ פֿרעג געטאָן די גויה.

— דאָברע, יאַק־זשע... האָט מיט אַ געניץ געענטפֿערט די גויה, וואָס איז געווען בעשעפֿטיגט מיט דעם שפּרעכען. ווין מאַיע פּראַווע. עטאָ איחנע דילאָ, טראַסצאַ איח מאַטערי!